

Eusebius de euangelica Præparatione a
 Georgio Trapezuntio e græco in la-
 tinum traductus: opus cuiq;
 fidei non solum utile ue-
 rû etiã iocundum &
 p necessariû no-
 uissime im-
 pres-
 sum & exactissime emendatum.

LIBRO TERTIO.

JACOBO DE VITO

po 3/4

George Thompson's Preparation
Faintly visible bleed-through from the reverse side of the page.

Cum privilegio ne quis audeat
hoc opus imprimere sub
pœna in eo contenta.

on different

Sum 86 exchange considered as

HIERONIMVS BONONIVS TARVISANVS.

Errores hominum uetustiorum

Sacris Eusebius libris refellit

Ignoti latebras: sinusq; ueri

Diuino docet ore: prædicatq;

Possint quo fieri modo beati

Summo dehinc homines bono potiti

Ergo philosophum sequamur omnis

Communi studio scholæ probandum

Iudex quid quoq; cuiusq; libri capite contineatur quæ cæteris uoluminibus omissum
ad faciliorem quæstionum inuentionem Hieronymus Bononius addi procurauit.

LIBRO PRIMO.

De euangelii diffinitione & intentione sua

Cap. i.

De his quæ solent obici Angelis & Iudæis

Cap. ii.

Refutatio eorum quæ obiciebantur

Cap. iii.

De origine mundi secundum gentiles

Cap. iiii.

Diuerse de substantia mundi philosophorum opiniones

Cap. v.

Diodori uerba: qui prisçi homines Solem & Lunam colebāt: & quod nec Idola: nec dæ-

mones nouerant

Cap. vi.

De phœnicum theologia

Cap. vii.

LIBRO SECVNDO.

De ægyptiorum theologia

Cap. i.

De græcorum theologia

Cap. ii.

De Atlantiorum theologia

Cap. iii.

De phrygum theologia

Cap. iiii.

De arcanis mysteriis erroris gentilium

Cap. v.

Quod merito superstitionem gentium contemnimus

Cap. vi.

Breuis supradictorum repetitio

Cap. vii.

Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt

Cap. viii.

Qualis de diis priscorum fuerit opinio

Cap. ix.

Quod plato priscorū fabulas & interpretationes fabularū contempsit

Cap. x.

LIBRO TERTIO.

De honestiore & naturali theologia græcorum

Cap. i.

De mystica & naturali theologia ægyptiorum

Cap. ii.

Quod iuniores noua quadam per fabulas excogitarunt

Cap. iii.

Refutatio mysticæ theologiæ

Cap. iiii.

LIBRO QVARTO.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non temere diceret

Cap. i.

Inutilem esse diuinationem

Cap. ii.

Diuerse gentium theologiæ

Cap. iii.

Porphyrus de philosophia responsum

Cap. iiii.

Redargutio prædictorum ipsius porphyrii

Cap. v.

Quod omnes dæmones mali sunt

Cap. vi.

Quod hoies sacrificabantur dæmonibus usq; ad tpa Saluatoris	Cap.	vii.
Quod mali dæmones ad oia flagitia & facinora hoies impellebāt.	Cap.	viii.
Quod omnibus contemptis deo inharendum est	Cap.	ix.
Ididem	Cap.	x.
De transmutatione prauorum dæmonum & operatione	Cap.	xi.
Qui sunt principes dæmonum secundum porphyrium	Cap.	xii.

LIBRO QVINTO.

Quod potentia dæmonū per aduentū Saluatoris est abiecta	Cap.	i.
Quibus rationibus homines a dæmonibus decæpti sunt	Cap.	ii.
Quo modo multitudo deorum credita	Cap.	iii.
Quod dæmones quos inter hoium deorumq; naturam collo-		
cabant responsa dare credebantur	Cap.	iiii.
De operatione bonorum dæmonū secundum porphyrium	Cap.	v.
Quod dæmones coguntur ab hominibus.	Cap.	vi.
Quod dii gentium magicas artes docuerunt.	Cap.	vii.
Quod oracula defecerunt.	Cap.	viii.
Quod gentiliū dæmones mortales sunt.	Cap.	ix.
De ueritatorum fallacitate oraculorum ex tenemeco.	Cap.	x.
Quod malefici uates partem quæstus petebant.	Cap.	xi.
Quod poetæ responsis laudabantur quasi diuini.	Cap.	xii.
Quod athletæ diuinis honoribus auctoritate Apollinis afficiebāf.	Cap.	xiii.
Quod etiam tyrannis Apollo adulabatur.	Cap.	xiiii.
Quod ligna & lapides laborandos Apollo consulebat.	Cap.	xv.

LIBRO SEXTO.

Quod quæcūq; dii gentium pūidebant celestiu motu pūdebam	Cap.	i.
Quod uoluntates hoium satis agi arbitrabantur: liberum ne-		
gantes arbitrium: idq; deorum consiliis persuasi.	Cap.	ii.
Quod facta magica ui solui posse Apollo respondit.	Cap.	iii.
Quod Apollo nonnunq; mentiri se fatebatur.	Cap.	iiii.
Quod falsa est opinio de fato.	Cap.	v.
Ipsorū gentiliū philosophorū uerba cōtra eos q fatū esse opinant.	Cap.	vi.
Ididem.	Cap.	vii.
Bardefanes de codem.	Cap.	viii.
De eodem per auctoritatem scripturæ ab origine.	Cap.	ix.

LIBRO SEPTIMO.

Repetitio theologiæ gentiliū.	Cap.	i.
Quod solum hebræorū genus ueram sequebatur pietatem.	Cap.	ii.
Compendiose nonnullorū hebræorum uitæ narrantur.	Cap.	iii.
De iudæorum theologia.	Cap.	iiii.
De uerbo.	Cap.	v.
De contraria uirtute.	Cap.	vi.
De hominum natura.	Cap.	vii.
Quod natura non est genita.	Cap.	viii.
Quod materia non est causa malorum.	Cap.	ix.

LIBRO OCTAVO.

De traductione scripturae. Repetio gentium theologia.	Cap. i.
De uita & disciplina Mosaica.	Cap. ii.
Eleazarus apud Aristeu de Allegorico sensu scripturae.	Cap. iii.
De Effeis qui priscis t'pibus sublimi uiuebant philosophia.	Cap. iiii.
De deo & quod mundus creatus est.	Cap. v.
LIBRO NONO.	
Quod etia exteriores Iudaeorum gentem admirati sunt.	Cap. i.
Hecataeus de eodem.	Cap. ii.
Plearchus de eodem.	Cap. iii.
Quod multi conueniunt et alieni de ueritate historiae.	Cap. iiii.
LIBRO DECIMO.	
Quod graeci non solu a Barbaris artes: sed alter alterius inuenta dictaq; furantes suo nomini attribuebant.	Cap. i.
Quod disciplinas oes & artes a Barbaris graeci acciperunt.	Cap. ii.
De antiquitate Moyfi ac prophetarum.	Cap. iii.
LIBRO VNDEGIMO.	
De tripartita philosophiae diuisione secundum platonem.	Cap. i.
De morali hebraeorum philosophia.	Cap. ii.
De rationali Iudaeorum philosophia.	Cap. iii.
De commodissima noium apud hebraeos impositione.	Cap. iiii.
De physica parte secundum hebraeos.	Cap. v.
De intellectuali hebraeorum physiologia.	Cap. vi.
De ei uerbo graeco ex plutarcho.	Cap. vii.
Quod deus ineffabilis est.	Cap. viii.
Quod deus unus est.	Cap. ix.
De uerbo.	Cap. x.
De bono.	Cap. xi.
De Iudaeis secundum Moysem ex philone.	Cap. xii.
Ab hebraeis didicit Plato contrarias esse uirtutes.	Cap. xiii.
Quod animi quoq; ab immortalitate ab hebraeis plato didicerit.	Cap. xiiii.
Quod productum esse mundum ab hebraeis plato accipit.	Cap. xv.
De luminaribus.	Cap. xvi.
De mutatione mundi.	Cap. xvii.
Quod resurrecturos mortuos et concedit non aliunde quam ab hebraeis plato discere potuit.	Cap. xviii.
De caelesti terra secundum platonem.	Cap. xix.
Quod etia de iudicio futuro hebraeos plato sequitur.	Cap. xx.
LIBRO DVODECIMO.	
Quod quaerere leges non quaerere rationes iuuenes debent.	Cap. i.
Quod comode p fabulas adolefcentibus maiora tradenda sunt.	Cap. ii.
Quod sincera fide plato inhaesisse scripturae uideatur.	Cap. iii.
Quod non in omnes offerenda sunt ueritatis dogmata.	Cap. iiii.
De uiro iusto secundum platonem.	Cap. v.
Quod etia de serpentis fraude Moysem plato sequitur.	Cap. vi.
Quomodo plato quasi ioco ex uiro sumpta muliere scripsit.	Cap. vii.

De prima hominum uita.	Cap. viii.
Quod etiā collocationem serpentis & auae secutus est.	Cap. ix.
Quod ordinem etiā scribendi secutus est.	Cap. x.
Quod a pietate in deum leges exorsus est ut Moyses.	Cap. xi.
Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt.	Cap. xii.
Quod diuinag rerum imagines hac inferiora plato putabat.	Cap. xiii.
Quod adolescentes cantibus ad uirtutes præparandi sunt.	Cap. xiiii.
Quod poeta recte dicere cogendi sunt.	Cap. xv.
Quod hymni cani non debent nisi prius examinentur.	Cap. xvi.
Quod non semper uino utendum est.	Cap. xvi.
Quod nobiscum nobis gerendum est bellum.	Cap. xviii.
Quod peccatorum anima est causa.	Cap. xix.
De uero philosopho.	Cap. xx.
Quod nonnunq falso ad utilitatem audientiū utendum est.	Cap. xxi.
Quod omne genus hoium ad ueritatem uocandum est.	Cap. xxii.
Quod etiā de Salomonis parabolis plato multa accepit.	Cap. xxiii.
De Seruis.	Cap. xxiiii.
Quod aliqua in alienum sensum accipit.	Cap. xxv.
Quod i duodeci tribu ciuitatē suā Iudæorū imitationē plato diuidit.	Cap. xxvi.
Quod situm urbis Iudæorum secutus est.	Cap. xxvii.
De prouidentia.	Cap. xxviii.

LIBRO TERTIODECIMO.

Quod plato gentilium deos contemnebat.	Cap. i.
Quod mendosissime de deo poetæ scripserunt.	Cap. ii.
Quod deus immutabilis ac uerus est.	Cap. iii.
Quod Socrates quia gentiliū deos spernebat occisus est.	Cap. iiii.
Nullo pacto iniuriandum sit.	Cap. v.
Quod fortes uiri etiā post mortem patriam defendunt.	Cap. vi.
Idem.	Cap. vii.
Quod inconstanter de deo plato locutus est.	Cap. viii.
Quod non recte plato de Dæmonibus sensit.	Cap. ix.
Quod non recte in omnibus plato sensit.	Cap. x.
Quod non recte de celo plato sensit.	Cap. xi.
Quæ de mulieribus sensit plato.	Cap. xii.
Leges aliquæ platonis.	Cap. xiii.

LIBRO QVARTODECIMO.

Quod omnes inter se philosophi repugnant. Contra quod nostri omnes concordant.	Cap. i.
De Successione platonica.	Cap. ii.
Quod unusquisq philosophorū qd ipse coniciebat de diis seqbat.	Cap. iii.
Quod mathematica disciplinæ nihil conferant ad pietatē.	Cap. iiii.
Opiniones priscorū periarchon. i. de principibus.	Cap. v.
Opiniones philosophorum de diis.	Cap. vi.
Aduersus eos q sensu tollit inutile esse dicētes ad cognitionē.	Cap. vii.

FINIS.

AD SAN.

AD SANCTISSIMVM PAPAM NICOLAVM. Q. GEORGII TRA
PEZVNTII IN TRADVCTIONE EVSEBII PRAEFATIO.

EVSEBIVM PAMPHILI DE EVANGELICA

preparacione. Latinū ex græco beatissime pater iussu tuo
 effeci. Nā cum eum uirum tum eloquētia: tum multarū
 regū peritia: & ingenij mirabili flumine ex his q̄ iam tradu-
 cta sunt p̄stantissimū sanctitas tua iudicet atq; ideo quæ-
 cunq; apud græcos ipsius opera extent. Latina facere insti-
 tuerit. Euangelicā præparationem q̄ in urbe forte reperta
 est: primū aggressi traduximus. Quod quidē in libro q̄si
 quodā in speculo uariā atq; multiplicem doctrinā illius
 uirū licet admirari. Cuncta. n. quæ ante ipsum facta inuē-
 taq; fuerunt: quæ tñ græce scripta tunc inuenirent: multo certius atq; distinctius ipsis et
 auctoribus qui scripserunt p̄cipisse mihi uidetur. Ita cū constet nihil fere p̄clarum unq;
 gestū fuisse quod illis t̄pibus græce scriptū non extaret: nihil in rebus magnis naturaq;
 abditis quod a philosophis non esset explicatum: oīa ille tū memoriā tenacitate: tū men-
 tis p̄cepit acumine: ac ut apes solēt singulis insidere floribus: indeq; quod ad rem suam
 conducit colligere: non aliter ille undiq; certiora: uerisimiliora ue diligens mirabilē sibi
 atq; inauditū scientiā cumulum confecit: multiplices uariasq; philosophorū sectas non
 ignorauit: infinitos pene gentium oīum religionis errores tenuit: orbis terrarū historiam
 serie sua dispositā solus cognouit & cæteris tradidit. Nā cum nō esset nescius gestarum
 regū historiam titubare sanctissime pater nisi distincta t̄pibus pateat (quippe cū natura
 t̄pibus faciat ut quæ in t̄pe fuerunt nisi qñ fuerunt scias: nec fuisse quidem p̄p confusionē
 uideantur) eo ingenio: studio: industria: huic incubuit rei: ut oīum scriptorum peritiam
 in unū congestā facile superauerit: distinctiusq; cuncta ipsis suis (ut diximus) auctori-
 bus cognouerit. Conferendo. n. inter se singulos: ueritatem q̄ ab oībus simul emergebat:
 nec ab ullo exprimebat: consecutus est. Quæ oīa ab aliis q̄ scripsit: & ab hoc opere p̄ter-
 spicere licet. Quod ille ideo suscepit: qm̄ cum apud gentiū præclaros philosophia uiros
 nobilissimus esset: ac p̄scā paternamq; deorū religionē catholicā ueritatis amore contrē-
 pserit: partim accusantibus suū propositum respondere: partim nostra pro uiribus suis
 uoluit cōfirmare. Itaq; in duas uniuersum p̄tis negociū partitus est. quarū primam quæ
 nunc traducta a nobis est: qua illis respōdet qui eū quod christianis inherat accusabāt
 præparationē euangelicā: alterā ueritatis catholicæ doctrinā appellauit. Illud sanē p̄-
 mittendū non est: nequīs qm̄ nonnulla in hoc libro nō absq; tuæ sanctitatis auctorita-
 te concedimus: quasi traductoris transgressos officium nos accuset: ante primi concilii
 t̄pā librū hunc ab Eusebio editum fuisse. Constat. n. ipsum Ariana hæresi ante sententiā
 concilii laborasse. Sanctosq; deinde patrū auctoritatem libenter secutū sanctissime atq;
 pie in orthodoxia uiuissē. Fertur. n. apud græcos ab eo iussu patrū sacrosanctæ illius Sy-
 nodi sybolum scriptū fuisse: quod ita cōposuit ut ad deiiciendam absq; controuersia per-
 niciosā hæreticorū opinionem: filiū dei genitum non factū: consubstantialēmq; patri
 conscripserit: ac patribus tradiderit: nec inuentioni suæ quicq; addidisse: aut inde aliquid
 detraxisse: aut mutasse patres dicunt nisi solum illud: deū uerum de deo uero. Nā & si
 genitum esse a patre non factū: consubstantialēmq; deo patri filiū: ad refutationem hæ-
 reticorū sufficerent: quia tñ deum filium: patrem uero deū uerum inter hæc distinguen-

tes Ariani prædicabant: ne quoniam deum de deo ille dixit anſam captarent: deum uerum de deo uero patres interiecerunt. Hæc res quoniam nonnulla in hoc libro ſparſa inuenimus ab Ariana prauitate non aliena: firmo nobis fuit argumento ante ceterum illū ſacraſſimum hæc illi conſcripta & edita fuiſſe. Quare ſentibus tuo iuſſu amputatis roſas ſolummodo Latinis hominibus hac traductione obtulimus.

EVSEBIVS PAMPHILI DE EVANGELICA PRAEPARATIONE A GEORGIO TRAPEZVNTIO TRADVCTVS.

De Euangelii diſſinitione: & intentione ſua.

Capitulum Primum.

VM QUID SIT CHRISTIANISMVS NEſcientibus aperire ſtatuimus: hunc librū quo Euangelicæ doctrinæ ueritatē approbamus: ut orationibus tuis adiutus ad optatū finē perueniam: tuo nomini Episcoporum ornamentum Theodore dedicaui. Ac in primis quid nobis hoc euangelii noīe ſignificetur: & quā huius uerbi poteſtas ſit: declarandū eſſe arbitror. Euangelium igit dicimus quod æternorū atq; incorruptibilium bonorum q̄ cetera ſuprema & maxima ſunt: & ex antiquiſſimis p̄dicta t̄pi bus: nuper uero ſplēdore ſui orbē illuſtrantia: cunctis hominibus annunciat: quod non cæcæ caducaſq; huius ſæculi diuitias: nec breuē hanc calamitoſamq; uitā: nec inſtabilia corporis cōmoda: ſed aiarum quæ intellectualis ſubſtantiæ ſunt: a quibus ē corpus: bona quaſi umbra conſequentia dependet: ſummā propriamq; nobis affert: ſcilitate: cuius quaſi caput religio eſt: non illa gentiliſq; falſa & ficta erroriſq; plena nomen ementita eſt: ſed hæc noſtra quæ ipſarū rerum ueritate appellatio nem adinuenit quā animi ad unum ſolū & uerum deū firmam ſtabilēq; conuerſionem: & uitā quæ mandatis eius pagatur eſſe aſſerimus: qua quidē ex uita amicitia ē inter deum & hoīes conſtituit: amicitiam uero beatitudo illā ultima & ſc̄liſſima ſinis conſequitur: qui a ſupioribus dependet inde gubernat: ac rurfus eo puenturus eſt. Quid igit hac inter deū & hoīes amicitia melius nobis atq; beatius excogitari poteſt? Nō ne uita: lucis: ueritatis: bonorumq; oīum ipſe fons atq; largitor eſt? An nō ipſe ut cuncta & ſint & uiuant cām in ſe ipſo complectitur? Qua ergo re indigebit qui eius amicitia adeptus eſt: qui rex oīum creatorem charitate ſibi cōiunxit: qui patrē atq; tutorem illū ſibi aſcripſit? Non poſſumus proſecto dicere quin oīa quæ ad aīam: quæ ad corpus quæq; ad externa pertineāt optime beatiſſimeq; iſ poſſideat: qui charitate proximus deo factus: beatiſſimam eius amicitiam exacta exquiritatq; religione conſecutus eſt. Hanc ergo ſalutarem hoīum ad deum conuerſionē atq; amicitiam ab oīpotenti deo miſſus deus uerbum quaſi lucis infinita ſplendor cunctis annūciat. Non hinc aut aliunde: ſed undiq; cunctis ex gentibus ad deū uerum: græcos ſimul & Barbaros: oēm ſexum: oēm atatem: diuites & pauperes: ſapientes: & contra: liberos ac ſeruos: magna uoce cōuocat: hortaturq; omni ſtudio ac cura hoc donum ſuſcipiamus. Nam ſicuti eiufdem naturæ atq; ſubſtantiæ nos oēs creauit ſic rurfum cognitionem & charitatem ſuam æqualiter oībus propoſuit qui gratiā eius ex toto aīo complectunt: & colunt. Hanc dei erga nos charitatē qui chriſtus ipſius dei patris uerbū eſt ipſe quoq; deus: non reſpiciens ad peccata hominum: ſed ſe ipſum

se ipsum eis reconcilians uniuerso sicut diuina exclamat scriptura orbi annunciat. Venit
 nāq; ait & annunciauit pacē illis qui longe sunt & pacem illis qui prope sunt: q̄ olim hā
 brei diuinitus docti p̄dicabant. Quidā. n. eorum clamant recordabuntur & reuertentur
 ad dñm oēs fines terrā: & adorabunt coram eo oēs patriæ gētium: quia dñi est regnum
 terrā & ipse dñabitur gentium: & rursus: Dicite in gentibus quia dñs regnauit: etenim
 firmauit orbem terrā qui non cōmouebitur. Alius conspicuus erit dñs in ipsis: & conte
 ret penitus deos oēs gentium terrā: adorabuntq; ipsum singuli: ex loco suo: Hæc ex pri
 scis tpibus dicta diuinis oraculis: nūc ad nos Saluatoris nostri Iesu christi p̄dicatione p
 uenerunt: sic p̄dictam olim & expectatā a sanctis uiris oium gentium uocationē uerita
 tisq; cognitionē uerbum dei quod nup de celo descendit operaq; fecit multo ante p̄dicta
 nobis annunciat.

De His quæ solent obiici Angelis & Iudæis.

Cap. ii.

Ed sentio me impetu quodā animi & desiderio nimium prouectū. Antea. n. quā
 nostra confirmemus q̄ solent obiici refutanda esse uident. Nam cū multi non
 rōne Christianam religionē sed inconsiderata fide: unde fideles appellantur: su
 scaptā esse putent: iure nos qui ueritatē euangelicam: argumentis: signis: atq; ueligiis
 approbare his libris aggressi sumus ad præparationē suscepi negotii respondendum ad
 illa prius esse putamusq; uel a græcis uel a Iudæis: ac maxime a curiosis nobis solēt op
 poni. Non. n. aliter arbitror ordine certo ac serie orationē nostram progredi posse: quā si
 prius ea q̄ ad euangelicam ueritatē iter præparare: & his qui a gentibus ad nos conuer
 tuntur aptiora esse uideantur exponamus: deinde præparatis iā & p̄fectionibus idonea
 quæ ad uerā Saluatoris ac dñi nostri Iesu christi cognitionem adducunt diligentius ex
 planemus. Huius ergo negotii ab illis initiū sit quæ tam a gentibus quā a circūcis qui
 exquisitius rem nostrā quærent dici possent: q̄reret. n. quispiam profecto: quod nā ge
 nus hoīum sumus qui hæc scribere aggrediamur: utri græci an Barbari: uel siquid inter
 hæc inuenitur neutri: & quos ipsos nos esse profiteamur nō dico nōse. nam id quidē una
 uoce clarum fieri pōt: sed uiuendi mō ac secta. Nec. n. iniquent gentiliū comprobatis re
 ligationē: nec Iudæorū uos moribus uiuere uidemus: quid igitur hoc mōstri est: aut quæ
 nam hæc est noua uiuendi ratio: Præterea quō impii non erunt ac deorū oīum inimici: q
 patrios mores: patriā iura patrias carimonias quibus gentes oēs ac ciuitates continētur
 contēpserunt atq; adiecerunt: qui saluatores ac benefactores deos spreuerunt: & quos
 deos: eos uidelicet qui ab initio sæculorū apud uniuersos hoīes tam græcos quā Barba
 ros p. regiones ciuitates: agros: hostiis: diebus festis: ludis: ac carimoniis ab oībus regi
 bus: tyrannis populis: philosophis: legūlatoribus: honorant atq; coluntur: ac eorū loco
 impia q̄dam ac scelerata admirantur & colunt. Qua igit uenia digni: aut potius quem
 cruciatū quodq; supplicii non merentur qui patria neglexerunt: & aliena figmēta spur
 cis fœdisq; Iudæorū fabulis nixa elegerunt: aut quō non extrema prauitate sunt qui tā fa
 cile propria reliquerunt: ac fatuam & oīs rationis inopem fidē uniuersis gentibus inimi
 cam ac impiā elegerunt: nec ipsum Iudæorū deum secundū eorum carimonias nec gen
 tium religionē colentes inauditū ac inuium iter sibi ipsis turpiter confecerunt: Sed hæc
 quidē ex gentibus aliquis nec sua nec nostra recte intelligens de nobis dicere poterit. He
 brei uero ipsi quoq; de nobis forsam conquerentur: qm̄ cum alienigenæ sumus: sic scri
 ptura sua nihil ad nos pertinente impudenter abutimur: ut nos in suā nobilitatem intru
 dere: ac ipsos a patriis ac propriis ritibus extrudere conemur. Nā si christum diuinis ora
 culis uenturū ante multa sæcula scriptum est. Si Iudæorū prophætæ aduentū ipsius præ
 dixerunt: qui & saluatore & regem iudæorum non gentiū ipsum futurum prædicaunt.

Si tandem aliqua quædam meliora diuinioraq; scriptura prænuntiat: ea quoq; Iudæis non gentibus scripta fuisse. Itaq; non recte nos facere qui hæc ob audiamus: & quod turpius est quæ Iudæis propter errores suos incommoda uentura scribuntur: ea iam ipsis accidisse asseramus. Reprimissiones autem bonorum in nos ipsos transferamus: quodq; mente capti hominis est predictam felicitatem conseruantibus legem nobis ipsis attribuiamus & datas ab ipsa lege caerimonias improbamus.

Refutatio eorum quæ obiciebantur.

Cap. III.

Is cæterisq; huiusmodi cum aduersus nos utantur: age iam deum omnium per Saluatorem nostrum uerbum ipsius quasi per pontificem inuocantes: primum in nos argumentum suum refutando: calumnitatores ipsos esse ostendamus qui nihil nos comprobare posse: sed expertes rationis fide persuasos asserunt: idq; tam ex his probationibus: quibus utimur cum ad religionem nostram gentiles concurrunt redarguemus: quam ex his quas uel scribendo uel uiua uoce proferendo: & aut priuatim aut publice disputando aduersariis opponimus: ac multo magis per hos quoq; libros qui hoc totum euangelicæ ueritatis negotium continent: gratiam enim dei ac celestia beneficia per dominum nostrum Iesum christum filium dei Saluatorem nostrum nobis esse collata pluribus ac perspicuis argumentis hic Tractatus probaturum se pollicetur. Nam cum patrum nostrorum memoria nonnulli aduersus gentiles opponentes ac eis respondentes: alii diuinas scripturas exponentes: alii ueritatis dogmata subtilius comprobantes multa reliquerunt iure nobis hic modus cui libentes ifudamus adinuentus est: quauis primus omnium sacer ille Apostolus Paulus probabilitatem omnem cauillatori longe abiciens ac certas asserens probationes ait: Sermo ac prædicatio nostra non est in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis. sed in ostensione spiritus & uirtutis: & rursum. Sapientiam loquimur inter perfectos: sapientiā autem non huius sæculi: neq; principum qui destruunt: sed loquimur sapientiā in mysterio absconditā: præterea sufficiens nostra inquit ex deo: qui nos & idoneos fecit ministros noui testamenti. Non iniuria ergo oibus nobis præceptum est: promptos esse ad respondendum cuiq; rationem a nobis de spe nostra querenti. Certū est igitur Saluatorem nostrum prædixisse doctrinā suam in testimoniū oium gentium per uniuersum terrarum orbem prædicatum iri: & ecclesiā quæ postea uirtute sua constituta est inuictā atq; inexpugnabilem fore: nec unquam futurā: ut a morte superaret: sed firmam fore spiritus atq; immobilem tanquam in lapide stabilitā atq; fundatā cuius diuinationis effectus omnem impudentissimā linguā uana contradicentē profecto arcere potest. Quis. n. non fatebitur cum sic aperte reseruentus diuinationi congruat: dei uirtutē non naturam humanam illā fuisse: quæ & futura hæc præuiderat: & re ipsa perficeret quod uerbis prædixerat: Iam. n. sui euangelii fama totū ab ortu ad occasum orbem impleuit: oēsque gentes adiit: crescitque indies prædicatio sua: Ecclesia est hoc nomine ab ipso donata radices agit: ac usque ad astra sanctorum uirosque orationibus glorificata luce ac fulgore orthodoxæ fidei splendet: neque hostibus terga dat neque ipsis ianuis mortis cedit pro pauca uerba quæ ille protulit. Super lapidē ædificabo ecclesiam meam: & porte inferi non præualebunt aduersus ipsam. Sunt autem alia quoque multa a Saluatore nostro prædicta quæ in suo a nobis collecta loco & reseruentibus accomodata: uerā de ipso nostram ostendunt opinionem ac fidem. Sed ad hæc omnia non sunt continenda ad catholicā ueritatem comprobendam hebraicæ scripturæ testimonia: quibus ante mille annos Iudæorum prophetae indoctorum hominum piscationem uniuersæ uitæ hominum affuturā prædicantes appellationē christi nomine ipso expresserunt & aduentum eius in carne: modum et ipsum quo doctrina eius ad oēs gentes perueniret prædixerunt: nec tacuerunt

runt futurā Iudaeorū infidelitatem: & quicquid aduersus ipsum facturi: & quas penas pau-
 lopost eēnt daturi: quod urbs eorū extrema obsidione caderet regnūq; suum oīno cessā-
 ret: ac ipsi ad oēs gentes dispersi suis inimicis ac hostibus ppetuo seruirent: q̄ oīa sicuti
 scripta sunt post aduentū Saluatoris nr̄i euenisse cōspiciunt. Præterea q̄s prophetas au-
 diens: post Christi aduentū Iudaeorū abiectiōē gentium uocationē: aperte dicētes futu-
 ram nō admirabī: cum uideat res ipsas p doctrinā Saluatoris nostri oraculis ip̄s: ad
 unguē quadrare: Per Saluatōrē. n. nostrū factū est ut ex omni genere hoīum penē in-
 numerabiles sp̄etis idolis: unius ac uerī dei cognitiōē religionemq; susceperint: qd̄ ita
 futūz dei oracula & p alios pphetas cecinerunt: & p Hieremiā maxime ubi dicit. Dñe
 deus meus ad te gentes uenient ab extēmis terrā ac dicent quā falsa nostri patres idola
 possederūt: & non erat in ipsis utilitas: Si faciet hō si ipsi deos: nec erūt isti dei. Hæc igit̄
 uniuersa fidei nr̄æ ueritatē astruunt: nec humana uirtute sed a deo p̄dicta & prophetarū
 oraculis scripta ostēdunt & ad hæc a multis uariisq; gentium principatibus liberos qnq;
 futuros hoīes uaticinant. Itaq; cum oēs gentes antiquitus multi reges ac tyranni urbes
 fere singulas tenerēt: ac alii populis: alii paucis regerent qua ex re bella ubiq; fremebāt:
 captiuitates: depopulationesq; urbū ac gentiū indies fiebāt: plenaq; oīa erant seruitute:
 unde cogebant urbani simul & agrestes ab ineunte statim ætate rei militari operā dare:
 ac sp̄ & ubiq; p urbem atq; agros armati p̄dire: Continuo christi p̄sentia de quo scriptū
 est in diuinis oraculis: oriet̄ in diebus eius iustitia & multitudo pacis: & cōstabunt gla-
 dios suos in uomeres: & lanceas suas in falces: nec eleuabit gens in gētem gladium: nec
 exercebunt ultra in p̄lium. Rēx euētus uerba pphetarū secutus est. ac oīs principatū
 multitudo cessauit: ab Augusto in ip̄so tpe incarnationis dñi nostri Romanos: impio in
 monarchiā redacto. Ex illo at̄ tpe usq; ad memoriā nostrā non inuenies ita populos
 populis oppositos fuisse: nec gentē ullā ita i aliā infurexisse: nec humanā uitā oīum
 cōfusione uexatā ut passim prius fieri solebat. Atqui quō magna non est dignū admira-
 tione siq; ita secū attente cogitet: cur nā priscis t̄pibus qn̄ dæmones oīum gentium dñā
 bant ac summo p̄e ab oībus colebant. tanto alteri ad alteros furore ab ipsis diis suis cō-
 citati ferebant: ut nūc græcos: nunc ægyptios: nūc Syrios: nūc Romanos inter se bella
 re ac se ipsos destruere regiones suas in cursibus: ciuitates obsidionibus desolare uideres
 sicut historiis suis p̄spicit. Simul uero atq; piissima & pacificentissima Saluatoris nr̄i do-
 ctrina apparuit: multorū cultus deorū labebat: bella cessabant: uniuersū hoīum genus
 a magnis malis atq; piculis quiescebat. Quod maximū ego diuinā ac ineffabilis suæ
 uirtutis signū dicere non dubitauerim. At uero ex sua p̄dicatione q̄tum hoīes p̄fecerint
 q̄ta:q; utilitatem ēt huius uitæ cōsecuti ipsi oculis cernes si attēderis nunq; alias in me-
 moria hoīum ab aliquo illustri uiro aut populo factū: nisi nūc suis dūtātaxat uerbis atq;
 doctrina p uniuersum orbē diffusa: ut oīum iura gentiū recte atq; humanitus se hēant:
 illa ipsa in qua iura q̄ ante aduentum suū terra: fœda: immania erāt. Non. n. iā p̄fæ qui
 eū secuti sunt matres suas nephādis nuptiis cognoscūt non humanis uescunt carnibus
 Scythæ qm̄ ad eos usq; p̄dicatio Christi puenit: nec charissimos falsa religione impulsū li-
 beros iugulat. Hæc certe ac talia pene infinita hoīum quondā uitam uexabāt. Massage-
 tæ ac berbices p̄pinquos atq; affines suos q senectute cōficiabantur miserrimos putasse
 tradunt: ac deo imolatis carens eorū quos plurimi fecerāt epulabant. Tibareni uiros se-
 niores suos p̄cipitare: Hyrcani rapaci generi auū. Caspii cāibus p̄picere soliti q̄ quidē cū
 ceta religiosissime prius faciebant: nunc uero sola euangelica uirtute undiq; truculentissi-
 ma hæc pestis explosa ē. Quod uero minime dii putant aut inania & surda simulachra
 malefici dæmones i ipsis habitātes: aut p̄tes mundi q̄ cōspiciunt: aut mortuorum ho-

minum umbræ: aut quæcunq; animalium nocentissima: sed p his omnibus una Saluato
 ris sola doctrina cuncti simul graci ac Barbari: qui non ficto animo uerbum Christi au
 diuerunt ad tantum philosophiæ peruenisse: ut solum uerū deum regem ac dominū cæ
 li: & terræ: Solis: Stellarum: totiusq; mundi creatorem collant atq; sequatur: quodq; cū
 ctis uiribus conatur sic uiuere: ut uel oculos coerceant: nequid cupiditate tracti turpi
 ter uideant: sed ab ipsa mente omnem animi morbum depellant. Hac omnia quonam
 modo audebit negare quispiam nō esse felicitis uitæ? Aut uero quod nō recte parere om
 nino laudant: tātū a periurio absunt: quoniam ab ipso nō esse iurandum audierunt: sed
 omni iureiurando abiecto sufficere hominibus ita & non: quodq; nec in cotidiano ser
 mone inania uelis proferre: sed ita diligenter in omnibus te ipsum custodire: ut nec falsū
 nec iniuriōsum: nec turpe in labiis uerbum habeas: qm̄ ille dixit. De omni ocioso uerbo
 rōnem dabitis i die iudicii: quā philosophorum uitā non excedit. Ad hæc ēt quod simul
 cūcti & innumerabiles uiri & mulieres: seniores: ac pueri: serui & liberi: nobiles atq; igno
 biles: docti simul atq; indocti: in omni ab ortu solis ad occasum loco ubi hoies habitāt
 quotidie ferme ad percipiendā disciplinam christi qua non solum a turpi facinore: uerū
 etiam a cogitationibus inhonestis abstinere: quaq; uentrem ac ea quæ sub uētre sunt do
 mare docentur confluant: quod uniuersi in diuina piaq; disciplina exercentur excelsō aīo
 contumelias ferre: nullā in uindictam appetere: iram & appetitum oēm temerariū supe
 rare ac uincere: indigentibus de re sua offerre: oēm hoīem iure naturæ fratris ac proximi
 loco diligere: Hac oīa si quis simul collecta consideret non ne fatebitur maxima & sola
 uere bona cunctis esse hoibus prædicatione Christi oblata: nec ab alio quam ab ipso po
 tuisse unq; hoies huius uitæ felicitatē recipere? Illud uero quale tibi uidet quod uniuersum
 genus hoīum non eorū solum qui aliqua humanitate præditi sunt: uerum etiam cru
 delissimorū & in extremis oris terræ habitantiū ab immanitate recessit: ac ad opmiones
 ueræ philosophiæ inductum est: Quis. n. iam immortalē esse aīam nō credit? Quis nō
 speret esse apud deū cum naturæ concesserim uirtuti deposita præmia: quibus iducti
 nostri hanc uitam oīno ita contēpererūt: ut priscos & illustres philosophos mulierculas
 putes: si ad hos conferas: ludūq; pueroꝝ: non iniuria existimes oīa quæ de contemnēda
 morte: aut uerbis: aut exēplo prisci philosophi docuerunt. formina apud nos atq; infan
 tes: uiriq; Barbari & indocti: philosophi dicerent Saluatoris nostri uirtute adiuuante im
 mortalitatis nostræ opinionē re longe magis q̄ uerbis uerum esse cōprobarunt: quā ma
 gnum ēt illud: quod oēs gentes non aliunde quā a doctrina nostri Saluatoris providen
 tiam dei esse q̄ cuncta perspiciat atq; gubernet didicerunt: Nec est iam aliquis qui nō ac
 ceperit sic doctrinā de iustitia & iudicio dei ut non fateat caute iccirco uiuendū ac lon
 ge a uitis esse fugiendū. Sed caput beneficioꝝ oīum quæ a Saluatoris p̄dicatione Chri
 sti adepti sumus facile cognosces: si calamitosam priscæ Idolatriæ fraudē qua oēs quon
 dam hoies dæmonū artibus p̄mebantur diligenter aīo uolueris. Verum qm̄ ita natura
 fieri compertū est: ut hoīum genus rōnis non expers nullā unq; rem aggrediatur nisi sua
 sione inductum credat sibi profuturā: non temere ad nostra cōfugientes ac maxime ru
 diōres: qm̄ ad ueram religionem introducimus: fidei remedium adhibemus: hortantes:
 suadentesq; ut de providentia dei: de immortalitate animi: de bona uiuendi norma quæ a
 spe atq; fide solum dependet: recte sentiant. Nam & medico a quibus cauendum & qui
 bus utendum consulenti nisi quis credat: parum sibi pericia ipsius conferre poterit: nec
 plus doctor discipulis qui non credunt utilitatem quamdam a doctrina se cōsecuturos:
 nec philosophiæ sectam ullam quispiam unq; suscipiet nisi antea crediderit commodo
 sibi futuram:

sibi futuram: ita diuersa suasionem ac fide ducti alius epicureorū attrahitur uoluptate alius cynicæ uitæ duriciem admiratur: alius platonem præponit: nonnulli Aristotelem. nonnulli Stoicos diligenter secuntur. Sicartes quoque alii alias quamuis omnes mediæ sint meliores honestioresque sibi utilitate persuasi crediderunt. Itaque uidebitis Rei militaris ab aliis: ab aliis mercaturæ: aut ædificandi studium esse propositum: Agriculturam alius exercet: ac semen sulcis agrorum commissum & mortuum reuiuiscere posse non desperatur: si nostra etiam quæ sola animis conducunt multis fide tantummodo traduntur: quæ ratione altiora consequi non possunt. Nonnullis ad fidem ratio quoque ac doctrina subtilior communiter. Nunc quoniam breuiter hæc quasi fundamenta iacta sunt: ad primam ac culationem respondendum: & qui fuimus quique sumus dicendum. Nunquam igitur negaturos sciat qui hæc requirant græcos nos esse patrios: primoque græciæ demonum cultus tenuisse quos nunc respuimus atque abominamur Iudaicis attendentes scripturis: a quibus quamuis plurima nostræ religioni consentanea colligamus: fatemur tamen carimonias Iudaicorum uiuendi que morem non imitari. Sed non uidebuntur hæc aliter nobis recte confecta quam si tam ipsa quæ a maioribus nostris accepimus quam Iudaicorum præclaras uirtutes in medium ut omnibus pateant protrahamus: sic enim simul & euangelicæ doctrinæ uirtus extabit: si ante oculos omnium ponemus a quibus per ipsam erroribus sumus liberati & ad hæc quæ ratione Iudaicorum scripturas admirantes præsentem eorum uitam recufamus: Postremo quæ ratio euangelii sit: quis proprie atque sincere christianismus dicatur: quod nec gentilium nec Iudaicorum sed noua quedam ac uera religio ab ipso Salvatore nomine appellata. Age iam primum omnium præclaras ac primas ipsorum theologicarum per singulas usque impræsentiarum uerbis diuulgatas ac probas sapientium philosophorum de diis de constitutione mundi opiniones perspicimus: hinc. n. cognoscemus recte ne ipsa spreuimus an non. Scribam autem non mea sed eorum ipsorum quæ apud eos studiosissimi regum humanarum diuinarumque fuerunt uerba: ut nemo a nobis commentam fictamque narrari fabulam suspicari possit.

De Origine mundi secundum gentiles. Cap. III.

Diodorus igitur Siculus uir apud græcos clarissimus: quippe qui uniuersam huius historiæ ad unum commodissime corpus collegit: statim incipiens: hæc de origine hominum conscripsit: De prima uero hominum origine: ut a naturalibus & historicis colligitur: binæ fuerunt opiniones: Nam alii cum mundum ingenerabilem atque incorruptibilem putauissent: genus quoque hominum sempiternum esse asseruerunt: ita nunc initium ipsorum fuisse arbitrati sunt. Alii congenerabilem atque corruptibilem putarunt: homines quoque apposite certis temporibus incepisse affirmarunt: Vnam enim ante initium omnium celi & terræ cunctis simul confusis formam fuisse: postea dissepatis diuisisque molibus uniuersi ordinem mundi conspectum: aeramque motum habuisse continuum: cuius partem quidem igneam ad superiores ascendisse partes sursum sua propter leuitatem natura semper tendente: qua ex causa solem ac stellarum multitudinem solutione totius circumferri: partem autem turbidam atque terrestrem una cum humidis ad infinia propter grauitatem loca descendisse: quam partem continue longo tempore in se ipsa conuolutam mariâ ex humiditate: ex durioribus terram lutosam ac teneram concreasse: quam primum postea quam solaris calor ex aestuauit constipatam fuisse: deinde superficie calefacta pluribus in locis corruptionem humidi esse secutam: ex qua (ut etiam nunc in pluribus fieri solet) cum subito ad tractum frigus calor exarsit: animalia concreta fuisse: quæ noctu a circumfusa caligine albantur: & in die a calore solidiora

reddebant ac postremo sufficiens iam clementū consecuta erupisse ab illa colluue uarias has aialium formas. Quorū calidiora leuioraq; ad altiora loca exiliisse uoluctū appellatione nuncupata: sicciora uero ac grauiora serpentibus ac terrenis cōnumerata: eodem quoq; mō humidiora in consentaneū sibi ipsis locum confluisse aquatica nūcupata: & sic aialium diuersa genera producta fuisse. Terram uero postq̄ magis sole ac uentis induruit nihil ex pfectioribus producere posse: ac ideo ex mutua sexuum coniunctio ne pfectiora generātur: Hanc rem ita se habuisse tragicus ē Euripides Anaxagore physici auditor i fabula quam Menalipen noīat his uerbis testatur: una cēloz olim ac terrē forma: sed separatio cuncta in lucē tulit: uolucres ac feras simul: arbores genera q; nantium mortaliūq; genus: hęc de rerum origine prima a p̄fiscis accēpimus. Cum igit diuersis uariisq; in partibus orbis terrarum ita producti sint hoīes: non iniuria una eadēq; uti lingua nequiuērūt: cum aliter alibi uocabula rebus imposita sint: & primos quidem hoīes nulla re utili aut arte adhuc ad uiuendum inuēta fertur laboriose uitam agisse nudos absq; tegmine atq; tecto: qua de re multos frigore atq; aestu: nōnulli ē inedia perire passim. Sed paulatim experientia rerum docēte ad spedā hyeme refugere: fruges deponere didicerunt: igne deinde adinuento artes quoq; ad uiuendum necessaria: indigentia & usus hoībus dūce ac principe sunt excogitata. Hęc nobis ille scriptor Diodorus de origine mundi & prima hoīum uita breuiter rettulit. In quibus nulla dei mēto facta casualis quēdā uniūersi productio enarratur: quibus congrua oēs ferme gentiliū philosophi conscripserunt: quoz opiniones si diligēter inspexeris a uanis quibusdam fauissq; coniecturis pfectas inuenies: quod ut facilius facere possis a Plutarcho tractas tibi ante oculos ponam. Tu autem attente diuersitatem eorum tecum considera.

Diuerse de Substantia mundi philosophorum opiniones. Cap. V.

Haleta ferunt primum oīum principium rerum aquam posuisse: ex ipsa cuncta esse ac in ipsam demū deuenire arbitrat. Post eum Anaximandru Thaletis sodalem ipsum infinitum rerum oīum generationis atq; corruptionis cām dixisse. Nam ex ipso ait cēlos segregatos ceterosq; mūdōs numero infinitos: corruptionem uero & generationem multo prius ex infinitis arbitrat sēculis in se ipsis reuoluit. Hic cylindri formæ esse terram asserit tantęq; profunditatis ut ad latitudinem profunditas tertia pars inueniatur. ait præterea sp̄maticas vires ex sempiterno calido ac frigido in origine huius mundi densas fuisse: ac aliqua ex flammea pila aere hoc circūuoluta ut testa nucleus diruta & in quosdam circulos explicata solem ac stellas cōstituisse: ad hęc hominem primo ab aliis animalibus natum: nam alia inquit uidemus cito post ea quā nata sunt ad propria pabula perse uenire: hominē uero diuturna egere lactatione. Quare nisi in primis initis ab aliis natus aliorū nomine secutus fuisset: nunq̄ educari potuisset. Hęc Anaximander. Anaximenes autem principium rerum aera opinatur quem genere infinitum: qualitatibus finitum ait: cuius condensatione ac rarefactione cuncta gigni arbitrat: motum uero ab æterno esse dicit: terrā ex aere cōstipato primū oīum factam latam magis: iccirco non absq; ratione super aerem contineri. Solem uero ac lunā ceterasq; stellas a terra ortum habere. Itaq; solem terram esse ait uelocitate motus caliditatem assecutum Xenophanes colophonius nouum quoddam iter præter prædictos sibi fabricatus nec generationem rerum nec corruptionem ullam esse cōtendit: esse nāq; simile quicquid est: Nam si aliquid inquit gigneretur id non fuisse antea necesse est: quod autem non est id gigni non posse. Nam neque non ens facere aliquid: neque a non ente fieri quicquam posse asserit autem sensus omnes falsos esse: rationem quoque

una cum

una cum sensibus uidetur abicere. Terrā uero continue aquis delatā paulatim in mariā longo tpe abituram cenfer: Solem atq; alias stellas a nubibus gigni. Parmenides Eleata Xenophanis auditor atq; amicus primū Xenophanem: deinde oppositā quādam uiam secutus est. Sempiternū. n. atq; immobile cenfer esse uniuersum quod est ens secundū ueritatem reg: solum. n. esse simplex & intrepidū atq; igenitum. Generationē uero eorū esse q̄ falsa astimatione uidentē esse cū non sint. Nā sensus se mouendos a ueritate putat: affirmat. n. liquid est p̄ter ens id esse nō ens. Non ens aut non esse in rebus: & sic ens ingentū sibi relinquitur. Terrā uero densioris aeris defluxu factā arbitrat. Democritus Abderita infinitū dixit esse uniuersum qm̄ a nullo creatū immutabile ēt esse. Eorū uero quā nunc gignunt nullū habere principiū sed ex infinito tpe cuncta simpliciter q̄ sunt: quā fuerunt: quāq; futura sunt necessitate p̄destinata fuisse. Solis ac Lunā generationē propriā: separatamq; ab aliis esse dicit: naturāq; ipsoꝝ nec calidam nec splendidā fuisse: sed contra generationis suā naturā simile. Sed postea cū maior orbis solaris factus esset ignē in ipso fuisse intrusum. Epicurus Neoclis Atheniensis filius maiestati deorū detrachere conatur: nec aliquid ex nō ente fieri asserit: ac sp̄ uniuersum sic se habuisse neq; aliquid noui fieri p̄ter id quod tpe infinito iam factū est: corpusq; esse uniuersum non solū immutabile: uerum etiā infinitum: finē bonorum uoluptatē statuit. Aristippus Cyrenaeus uoluptatem bonorū dolorem malorū finem constituit. Ceteras sciētias excludit illud solū esse utile putans: ut q̄ras siquid domi malī aut boni tibi cōtingit. Empedocles Agrigentinus elementa quattuor ponit. Ignem: Aquā: Acrā: terram: quorū cām amicitia & litem ac a prima elementorū cōplexione segregatum aera circūfufum fuisse cōtendit: post quē ignem erupisse: cūq; aliū locū non reperiret sursum a frigore aeris repulsum: circa terram aut duos circūferri dimidiatos orbis: alterū ex igne totū alterū ex aere maxime ac ex igne admodū exiguo: & illū diem: hunc noctē esse putat: initū uero noctis a die pp̄ impetū ignis: solem natura non esse ignē: sed ignis repulsionē ei similem quā ab aquis fieri cernimus: lunā ex relicto ab igne aere congelato sicut grādo congelat per se factā lucem a sole recipere: mentē non in capite nec in pectore sed in sanguine disseminatā esse: ac illis partibus hoīes magis sentire quibus plus mētis inest. Metrodorus Chius sempiternum eē uniuersum ait: nā si factū esset a non ente. Infinitum ēt qm̄ sempiternum: cū non habeat principiū unde incipiat nec exitū quo terminet. Immobile quoq; asserit: qm̄ moueri non possit quod nō transeat: transire at̄ necesse est aut in plenū aut in uacū quorū alterū nō est: in alterum transitus fieri non pōt. Ex aethere at̄ fieri nubes densatione: inde aquā quā ad solē decurrens extinguit ipm̄: qui rarefactus rursū accendit: solē siccitate constipatū ex aqua splendida stellas efficere. Diem ēt ac noctē inde fieri quod sol extinguat atq; incendatur. Eclipsim quoq; extinctione fieri. Diogene Apolloniata elementū aera ponit: oīa moueri dicit: mundos infinitos asserit quod factos esse arbitrat uniuersi motu quod huc atq; illuc latum ac alibi rarefactum: alibi constipatū: ubi forte constipatum fuit ibi globum factū & mundum: in quo q̄ leuiora sunt supiora petierunt. Hāc Plutarchus: quā oīa Socrates quoq; uir ille illustis furoris atq; infantiā plena putat. siquidē fide dignus Xenophon testis est: qui sic de ipso in libro de Socratis memorabilibus dictis scripsit. Nemo aut unq; Socratem impiū quiddā & irreligiosum aut facere uidit: aut dicere audiuit. Nō. n. de natura rerū neq; de altioribus sublimioribusq; rebus ut plurimi faciunt disputabat: nec considerare unq; uoluit quonam modo quaq; necessitatū serie hāc moles q̄ mundum Sophistae appellant: aut singula caelestium corpora facta sunt: sed eos qui assidua cura atq; studio hāc tractant stolidos uanosq; homines esse

ostendebat. Et paulum post hæc. Valde autem mirabatur quod non potuerunt intelligere non posse hoies hæc adinuenire: cuius non paruum signum est quod qui maxime harum rerum scientiam profitentur quique ceteris sapientiores videntur non eadem sed pugnante dicunt adinuicem. Sed hæc quidem Socrates (ut Xenophon testatur) quibus consona in libro de aia ipsi Socrati orationem attribuens Plato conscripsit. Nam ego inquit O Cebes cum iunior essem quam mirabili exarsti cupiditate eius sapientiae quam naturalem sapientiam appellant. Praeclaræ. n. mihi uidebatur causas regere scire: cur singula quoque modo gignantur atque corrumpantur: & cur sint atque permaneant: ac saepenumero me ipsum hunc & illum uersabam talia diligenter considerans. Num postea quam frigidum & calidum ad putredinem quendam (ut quidam aiunt) peruenerint: tunc aialia concreantur? Et utrum sanguis est quo audiendi: uidendi: olfaciendi: sensus nobis praestantur: quibus quidem sensibus memoria conflatur atque opinio: ex memoria porro atque opinione cum tranquillitatem in his acciperint originem scientiae proficere: rursusque hos ipsorum corruptiones excogitando sic ad hanc considerationem nihil ipsi ineptior iussus sum ut nihil supra: cuius rei signum tibi sufficiens afferam: nam ex hac consideratione uel ipsa quae prius plane sciebam ut tam mihi quam ceteris uidebar didicidi: sic tardior uel caecus omnino factus sum. Hæc societas dicitur apud omnes graecos clarissimus. Quare si huic tanto tamque praestantissimo philosopho amecia uisa est dictorum de natura uirorum doctrina: iure nos quoque impietatem illorum omnium recusamus: praestitum cum errores de multitudine deorum sui ab his quae de natura dixerit non sint alieni: quod loco suo ostendemus ubi docebimus Anaxagoram primum graecorum intellectum rebus instituisse. Nunc uero ad Diodorum transeamus: ac ipsum de prima hominum theologia scribentem audiamus.

Diodori uerba qui prisci homines Solem & Lunam colebant: & quod nec Idola nec daemones nouerant.

Cap. VI.

Egyptios ferunt primos omnium oculos cum in caelum sustulissent motum ordinem & quantitates caelestium corporum admiratos Solem & Lunam deos putasse: ac Solem quidem Osirim Lunam Isim nuncupasse a proprietate quadam inditis sibi nominibus. Nam si quis ad latinam linguam uerba transferat multoculus Osiris dicitur: neque id ab re radios. n. suos quasi multos rebus immittit oculos quibus omnia perspicitur: ut et poeta dicit. Sol qui terras flammis opera omnia lustras: quis nonnulli graecorum poetae Dionysium esse Osirim confingant. Syrium quoque ipsum tantum nomen de nomine ductum sit appellatum existimant: hinc Eumolpus in Bacchicis carminibus ignioculum radiis Dionysium nuncupat: & Orpheus splendoris auctorem Dionysium. Isim uero latine prisca dicere possumus: Lunae hoc nomine indito: quoniam sempiterna priscaque sit: cui cornua de pingunt: uel quia cum Alinoides sit cornuta uideatur: uel quod bos ei apud aegyptios sit dedicata: quibus (ut Porphyrius asserit in libro quem aduersus edentes carnes conscripsit) non sanguinem aut nidorem offerebant: sed fruges terrae: quas etiam ipsas quasi deos adorabant. Miserationem uero: lachrymas atque fletum germinibus terrae deflorescentibus offerebant: Similiter primae animalium ex terra generationi: ei etiam quae ex conuentu sexum est: morti quoque animalium eodem modo: quod adorationis genus exanimi profectum ignauia infirmitati eorum erat accommodatur. Sacra igitur regione assulo habitata ibi primum ab hominibus sacra caelestibus oblata sunt: non myrrae non casiae: aut croci primitiae (ne hæc longe postea fuerint inuenta) sed herba uiridem quasi productiuarum terrae uirum primitias manibus offerentes diis offerebant: arbores. n. antea quam aialia terra produxit herbas aut multo priusquam arbores. Ex herbis ergo integras quasdam sumentes cum foliis:

cum foliis: radicibus: ac fructu partes simul concremabant: & hac exhalatione ac fumo celestibus litabant: ignē quoq; inextinctū in templis seruabant tanq̃ celestibus simillimum. Ab hac aut̃ exhalatione quam gr̃ci thymiasin dicunt: thysia quoq; quā sacrificiū latine appellamus apud gr̃cos antiquitus dicta est: nunc uero non recte capimus thysia illam cultum appellantes qui sanguine celebrat: & post pauca multo aut̃ postea iniquitate hoīum foedissimus sanguis atq; hostiarū mos introductus est crudelitatis plenus occisis aīalibus & eorū sanguine aris deorū imbutis. Hæc Porphyrius. Plato autē in Cratillo sic scribit ad uerbū. Videntur mihi primi gr̃cos: eos solūmodo deos putasse quos et̃ nunc multi ex Barbaris colūt: solē uidelicet atq; lunam: Tellurē: Stellas: ac Cælum. Nā cum ipsa cernerent thein sp̃. hoc est currere atq; reuolui: ab hac ipsius thein natura. i. deos appellarunt. Hæc Plato. Verū quod Primi atq; antiquissimi hoīum nec tēplorum molibus: nec simulachrorū dedicationibus operā dabant: quippe qui neq; pingere: neq; fingere: aut cælare: sed nec ædificare: adhuc sciebant unusquisq; facile cogitatione p̃ se ipsum assequi potest. Quod et̃ nulla deorū atq; heroum Iouis Saturni: Neptuni: Apollinis Mineruæ: Iunonis: Dionysii: Herculis mētio apud illos erat: sed nec aliorum quorū noīa modo Græcorum ac Barbarorū aures multitudine obrundunt. Præterea quod nec dæmon quispiā probus aut improbus admiratione habebatur: sed sola cælestia ut dii non uictimaz cædibus: sed herbarum fumis colebant: non argumentis nostris sed suis testibus partim ex iam dictis: partim ex his quæ dicent̃ facile cōprobatur: quod & sacræ scripturæ inuiolabili patet auctoritate: q̃ a cæteris hoībus cælestia corpora dicit deorum noīe adorata fuisse: solis uero hebræis unius ac ueri dei & creatoris omnium fidem: cultū: & pietatem attribuit: quibus oībus apertissime liquet nō fuisse apud priscos uel gr̃cos uel Barbaros simulachrorū dedicationes aut deorum deorū ue genealogiam: aut dæmonū ac spirituum iuocationes: aut turpem heroum theologiā. Sed ad hæc oīa quoq; ipsa deorū tam marium quā fœminarum postea inuenta hæc oīa nihil isti us nugatoriæ sup̃stitionisq; gentes oēs occupauit antiquissimis t̃pibus fuisse ostendunt. Quare nemo dubitare potest hoīum esse hos deos excogitationes & confictas mortaliū fabulas: immo uero improborū ac scelestorū artificia quibus cupiditates suas assequi possent: ut secatissimus et̃ sermo apud nos dicit. Initium fornicationis Idolorū inuentio: gentiliū igitur oīum error: quo deorū multitudinem esse falso crediderunt: a phœnicibus atq; ægyptiis icipiēs: & ab his cæteros hoīem ac ipsos quoq; gr̃cos aggressus multis sæculis. Postea orbem inuadit: ut ipsorū phœnicum testatur historia quā Sachoniatho uir priscus quam uel ante Troiana t̃pā floruisse dicunt: phœnicum lingua exquisitissime conscripsit: traduxit aut̃ in græcum philo nō hebreus: sed Biblius. quos magnis laudibus Porphyrius in quarto eorum quos aduersus nos libros euomit: his uerbis decorauit. Narrat at̃ Iudæorum historiam uerissime: qm̃ & locorum & uirorum nomina ita ponit ut ipsi Sachoniatho Berutius: qui eorū rerum oīum monumenta ab hieromobalio dei Iei asserit habuisse: quam quidem historiam Belbalo Berutiorum inscripsit regi: cui pp̃ ueritatem historię quam gratissimus fertur fuisse. Is Sachoniatho phœnicum et̃ historiam partim a singularium urbū annalibus: partim a libris sacris qui de dicari solebant: solerti collegit ingenio: q̃ non multo post Moysen Semiramidos fuisse temporibus scriptum est hunc uirum philo Biblius in græcam linguam exactissima cura traduxit. His uerbis Porphyrius ueritatē ac antiquitatē Sachoniathonis historię testatur: in qua non creator: omnium: nec cælestia corpora: sed mortales uiri nec p̃bi quos saltem propter uirtutem admirentur: sed cælesti nefandorumque morum phœnicum

ægyptiorumq; dii fuisse narrantur. Isti uidelicet ipsi qui etiam nunc apud omnes gentes quasi dii immortales honoribus coluntur diuinis. Sed tempus est iam illos ipsos audire Philo biblis in exordio statim totius negotii Sachoniathonis quod in nouem libros partitus est. Hæc de auctore suo ad uerbum dicit. Sachoniato uir peritissimus atq; curiosissimus fuit. Is cum nihil omniumq; ab initio facta sunt memoratu digna ignorasse uideat diligentiustamen quam cætera ea quæ sciuit: quæ Taautus excogitauit: non latebat ipsum quod primus omnium mortalium Taautus litteras adinuenit: & res memorabiles ausus est æternitati commendare: quem ægyptii Thoyth Alexandrenses Thoth: Græci Mercurium appellarunt. Paulo deinde post hæc accusauit iuniores: quod ea quæ de diis fabulose dici uideantur: uel allegorice ad naturam: uel tropologice ad mores student reducere non reducant: his uerbis. Iuniores sacrarum rerum interpretes res gestas repellentes fabulas: fabularumq; allegorias excogitarunt: quas rebus naturalibus imponentes mysteria cum tanta obscuritate induxerunt: ut nemo facile ueritatem res possit perspicere. Vex præcipue phœnices atq; ægyptii quos cæteri sunt imitati: si qui uita aliqua re inuenta excoluerunt eos benefactores cœsq; patronos putantes quasi deos adorabant: quibus statuas ac simulachra: templa quoq; statuentes naturalium et deorum nomina imponebant: Naturales autem deos Solem ac Lunam cæteras tam erraticas quam non erraticas stellas & elementa una cum istis putabant. Ita deos alios mortales alios immortales dicebant. His sic expositis phœnicum deinceps theologia secundum Sachoniathonem Biblis philo sic ad uerbum exponit.

De Phœnicum theologia.

Cap. VII.

Phœnicum theologia principium rerum omnium tenebrosum ac spiritalem aerem esse affirmat: aut aeris tenebrosi spiritum: & præterea chaos turbidum omni luce priuatum: hæc infinita esse atq; interminata. Verum quoniam spiritus sua principia concupiuit facta est complexio atq; conexus qui Cupido appellatur: quique creationis rerum omnium principium est: spiritus autem suum non nouit creationem: sed ex eius conexu factum est motus: quod limbum dicere latine possumus: alii aquosam mixturam putredinem ex qua semina creaturarum omnium & generatio prodit: ac in primis animalia sensu arcentia ex quibus facta sunt animalia intellectualia quæ nuncupantur thophasunim id est cæli conspectores in figuram ouis confirmata. Motus autem effulsit Sol & Luna: stellæ ac astræ magna huius mundi origo apud eos creditur: qua deorum aperte religio comminatur: sed uideamus quomodo cætera mirabilis illa theologia constituit. Aere igitur inquit & mari igneum uenti emittentes splendorem simul cum terra ac nubes facti: & maxime de cælo effusiones: Segregatis itaque cunctis atq; a suo loco solis calore depulsis rursus in aere corruentia suo conflictu tonitrua & fulgura effecerunt: quo sonitu animalia ex limbo quasi ex somno profuierunt eruperuntq; tam ex terra quam ex mari mas & femina his addit. Hæc in libris Taauti de origine mundi conscripta reperimus: quæ ille ingenio ac cura inuenit nosq; illuminauit: deinde uentorum nominibus ordineq; ante oculos posito post pauca infert. Hi primum terræ fœtus quibus & ipsi & qui ante ipsos fuerunt & post eos uitam trahebant deos putantes adorabant & infusiones ac fumigationes eis faciebant: qui adorationis modus suæ infirmitati ac ignauie animi congruebat. Post hæc ait ex uento Colpia nuncupato & muliere Baau quod noctem significare interpretatur natos fuisse sæculum ac primogenitum uiros mortales: ita nominatus: & a sæculo primum ex arboribus alimenta hominibus esse reperta: ex his uero natos genus ac generationem dictos phœnicem habitasse: astu autem facto palmas ad solem fultu lisse quem deum putabat Beelsamen uocante: id est cæli dominum: quem græci Iouem uocant.

uocant. Inculcat deinde græcos quasi erroribus ductos his uerbis. Non. n. temere mul-
 ris hæc noibus distincta sunt: sed secundum susceptas res noia indita fuerūt: q̄ genus
 græcorū ignorans longe aliter intellexit ambiguitate interpretationis cōfusum: Addit
 deinde a genere sæculi & Protogoni mortales filios procreatos quorū noia lux: flama
 ignis: ex constrictione lignorū ignem reperisse ac usum eius docuisse: a quibus uasto
 corpore natos filios asserit quorū noia montibus ubi habitauerunt iposita Cassio scilicet
 libano atq; impudico: hi quibuscūq; obuiam fierent cōmiscebant: tabernacula excogi-
 tata refert ab istis ex cānis: foliis: atq; papyro: factiose quoq; aduersus fratrem Vsonem
 eos uixisse q̄ corporibus tegmina primus ex pellibus ferinis confecit: magna uero im-
 brium p̄cipitata flantibus uetis atq; coruscantibus undiq; fulguribus syluas apud Ty-
 rum concrematas. Hunc Vsonem arboribus amputatis ambussisq; primū cum his
 mare ingredi ausum fuisse: simulachraq; duo igni ac uento erexisse q̄ adorabat sangui-
 ne ferax: perfundens: his oibus cū naturæ concessissent uirgas ac statuas a posteris cō-
 secratas annualiq; celebritates statutas. Longe at̄ post genus alti calorū ueneratorem
 & piscatorē natos: piscationem & uenationē inuenisse: ex his natos duos alios qui fer-
 rum feriq; usum inuenerunt: quos: alterum Chusora uocatū cantibus magicis & hu-
 iusmodi uerbis plurimū ualuisse: hi domibus porticus addiderunt & circuitus & ca-
 meras: ex his pisces & uenatores & q̄ Titanes appellant fuisse: ex his et̄ Amyntū
 atq; Magum q̄ greges fecerunt & magalia construxerunt. Ex his et̄ Misora & Selech-
 idest uita tenuē atq; iustū: isti salem usumq; eius inuenerunt: a Misore Taautum fuis-
 se natum qui primus elementa litterarū conscripsit: quē ægyptii Thoor: Alexandren-
 ses Thooth: Græci Mercuriū uocant. A sedech Dioscuros natos: aut Gabiros: aut
 Cirbantes aut Samotrachas q̄ primi naues cōstruxerunt: quorū nati herbarū uires &
 cantus ad medicinā inuenerūt. Ea tēpestare natum Elium q̄ altissimus fuit cognomi-
 natus & mulierē Beruth uocitatā: hos in Biblo habitasse: hi genuerūt Terrenū aut in
 digenā: cui Cælus postea cognomen fuit. a cuius noie mira uarietate formosissimi su-
 premū corpus cælū fuisse appellatū: huic ab eisdem tpibus nata soror terra appellata
 cui et̄ propter formā terra cognominis facta: hi patri altissimo a bestiis dilaniato sa-
 cra & cerimonias ut deo instituerūt. Ita patris regnū Cælus possidens terrā sororem
 in matrimoniū duxit q̄ sibi quattuor filios peperit illū quem & Saturnū dicunt: Bati-
 lum: Dogana q̄ & frumētarius appellat: ac postremo Atlāta: habuit et̄ alios liberos
 Cælus ex multis sibi uxoribus natos: quam rem adeo ægre tulit ut Cæli diuortio uti
 uoluerit. Cælus tñ ab ea abstinens quodcūq; uolebat ui ei appropinquare: & idigna-
 tione incēsus filios ab ea filii. p̄creatos neci tradere conabat: qua ex re coacta terra so-
 tios sibi ac adiutores ad defendēdos natos coniuuit. Interea Saturnus cū in uirgē eua-
 sisset Mercurii termaximi. q̄ eius scriba fuit auxilio usus ad defensionē matris patrem
 ulciscit: Saturni deinde liberi fuerūt Proserpina & Mierua: quorū prima uirgo obiit
 Mineruæ at̄ atq; Mercurii nouis artibus hastā & falcem ferreas Saturnus fabricatus
 est. Demū Mercurius artibus magicis Saturnios milites instruxit: cōmissum aduer-
 sus cælū pro terra plium: suis fugatisq; copiis regnū suscepit. Ea in pugna inter alios
 q̄dam Cæli coniunx ei admodū dilecta capta fuisse fert: quā Euagoni Saturnus in ma-
 trimoniū dedit: apud quē partū leuauit uentrem: & uocauit q̄ peperit Demarou: his
 ita gestis ædes suas incensibus Saturnus cinxit urbēq; condidit primā Biblum a phœ-
 nicibus noiatam: Atlāti uero fratri suspecto Mercurii consilio in p̄fundo depulso fo-
 ueā aggeris supiniecit: his corporibus Dioscuros: posterī nauigia fabricati nauigabāt

rempestatibusq; ad Cassiū montem eieci templum ibi condiderunt. Deinde non longo transacto tpe Caelus exulans filiā suam Ascarten forma & uirginitate florentē cū duabus sororibus Rhæa & Dione quasi suspectas ad iterficiendū dolo Saturnū emisit: sed uariis modis allectas Saturnus matrimonio sibi sorores coniunxit Ea re cognita Caelus fato pulchritudine aliisq; sortis auctus in Saturnū insurgit: quas uidelicet fatū & pulchritudinem similiter allectas ad se Saturnus attraxit: recapit autē ab Ascarte Saturnus non paucos filios quoz; iunior continuo simul atq; in lucē editus fuit in deos abiit: Clari uero fuerūt Amor atq; Cupido: Dago autē frumenta inuenit atq; aratrū: ac ideo Iupiter aratrius nūcupatus est: Selech at. i. iusto una titanidū nupta Aesculapiū enixa est p̄terea Saturno interea tres filii nati Saturnus patri cognominis: Iupiter Belus: & Apollo: tunc et nati sunt pontus, Typho: Nereus Ponti pater, a Ponto Neptunus p̄creatus & Sido: cuius ab ore sonora suauissimaq; uox profluēbat: hæc prima hymnos carminibus cōposuit: a Demaroon Melchyratus qui & Hercules uocat̄ natus: tunc Caelus Demaroon sibi sorio atq; amico Ponto bellū infert: sed uictus a Ponto Demaroon uouit pro fuga uotūq; p̄soluit. Post triginta duos autē annos regni sui Saturnus infidiis Cælū patrem p̄p̄fentes fluentaq; in ualle q̄dā infidiis locatis caput & uirilia mēbra abscidit: unde sacer sanguis infontes fluentaq; stillauit: qui locus ad hæc usq; t̄pa monstrat̄: Hæc sunt Saturni gesta: hæc a gētibz p̄dicata t̄pa: hæc aurea illa Saturnia regna: hæc beatificata illa p̄scorū felicitas. Sed redeamus ad nobile istum theologū uideamusq; quid postea factū dicit. Ascarte autē inquit maxima summāq; ac Iupiter & Demaroon: & Adolus deoz; princeps Saturni iussu regnū gubernabant: Imposuit at̄ Ascarte capiti suo regali insigne tauri caput: cūq; orbem terraz; circūiret repperit forte atropetē quem in Tyriā sacratam insulā ad ductū consecrauit: Saturno autē quattuor oculos insigne regale cōposuit quoz; duos in anterioribus duos i posterioribus partibus corporis collocauit: q̄ uicissim cōtracti quiescebant: Allas quoq; in humeris quattuor fixis duas pertensas quasi uolaret: duas remissas quasi staret: significabat autē ipsum dormientē uidere & uigilantē dormire. Similiter quoq; Pallas quiescentē uolare & uolantē quiescere: Carteris et̄ deis duas fecit allas in humeris quasi Saturno cōuolarent. Ipsi p̄terea Saturno duas in capite alas locauit: unam pp̄ principatū mētis: alteram pp̄ sensum: Cū uero Saturnus austri regiones petiisset: uniuersam ægyptū deo Taauto largit̄: ipsum ibi regē constituit: hæc oīa a septē dicit. Sedech filiis cabris appellatis & ab octauo ipsoz; fratre Aesculapio. uti eis Taautus deus p̄cepit conscripta fuisse quæ Thaionis filius oīum primus apud phœnices deoz; interpretes allegorice ad naturā accommodauit: tradiditq; posteris quasi orgia q̄dam atq; mysteria: Taautis at̄ quem ægyptiū Thoth appellant sapiētia phœnicū præstans primus religionē deoz; ab ignorantia uulgari in dignitatē doctrinæ reduxit: quē post multa t̄pa deus Surtmobolus ac Thuirro q̄ dicta est Chysart̄is secuti abdita Taauti theologia & allegoriis obtrusam in lucē protraxerunt: & post aliq̄ dicit morē p̄scis in magnis calamitatibus atq; piculis: fuisse ut ciuitatis aut gentis p̄iceps dilectissimū ex filiū ulciscētī dæmoni quali redēptionis premiū traderet: & sic traditū mystice iugularēt. Cū itaq; Saturnus rex regionis quā phœnices Israëlē uocant: qui postea quam hoīem exiuit ad Saturni stellam adductus est: ab Anobreth nympha unicum haberet atq; charissimū filium Ieud a re ipsa dictum: sic. n. et̄ nunc phœnices unicum filium appellant: quia maximo atq; piculosissimo bello ciuitas premebatur: regio indutū ornatu super constructā ad hæc præparatamq; aram immolauit

Hic iste

Hic iste philo Biblius uide quæ a Sachoniatonis traducta elementis de serpentibus ac feris uenenosis dicit: quæ usum ad uitâ nullum: pestem uero & interitû uenenofo morfu hoibus inferunt. Scribit igitur ad uerbum sic: Draconû naturam atq; serpentum ipsè Taautus diuinâ putauit: & post ipsum etiâ phœnices atq; ægyptiî spiritualissimû enim animal oïum est & igneû. Nam spiritu absq; manuum aut pedum & oïno alicuius organi exterioris argumento ut cætera uidemus aialia ferri eximiam celeritatem assequit uariasq; figuras & formas gradiens inuoluto reuolutoq; ad quam uult celeritatē gressu facillime præstat. Longeuum etiâ est nec solum senectam cū pelle deponens reuiuenscit: sed crescit etiâ in adolescentia reductum: cūq; determinatos adimpleuerit terminos in se ipsum reuolutum rursus reuiuenscit quīs semper minus: ita nisi percussum intereat uix naturali nece conficitur: sed phœnices dæmonē scelericem ægyptiî uero eneth appellarunt: cui accipitris caput apponit propter actiuitatē accipitris lingularem. Idcirco Epies quē summum deorū interpretem ægyptiî putarunt sacræ litterarum scriba: cuius libros Arius in græcā linguam traduxit allegorice hoc tradens ad uerbū ait. Diuinissimû animal serpens & accipitris habens caput ualde iocundū est: id si palpebras erigebat luce primogenitam oēm suam regionem replebat: cum uero clausos retinebat oculos tenebræ fundebantur: hinc significare uoluit Epies igneam esse naturam eius. A phœnici bus pherecides quoq; principia perdoctus diuinitus de deo quem ophœnea græce uocauit latinæ serpētem dicere possumus & de offionidibus mirum in modum diseruit: de quibus alio loco dicemus: Verum ægyptiî uniuersum depingētes mundum ac ipsa inducti sententia inter circulum acreum igneumq; in superficie circūfusus serpentis accipitri formis figuram extendunt ut sit theta græcæ litteræ figura consimilis magnitudinem mundi ac formam per circulum significantes: per serpentem uero qui in circuli medio positus est bonum dæmona conseruatorem oïum cuius uirtute mundus continetur ostendentes. Sed Zoroastres quoq; magus in libro sacro in quo res perfeas collegit hæc ad uerbum scribit. Deus caput accipitris habet: is incorruptibilium primus est sempiternus: ingenuus expers partium: sibi ipsi simillimus. bonorū oïum auriga: munerata non expectans: optimus: prudentissimus: pater iuris sine doctrina iusticiam pdocus: natura perfectus: sapiens sacræ naturæ unicus inuentor. Ideo similiter serpentibus ut cæteris diis immolabant deos maximos ac principes totius arbitantes.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SECVNDVS.

Ed phœnicū theologiā iam p auctores suos exposuimus quā oïno ut pestiferam fugiendam: & sanitatem tantæ insanitæ querendam salutare prædicat euangeliū: quod aut non fabulæ dictæ sunt aut poetarū figmenta altius quiddā quasi nucleū contegētia sed sapientū priscorū & theologorū: ut gentes dicerēt uera certa quæ testimonia cunctis antiquiora poetis inde patet quousq; ad nostram memoriam in phœnicia isti ipsi dii sic appellati: sic nati: sic educati: ut dicti theologi tradiderunt dicuntur. Quare nihil agunt cum ad naturalia quædam turpitudine oculantes refugiunt cum res se ipsæ carimoniarūq; deorum una claraq; uoce phœnicum omnium ipsos redarguunt. Sed de phœnicum theologia satis. Nunc ad ægyptiā transeamus ut etiam hinc uideamus recte ne an contra gentiliū nugæ contempnimus &

salutarem euangelii doctrinam secuti sumus: quā maxime nunc neglectis suis sanctissimi colit aegyptiis: Vnde etiam aegyptiorum historia & theologiam ipsorum scriptum in libro quē sacrum inscripsit Manetus quidam aegyptius grāca lingua exquisitissime in mediū edidit: Sed Diodorus etiam Siculus uir clarus omnem ut diximus historiam gentium diligenter breuiter ac ordinate congregatā conscribens ab aegyptiorum theologia totius negotii fecit initium a quo potius quasi ab illustriore notioreque grācis quā ab aegyptio Maneto: hac ad uerbum scribenda duximus.

De Aegyptiorum theologia. Cap. I.

208
a Sserunt igitur aegyptii in rege oīum originem hoīes primū in aegypto primū hoīes productos partim propter calī temperantiā. partim etiam propter nilū & nasci & educari potuisse. Nam nec hibernis frigoribus nec aestiui solis arduibus regione premi: & solum irrigatione nili sic esse fecundum ut alimētorū in usu hominum nulla terra feratior sit. Deos uero mortales hoīes fuisse: sed uirtute ac beneficiis uitam cōmunem excoluerunt immortalitatem consecutos: quorum nonnulli reges fuere noīaq; habuere alii noua quādam alii a caelestibus trāsata esse quae maximos deos. Solem Saturnum Cybelem Iouē quem hoīem nonnulli nuncuparūt. Iunonem Vulcanū Vestā ac postremo Mercurium: Solem aiunt primum oīum apud aegyptū regnasse: soli caelesti cognominē quis nonnulli sacerdotū Vulcanum contendant primū igne inuento regnum obtinuisse: deīde Saturnū qui sorore Cybele i uxorem ducta Osirim & Isim genuit: aut ut plurimi dicunt Iouē & Iunonem: hos uniuersum orbē imperio subiugasse ac quinq; deos procreasse aiunt Osirim Isim Typhona Apolinem ac Venerem Osirim Dionysium: Isim Cererē esse autumant quos matrimonio coniunctos quom regno successissent plurimū generi hoīum contulisse. Ita tractu thebaico centum portarum urbem condidisse: quam alii Iouis urbem alii thebas appellāt. Exerisse autem Osirim Iouis ac Cereris parētib; ceterisq; diis aurea templa quorum singulis certas carimonias statuit & sacerdotes qui earum curam haberent consecrauit. Ab hoc uitem inuentam & diuersis honoribus hoīes distinctos ut alii colerent alii colerentur: musicam adeo dilectam ut secum semper non paruū musicosq; duceret: quibus nouē uirgines quarum Apollo dux erat: & aliis doctrinis & canendi arte non mediocriter excelluisse: Quomq; oēs gentes propter eius merita quasi deum susceperent ubiq; monumenta reliquisse. In india multas urbes construxisse: phrygiam domuisse: ac per helleponti angustias in europa traiecitum. Macedona filium macedoniae regem cōstituisse: ab hoc Apyn & Mneuin consecratos & apud aegyptios loco deosq; publice cultos: quoniā frumentosq; inuentoribus ad cōmittenda territoriis semina ppsuissent. Isim iureiurando nullius se prāter Osiridis complexum petiturā decreuisse: quam etiam postq; hoīem exiuit: immortales honores consecutam uidemus. Osiride uero insidiis laniato alia quidē membra non mediocri labore ab Iside inuenta diuinis honoribus sepulta: pennis uero i flumen nilum a Typhone proiectis cōstituto dolo sacra ac carimonias maioris aliquāto cultus statutas fuisse hinc grācos accepisse & Dionysii orgia & dies festi cum honore huius membri fierent: cuius simulachrum in mysteriis ferentes phallū appellant: fingere aut aiunt ac cōmentiri oēs qui apud thebas boetias ex Semele ac Ioue hunc demū natum existimant quod Orphea primum ausum fuisse. Illum aegyptum petisse ac inde mysteria Osiridis doctum in grāciam retulisse. Et quoniam cadmeis amicus eēt genū dei magnis affectus honoribus ad ipsos non inuitus transposuisse multitudinemq; alios ignorantia: nonnullos quia talem deum grācū potius quā aegyptiū dici uellent: cultum &

rum & mysteria eius libenter suscepisse: at uero poetā Orpheum facile totā rem ea de causa uersimiliterq; finxisse: quoniā Cadmus ex thebis ægyptiis in boetiam profectus Semelē alioq; liberos genuisset: quā ab ignoto pressam septimo mense sicut etiam de Osiride phibent ægyptii puerū peperisse. hunc mortuū a Cadmo deauratū & quasi deum ingenti cultu & sacrificiis decoratū fuisse parentē quoq; eius Iouē prædicasse ut Semeles stuprū leniretur: hinc apud græcos celebratā esse fabulam q; Semele Cadmi Osirim ex Ioue concepisset in lucemq; edidisset: quā poetæ adeo amplificauerunt atq; auxerunt ut iam resonantibus theatris nemo græcorū sit qui hanc rem aliter gestā credat: nec in hoc solū: sed in aliis quoq; multis illustribus apud ægyptios uiris heroibus quoq; ac deis id esse a græcis factitatū. Herculem. n. ægyptium fuisse: cuius uirtute multas magnasq; orbis terrarū partes pdomitas hunc græcos ut suū diuinis honoribus colere qui suus nō sit: sed magnis tēpibus postea ad natū ex Alcumena Hercule iniuria res gestas ægyptii herculis traductas. Persea quoq; in ægypto natū ut ipsius Idis genus ab ægypto ad arguios translātū: fictis deinde fabulis Io ipsam esse q̄ in bonis fuit formā mutatā: cuius honore factū ut ægyptii bouem adorēt: quis alii antiquissimis tēpibus aialium effigies ab ægyptiis ducibus atq; impatoribus galcis isculptas ferri solitas: ut prælio dicant eāq; rem impii signū ipsis fuisse. Parta deide uictoria ea aialia: quos imaginem uictoriosi duces gestarūt: quasi offensionem belli ad hostes ipsi repulissent in deos relata fuisse. Nonnulli usus utilitatēq; cā multa ex aialibus in deorū numero apud ægyptios suscepta contendunt. Bouē. n. ipsam tam partu suo q̄ arandi opera conducere: oues autē & parere & tegmētorū materiā præbere & lacte ac caseo alere. Canē uero una cū hoibus uenari & ad custodiendos hoies natum esse. Qua pp deum qui apud eos A nubis appellatur caninū habere caput: ea enim re ostendit custodem ipm Osiridos fuisse tā bæl uas qui importunē obuiā factos coercentē: selem uero qm̄ ad scuta faciēda conducatur: ichneumona quoniam oua crocodilloz conterat & luto conuolutus cū os aperiant: ita in uentres eorum insilire soleat: ut ex eis intestinis eos interimat. Ex auibz ibidem quidē utilē dicunt ad serpentū locustarū: erucarūq; interitū Accipitrem uero ad scorpiones atq; cerasas necandos: & alia huiusmodi uenenosa aialia: quem ēt non nihil conferre arbitrant. Aquilā uero quia regia sit colunt: hircum ī diuinis ea rōne dicunt susceptū: qua priapū apud græcos pp genitalia membra cū illud aial ad coniunctionem sexuum maxime oīum deferat. Membra uero genitalia apud eos honorari qm̄ per ea instrumēta species aialium conseruant: quæ tñ non apud ægyptios solū: uerum ēt apud plerasq; alias gentes: qm̄ quæ ad generationem aialium necessaria sunt apprime coluntur. Quia propter ēt antistites quia patribz secundū ægyptios successione sacerdotiū acciperunt huius dei mysteriis nunciant. Ad hæc pæanas ēt atq; satyros aiunt huius rei cā cunctis hoibus esse uenerabiles: cuius signū est: quia simulachra eorū in templis membris ī morem hircorū quod aial traditur promptum sp̄ esse ad coniunctionē tentigine affectis statuantur. Sacros autē tauros Apin scilicet atq; Mneuin diuinis coli honoribus tum pp agriculturā: tum quia frugū inuentio ad deos refert. Lupos qm̄ canibus simillimi sunt: & qm̄ Iside una cū Oro filio certamen aduersus Typhonē suscaptura Osirim asserunt ab inferis filio & matri auxiliū ferentem aduenisse: eiq; in specie lupi apperuisse. Nōnulli autē dicunt lupis aduersum ægyptū irruentes athiopes distractos fuisse unde regionē lupariā appellatam. Crocodillū illis honori esse aiunt: qm̄ eius terrore ab arabia atq; libya latrones in ægyptū nare nequeant. Præterea quēdam de priscis regibus suos rabiem canum fugientē ad paludem confugisse: qui præter opinionem hoīum a crocodillo

suscipitur in alteram ripam traiectus fuerit. Sed cultura animalium alias alii causas asserunt. Multitudine. n. aiunt crebro in reges magno insurgente consensu diuersorum animalium cultum diuersis ciuitatibus a quodam rege statutum fuisse: ut dum singuli religionem reuerentur suam & ceterorum contemnunt non possent uniuersi in unum aegyptii conspirare. Hæc animalia linteamina post mortem plangentes & pectora cum gemitu cadentes in sacris sepeliunt loculis quorum si quod sponte aliquis interfecerit mortis mulctatur supplicio: Felem autem aut ibidem siue sponte siue inuitus quisque necauerit morte punitur. Præterea in quacunque domo canis mortuus fuerit omnes qui eam habitant uniuerso corpore raso magno luctu afficiuntur nec uino aut tritico ceterisque ad uictum necessariis quæ in ea domo recondita fuerunt uti amplius licet. Alunt autem Apin quidam memphide: Mnetum in eliuoli Hircum in medente. Crocodillum in palude: Miridos reliquasque feras in locis atris simulam aut pulcem lacte coctam afferentes & bellaria melle commixta & anserinas carnes tam elixas quam tostas. Cum masculis autem animalibus femine quoque sexus summa specie simul nutriunt quæ pellices appellant. Cum uero Apis mortuus fuerit magnificè sepultus quosque similem inueniant in perpetuo luctu sunt quem simul ac inueniunt ad urbem nisi statim adducunt: quoniam solum mulieribus uidere ipsum licet: obuiam namque factæ sublati uestibus genitales partes ei ostendunt: nec unquam postea hunc deum mulieribus aspicere licet: in quem asserunt animam Osiridos post mortem tractam fuisse. Hæc illa est aegyptiorum turpis impietas potius quam theologia aduersus quam aliquid dicere cum per se iaceat turpe ducio quam merito contempsimus atque despuimus: a tantis malis non nisi a salutari & euangelica doctrina quæ obsecratos mentis oculos per fidem illuminauit liberati uerum honestiores harum nugarum & quasi naturales rationes paulo post simul cum græcarum fabularum interpretatione facilius enodabimus. Hoc igitur modo antiquissimæ temerariæ phœnicum & aegyptiorum superstitionis omnium gentium turpis theologia plena est. Verum de græcorum quoque theologia qui simula chris & mysteriis simili quodam ut aegyptii pacto utuntur: modo dicamus quam qui uniuersam collegit historiam in tertio & quarto uolumine diligentissime conscripsit facta a Cadmi ætate initio Cadmum autem post Moysen fuisse ab exquisitissimis gentium annalibus loco suo demonstrabimus: ut aperte pateat Moysen maiorem natum quam græcorum deos fuisse: siquidem post Cadmum dii emerferunt: quem non paucis annis Moyses superauit. Sed iam Diodori uoces audias.

De Græcorum theologia. Cap. II.

Admum Agenoris filium ex phœnicia dicunt ad quaerendam europam quæ fuit a Ioue rapta a rege missum fuisse nec inuenientem in boetiam tandem deuenisse ac thebas ipsi ædificasse. Cumque Armonia Veneris filiam in uxorem duxisset Semelem & sorores eius ex ea genuisse Amoribus aut Semeles Ioue capto ac exorato tanquam ad Iunonem diuino ad eam modo accedere non tulisse fulgura atque tonitrua mulierem: sed abortu edito puero igne ipsam flagrasse: a Ioue autem Mercurium accepisse puerum cumque ad speluncas niles quæ inter phœniciam & nilum sita est transmisisse. hoc pacto a nymphis educatum Dionysium uini & uitis usum atque plantationem homines docuisse. inuenisse quoque coctionem ex ordeo confectam quam ceruisiam appellant: hunc cum exercitu non uiros solum: sed et mulieres orbem lustrasse: iniustus atque impiis hominibus atrociter punitis. Fuisse tamen hastis thyrsis ornatis armatas mulieres: musas etiam omnes secutas fuisse uirginitate omnique doctrina

doctrinæ genere florentes quæ tripudiis & cantu deum permulcebatur. Pædagogum ei Silenum fuisse: cuius consiliis uirtutem fuit complexus. Mitra uero capud ei ligari propter dolores qui fumante uino caput aggrediuntur. Bimatrem autem appellatam quoniam ex uno patre & a duabus matribus procreatus fuisse uidetur. Ferulam ei in manu tradunt quia cum non permixtum aqua uinum homines biberunt ac in furorem uerfi alter alterum baculis caderent: unde non nulli moriebantur: pro lignis ferula uti p[er]suasit. Bacchum a bacchis uocatum fuisse. Leneum quoniam leneus græce torcular latine appellatur. Bromium a bromo idest ignis sonitu: qui cum ab ortu ederetur insonuit. Satyri quoque cum dicuntur secuti fuisse: qui saltando & tragice canendo uoluptatem ei efferebant: ab hoc primo theatrum & musicam fuisse harmoniam inuentam. Hæc de Dionysio traduntur. Musas uero Iouis Cæli & terræ filias opinantur quas plurimi uirgines fuisse cōsuntunt: & sic appellatas quoniam Myin græcæ honesta bonaque doctrina instituire significat: de Hercule autem hæc græci asserunt. Acrisi filia Dana Ioui Persea genuit: perseo Androna Alectriona peperit: ex quo Alcumena est procreata: cui se Iupiter triplicata nocte commiscuit: non cupiditate ut plerisque aliis mulieribus: sed liberorum procreandorum gratia. Quamobrem cum Iuno Zelotypia exarsisset Alcumena quidem partum retardauit. Euristea uero uel ante tempus in lucem edidit: quod fecit quia prædixisse. Iouem audiuerat illo die ex perfidarum genere regem nasciturum. Herculem uero Alcumena Iunonem formidatis exposuit: cui Iuno Minerva suadente mamillam præbuit: & a puero uehementius. q[uam] ætas patiebatur attracta mamilla Iuno commota duos ad necem pueri misit dracones: ille autem nullo modo territus. alterum altera manu dracones ex collo apprehensos interfecit. Aesculapiū Apollinis atq[ue] Phoronidos filium fuisse aiunt adeoque medicinæ artibus excelluisse: ut ab incurabili morbo multos liberaret. Ea te Iouem cōmotum fulmine ipsum interemisse: cuius morte irritatum Apollinem cyclopa a quibus fulmen illud Ioui constructum fuerat interfecisse. Vnde iratus Iupiter ad seruitium Adoneti Apollinem impulit: & hoc modo de licet penas Apollinem perfoluisse. Hoc i quarto bibliothecæ Diodorus posuit: qui reliquam theologiā ab aliis gentibus græcos accipisse his uerbis in tertio scribit.

De Atlantorum theologia. Cap. III.

Rimum inquit apud eos Cælum regnasse Atlanti asserunt: is quadraginta uel dicunt & quinque filios habuit: quosque duos de uiginti Ops. castissima quadam mulier sibi enixa est: quam propter uirtutem in deos translata[m] terram nominari: filias quoque Cælum habuisse Basiliam & Cybellem quam etiam Pandorā uocant. Basiliam quoniam quasi mater fratres enutrisset matrem appellatam fuisse: & post Cæli mortem hyperioni fratri nuptam binos liberos solem atq[ue] lunam peperisse. Cybeles autem fratres futura formidantes Hyperiona interemisse: Solem ad fluuium eridanum præcipitasse: hæc cum luna sic facta percipisset ab alto seipsam loco deiecit: matrē autem furore concitam crinibus solutis tympanis & cymbalis bacchantem primo circumuagari: deinde postq[uam] inueniri nullibi poterat in deos fuisse translata[m] creditum: & aras ei ac templa fuisse constructa: cuius sacra cum tympanis ac cymbalis fiunt. Solem uero atq[ue] Lunam ad luminaria translatos fuisse.

De Phrygum theologia. Cap. IIII.

Hryges uero Meona phrygiæ antiquissimū fuisse regē contendit a quo natā Cybelem fistulam quā Syringa græci uocant inuenisse: & montanam matrē

appellatam: cui magno & casto amore phrygius dicitur marfyas coniunctus: a quo uenerem cognitam fuisse negant & tibiam aiunt inuentā. Cybelem autē attidi conuenientem cum uentre cognita res esset interfecto Attide ac sociis eius a patre comotam furore per uniuersam magnis ululatus regionem uagatam fuisse tympanis dolore suum consolantem. Marfya uero primū cum ea erranti: deinde in musica contētiōe ab Apolline seperatu pellem uiuo fuisse detractam. Ab Apolline deinde adamatam fuisse Cybelem: & cum eo ad hyperboreos usq; errasse: cuius iussu & Attidos corpus sepulchrum & Cybelem diuinos honores consecutā: unde ad hunc usq; diem adolescentis mortem phryges plāgere arisq; instructis Attida Cybelemq; templo in piscino sibi phrygiā opido magnificā cōstituto ut deos colere. Post mortē autem Hyperionis Caeli filios regnum inter se partitos fuisse quorum clarissimi Atlas & Saturnus fuerunt. Atlanti uicinas oceano partes contigisse: & multam astrologiā operam datam septemq; filias natas quā Atlantides appellantur: a quibus q̄plures dii & heroes nati & seniore ipsarū Maia Ioui coniuncta Mercurium procreatum. Saturnum quoq; Atlantis filium auaricia & impierate prāditum sororem Cybelem duxisse a qua Iouem suscepit: quis & aliū Iouem Caeli fratrem & cretā regem contendunt fuisse qui multo inferior posteriore Ioue fuit: qui totius orbis imperium primus ac fere solus obtinuit. Cretā autē regem decem filios genuisse quos curetas appellant: eius sepulchrum usq; ad hanc diem ostenditur. Saturnum uero in libyā siciliā italiāq; regnasse a quo natus Iuppiter oppositā patri uitā dicitur elegisse regnumq; suscepisse: alii patre concedente tradiderūt: alii odio patris a populis electum: atq; ideo Saturnum cū titanibus bellum ei induxisse: quo uictō uniuersum sibi orbem subiungasse (plurimum autē & corporis robore & animi uirtutibus ualuisse tradunt) ac summopere studuisse: ut & impij punirent & probi summis afficerentur beneficiis. Vnde postea q̄ hominem exiuit: quoniam humanam uiueret uitā Iouem appellatum. De terrestribus autē diis cum multa uariāq; tam historicis q̄ poeticis scribantur: & inter historicos Euemerus qui historiā: Homerus: Hesiodus: Orpheusq; monstruosā quēdam finxerint breuiterq; uterq; conscripserunt explicare conabor. Deos igitur honorabant Euemerus ait magnificētissimis sacrificiis & muneribus argenteis atq; aureis mirabili arte confectis: de quibus latius inferioribus cōscriptum est. Est autem in ea insula quā deo consecrata est in quodam altissimo templo Iouis triphilei templum ab eo ipso quando totius orbis repugnabat constructum: statua etiam in eo mōte aurea est: in qua panctis litteris Caeli: Saturni: & Iouis res gestae summatim conscriptae sunt: & paulopost Caelum ait iustum & benignum uirum & astrologiā nō imperitum primum regem fuisse: a quo cælites deos sacrificiis primo cultos: unde cæli cognomen habuisse: duosq; filios Pana & Saturnū & filias similiter Rheam & Cererem ab uxorem Vesta suscepisse Saturnum deinde regnasse: & a Rheā quā in uxorem duxerat iouem: iunonem: & Neptunum suscepisse. Iouem autem qui Saturno in regnum successit iunonem Cererem & Themim in uxores duxisse: & filios a prima quidem curetas habuisse: ab altera Persephonem: a tercia Mineruam. his dictis græcorum fabulas secundum Hesiodum Homerumq; subiicit.

De Archanis mysteriis erroris gentilium. Cap. V.

Ed de græcorum atlantiorum phrygumq; theologia hactenus: quibus nō absurdum est secreta mysteria & cælatos addere cultus: ut facile unusquisq; uidere possit: utrum sit aliquid in eis ueræ religionis signum: an a demoniaca superstitione ac errore perfluxerunt omni turpitudine atque dedecore plena & lachrymis potius

mis potius q̄ risu dignissima: quæ demens ille in libro quo gētiles ad fidem adhortatur apertissime reuelauit. Vir magnarum rerum scientia præditus & usu plurimorū nego-
 torum prudentissimus qui patrias nugas a salutari & euangelica doctrina monitus ci-
 to contempsit. Pauca igit̃ ab eo sumpta diligenter audias. Abdita inquit & inuisibilia sunt
 ac ideo diligenti cura: non inquirenda barathri ora monstruorū plenissima lebes thespro-
 rius: tripes: ciræus: aena dodonæa celo ī deserto atq; harenis honoratus & quod ibi ora-
 culum est: hæc oīa senescentibus iam fabulis deiecta penitus relinquuntur. Vltimo enī
 silentio castalius & colophonius fontes cæteraq; fluenta quæ diuinandi uim habere ui-
 debantur tradita extinctaq; cū suis fabulis defluerunt totiusq; uinationis potius q̄ di-
 uinationis nefanda mysteria ceciderunt. Silet Darius: Phytius: Didimeus: Amphiare-
 us: Apollo: Amphilocheus: tacent aurispices: augures: somniorū interpretes: & qui fari-
 na aut ordeo uaticinabantur: qui quod usq; ad hodiernū diem quasi ab inferis mortuos
 reduxerint cū dæmonibus collouantur. Perierunt ægyptiorū penetralia: tenebris tradita
 sunt necromantiā tyrrhenorum: capræ simul cū istis ad diuinatiōē preparatæ: & cor-
 ui hoibus oracula reddentes deuolarunt. Quid dicā de Dionysio quem Menolē græ-
 cæ: id est latine totū furentem appellant: cui bacchæ orgia celebrant: & crudas carnes co-
 medentes sacro furore inciantur euan euan conclamantes: quæ uox aspirata secundum
 exquisitā hebræorum linguā fœminei sexus serpentē significat. Ceres at̃ & bona dea my-
 sterium fuerunt: quæq; mœrores rapinā & luctum eleucis docet. Quare mihi uidetur si
 quis deriuationi uerborū attendere uelit ab orge id est latine ira quā aduersus Iouem Ce-
 res suscepit orgia: mysteria uero ad mysos quod latine scelus est. quod Dionysio acci-
 dit appellata fuisse: quod si et̃ ab attico illo Myente qui uenando periit ut Appollodo-
 rus scripsit mysteria uocantur. Non erunt certe gloriola quædam hæc mysteria funebri
 quodā honore tradita: forte aut̃ mysteria. i. mytharia quasi fabulæ quædā latine appel-
 lata sunt. Perdatur igitur qui hæc primus hoibus tradidit siue Dardanus qui deorū fa-
 bulas in mysteria deduxit: siue Aetio qui orgia & carimonias thracibus adinuenit: siue
 phrygius ille Mida qui ab Odryso illo didicit: & subditis deinde artificiosum mœrorē
 tradidit: siue Cinyra cyprius qui mulierem quandam capere studens turpissima Vene-
 ris orgia ex nocte in diem trāsferre ausus fuit. Quidam at̃ aiunt Melampodem Amy-
 thaonis filium ab ægypto in grāciam luctum Ceresis solēniter celebratum reportasse:
 quos oēs ego impiarum assero fabularum auctores: & pernitiōse superstitionis inuento-
 res existisse. Quid enim aliud quā dedecus & aptissima turpitudine sacra hæc sunt? Sed
 multo turpiora uidebuntur. si quis quæ sequuntur addiderit. Ceres peperit: educat̃ pu-
 ella: Pherephattem nonnulli appellant: cui Iupiter qui genuit draco factus cōiungitur:
 unde in sauasiorum mysteris draco in spiram inuolutus in sacrificiis ad factorum me-
 moriam: imo uero in testimonium tantæ turpitudinis (ut ego dixerim) adhibetur: Pe-
 perit & Pherephatte tauriformem filium: unde poetæ quoq; nonnulli taurum laudant
 draconis patrem & draconem rursus tauri patrem: & in montem arcana hæc facta du-
 centes pastorem stimulum celebrant: pastorem ut puto stimulum ferulā: quod ge-
 nus ligni bacchantes ferunt appellantes nequeo latius huius Pherephatæ sacra enarra-
 re: quassilum: rapinam: idonea terra hiatum: sues: eubolei: quas eodem hiatu simul
 & duas deas absorptas aiunt fuisse. Vnde megarenses in thesmophoriis suis immit-
 tunt: quæ sacra uariis modis mulieres quoniam hæc fabula uarie narratur per ciuitates
 græciæ celebrant thesmophoria: sciophoria: ineffabiliphoria uocantes: & multis mo-
 dis Pherephatte rapinam complorantes. Dionysi uero mysteria penitus in humana

quemadmodum puerum cum curetibus salientem dolo puerilibus donis titanes decapri ut & raptum dilaniauerit: ut Orpheus poeta cecinit Munera uero quibus captus dicitur pinea & aurea poma hesperidum fuerunt: quos sacrorum symbola nō est utile audire pila pinea: speculum poma uellus. Minerua uero Dionysi iam discerpti corripuisse: Pallasq; a motu cordis uocari dicitur. Titanes aut Dionysi membra in lebetē prius elixabant: deinde uerubus fixa Vulcano torrebant. Sed Iupiter Titanes quidem fulmine mulctauit. Dionysi uero membra Apollini sepeliēda tradidit: qui in parnaſo ipsa deposuit. Vis & coribantium audire orgia: tertium ab his fratrem interemptum fuisse afferunt: cuius caput purpura tectum & aereō scuto coronatum ad radices olympii montis portarunt: ac sepelierunt: quibus nomina Bauboni dyfaul Triptolemo: Eumolpo & Euboleo fuerunt. Triptolemus bubulcus Eumolpus ouium pastor: suum uero Euboleus a quibus Eumolpides & praconum sacrum genus descendit. Cererem uero a Baubone coribantium nobili muliere hospitio susceptam tradunt: potionemq; multis confectam: quam Cycrona uocant Cereri allatam fuisse: cūq; Ceres luctu oppressa potum recusaret: quasi despecta Baubo doluit: itaq; sublata ueste genitalia membra deae ostendit: quae hoc spectaculo delectata Cycrona suscipit ac bibit: haec atheniensium mysteria sunt: haec summus theologorum Orpheus (ut ipsi dicunt) carmine cecinit: a quo non est abire carmina quaedam testimonii loco apponere. Dixit & obscenas cunctas in corpore partes attollens uestem patefecit: tum dea ridens Suscipit paruum qui forte aſtabat iaculum: Ingeſſitq; sinu uetulae baubonis: & inde pocula suscipiens tandem cycrona perhaufit. Nocte certe ac tenebris ista mysteria digna sunt: & magnanimo illo. Immo uero leuissimo crichthidarum populo: aliisq; graecis quos mortuos haec expectant. Quae enim spe temerarii homines nutriuntur: quibus oracula. Ephesinus eraclytus canit: Noctiuagis maleficiis bacchis iniiciatis simul atq; iniiciantibus: quibus ignis futura praedicat quiq; apud ceteros mysteria putantur sine antistite peragunt: ex quibus omnibus ficta: & inania: & decapitionis plena cuncta probantur: quorum symbola (denudanda. n. sacra ipſorum sunt) exta fumantia: polenta ſaldraco mala punica: tremetia animalium corda: ferula: hederæ: pultes: papauera: haec ipſorum sacro sunt: themidos aut haec sunt facratissima symbola: origanum: lucerna: gladius: pecten mulieres: sic. n. mystice membra genitalia appellantur: O manifestam impudentiam. Nam cum priscorum hoium petulantiam nox cogeret sacra modo nox iniiciatus praedicatur: & facibus tenebrae uictæ petuleos sacrorum mores ostendunt. Extingue pontifex ignem: uerere faces qui eas portas: hac luce turpitudine Iacchi manifestatur: patere ut nocte mysteria colerentur: uenustiora uidentur in tenebris: haec orgia nescit ignis simulare aperiendo redarguēdoq; omnia punit. Quis non merito impios huiusmodi appellarit: qui deum uerum ignorantes pueri a titanibus laceratum & lugentem mulierem & membra turpitudinis turpissime colunt duplici quadam impietate detenti: nam & deum uerum ignorant: & errore decapri mortales atq; turpissimos homines deos existimant. Haec quidem Clemens.

Qui merito superstitionem gentium contemnimus. Cap. VI.
 Vare non iniuria nos magna uoce ista omnia contempſisse fateamur a longissimo ac prisco errore gratia & misericordia dei omnipotentis & ineffabili uirtute saluatoris nostri quasi ab incurabili morbo liberati. Rationē. n. ſecuti neſcimus atq; impium duximus sanctissima dei appellatione mortales & turpes uiros honorare: qui extremae petulantiae crudelitatis atq; furoris exempla poſterioribus tradiderunt: Quam enim infaniam non superaremus ſi modestiam: prudentiam: iustitiamq; laudantes

laudantes petulcis ac incontinentibus omni furore plenis: crudelibus quoq; ac in humanis homicidio simul ac parricidio maculatis diuinos honores redderemus: Quis enim maior cumulus impietati addi poterit q̄ si uiuorum mulierumq; membra & in experte terrarum rationis naturam sanctissimam dei appellationem quis intrudat ea; turpia deo attribuat: quæ si de hoium aliquo dicantur legibus & consuetudine ciuitatum grauissimo supplicio puniuntur. Cur longior sum omnibus græcis simul ac barbaris lucem effulsiſſe prædicamus quæ a falsa & impia religione ad ueram ac piam reducit. Multi enim iam quasi a sopore & profundo somno expergefacti oculis animi aliquatulum apertis fabulas poetar; religionem priscorum esse cognouerunt in quam naturæ quædam secreta occultari multi credentes decipiuntur: quæ quis nihil ueritatis habeant: tñ exponenda nobis uidentur: ut etiam eis quæ honesta ipsi putarunt non iniuria spretis euangelicam saluatoris prædicationem prætulisse merito approbemur.

Breuis supradictorum repetitio. Cap. VII.

q̄ **V**od faciemus si alius hæc primum repetierimus. Græcor; igitur popularis: ut ita dicam & fabulosior theologia & phanicum ac ægyptiorum huiusmodi esse ostenditur: ut auctoribus iam suis comprobatum est: quam nō iniuria in principio præparationis euangelicæ collocamus: ut & nos in memoriam redigamus: & qui nesciunt discere possint qualis maiorum nostrorum erat religio: & quanta nos ipsi ueritatis ignoratione quasi uiolentia obruti emerſimus per euāgelicam prædicationem & apparentiam saluatoris ueri dei Iesu christi: qui non in parte una orbis terrarum: nec apud gētem unam: sed ubiq; quasi animarum sol proprios lucis radios immittens a caligine & tenebris errorum ad fulgentissimam ueritatis lucem omnes homines conuocauit: apertissime nāq; prænominati eorum auctores mortuorum simulachra & turpissimorum hominum imagines cultas nullamq; mentionem dei ueri factam illis fuisse: diuinam iusticiam contemnentibus & in omnia scelera sponte irruentibus ostenderunt. Nam cum nondum uita hominum legibus & moribus instituta esset pecudum more ad nihil aliud multi q̄ ad implendum uentrem mentem eleuabāt quos primum impietatis gradum tenuisse contenderim. Nonnulli naturali quodam instinctu paulisper commoti deum deiq; uirtutem salutarem esse mundo putarunt: ac cum quærentes ad cælum animos erexerunt: & cælestium pulchritudinem corporum admirati deos ipsa arbitrati sunt. Alii depressi omnino in terris præstantiores aut corporis robore: aut prudētia: aut facultatibus: gigantes quosdam uel tyrannos uel magos ac maleficos uiros: qui auxilio alicuius eorum quos a diuiniore statu decidisse credimus mirāda quædam facere uidebantur: uel eos qui humanæ uitæ aliquo modo proferunt: cum uiuos tum maxime post mortem deorum honoribus coluerūt: Quare deorum etiam templa sepulchra eorum fuisse multi testantur: ut Clemens in exhortatione nō nullos græcorum auctores scripsisse commemorat: quod si placet rursus audiamus.

Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt. Cap. VIII.

Vm enim inquit inanis superstitio initium cepit quasi malorum omnium cōfons multitudinem deorum constituit: quibus hostias immolare solēia facere simulachra statuere & templa condere persuasit quæ tamen deorum sepulchra prius fuerunt: & magnificentius condita templorum appellatione uocati sunt. Nam apud Larissam ciuitatem Acrisii sepulchrum est quod modo sacrari loco uenerantur: & in arce Atheniensī: ut Anthiochus in nouo historiarum conscripſit Cæcro

pos sepulchrum fuit. In templo uero palladis: quam ciuilem appellant Erichthonius iacet. Ismarus autē Eumolpi atq; Dairæ filius in eleusine una cū Celei filiabus sepultus est. Quid multa: nō. n. latet a gentilibus sepulchra hoīum adorari. Hæc quidē Clemēs.

Qualis de diis priscorum fuerit opinio. Cap. IX.

n Os autē rursus alius hæc repetentes dicere nō dubitamus natura imo uero diuinitus omnibus esse hoībus insitum non solum utiq; quid atq; cōducibile de noīe significari: uerū etiā oīum rerum creatorem sic appellari: & uerbo quidem ita omnes natura duce conueniunt: re autem creaturas pro creatore coluerunt præter unum aut admodum paucos ut uerissimis hebræorum libris ostenditur: quia rebus uisibilibus ad intelligibilia mentis oculos sanctæ reducentes nō creaturæ alicui. sed ipsi rerum omnium creatori cunctorumq; largitori bonorum dei appellationem attribuerunt: Cateri autem omnes tenebris animi inuoluti ad tantam impietatem deducti sunt ut pēdum more honestum ac conducibile bonorumq; omnium extremum uoluptate corporis terminarent: & hac ratione eos qui uoluptatem adinuenerunt genera uel auerunt atq; amplificari maleficos & mortales uiros ut dictum est quasi bonorum largitores saluatores & deos appellarunt: piām huius nominis notionem natura eis insitam ad eos transferentes quos bonorum inuentoires putabant: tantumq; mentis infania ualuit ut nec peccare se arbitrentur: nec erubescerent diuinis honoribus maleficos atq; potentes hoīes propter regna tunc primum cōstituta colere atq; admirari. Cūq; ut iam diximus mores hoīum legibus stabiliti nō essent: nec supplicia peccatoribus imminerent: adulteria nefanda matrimonia maribus ereptam pudiciam: homicidia: patricidia: confecta scelere bella: quasi res pulcherrime gestas diis suis attribuebant & earum rerum memoriam posterioribus quasi perurilem relinquere studebant.

Quod plato priscorū fabulas & interpretationes fabularū contempsit. Cap. X.

h Aec theologia priscorum fuit: quam iuniores naturalium rerum scientia nō parum iactantes ad honestiora naturæ secreta interpretantur: ita nec omnino impietatem maiorum effugerunt nec tantam rerum turpitudinem ferre potuerunt: sed priscorum peccata corrigere uolentes uirtutesq; corporeas quibus generantur aluntur & crescunt corpora per fabulas significari uolentes: & hinc ordine progressi nō solum principia & rerum elementa: ut solem lunam stellas: præterea terrā aquam ignē Verum etiā composita & affectus eorum & fructus terræ: quos cererem bonam deam & bacchum nominant per fabulas uiolenta quadam interpretatione significari uoluerunt. Ita iuniores quidem maiorum theologiam erubescētes ac parui antiquitatem atq; consuetudinem facientes quasi remedia turpitudinis deorum excogitarunt. Vetusissimi autem etiā animalia bruta quæcunque ad uitam conducere uideantur in deorum numero collocare ausi sunt: & in manibus bælis carimonias statuere non erubuerunt: ipsos igitur audias græcos per unum qui præstantissimus omnium fuerat fabulas nonnunq; suscipiendas nonnunq; repellendas asserere. Mirabilis enim apud deos Plato modo sententiam suam apertius explicando negat ea dicenda diis esse: quæ ab antiquissimis dicta sunt: modo de legibus scribēs oportere affirmat fabulis quæ de diis traditæ sunt: quoniam nihil falsi in eis contineatur fidem adhibere. Postremo a priscorum theologia suam desperans cum de cælo: sole: luna: stellis: & de uniuerso mundo partibusque suis phylice more suo locutus sit. Demum de priscorum genealogia deorum: quasi particulariter sic in Thimæo disserit: sed de aliorum dæmonum atque deorum generatione disserere maius est opus q̄ humeris nostris ferre possumus

Quare

Quare his qui hæc tradiderunt credere debemus qui cum a diis orti sunt & parentes suos qui sint opportune teneant nullo modo falluntur. Nam quis neque necessario neque probabiliter dicant: tamen quia rem suam enarrant æquum est ut eis fidem adhibeamus. Quare secundum priscorum instituta genealogia deorum terminetur: credanturque cæli ac terræ filii oceanus & tethys fuisse: ex quibus Phorcis: Saturnus: Ops: & alii coplures nati sunt. A Saturno autem & Ope Iuppiter & iuno: hæc igitur Plato secundum ius & fas quamuis nullo modo probari possint credenda esse in Thimæo censuit. Attendere autem diligenter oportet quia nihil altius in hac fabulosa genealogia contineri ostendit. Alio autem in loco hic ipse sententiam suam apertius explicans his uerbis utitur. Primum igitur ego dixi maximum de maximis rebus mendacium efferre ausus est: qui quæ Cælius fecisse ab Hesiodo dicit: quodque a Saturno mulctatus sit: & Saturnus rursus a filio improbe finxit. Nam etiam si uera essent tacenda omnino putarem: nec ita facile ad omnes efferenda sed maxime quidem cælanda quæ si necessitas quædam dicere cogere paucissimis tradenda fuisse: ardua enim sunt nec prædicanda o Adimante in ciuitate non ferant. Nec autem omnino credendum est deos inter se ita dissidere ut alius alii bella & pugnam ciat: nec enim uera hæc sunt: nec nobis conducibilia qui si rem publicam conseruare uolumus intestina bella odia & simulationes turpissimas ducere debemus: nec gigantum aduersus deos pugnas & heroum in cognatos adolescentibus explicandas iudicio: sed si aliquo modo possemus nunquam ciuem cui fuisse inimicum libenter persuadere remus: hæc enim maxime adolescentibus: hæc uiris senioribus prædicanda: quare poetæ cogendi etiam sunt hæc carnibus suis edere. Saturni autem uincula & Vulcani a patre projectio cum auxilium pulsata matri afferet: deorumque pugnae quas Homerus conscripsit nullo modo audiendæ: Apertissima igitur Plato priscorum fabulas & fabularum interpretationes contempsit: quod romani intelligentes fabularum figmenta spreuerunt. Quod ab halicarnassco Dionysio cognoscere poteris qui in secundo uetustæ romanorum historię res gestas Romuli enarrans sententiam. quoque illius uiri de diis his uerbis ostendit. Non ignorauit quia diligenter conditæ leges & de bonis rebus contentio & militaris exercitatio optimam ciuitatem constituunt. quarum rerum magnam curam adhibuit a cultu deorum incipiens. Tempia igitur lucos aras simulachra: formas & symbola uirtutes beneficia: quæ a diis hominibus collata sunt carimonias ac saluberrimas solenitates quibus dii culti gaudent iustitium & dies festos ceteraque constituit: ut optime græcorum reipublicæ res romana conferri possit. fabulas autem quæ de diis traduntur turpes atque inutiles existimans nec solum diis: sed neque probis hominibus dignas cunctas eiecit ac persuasit ut optime de diis romani & existiment & loquantur: nullum enim opus immortalis naturæ indignum illis attribuit: Ita nec Cælus a suis filiiis uiriliter amputatur: nec a Saturno liberi sui interficiuntur: nec Iuppiter in tartarum patrem conicere: nec bella: nec uulnera: nec uincula: nec seruitus deorum apud eos ulla dicitur: sed nec solennis unquam dies lugubri habitu agitur: quemadmodum dum apud græcos fletu & planctu Proserpinæ ac Dionysi passionem celebrantur: nec inspicere apud eos aliquis poterit quibus inopes iam omnino corrupti sunt: furentes & bacchantes uiros simul atque feminas in templis deorum pernoctare. Nec aliud quicquam monstrum nefandum: sed religiose omnia quæ ad deos pertinent & dicuntur & aguntur: adeo ut neque apud græcos: neque apud barbaros usquam honestius ista constituta sint & quod ego maxime mirari soleo quamuis ex uniuerso terrarum orbe in urbem multi

confluant qui res sacras patriis peragunt moribus: nihil tamen alienum publice ciuitas imitata inuenitur quod multis aliis accidisse manifestū est: Verum & si deorū responsis alienigena quædam sacra suscepta sunt omni ciecta fabulæ garulitate romanis moribus peragantur. Sicut matri deorū sacra quotannis certaminibus ex cōsuetudine romanorū fuit: sacerdos aut utriusq; sexus uir & fœmina ex phrygia consecratur: & urbē ut solent tibiæ & tympanorum sonitu plustrant. Sic pie ac religiose romana ciuitas turpitudine fabulæ oīno spreta deorum caerimonias peragit. Non aut̃ ignoro esse nonnullas fabulas apud græcos hoībus utiles: quæ aliæ naturæ opus p̃ mœrorē ostendunt: aliæ consolandi gratia fictæ plenæ utilitatis sunt: quæ quīs optimæ scientiæ tñ romanorum theologiā multo præstantiorem duco: parua. n. est illa fabulæ utilitas: nec multis prodesse pot̃: sed illis dūtaxat qui causas rerum curiosius inuestigarunt qui certe paucissimi sunt. Multitudo aut̃ indocior ad peius solet huiusmodi orationē interpretari: & i hoc aliterum semp̃ incurrit: Nā aut duplicabiles deos ducit: si quidē eorū multa in magnis miseris oppressi fuerunt aut nihil turpe: aut iniquum. deorum exemplis admonita putat. Quare illis solūmodo relinquenda ista sunt qui philosophiæ speculationis insudarunt.

EVSEBII PAMPHILI LIBER TERTIVS.

De Honestiore & naturali theologia græcorum. Capiculum primum.

Anc quidem philosophorum primi & uetustissimi romanorū de græcorum theologia iudicarunt: qui physiologiam fabularum apertissime repulerunt. Nos aut̃ quoniam ad redargutionem illorū producti sumus ageiam interpretationes ac allegorias suas q̃ friuolæ atq; indignæ sint inspicimus nihil nostri afferentes: Sed illorū ipsorum productis auctoribus ab ipsis sublimem hanc theologiā perdiscamus. Verum cum aliter alii dixerunt: & unusquisq; inuenta sua uera esse cōtendat: satis erit si quæ clarioribus græcorū philosophis uisa sunt proposuerimus. Primus igitur cheronensis adducatur Plutarchus qui fabulas peruerrens mysticam in eis theologiā latere contendit: quam ueluti a deorum inducens penetralibus non mortaliū aliquem ut fabulæ uoluit sed temulentia per Dionysium significare ostendere conatur. Iunonē uero nuptialem: uiri ac fœminæ cōiunctionē: deinde quasi oblitus paulopost: terrā per Iunonem ostendi uoluit: Latonam uero obliuionem ac noctem esse: & rursus Latonā ac Iunonem eandem esse putat. Iupiter aut̃ per æthera sibi uirgine accipitur. Quid hæc mihi perstringuntur cū liceat ipsum audire sicut ait in libro quem de platrensi Dædalo inscripsit arcana pandentem theologiæ sacraria his uerbis prisca quidē tam apud græcos q̃ apud barbaros theologia naturalis erat ratio fabulis inuoluta: occulte ac mysticæ ueritatē doctis sub aperiens quod carminibus Orphei: & ægyptiorū fatris: & phrygia doctrina cōprobatur: maxime aut̃ orgia & immolationes & quæ symbolice in sacris geruntur fabularum sensum aperiunt: Namqui Iunoni sacrificant bilem in sacris non adhibent: sed iuxta aram ifodiunt. Nam quoniam uiri ac mulieres coniunctam significat uitam ea re ostenditur absque ira & odio & amaritudine matrimonium esse oportere quod significatiuum docendi genus in omnibus fabulis ē. Ita cum Iunonē adhuc uirginē ab cuboca insula ubi educata fuit furim a Ioue ablatā ferunt: &

runt: & huc deportatam opacum eis thalamum a Citharone factum fuisse: ac Macri-
dem Iunonis nutricem ab eo scrv.ari prohibitā quia Iupiter i illis locis cū Latona quie-
sceret. Vnde postea grato aio Iuno easdē aras atq; tēpla cū Latona voluit habere: itaq;
ut ē Latona nocturna appellē: aperte tam rebus q̄ latonæ nocturnæq; noibus occultū
latens & tenebrosū div.ina; rerum significat. Alii aut quia ibi latuit Iuno nocturnam
dicunt appellatā pr̄v.ium fuisse: deinde re iam aperta nuptialē. Qui autem naturā secre-
ta subtilius per fab.ulas inuestigant hoc pacto Iunonis atq; Latonæ potestatem conium-
gunt: Iuno. n. t. rra est: Latona vero nox. Oblivio. n. quā verbum hoc græcæ significat i
nocte fit pp̄ somnum. Nox porro nihil aliud est q̄ terræ totius umbra: quæ radios sola-
res eripiens atrum atq; obscurū aera reddit. Quod aut non alia est Iuno q̄ Latona inde
profecto paret: quia Dianā Latonæ filiam oēs asserunt quā & Lucinam appellant. No-
mina igitur hæc duo sunt uni deæ imposita. Præterea Apollinē Latona Martem Iuno
peperit. Apollinis atq; Martis eandem esse virtutem apertissimum est. Mars. n. ares
græcæ appellatur. quod a regni auxiliū pugna oppressis asferre significat. Apollo vero
uocat quod a pallati. i. ab ægotationibus hoies soluat atq; liberet quāobrem ardentis-
simas ē stellas solem apollini & noie martis appellatā Marti accommodant: nec absq;
cā eandem deam nuptialē & lucinæ atq; solis matrē putarunt. Matrimonii nāq; finis p
creatio est: qui nihil aliud est q̄ a tenebris ad solis lumina progressio. Vnde poeta: Cum
Lucina inquit illū in lumen adduxit tum solis cernere quiuit fulgorē. Primum. n. a do-
lore partus liberari p̄ Lucinam: deinde solarē aspici solem qui generationis finis est ostē-
dere voluit. Sed non est ab re peruulgatissimā quoq; fabulam enarrare. Dicitur. n. Iuno
ne irata dissidentēq; ab eo mcestus ea de cā nimium fuisse: quē Alalcomenes idigena do-
cuit ut alterā ducere simularet ita consilio eius ex querū simulachro mulieris confecto
quod dadalem appellarunt nuptias p̄parare fingebant. Nymphæ igit tritonides & uni-
uersa boetia confuebat quibus rebus Iunonē commotam a citharone descēdisse: & pla-
tensium multitudine mulierū sequente ad Iouem puenisse simulationeq; patefacta sum-
ma cū leticia reconciliatā fuisse. honorem aut simulachro tantum fecisse ut dedala noie
ipsius diem festū instituerit: quod tñ ex zelotypia quis omni aia expers esset. cremauit:
huius fabulæ talis ratio est Iunonis ac Iouis bella & dissidia nihil aliud q̄ elementorum
intemperie significant: quæ nisi certis proportionibus contēperentur natura res soluta
magnā perniciem asserūt. Si ergo iuppiter. i. calida uirtus ac ignea nimīū excesserit sicci-
tate oia pereunt. Sin vero Iuno humida scilicet & uentosa natura Iouē aspernata supe-
rauerit. Magna uis pluuiæ delata diluuiū cūcta uastauit: quod illis tpibus factū boc-
tiam maxime regione proluit quæ multitudine aquarū tectam fuisse dicitur. Quare q̄
primum tempestate transacta terræ apparuerunt: deoꝝ reconciliatio facta fingitur. Pri-
ma uero arborū oīum quercus effloruit: quæ nō modo piis hoibus: ut Hesiodus ait: ue-
rum ē diluuii reliquiis opitulata est cū glandes ramalia ferant: est apes cum tegat trun-
cū. his Plutarchus aptissime nos docuit mirabilem ē illam & mysticā græcæ theolo-
giæ rōnem nihil magni nec dignum philosophia cōtinere. Audisti quippe per Iunonem
modo matrimoniū: modo terram: modo humidā significare substantiam. Didicisti Dio-
nysum mihi aliud quā temulentiam esse. Latonam noctem Apollinem solem: ipsum
deniq; Iouem calidam uirtutem atq; igneam: Turpitudini ergo fabularum accessit: ut
secretior hæc & mystica theologia non ad diuinas quasdam & celestes uirtutes: nec ad
rationales & incorporales substantias conducatur: sed rursus in temulentiam & nuptiarū
opera & ægritudines hominum deducatur & quod honestissimum in ea est ad terrā ignem

solem reliquaſque huiusmodi partes orbis terminetur nec ultra hæc quicquid afferat quod et Plato non ignorauit qui in eo libro quem cratillum inſcripſit: nihil ultra uisibiles mundi partes priſcos græcorum cognouiſſe & ſtellas dictos putaffe aſſerit. Verba eius hæc ſunt. Veruſtiſſimos græcorum: Cælum: ſtellas: ſolem & lunam: quæ nunc et multi barbarorum colunt deos putaffe manifeſtū eſt huiusmodi quidē græca ſunt.

De Miſtica & naturali theologia ægyptiorum. Cap. II.

Vnc ægyptiorum myſtica theologiā quæ multo uetuſtior fuit uideamus
 n Ofirim & Iſim ſolem & lunam eſſe aiunt. Iouem ſpiritum qui per omnia tranſeat: Vulcanum ignem: Terram cererem: Oceanum humiditatem ac nilum fluuium aſſerunt: cui deorum generationem attribunt: Aerem Mineruam appellant: quos quandoque deos æra dico aquam ignem terram & ſpiritum per uniuerſum orbem tranſire contendunt: & in uanas formas hominum atque animalium commutari: quorum cognomines apud ſe homines floruiſſe ſolem: ſaturnum: Opim Præterea Iouem: Iunonem: Vulcanum & Veſtam: quæ omnia Manethus latius ſcripſit. Compendioſius autem Diodorus his uerbis Ofiris & Iſis ſol & luna ſecundum ægyptios ſunt a quibus trinis temporibus uere æſtate ac hyeme inuiſibili motu circunductis mundus gubernatur: & omnia naſcuntur aluntur augentur. Tempora quamuis in ſe aduerſentur mirabili tamen concordia annum cōficere: horum autem deorum: alter ignis & ſpiritus: altera humidus & ſiccus: uterque uero aeris naturam producere dicitur: quibus omnia & oriuntur & conſeruantur: ita totum quidem corpus naturæ omnium ex ſolæ ac luna originem trahere. Partes autem uniuerſi quinque illas eſſe ſpiritum uidelicet: ignem ſiccum humidum: ægyptiorum lingua poſuerunt & ſpiritum quidem diligenti ad latinam æra: quorum ſingula deos putarunt: & nomina uetuſtiſſima ac prima ægyptiorum lingua poſuerunt: & ſpiritum quidem diligenti ad latinam linguam interpretatione Iouem appellare poſſumus: qui cum in animalibus ipſius: ut ita dicam animalitatis cauſa ſit quaſi parentem aliquam rerum animam omnium eſſe putarunt: quibus maximus poeta quoque omnium atteſtatur de Ioue dicens: pater hominumque deorumque ignem uero uulcanum appellant magnum deum eſſe putantes: permultumque ab generationem atque clementum conferre. Terram potro quaſi uas aliquod atque receptaculum eorum quæ oriuntur exiſtimantes matrem nominauerunt: cui rei Orpheus conſentit dicens. Terra mater cunctis diueſque ceres humidum autem oceanum dixiſſe dicuntur quæ uerbum expreſſum latine delictiarum matrem ſignificat. Oceanum autem nonnulli græcorum deſignare putarunt. Vnde poeta quoque cecinit: oceanus generatio diuum. Aegyptii autem nilum fluuium eſſe contendunt: cui & deorum generationem attribunt. Plures enim urbes in ſolo ægypto quam in reliquo terrarum orbe fuiſſe aiunt a priſcis diis Ioue uidelicet: ſole: mercurio: apolline: pane lucina: aliſque quæ pluribus conditas æra mineruam appellant & filiam Iouis ac uirginem putarunt: nam & incorruptibilem aiunt eſſe natura & extremum uniuerſi locum obtrineere contendunt. Quapropter a uertice Iouis fabuloſe nata fuiſſe Minerua traditur. Tritonam uero appellant: quoniam ter in annuo ſpatio uere: æſtate: hyeme commutatur: glaucopin. i. glauculam uocari contendunt: non quia ut nonnulli græci putarunt glaucos habere oculos: quod nomen ipſum denotare uidetur: inſaniunt enim qui ſic putant: ſed quoniam æterniſum aſalibus præbeat: aſſerunt autem hos quandoque deos totum orbem peragraræ & hominibus in ſacratorum animalium formis apparere: quod & poeta ab ægyptiorum ſacerdotibus acceptum uerum eſſe hiis uerbis atteſtatur: Peregrinis iquit di ſimiles ui
 torum

rorum urbes ingrediuntur æquitatem ferentes. Equidem a caelestibus diis quorū æter-
 na generatio est ægyptum asserunt: alios deinde ab hominibus propter beneficia quæ
 cõiter omnibus contulerunt ad immortalitatem translatos: quorum aliqui caelestibus
 diis cognomines fuerunt: sol scilicet: Saturnus Iupiter quem nonnulli hāmōnem appel-
 lant. Ad hæc Iunonem Vulcanum: Vestam: & extremū Mercurium primumq; oīum
 solem in ægypto regnasse. hæc Diodorus Plutarchus aut̃ in libro quem de Iside inscri-
 psit his uerbis utitur: sed quasi ab alio initio plurimorum atq; rudīū sententiam cõside-
 remus qui dicūt sic: ægyptios Osirim: nilum fluuium esse putare. Isidi terræ matrimo-
 nio conuinctū Thyphona uero mare in quod incidens nilus submergitur: quemadmo-
 dum græci Saturnum tēpus. Iunonem aera uulcani uero generationem aeris mutatio-
 nem in ignē esse arbitrātur. his dictis rursus fabulas ad dæmones refert: & aliter atq; ali-
 ter interpretatur opateprecium autē est ab his sciscitari: utq; simulachra hæc & simula-
 chrorum figuræ dæmonū an ignis aeris terræ aquæ aut uirosq; & mulierum brutorūq;
 aīalium formas ostendant. Nam quoniam caelestium cognomines mortales extiterūt
 ut ipsi aiunt. quos in numerum deorum translatos existimant caelestium ne formas in
 simulachris imprimunt. an quod ipse uisus ostendit mortalium hominū. Quod si ipsi
 respondere recusent: res tñ per se magna uoce clamāt mortales fuisse oēs quorum simu-
 lachra constituūt Plutarchus enim in libro de Iside uel qualitem corporum descri-
 bit sic dicens: ægyptiorum histōria flauī corporis fuisse Typhona tradidit. Martem al-
 bi subnigri Osirim. hæc Plutarchus mortales ergo dii sui fuerunt: & interpretatio fabu-
 larum perit̃ uniuersa. Quid enim necesse fuit hominum formas elementis acōmodare:
 cum etiam absq; his colere ea potuerint: utris autem hæ appellationes inditæ primum
 fuerunt. Vtrum Vulcanus Minerua Iupiter Neptunus uino nomina de elementis pri-
 mo deinde de hominibus equiuoce: an contra hominibus primum imposita ad elemē-
 ta nominarunt. Præterea hymni cantus & arcana deorum mysteria utrum elemento-
 rum aut mortalium hominum symbolis peraguntur: errores autem: temulentia: amo-
 res mulieres raptas: & uiros insidiis conuolutos milleq; huiusmodi dedecora quomo-
 do elementis accommodari potuerint: aperte igitur ex his omnibus mirabilis & gene-
 rosa physiologia nihil ueritatis habere ostenditur. Sed audi quæ Porphyrus eti-
 am in epistola ad Anebū quendam ægyptium de istis scripsit. Cheremo enim inquit
 & alii omnes nihil aliud præter uisibilia putant ægyptiorum rationem ad unguem se-
 cuti. qui nullos alios deos præter erraticas stellas & signa quæ orbem replēt obliquū
 fixasq; stellas quæ oriri atq; occidere cum his dicuntur deos existimarunt: quatum par-
 tes aliæ aliis erraticis attributæ sunt ascendentem quoq; particulam ac dominos eius
 quos ualidos appellant: quorum nomina & potestates in libris almenichiakis scripta
 sunt ubi ortus etiam & occasus & futurorum diuinitio continetur. Vidit enim Che-
 romol solem ab ægyptiis ut creatorem cultum: nec ignorauit omnia quæ de Osiride &
 Iside dicuntur omneq; fabulas sacras aut ad stellas & ortus & occasus earum. Præ-
 terea progressus atque regressus aut decremēta cremētaque lunæ: aut ad solarem cur-
 sum aut ad nocturnum hemisperium aut ad diurnum aut ad fluuium nilum & om-
 nino ad res causasque naturales referri: nec ullam de incorporeis eos uiuisque substan-
 tiis facere mentionem. Vnde nostra quoque omnia nescio quo insolubili uinculo a mo-
 tu stellarum necessario dependere arbitrantur. quam necessitatem fatum appellāt. Sic
 omnia stellis attribuunt quos solos deos & factorum dominos existimantes sacris & si-
 mulachris reliquoq; deorum cultu propitios sibi reddere conantur. Sic præter illa quæ

in cælo videntur alios deos Porphyrio etiam teste theologia ægyptiorum non nouit: creatorem uero rerum omnium non intellectum: non incorpoream quandam substantiam: non uirtutem quandam intellectuiam: sed uisibilem hunc solem arbitrat. Ad stellas igitur omnia refert & cuncta fatiis idest stellarum motui & aspectibus attribuit: quæ opinio usque ad hæc tempora ab ægyptiis tanquam uera defenditur: quod si hæc uisibilia elementa mystica ægyptiorum theologia deos putat. hæc autem omnia animæ atque rationis expertia sunt: nec a corruptione omnino aliena. Attende diligenter ad quam turpitudinem sublimis eorum theologia decidit: quæ ultra hæc nullum intellectum: nullam separatam substantiam pro causa rerum cognouit. Verum quoniam ipsi quoque concedunt ab ægyptiis in grecos theologiam affluxisse una cum ægyptiis greci etiam redarguuntur. Sed de his rebus idem Porphyrius huiusmodi uerba eo scripsit in libro quem de abstinentia a carnibus aialium edidit. Ab hac peritia inquit ægyptii ad cognitionem dei profecti cognouerunt non ad hominem solummodo deum peruenisse: nec in hominibus animam solummodo habitasse: sed eandem animalia omnia continere. Quæ de re tam homines quam bestias serpentia simul atque uolantia quædam in deos suscepereunt & alius apud eos deus hominis collum: facies alius: aliudque membrum alijsmodi gerit: & rursus: aliud caput hominis: collum auis ceteraque membra diuersorum animalium conformia possidet: quibus significant deorum sententia animalia complura cum inter se: tum maxime nobiscum amice uiuere. Unde leoni particula quædam ægyptii dedicata leonina: alia uero quædam bouina alia canina nominatur: Virtutem enim quæ in omnibus est his animalibus quæ a singulis deorum inuenta sunt colere statuerunt. Aquam uero atque ignem apprime uenerantur & in omnibus sacris adhibent: quia maxima salutis humanæ causa hæc elementa sunt. Quare adhuc usque diem quom sanctissimum Serapidis templum aperitur uniuersus cultus igne atque aqua peragitur: nam qui dicant hymnos aquam libat & ignem tunc ostendit: quando in uestibulo fixus ægyptiorum lingua deum exscitat. Ea uero animalia magis colunt quæ rebus sacris magis conueniunt. Nam & hominem apud Anabim oppidum adorant. quare quemadmodum ab humanis carnibus abstinendum est sic ab aliorum etiam animalium hæc illi cumalata sapientia & diuinorum rerum consuetudine quædam animalium magis quam homines a diis intellexerunt amari: quæ soli maxime consecrata putant quia natura eorum sanguine & spiritu copiosissimo constet: & post pauca. Scarabeum uero animal ait rerum diuinorum indocti abominabantur: quod ægyptii summo opere uenerantur animatam solis effigiem esse putantes: Scarabeus autem omnis uirilem sexum habet. & spermate in sterco infuso pile deinde confecta pedibus inuoluit. ueluti sol cælum & mensẽ lunarem expectat: sic de ariete de crocodillo de uulture ceterisque animalibus philosophantur: ita ex sapientia & religione ad cultum animalium peruenerunt. Hæc de generosa ægyptiorum theologia locupletissimus testis Porphyrius scripsit: quos aquam & ignem adorantes: & unam rationalium atque irrationalium substantiam animæ dicentes non iniuria in deorum numerum bruta ægyptios accipisse: affirmant. Quomodo autem stultissimum non est immanes bestias: ideo ut deos uenerari quia similem hominibus animam habent? Nam si homines putant humanos honores eis conferant: nunc autem feris quas natura rationis expertes fingit quasque homines appellare non dignamur: non hominum honores sed primæ causæ & appellationem & gloriam attribuunt. Ad hæc quare mirabilis ægyptiorum sapientia lupos: canes: leones uenerantur didicimus: nec Scarabei miracula ignoramus. Non deridebimus ergo amplius hos deos: miserabimur autem humanum

humanum genus: gratiaq; largitori bonorum Christo reddemus: qui nos a uetustissima ista cecitate per euangelicam doctrinam suam liberauit. Iam. n. ipsi ēt fere oēs aegyptii ab hoc morbo liberati uero militant deo: habes iam absolutā aegyptiorum græcorumq; theologiā: a quibus didicisti nihil incorruptū coluisse. Cōcedatur autē eis ueram fabularum esse physiologiā: sitq; sol modo Apollo modo Osiris: & luna nunc isis nūc diana & quæcunq; alia dicere uelint. Solem ergo ac lunā stellas quoq; & reliquas mūdi partes quasi deos adorare debemus. Ita generosa græcorū ac aegyptiorum theologia ad sublimiora nos perducere fabulæ: allegoriis pollicita ad corpora rursus deduxit nec aliud q̄ ignem & aquā & partes mundi colere adhortata est: quomodo igit̄ saluatoris nostri euangeliū mirabile non est: quo solis & lunæ totiusq; mundi creatorē dicenti fide colere: nec elementa corporū: nec uisibilia quædam: sed eū qui per hæc inuisibiliter cognoscitur creatorem intellectū solum admirari: solumq; adorare didicimus: qui per oīa penetrans cum sit incorporealis solo intellectu percipitur: imo uero ineffabilis & incōprehensibilis est. Panditur aut̄ atq; perspicitur per ea quæ facit: quæ producit gubernat conseruat omnibus inuisibiliter assistens non cælestibus solum: uerum etiā terrestribus magnificentiam operum suorum per hæc ostendes quæ illi deos putarunt.

Qui iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt. Cap. III.

Erum & fabulosa & mystica illoꝝ theologia rebus ipsis refutata tempus iam est horum etiam iuniorum cogitationes inspicere. Isti enim qui modo philosophantur: quæ magno tempore post Platonem de intelligentiis & rerum creatore recte inuenta sunt theologiæ priscorum attribuerē conati maxima arrogancia fabulas laudat̄ quorum physiologiam his uerbis Porphyrius edidit: explanabo quibus fas est: procul hinc abestote scelesti: quos etiam uetusti cælare uolentes deum & dei uirtutes præsensibiles significarunt imagines: & ea quæ uisibilia sunt uisibilibus significantes figuris ex simulachris quasi sacris litteris magna mysteria tradiderunt. Non est autem mirandum si ligna & lapides a fatuis simulachra putantur. Similiter enim etiam qui litteras nesciunt librorum uolumina non aliud q̄ pertextum putant papyrum: hoc exordio auditores præparauit: audias igitur quæ progrediēs scribit. Cum igitur deus lux sit & ignem æthereum habiter: nulloq; sensu capi possit lucida quidem materia ut crystallo parioꝝ lapide ad comprehendendum lumen ipsius exhortantur: auro autem ignis ille immaculataq; natura itelligitur. Multi uero nigris lapidibus inuisibile illius substantiæ significarunt: hominis autem formam diis attribuerūt quoniam deus ratio est: pulchros fingunt propter immarcescibilem illam pulchritudinem: diuersis præterea figuris & atatribus & alios sedētes: alios stantes: mares alios: alias fœminas: & aut uirgines aut matrimonio coniunctos diuerso quoq; amictu simulachra constituunt: ut diuersitas deorum non lareat. Vnde factum est ut omnia candida cælestibus diis attribuant: pila & rotunda omnia: mundo præcipue soli & lunæ quīs nonnunq̄ spei atq; etiam fortunæ: circulus autem & quæ circularia sunt sæculi motui cælesti & circulis quæ in cælo esse intelligūtur. Circuli autem partes diuisis lunæ figuris: pyramides uero & obeliscos ignis substantiæ & diis olympiis hac ipsa de causa ita communi quoq; soli terræ cylindrationi & generatione penem & propter muliebrem sexum figuram triangularem. Hæc magnus ille philosophus: quod autem turpius q̄ obscenitatem idoloꝝ excusaret quid amentius q̄ auro & lapide: huiusmodiq; materia diuinum lumen & cælestem naturam significari putare: Quod autē a iunioribus hæc cauillationes excogitatae sunt: quas prisci ne somnis quidem uiderunt: quibus ex auro & preciosa materia imagines deoꝝ

fingere turpe uidebatur: uerba Plutarchi audias. Simulachrorum autem fictio uetustis
 sima quidē res est quæ prisci ex ligno fingeant. Si quidē lignum erat quod in delo pri-
 mum ab Erichthone Apollini fuit consecratum. Ligneum ēt Palladi ab indigenis con-
 stitutum: quod ēt nunc apud athenienses inuenitur. Iunonis etiam simulachrū ex ligno
 apud famios erat ut Callimachus asserit. Sic. n. inquit deos uetusti fingeāt. Peras etiā
 ille qui primus argolice templum condidit: & Callithiam filiam suā antistitem cōse-
 uit: ex piri trunco simulachrum Iunonis dicitur cōfirmasse. Lapidem. n. rem duram &
 inaniem in deorū effigiem cælare nolebant. Aurum uero atq; argentū in fecunda terrā
 atq; infelicitis morbos colores esse putabāt. Ebore uero propter uarietatem abusi sunt:
 hæc Plutarchus. Plato uero magnis ante eum tēpibus non decere ex auro & lapidibus &
 ebore aliq; materia in animi deorum effigies fingere putās sic in legibus præcipit. Ter-
 ra inquit & uesta sacra deorum est habitatio: ne igitur ex his cæteris diis simulachra cō-
 stituat: aurum aut atq; argētum inuidiosa possessio est: Ebur. aīam deposuit: ac ideo ad
 simulachra deorum ineptum est. Aes & ferrum belli sunt instrumenta. His aperte refu-
 ratum esse Porphyrium puto: sed tñ reliqua etiam inspiciamus. Admiranda inquit est
 græcorum sapientia qui Iouem mundi mentem arbitantes: quæ in se ipsa mundum cō-
 tinens produxit. Sic a theologia Orphei profecti de eo tradiderunt.

Iupiter altitonans ante omnia sæcula primus.

Iupiter extremus longa est post sæcula mundi.

Iupiter est summus uertex atq; infima planta.

Ipsa æternum semper simul est: ac totus ubiq;

Terra fundus.

Sideraq; domus rex est: & iupiter ipse

Principium atq; ortus rerum: uis una: deusq;

Vnus & omnipotens: regali in corpore cuius.

Singula ponuntur tellus: nuda ignis: & aer.

Nox simul atq; dies sapientia primaq; origo

Ac iucundus amor: magno hæc in corpore regis

Sunt iouis excelsi: ceruicem nanq; uidebis

Cæli suspiciens renitencia magna; tecta

Hoc caput auricomum flauū de uertice crinis

Sællarum erutilant radii: dehinc aurea pandit

Cornua bina caput: capitq; simillima tauri

Vnum est ortus: occasus aliud:

Ast oculi fulgens ingenti lumine phœbus.

Lunaq; purpureo phœbi redimita colore

Præscia uenturi mens constat regius æther:

Quam strepitus nullus nec uis nec fama latere

Arcanum uie potest: penetratq; per omnia uictrix.

Præterea inuictum corpus sine fine modoq;

Panditur: ast humeri magni sunt pectora lata

Est aer: alas quoq; uenti possidet ille

His ad cuncta uolans euro est uelocior ipso

Tum sacer antiqua matre ex tellure tumescit.

Venter: & ex altis confurgit montibus ingens

Quem medio pontus succingit rite sonorus
 Vltima præterea terrarum lumina & ampli
 Fundamenta globi subbundaq; tartara plantas
 Esse pedum magni constat rectoris olympi
 Hic dum sub terris cælasset cuncta: deinde
 Eximis repetens in lucem protulit almam

Vniuersus igitur mundus Iupiter est aial ex aialibus deus ex diis cōstitutus. Iupiter at est inquantū intellectus est a quo uniuersa pducuntur & qui cuncta creat intelligendo: hoc igit modo theologis de ioue sentientibus ipossibile est talē eius imaginem fingere qualē carmina descriperunt Iouē igitur esse credendū est uirtutem prouidentē atq; uiuificam quā pila & rotundis figuris significabantur noīs uero simulachrū ei constituunt: qm̄ mens est qua cuncta seminali rōne producit. Sedere at fingit ut stabulis uirtus atq; incommutabilis exprimat. Nuda aperta q; habet superiora qm̄ conspicuus intelligētis & superioribus est. Inferiora uero tegunt quia occultatur inferioribus creaturis. Sceptū leua tenet qā in his corporis ptibus cor: spiritalissimū uitæ domiciliū inuenit. Creatiuus n. intellectus rex spiritusq; uiuificans mūdi est. Dextera uero aut aquilā protēdit aut uictoria: altesq; quia cæterorum deorū dñs quemadmodū aliarum auū aquila est: alterū qā oīa sibi subiecta sunt. Hæc Porphyrius. Non est aut ab re diligenter cōsiderare qm̄ Iupiter esse his carminibus affirmat. Mihi. n. nō alius uidetur q̄ hic uisibilis mūdus qui cælo æthere aqua terra cæterisq; ptibus constat. Apte nāq; in iplis dñi regali i corpore cuius singula ponunt: & q̄ sint ista declarat tellus unda ignis & aer. Nox simul atq; dies sapientia primaq; origo. Ac iucundus amor. Ad hæc adiciit mentē atq; intellectū iouis æthera cē: quod stoici postea secuti substantiā igneam mentē esse mundi & deū esse corpus nec creatorē aliud esse. q̄ uirtutem igneā asseruerūt: hæc. n. a carminibus istis eos ac capisse arbitror. Præscia uenturi men constat regius æther: his uerbis manifeste magnū quoddā mūdus esse aial declarat. Quod cum iouē appellauerit: ætherē quidem mentem ipsius: corpus uero reliquas ptes mūdi putauit: sed huiusmodi qdem carminū Iupiter interpretēs aut iste carminū uniuersus mūdus inq; Iupiter est aial ex aialibus deus ex diis cōstitutus. Ita nullū aliū q̄ hunc uisibilē mūdū significari uoluit. Sic & ægyptiorū ratio: a qbus Orpheus ista recēpit mūdū & ptes eius deus astruebat: aliā deinde sōia a se adiecit creatorē oīum deum prouidentē quendā intellectū esse affirmans. quō n. separatū intellectū in carminibus intelligi dicemus: quē poeta ille siue Orpheus siue alius nunq̄ intellexit. Siue. n. a priscis græcis siue ab ægyptiis didicerat theologiā nihil ielligibile atq; incorporeū tradi ab eis poterat. Si quidē locupletissimus Plato testis est qui in cratillo clamat ut diximus priscos græcos eos dūtaxat deos putasse quos mō barbari solē lunam stellas & cælū. Sed Cheremo quoq; paulo ante a Porphyrio citatus testimoniu perhibeat nō aliud q̄ mūdū & ptes mūdi deos ab ægyptiis cultos: nec quicq̄ ipsos de intelligibilibus & uiuis substantiis intellexisse. Vnde igit poeta ille deū qui super oīa est uniuersū creatorē p ipsum uniuersum & ptes eius mente solūmodo. cognoscibile cognoscere potuit: Re i uero incorporeā cognitionē unde habuit: nec certe quicq̄ incorporeū ab eo præceptū carminibus ostendit. Creatiua. n. mens nec a pluribus est constituta ptibus nec cælū sibi caput dici pōt: nec ignis aqua & terra corpus ei conficiunt: nec oculi eius sol atq; luna possunt affirmari. Quomodo at humores pectora terga & mentem creatrix mens oīum habebit: aut quō æther mēs creatoris dici aut fingi pōt: Quod igitur hæc cauillatur carminis huius interpretēs neminē fugere potest: Ego uero in psum

dum impietatis incidisse arbitror eum qui partes mundi partes dei putauit: & ausus est mundum & deum eundem affirmare: & ad hæc quasi aïam mundi esse intellectum qui omnia creauit. Non. n. pium est coniunctum mundo creatorem & animam corpori putare. Adesse aut ipsam uniuerso mûdo providere ac gubernare scriptura diuina docet. An non impleo inquit dâs ego cælum & terram: rursus deus supra & in cælo & idē in terra est: & alibi in ipso uiuimus & mouemur & sumus: non tamē ut partes nec sicut in mente aïaq; nostra: sed si oportet similitudinē uti: sacras litteras auīamus. Cælum mihi sedes: terra uero scabellum pedum meorum clamantes. Considera igitur quanto melius & expressius hæc dicta sunt. Nā qui cælum sedem appellat terraq; scabellū & uniuersum mundum prouideriæ dei subiecit: & super oīa deum esse significauit quippe cū neq; scabellum neq; sedes corpus sedentis appellari possint: sed nec partes eius. Qui uero cælum caput dei: & mentem eius æthera & partes mundi partes dei asseruit: nec creatorem nec deum cognouisse redarguuntur. Non. n. ipse se ipsum creabit nec mens ipse poterit dici: cuius mens æther est. Quomodo enim deus erit: cuius terra & cætera corpora partes sunt res corruptibiles & abiectæ? Si uero mens iouis nihil aliud q̄ æther est & si aer subtilissimus atq; igneus appellatur æther (id enim uocabulū idemq; ipsi significare arbitrantur) suntq; ambo hæc corpora aer dico & æther: animaduerte quo mens iouis iam cecidit: & cogita quis non mente captus deum appellabit eum: cui mens corpus quoddam infensatū est atq; inanime. Quare merito theologia nostra negatiue oīa hæc appellat quod scilicet neq; cælum neq; æther: nec sol & luna: nec stellarum fulgor: nec uniuersus ipse mundus deus sit: sed opera manuum eius: Quæ omnia parua quædam & uilia reperiuntur non dico creatori: sed intelligibilibus creaturis cōparata: quas immortales & longe corporibus præstantiores beate apud deum uiuere arbitrant. Pro be igitur de mundi partibus hoc modo a scriptura docentur. Videbo celos opera digitorum tuorum: lunam & stellas quas tu fundasti & opera manuum tuarum: sunt celi & rursus. Respicite in altitudinem oculis uestris & considerate quis oīa ista monstrauit. Sed age iam reliqua perspiciamus. Impossibile est inquit talem eius imaginem fingere qualem carmina descriperunt: & ideo ei simulachrum hoīs constituerunt: qm̄ mens est: quæ cuncta seminali rōne producit: quomodo igitur si mundi & spatium eius cæli: aeris: terræ: cæterarūq; huiusmodi imaginem quā carmina descriperunt fingere impossibile est diuinæ mentis effigiem fabricati sunt? Quod. n. corpus intellectui diuino similitudinē habebit: cū nec mentis humanæ imaginem habere posse cognoscatur: humana. n. mens in corporea est atq; simplex: corpus aut omne corruptibile atq; cōpositum. Quare iure rationalis atq; immortalis aïa & intellectus eius imaginem & similitudinē dei habere dicitur. Immaterialis. n. & incorporea intellectualis rationalisq; p̄ essentiā est uirtutis & sapientiæ capax. Qui si humanæ aïæ atq; mentis formam & effigiem fingere impossibile est: qm̄ nec sensu percipitur. Quis adeo stultus erit ut ligneum simulachrū ac effigiem dei creatoris omnium similitudinem habere arbitraretur? Natura enim diuina omnem materiam & omnia quæ percipimus excedit mente solummodo ac sanctis animis intellecta: figura uero iouis quæ in simulachro conspicitur mortalis uiri effigies est: quæ notum hominem: sed peiorem eius partem imitata expressit: nullum enim uitæ atq; animæ uestigium ostendit. Quomodo igitur uniuersi deus mensq; omnium creatura ipse iupiter erit: qui aut in ære aut in ebore cernitur: aut quomodo pater Hercules est qui ab Alcmena natus esse dicitur: reliquorumq; heroum qui cum homines fuerint mortales suæ mortalitatis argumenta posterioribus non pauca reliquerunt: ut enim in primo probauimus

probauimus uetustissimi phœnicum theologi Saturni filium mortale ex mortali & ex phœnicia originem traxisse affirmabant: hæc eadem ægyptii nunquam negarunt præter quam quod ab ægypto fuisse oriundum contendunt. Cretenses quoque suum fuisse iouē asserentes sepulchrum eius magnifice constructum apud se ostendunt. Atlantii etiam & ceteri omnes qui apud se iouem natum fuisse asserunt mortalem nunquam negarunt: resque ipsius gestas mortales enarrant: factaque multa turpia omnis petulantia plena conscribunt. Fabularum uero priscis quidem illis expositoribus modo calida quadam & ignea uirtus modo spiritus quidam iupiter uidebatur. Nunc autem nescio quo modo his iunioribus creatura mens rerum iupiter appellatur. Interrogandi ergo sunt quæ dicunt patrem auum atque proauum istius mentis esse: ut. n. theologia eorum prædicat Saturni filius iupiter fuit & Orpheus in prædictis carminibus id ipsum confirmabat. Saturnum autem Cæli filium fuisse non negant. Si igitur deus omnium & intellectus qui cuncta creauit iupiter est quænam dicent esse Saturnum patrem iouis: & cælum rursus Saturni patrem. Quod si primus iupiter omnium est quasi creator necesse est secundos & post eum ceteros esse: qui ab eo creati sunt. Saturnus. n. quem tempora esse uolunt quoniam tempora motu cæli conficiuntur a cælo genitus dicitur. Cæli autem & temporis ipsius causa est profecto mens illa creatrix quam iouem appellant. Quare non erit a cælo tertius iupiter. Quomodo igitur tam ægyptiis & phœnicibus quam græcis & primis omnibus philosophis tertius a cælo creatiuis iste intellectus in theologia genealogia narratur: Patefacta est igitur huius philosophi astuta fictio. Patefit autem ex his magis quæ subiicit dicens. Coniugem ioui iunonem recte putant: ætheream. n. atque æream uirtutem iunonem appellant. Nam æther est aer subtilissimus iouis certe mentem æthera esse carmina significarunt. Modo autem iste interpretis dissimulando æra ipsum dicit esse subtilissimum: corpus autem aer: corpus igitur æther. Quare mens quoque iouis erit corpus omnium subtilissimum. Et quomodo corpus atque mens natura diuersissima idem esse intelligentur. Deinde nescio quo pacto sui & carminum oblitus: quibus aperte dicitur mentem iouis æthera esse præscia inquit uenturi mens constat regi: & æther iunonem ætheream & æream uirtutem esse ait. Diuisione deinde uitæ dicens uniuersi aeris uirtutem iunonem: inferioris autem qui lunari luce illustratur latonam nominari. Latonam. n. a latendo dici & obliuionem significare: quia cum aëre lunare orbem descendendo transierint diuinarum rerum obliuiscuntur propterea et apollinis & diæne dicitur mater quibus noctis pelluntur tenebræ. Aer et hic inferior cum luna: solisque mater sit non iniuria per latonam designatur. Ego uero non uideo quomodo aer solis & lune mater appellari possit: cum ipse magis a luminaribus fiat & transmutetur quam ab ipso luminaria. Paululum uero progressus telluris uirtutem uestam appellat: cuius uirginale simulachrum in foco ignis statuitur: quæ uirtus quoniam ferax est: mulieris eam specie denotarunt. Rheæ uero quæ opem latine appellamus lapidosam atque montanæ terræ uirtutem designat. Ceres feracis & planæ: differt enim a Rheæ quoniam bonam ioui peperit deam ac ideo imago eius spicis coronatur & papauera quæ fertilicatis symbolum sunt circa imaginem ponuntur: hic diligenter aduertite quomodo deorum ipsiusque Iouis matræ quæ Rheæ dicitur ad terram & lapides detraxit: & eadem esse cererem ait: quibus adiecit. Quoniam autem quedam uirtus etiam proiecti seminis in terram est: quam sol in hyemali solstitio fouet. Bona quidem dea quam & persephonem uocat uirtus seminum est. Pluto uero sol qui tempore hyemis remoti operem mundi partem perlustrat: iccirco raptum ab eo Proserpinam dicunt: quam Ceres sub terra latentem querit. Plantarum autem omnium uirtus Dionysus nuncupatur: & bonæ quidem dææ imago germina quadam quasi sui sym

bola protendit. Dionysus uero cornua habet & muliebri formis est promiscuam uirtutem generationis plantarum significans. Plutonis autem raptoris galea caput tegitur: quod occulti uerticis symbolum est. Sceptrum uero breue quod tenet inferioris regni symbolum est. Canis autem eius frugum a terra partium tripartito in projectione orationem germinationem diuidi notat. Atys porro atque adonis ad fruges ac fructus pertinere uidentur. Sed atys flores maxime designat qui antequam ad fructum ueniant defluunt. Quapropter pudenda ei fuisse incisa dicuntur: quoniam flores defluxi semina non produxerunt. Adonis perfectos fructus significat. Silenus uero spiritalis motus symbolum est qui non parum uniuerso conducit: cuius caput candore fulgens celestis motus. Casari es uero quae inferioribus imaginis partibus apponitur crassitudinem terrestri aeris significat. Verum quoniam uaticinandi etiam quaedam uirtus est themis. i. latine carmenta uocitata est: eo quod statuta unicuique praecinat: quibus oibus uirtus haec inferior colitur ut uesta & uirgo sponte sua nascentium arborum ferax ut parturiens nutritrix: ut Rhealapidosa & montana ut Ceres herbosa: uaticinatrix ut themis. Vis autem seminalis quae in terram descendit quasi priapus honoratur: cuius quod ad siccos pertinet fructus. Bona dea: quod ad plantaria Dionysus nuncupatur: ira bona dea a plutone. i. a remotiore ac sub terra immorante sole semetis: tempore rapitur. Dionysus uero exacta hyeme quasi renouatis temporibus germinat: florendi uirtus atque ut diximus perficiendi adonim spiritalis silenum praesidem possidet: motio autem eorum & quasi quaedam excessio per bacchum denotatur. Satyri uenerem omni uirtutem ostendunt: quibus oibus uniuersa terrestri uirtus perficitur. Haec necessario tibi exposui ne pulchram horum philosophorum theologiam ignorares. Cur autem haec quasi diu honoranda sunt quae ad alimenta aialium deus produxit: aut cur nobis terrestri uirtus colenda est: quibus celestis & immortalis anima inest perspicax si a sordibus libera est dei rerum omnium creatoris. Cur etiam si motus spiritalis silenus est: & motiuam uirtutem significat tum celestem candore capitis: tum aeream & crassio rem prolixitate ac densitate barbae: non magno enim honorari cultu uidemus qui omnibus erat praepositus: cum adonim atque dionysum fruges uidelicet atque plantas diligentissime honorari uideamus. Quis autem non mirabitur nisi insanus sit: cum turpissimi hominum morbi quasi satyri & bacchus colantur. Sed non est opus pluribus ea confutare quae sponte sua iacent: exponenda potius caetera sunt ne quid arcanum & sublime nos lateat. Aquarum inquit & effectiuam uirtutem oceanus: symbolum autem eius thetym appellatur: eius uero aquae quam bibere possumus uirtus achelous dicitur: marinae neptunus quam inaquam generare potest amphitritem uocant & aquae quidem dulcium particulares uirtutes nymphe: maris nereides nuncupantur. Ignis uirtutem uulcanum dicunt: & in forma hominis ei simulachrum constituant: in cuius capite pileus est caeruleus celestis symbolum uolutionis: ubi integer sin cerusque ignis inuenitur: nam qui a caelo in terram delapsus est cum imbecillior sit materia: indigeat claudicans fingitur: quam uirtutem in sole apollinem uocarunt a radiis uidelicet motu: quoniam pallyn graece mouere est. Nouem autem apollinem circa menses concinunt: septem uidelicet planetarum orbis: octaua sphaera: & haec ultima quae luna est. Laurum ei dedicarunt quoniam haec arbor ignea est: unde odio a daemonibus maxime habetur: & quoniam si uritur plurimum sonat: quod praedicendi uirtutem designat: hunc ipsum quia agrotationibus medeatur & morbos pellat: herculem uocant: & xii. ei attribunt certamina quoniam per duodena signa pertranseat: clauam & leonis pellem accommodant: alterum ut inaequalitatem motus significant: alterum quoniam in leone maxime

ne maxime vires suas ostentat: huius salutarem uirtutem aesculapius designat: cui bacillum traditur agrotantium sustentaculum. Serpens inuoluitur animæ atq; corporis figuram salutare. Naturales. n. oēs ceteraq; quidem reptilia crassioris dicunt & terrestrioris esse substantiæ. Serpentem uero esse spiritualissimum animal aiunt: quod & imbecillitatem corporis exuat: & ad medicinam perspicacissimum esse uideatur: nā & ad acendum uisum herbam inuenisse & reuiuiscēdi quandā herbam cognoscere traditur. Ignea solis uirtus quæ fructus maturat dionysus nuncupatur. Qua uero ratione anni tempora circūuolutus conficit horus dicitur. Virtus autē eius qua ex agricultura fructum percipimus quia diuitiarum largitrix est pluto esse asseritur: quæ cū uirtutem ē corruptiuam contineat una cum serapide dicitur habitare. Cerberum tricipitem dicunt: quia superiores solis regiones tres sunt ortus: occasus: meridies. Lunam etiam dianam nuncupant: quæ quis uirgo sit lucina tñ est quoniam nouilunij uirtus ad pariendum nō parum conferat. Quod autem apollo in sole est: id in luna minerua: qua prudētia designatur: rursus luna hecate dicitur propter uarias eius corporis figuras: quas a distantia solis sumere uidetur. Triformis. n. uirtus eius est: nam nouilunij uirtutem candidis & auris uestibus & ardente face significant. Cista uero cū iam media fit designatur: quoniam crescente lumine fruges maturat. Plenilunij autē uirtutem ferrugineo colore denotarūt: ramus ei laureus attribuitur. qm̄ a sole ignea fit: papauer propter fertilitatem & multitudinem aīarum. quæ in ea tanq̄ in ciuitate inhabitant: ciuitatis enim symbolum papauer est: arcum habet ut diana: qm̄ partus dolores acuti sunt. Parca quoq; ad uirtutes lunæ referunt: clotho ad generandū: lachesis ad nutriendum: atropos qm̄ inconuertibilis dea est: trepin. n. uertere græca significat: fructuum ē generatiuam uirtutē quam cererem appellant: lunæ cohabitare dicunt ad exaugendā uirtutem eius. Cōiunctur. n. bona dea lunari potestate: dionysum quoq; sibi accommodāt partim pp cornuum productiōnem: partim propter nubij locum: qui lunæ subiacer. Saturni at uirtutem qm̄ tarda & frigida est tpi attribuerunt quē seniore depingūt: quia tpe uniuersa senescunt: occasiones aut curescunt significant & saturni custodes sunt. Tpis. n. obseruatio quadam occasio est. Quattuor uero anni tpa alia soli q̄ aeris ianuas aperire dicuntur: alia cereri attribui mus cistas q̄ ferunt duas: alterā florum qua uer: alterā spicis qua æstas significat. Uirtutem uero martis qm̄ ignea est atq; sanguinea bellis p̄fecerunt: plurimūq; obesse atq; prodesse putarunt. Venerē generandi uirtutē possidere dicunt: spermatis & cupiditatis cām ei mulierisq; formā accomodant pp generationē pulchram fingunt q̄ uesper est: q̄ pulcherrima in cælo stella esse uidet: cui cupido assistit pp cupiditatē. Vbera & ptes genitales tegunt: quia spermatis & nutritionis hæc membra cā sunt: & ex mari esse phibetur: quod elementū humidum calidūq; & motu crebro spumas eicit q̄ res spermatis symbolum est. Orationis autē & interpretandi uirtutē mercurium appellant: qui p̄sens atq; rectus fingitur pp oratiōis uigorem q̄ uis & dionysi spermaticas vires q̄ per oīa tendunt significare cōfirmatur. Sed cū oratio cōposita sit aliam in solē ponunt & mercurium appellant: aliā in lunam quā nuncupant hecatem: aliā in uniuerso & appellant hermopin in oibus. n. seminalis uis est. Mercurij autē filium cupidinē dicūt: qm̄ amandi uirtus orationi quoq; attribuit. Vniuersi symbolum pana esse affirmant: cui cornua dedunt pp solē & lunam: uariā pantheræ pellē pp uarietatem cælestiū: sed hæc græcorum sunt. Aegyptiorū at ait deos: symbola talia sunt. Creatorē inq̄t enep̄ agyptij appellant: cuius imaginē in forma hoīs faciūt colore caruleo zonā tenentē & sceptre: cuius in capite pennā ponunt significātes difficilē inuentu esse creatorē & nemini conspicuū uiuificū

etiam & regem & intelligibili motu circumlatum: hic deus inquit ab ore ouum producit a quo nascitur deus: quem ægyptii phtha: græci uulcanum uocant. Significatur autem huiusmodi ouo mundus: huic iccirco ouis dedicata est: quoniam prisci lactis potu degabant: uerum mundi quoque ipsius simulachrum tale finxerunt: complicatos habet pedes: uestes uariam usque ad talos indutum: auream pilam capite sustinet: partim quia locum non mutat: partim propter uariam stellarum naturam: partim quia mundus ipse rotundus est: Solis imaginem in naui collocant quæ crocodillo fertur: ut per nauigium motus in humido: per crocodillum autem potabilis aqua significetur: in qua solem ferri contendunt. Cælestis autem atque terrestris telluris uirtutem isin appellantur: ison enim græce æquale est: unde iustitia oritur: cælestem tellurem lunam esse asserunt: terrestrem uero hanc frugum procreatricem quam habitamus. Quod ergo ceres apud græcos est id est isis apud ægyptios: & rursus bona dea: & dionysius apud græcos isis & osiris apud ægyptios: fructuum enim procreatricem uirtutem osirim putant: quæ fletibus placant quoniam occationis tpe in terris occultetur. Designat autem etiam pluuialem nili uirtutem: uerum quandoquidem tellurem terrestrem per osirim denotant: fecundâ: terram intellegunt: quoniam uero cælestem nilum esse aiunt. Hunc. n. osirim: id est nilum a cælo defluere arbitrantur: quem et deflere solent lachrymis reuocari uirtutem eius putantes: quæ cæteris temporibus desinere uidetur. Isis autem quæ secundum fabulas osiridi coniungitur terra ægyptia est: isidos enim maritus osiris est: qui & frater & filius eius traditur. In elephantino poli autem ægyptia urbe simulachrum colitur carulei coloris uiri corpus: caput arietis habens: arietis igitur caput & facies & caprina cornua quæ habet coniunctionem solis & lunæ in ariete significant. Caruleus color ei attribuitur quia lunaris coniunctio humidi or est. Secunda uero luna lux in apollinopoli urbe consecrata est: cuius symbolum homo accipitris habens faciem lancea typhona interficiens: hoc simulachrum candidi coloris est: qui color ab alio lunam accipere lumen significat. Accipitris uero facies a sole id fieri denotat: unde & spiritum attrahit. Soli enim accipiter dedicatur: qui lucis & spiritus symbolum apud eos est: atque propter motus uelocitatem: atque quia in altiora uolat: quæ lucidiora inferioribus sunt. In mysteriis autem apud eleusina antistes qui rerum sacrarum expositor est imaginem fert creatoris: ille qui facies tenet solis qui stat in ara lunæ sacrorum præco mercurii. Castellum autem quoddam est ægypti: quod anamis appellatur ubi homo colitur: qui quæ sibi ad sacrificium præparantur comedit. Quod autem aialia deos non arbitrantur: sed imagines & symbola deorum putant: inde patet quia soli & lunæ boues sacrificant: & in heliopoli maximus bos & nigerrimus quem nineuin appellant ad imaginem solis colitur: nam & solis ardor nigriora humana corpora reddidit: habet autem cauiam ille bos & totum corpus pilis ad contrariam partem quam in aliis bobus inclinatis densissimam: quoniam & sol contra totius motum mouetur: testiculos maximos habet: quoniam uenerca cupiditas caliditate uiget. Et sol seminariû naturæ appellatur. Lunæ taurum dedicant: quem apin nuncupant nigrum præ cæteris & signa solis atque lunæ habente: n. habet. n. ex sole luna lumen Solis symbolum est coloris nigredo: & qui sub lingua est scarabeus: lunæ uero coloris diuisio. Hæc breuiter a Porphyrii libro ne quid mystice græcorum ac ægyptiorum theologia nos fugeret conscribere placuit: quos errores nos fugimus & transiugas nos prædicare non pudet: non enim terebit me arrogans illa oratio: explicabo quibus fas est: procul hinc abestote scelesti: Nō enim nos scelesti sumus qui hos errores fugimus: sed qui turpes atque obscenas hæc fabulas & scarabeos ac cæteras fabulas ad summam theologiæ sapientiam accipimus qui iuxta

qui iuxta uocem apostolicam cum sapientes se dicant fatui sunt inuenti quoniam incorruptibilis dei gloriam in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: nec hominis solum uerum etiam uolatilium quadrupedum & serpentum commutarunt.

Refutatio mysticæ theologiæ. Cap. III.

Erunt quoniam mysticam & arcanam theologiam ad incorporeas reducit uirtutes: ne uideatur ad has uisibiles mundi partes diuinum cultum referre. Consideremus ne omnia sibi rursus labantur cum una diuina uirtus non multarum colendarum sint. nam quemadmodum quis multarum partes & membra unius corporis sint non tamen tot animarum sed una in homine uno anima est: sic & in uniuerso putandum unum quidem ex una materia esse mundum plurimisque partibus constantem: cuius non multarum sed una est creatrix uirtus ueri dei uirtus & sapientia: Illud autem ridiculum est quod etiam ægyptiorum nugæ ad incorporeas transtulit uirtutes oblitus chæremona illum ab eo productum qui præter hæc uisibilia nullum alium ab ægyptiis cultum fuisse deum testabatur: & omnia in res naturales nihil in rem incorpoream illos traduxisse. Cur igitur cum ipsi ægyptii incorporeas & uiuas substantias nullo se modo colere clamant frivolas has inuentiones excogitatis: & uniuersaliter quidem omnia sic refutant: particularum autem non difficilis redargutio est. Nam ut ægyptiacas nugæ præterea quis mentis compos non deridebit has græcorum physiologias: Si. n. iupiter secundum eos non ignea illa uirtus atque æthera ut teste Plutarcho prisci putabant: sed supremus ipse intellectus regis omnium creator & uita est: quomodo Saturnus pater eius erit: per quem tempus significari uoluit: Ops autem quo pacto mater: quam interpretes iste lapidosam & montanam uirtutem esse asseruit: Lunonem uero acra esse dicens nescio quomodo & sororem & uxorem creatoris intellectusque uiuifici esse affirmat. Latona rursus si quasi quadam obliuio sit quæ animas ad inferiora hæc lapsas consequatur: quomodo hæc obliuio solis & lunæ mater erit: Apollinem quippe atque dianam latona liberos ad solem & lunam traduxit. Cur autem Opem & Ceterem: id est secundum ipsum lapidosam atque montanæ telluris & planæ ac æqualis symbola colendas esse putat: Cur dionysum præterea & atym & adonim generatiam scilicet plantarum uirtutem: aut immaturæ defluentium florum: aut perfecti fructus symbola tanquam dii colendi sunt: cum humanum genus ad usum: cuius omnia hæc a creatore producuntur multo atque multo illis honorabilius sit: hoc modo & reliqua facile redargues: & si diligentius considerabis mirandam impudentiam eorum duces: qui solē modo apollinem: modo herculem: deinde dionysum ac æsculapium dicere non uerentur. Quomodo enim idem pater & filius simul: id est æsculapius erit atque apollo? Quomodo autem sol hercules est: cum alcumenæ mortalis sceminae filius hercules perhibeatur: aut quomodo furore sol exagitabatur & liberos incitatus interimet suos: quod herculem fecisse omnes fatentur: sed. xii. inquit certamina. xii. cælestia signa sunt. Quis igitur Euristheus excogitabitur: qui soli hunc certandi laborem inuito imponat: quomodo autem ad solem quinquaginta festiades & captiuarum reliqua multitudo: quibus omnibus herculem conuenisse fabulantur: reduci poterunt: præsertim cum mortales liberos ab illis herculem suscepisse confirmet: a quibus herculeum genus tractum per longa tempora successione durauit: quem porro esse centaurum dicent: cuius sanguine cruentam uestem soli Deianira obtulit: unde succensus furore dicitur fuisse: uerum non hercules: sed dionysum esse solē ponamus: Quæ igitur eum genuit siue semele quadam: siue per sephone: quomodo autem Dionysus iste & sol simul erit: & germinandi miranda uirtus: quam autem dicimus multitudinem mulierum fuisse quæ cum Dionysio militauit: quæ

uero solis erit aradnet: Quare aut non omnium quæ a terra nascuntur: sed uini solūmodo largitor Dionysus: qui si Aesculapius & sol est quomō a Ioue turpissimi causa quæstus fulmine percutitur iuxta Pindarum sic de ipso dicentem:

Aurum illi nimium præciosaq; munera curæ.

Horrendum inde pater diuorum concitus ira

Contorsit fulmen animamq; e corpore uulsi.

Aeclepiadum uero genus quod multis sæculis in gracia floruit undenam ortū est: etris Sit sane uerisq; ac certis rationibus in solem & iunam & reliquas partes mundi fabulæ transferantur. ergo rursus creatore relicto falsæ creaturas coluerunt. Quod si nō partes mūdi: sed inuisibiles creatoris uirtutes: quibus oīa replet: oībus abest: oīa gubernat & continet colere se dicent: quare non proiectis fabulis sicut impiis atq; turpissimis ad ipsum uerq; & unum deū non conuertuntur: hoc. n. facere debent: non autē quasi mente capti uenerabilē dei appellationem creaturis ascribere: nec in profundis ita se ipsos tenebris claudere: ut intus se deū inuenturos confidere uideant: nec in simulachris & inani materia diuinas honorari uirtutes putare: nec sanguine ac nidore quasi res gratas creatori offerre: a quibus oībus liberatos oporteret tanq; ueros philosophos magna uoce p̄dicare: nō hæc se uisibilia sed inuisibilē solummodo creatore admirari: & inuisibiles atq; incorporeas eius uirtutes inuisibiliter colere nō incedēdo ignē neq; arētē aut tauq; sacrificandō nō sertis & simulachris: sed pio aīo & recta de deo snia & uirtute quæ ut possibile hōi est ad dei nos adducit similitudinē. Sed nullus unq; barbarus nullus græcus ante doctrinā saluatoris nostri hanc ueritatē cognouit. Saluator aut noster solus oēs undiq; gentes euangelica p̄dicatione ad uerā religionem conuocauit. Sapientes aut huius sæculi oīa se scire iactantes cū deum cognouissent: non ut deū glorificiarent aut gratias egerunt sicut apostolus ait: sed obtenebratū est imprudens eorū cor & dicentes se sapientes stulti inuenti creaturas non creatore colentes qui ē benedictus in sæcula. Post. n. longam philosophiā & mysticā: immo uero impiam theologiā a physiologia sua deiecti multitudini conferunt: & multorū errores simulachris sacrificando adaugent: Quare patet pudore uictos turpitudinē theologiæ suæ physiologia calare uoluissē cū opere fabulas comprobent. quod mihi mirū nequaquā esse uidetur: cum & ipsos deos uideo fabulas contemnere non posse. Quippe operap̄pretium est apollinem ipsum & aesculapiū audire quid de se ipsis dicant. Sic ergo Apollo teste Porphyrio in libro quem de responsis scripsit de se ipso edidit.

Cum latona graui partus oppressa dolore

Commotiq; essent gemini intra uiscera diui

Stabat terra: ac stabat fixa insula robur

Accipit: fluctus etiam mitescere ponti

Cœpere: arcitenens uatesq; exiuit apollo.

Aesculapius quoq; de se ipso sic edidit.

Natus ego ex sacra trica cui tota medendi.

Ar̄s: cui sese omnis pariter sapientia debet:

Quem mater peperit compressa ab apolline magnum

Illum aesculapum diuum numeroq; receptum.

Mercurius autem sic de se ipso clamat.

Sum ioue mercurius: maiaq; atlantide natus.

Formas etiam suas ipsi describunt ut ex hoc panos oraculo aperte monstratur.

Exoluo pani mortalis uota bicorni.

Delitiasq; deo pariter bipedi capricruo.

Non ergo uniuersum ipsum pan est sed dæmon quispiam talis uidelicet qualem se ipsum hoc oraculo descripsit: non. n. uniuersus mundus hæc carmina edidit. Mercurius etiam quomodo interpretatiua oratio dici potest cū maiæ atlantidos filium se fuisse fateatur: & æsculapius quomodo sol erit qui se tricēsem fuisse affirmat & a mortali se muliere natum non inficiatur. Quomodo aut cum sit solis filius sol ipse erit. Solis aut & mortalis cuiusdam mulieris filium se appellans quomodo non erit ridiculus. Apollo etiam si sol est quo pacto in delo insula genitum se a latona prædicat. Hæc obicienda eis tunc maxime censeo qñ imprudenter saluatoris nostri uirgineum partum deridere audent: præsertim cū non a poetis ista: sed ab ipsis diis dicta sint. Cum igitur & poetæ fabulose theologiam tradiderint. philosophi physiologicæ fabulas intelligant. Dii uero ipsi aper tequi & unde fuerint oraculis suis declararint: manifestū. s. est quia diis credendum est: uel quia dii sint uel quia unusquisq; melius q̄ cæteri sua cognorit. Quod si ita est philosophorū physiologiæ falsæ oīno inueniunt. Sin uero philosophi ueritatem assequuntur ipsorū deorum de seipsis testimonia falsa relinquēt. Sed illud forsan quispiam obiiciet quia responsum apollinis philosophorum sententiæ conueniens hoc modo inuenitur.

Sol & osiris item Dionysus horus apollo.

Rex & item retinet lucis qui & noctis habenas:

Qui uentos: qui dat imbres qui tempore mutat.

Stellarum summus rex immortalis & ignis.

Idem ergo dii & poetæ: fabulas & philosophorum sententias comprobantes pugnātia de se ipsis confirmant. Nā si mortalem sibi matrē ascribit apollo & patriā unde oriundus fuit spōte fateretur quomō sol erit: q; si sol est quomō de los insula patria & mater latona: hæc. n. uera esse ipse apollo respondit. Præterea si apollo sol est quō hæc de se ipso cecinit. Vtrū sol de caelo in aliquem hoīem descendit & hæc de se cecinit: sed non est possibile tale in tantāq; substantiam homini se subiicere. An intelligētia & uirtus illa quæ in ipso est. Sed nec illam aīa hominis unq̄ suscipere potuit. Eadem utemur rōne de luna q̄ uis potestare quæ in luna est hecatē appellantes: & malignorū spirituum originē putantes: cum ad amorū obscena inuocent ministeria cōcedendum eis fortassis uideat. Quomodo aut & Pluto & serapis in solē referuntur cum malignorū spirituum princeps esse serapis prædicetur: ex quibus oībus mystica philosophorū theologia falsa & cauilatoria uniuersa uidetur. Oraculorum autē omnium auctores dæmones esse malignos qui nonnunq; fabulas: nonnunq; philosophorum sententiam ratam faciunt: ut & illos derideant: & hos maiore auctoritate perdant quis non uiderit.

EVSEBII PAMPHILII LIBER TERTIVS.

Is itaq; dictis iam tēpus est in hoc uolumine tertiam partem gentiliū theologiæ pcurrere quam ciuile appellant. Nam quoniam in tria genera theologia partiuntur: in fabulosum quod etiā historicum appellant poetis maxime attributū. in naturale atq; mysticū quod philosophi approbāt: & i ciuile quod i singulis ciuitatibus consuetudine ac legibus defensat: estq; de duobus primis partibus in superioribus libris expositū. Tps iā est tertiā quoq; portionē q̄ ciuile appellāt testimonio sp̄ ipsorū utētes redarguere. Cōtinent igit in hoc tertio gñe oracula: re-

sponsa curæ morborum in hoibus piis: & e contra eiekti uel aucti morbi in impiis: quarum oïum rerum periculum fecisse dicentes pie se deos colere: nos uero impie facere affirmant: qui tam manifestas uirtutes contemnimus leges patrias transgredientes: quas oportet unumquëq; seruare: ut nemo debeat res nonas temeraria cura scrutari: præsertim cū a legibus capitalis pœna aduersus eos decernatur: qui secundū leges & consuetudines patriæ deos non uenerantur: sed primū quidem & fabulosum theologiæ genus: & secundum naturale scilicet ac allegoricum unusquisq; sicuti placet inquit interpretetur ac reprobet: Tercium autē quod singulare legibus ciuitatum comprobatur nec poeta quisq; nec philosophus moueat nisi uelit tanq̃ impius iure patrio puniri. Ad hæc igitur nobis dicendum: ratioq; reddenda quare saluatoris nostri euangelica prædicatio oïum gentium huiusmodi legibus contemptis ad uerum sui cultum non reuocat.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non temere diceret. Cap. I.

Vales igitur eas uirtutes quæ in simulachris habitant dicere oportet: utrū bonas & uere diuinas an e contra: hoc. n. modo mihi nunc placet eos interrogare. q nam alius fortasse non ita faceret: sed nullam oïno uirtutem in simulachris esse contenderet: & hoïum malicia arteq; malefica oïa fieri probaret. Responsa. n. ipsa ad decipiendos auditores ab astutis & cautis hoibus ambigue ad utrūlibet euentum esse acute composita. Miracula uero quæ in simulachris attribuunt natura res fieri: multa enim genera esse herbarū multa lapidum secreta quadam & multis ignota natura insita morbos quosdam pellentia: quosdam inducentia: alia. n. contrahere atq; densare: alia distrahere & rarificare tendere aut oïno mutare & saluare nata esse. Quod alia breui tpe: alia longo efficiunt: & alia in longum durant: alia cito dissoluuntur: ita nonnulla cōferuantia sanitatis inueniuntur: nonnulla e contra morbos inducunt. Multa et lucem lunæ ita sequuntur ut simul cum ea crescant atq; decrescant. Animalia igitur nonnulla: plantæ: lapides: aromata magnas uirtutes insita sibi natura possidet: ad quæ omnia posito quoq; loco: multū conducit: instrumenta et ipsi ad huiusmodi artem multo ante præparata: & ministros eis esse multos diceret: qui per ciuitatem uagantur inuestigantes cuius rei quilibet egeat: ut intelligant quid petiturus a deo uenerit: propterea ex adytis & penetralibus & profundissimis plerūq; speluncis responsa ferri: ut & tenebræ ipsæ non nihil conferant: & nonnulli lateant in cauernarum secessibus nūci atq; ministri: ad quæ oïa uidelicet non parum superstitio & opinio faciat hoïum: Præterea multitudinis inscitiam & eorum astutiam qui hæc peragunt non parum posse: qui uel uoluptate capiunt interrogantes bona spe sibi proposita: uel si nonnulla coniectura quid euenturum sit consequi potuerunt aperte: ut in cæteris credantur mala prænunciant. Sin uero nihil coniecturis inuenitur ambiguitate: ita fallantur ut redargutionem effugere uideantur. Multa uero et contingere aliis quibusdam cauillationibus adhibitis: nā & cantando non nunq̃ peragere quædam uidentur: & inaudita quædam noīa inuocant ut diuini uideantur. Maxime aut multos decipi cum aliquantulum docti sint: quos ipsa responsorū mirabilis compositio & uerborū elegantia & orationis grauitas simul & ambiguitas adeo trahit: ut diuini esse facile credant. Ex illis aut responsis quæ ambitione dicta non sunt: sed quadā futuroꝝ coniectura clarius prolata multa: imo uero pene oïa falsa inuenta sunt: unde si quod et euentu rerum comprobātū fuerit casu potius q̃ ratione id accidisse credendum: quæ quis paucissima sint: feruntur tamen in primis & lapidibus insculpta permanent. Quæ autem falsa fuerunt pene innumerabilia eorū nullus meminit: neq; nihil animo uoluit bellorum & seditionum hæc responsa deorum causam fuisse plerūq;: nec

etiam eo tempore quando gracia florebat & demonum superstitio in ea uigebat: clarū quid & utile facinus predictione deorum factum unq̄ fuisse. In calamitatibus. n. belloꝝ nihil providentes dereliquerūt eos quos in summa bellorum pericula responsis impulerunt: quod loco suo planius faciemus: probabimusq; multos ab illis in bella iniectos nec utiliter unq̄ responsum: sed ambiguitate qua ignorantiam suam tegebāt delusos de captoꝝq; fuisse quarentes. Multa. n. etiam tu ipse ab historiis colligere potes: quibus sæ penumero salutem & uitam ægotantibus promittentes: & quasi dii crediti ac diuinæ p̄dictionis magna exacta mercede: euentu ac morte languentium patefacti sunt malefici quidam uiri non dii fuisse. Quid aut̄ oportet dicere q; ciuibz suis isti fatidici nunq̄ profuerunt: & eis qui de longe ueniunt ignotiꝝ sunt mirabilia promittunt: cuni certe oportet ciuibz magis suis q̄ alienis deos propitios facere: sed quia peregrinos ignorantes malitiam suam facile decipiunt: ciues autem suos longi temporis periculo doctos decipere nō possunt: hoc itā fit: sic uniuersam rem istā humanæ inuentionis opus fuisse quisp̄piam assereret. Vnde ab omnipotenti iam deo cum templis & simulachris deiecta omnino putrescit. Vbi enim est oraculum delphicū quod magna religione ab hominibus colebatur: Vbi apollo pythius aut clarius: ubi dodonæus iupiter: delphicum quidem oraculum ter a thracibus concrematum fuisse traditur: nec unq̄ ab apolline calamitas illa prædicta: idem de capitolino ioue ptolemæorum t̄pibus fuisse audiuius: qñ uestæ quoq; templum exustū fuit. Magna uero illa effigies iouis quam decus quasi uniuersæ graciæ dicunt fuisse temporibus Iulii Cæsaris in olympicis certaminibus fulmine diuinitus icta flagrauit. Antiquioribus etiam temporibus capitolinum arsisse templum fertur: & Pantheum fulmine dissectum atq; dirutum narratur. Serapis quoq; sacrariū in alexandria similiter arsisse non ignoramus. Quæ omnia ab ipsis gentilibus cōscripta tenemus. Quid igitur mirum est si aliis prodesse non potuerunt qui ab extremis seip̄os periculis non defenlarunt: Illud autem quod maximo argumēto est ab hominibus hæc non ab alia uirtute fieri non prætermittam. Nam multi uatum atq; aruspicum non solum priscis: sed etiam nostris tēporibus tormentis in iudicio coacti uniuersam rem suis inuentionibus fieri ediderunt: a quibus modos quoq; artificii exquisitiꝝ patefactos nō ignoramus qui tanq̄ seductores & malefici uiri ultimo supplicio secūdam leges affecti sunt: quæ res adeo claræ sunt ut neminem lateant. Non enim deiecti quidam & ignobiles: sed alii generosam istam philosophiam pallium induci & supercilium eleuātes profitebantur. Alii primates antiochenæ ciuitatis fuerunt: & illi maxime qui aduersus ueram christi religionem multa conati sunt: nec sumus nesciꝝ philosophum quoq; illū & uatem similia in mileto passum interiisse: quibus omnibus in unum collectis non dubitabit forsan aliquis dicere nec deos nec dæmones hæc oracula constituisse: sed seductorum atq; improborum hominum ad turpes quæstus excogitationem fuisse. Quā opinionem multis etiam græcis & illis maxime qui nominatissimi philosophi fuerunt placuisse non ignoramus. Nam peripatetici homines cynici atq; epicurei sic sentiunt: quos ego iccirco summo opere admiro: quia nati & educati moribus corruptissimis & a patribus tam deos q̄ oracula reuereri docti sua sponte potuerunt ab erroribus illis emerge re: adeo ut scribere quoq; ausi sint non modo falsa: uerum etiam inutilia & multorū detrimetorum causam oracula esse: quorum scripta cum pene infinita sint unius testimonium mihi nunc sufficit: qui cum Chrysippus a prædicatione deorum fatalem uim confirmare uellet sic aduersus eum conscribit redarguens quia male responsis deoꝝ quæ ut plurimum falsa sunt fatum esse ostendat. Audias igitur quid ipse ad uerbū scribit. Ad

hæc alia quoq; ratione in his quæ de fato conscripsit Chrysippus utitur. Non. n. possent inquit p̄dicationes uatum ueræ esse ac certæ nisi fato fieret uniuersa: quæ ratio multo uanior est q̄ cæteræ. Quasi. n. uerum atq; concessum esset ueritatē in responsis deorū contrari: qualisq; id manifestū sit oīa fati fieri ex hoc intulit. Videmus at̄ omnino contrariū aperte nāq; patet plurima ex oraculis mendacio ac fraude composita: uerum Chrysippus ex alterutris hæc cōprobauit. Oīa enim fati fieri inde ostendit quia uaticinatio sit. Vaticinationem uero esse inde probat quia oīa fati fiunt: quo probationis modo nihil uanius excogitari potest. Quod si nonnulla responsa euentu rerum uera fuisse contentat: quia perpaucissima illa sunt: patet non uaticinii certitudine: sed casu sic accidisse: qd nullam esse uaticinii artem ostendit. Nec. n. arcu aut funda artificiose uti cum dicemus: qui cum sapius atq; sapius telum proiecerit semel aut ad summū bis uel ter ad signum peruenerit: cū pene infinitis longissime a signo abfuerit: nec ille certe medicinam tenet qui cū multis interemerit uix tandem unū a morbo liberauit. Nulla. n. scientia uel ars dicitur: quæ oīa uel saltem plurima ad debitum finem non deducat. Quod aut̄ omnia fere falso uates isti prædicant: uniuersa uita hoīum testis est: & isti ipsi maxime qui uaticinandi artem profitentur: quos manifeste uidemus cum sibi aliquid agendum utile imminet sententia & consilio eorum uti diligenter qui rerum peritiam habere putant. Verum quod uaticinatio nulla sit in aliis plenius aprobabimus ea et̄ afferentes quæ hæc de re epicurus conscripsit. Nunc autem illud quod diximus confirmandum non esse scilicet artis: sed casus ueritatem oraculorum. Cum. n. nō semper neq; plerūq; sed rarissime aliquid assequimur nec sciētia nec arte: sed casu & fortuna id factum dicimus si uocabulorum potestates recte rebus accommodamus.

Inutilem esse diuinationem. Cap. II.

D hæc etiam si concederetur uera esse responsa: uaticinandiq; artem non fictā
a fatata quidem esse omnia probe sequeretur: utilem uero esse diuinationem hominibus nullo modo hinc demonstraretur. Summopere namq; uaticinationes Chrysippus laudat tanq̄ humanæ uitæ peritiles. Sed quam utilitas sequeretur si futura omnino mala prædiscas cum nullo modo cauere possis: Nam quæ fatata sunt nemo euitare potest: nulla igitur utilitas immo uero & dolor inde sequitur. Moxor enim propter futura mala hominum animos perturbat. Nec uero econtra tanta ex prædictione bonorum læticia homines afficiuntur: Non enim tantum solent homines expectatio ne bonorum gaudere quantum timore malorum exagitari: præterea mala nobis imminere nisi audiamus nullo modo cogitamus: bona uero humanum genus expectare solet propter naturæ mirabilem ad ea inclinationem. Ita fit ut bonorum nunciatione non magnopere augeatur læticia: immo autem nonnunq̄ etiam minuatur si maiora sponte sperauimus q̄ uaticinio prædicuntur. Malorum autem prædictione quoniam præter spem sæpenumero anunciantur uehementer turbemur. Verum etiam si hæc ita nō se haberent: neminem tamen lateret nullam esse in diuinatione utilitatem. Quod si quis dicat ideo ipsam cōferre hominibus quia futura mala prædicat nisi caueamus: is fatorum uim abstulit siquidem nostrarum uiriū est cauere & nō cauere: q; si necessario id quoq; fieri quispiam contendat ut fati necessitas uniuersa complectetur: sic diuinationis commoditas nulla erit. Fiet enim omnino quod fatatum est etiam si omnibus oraculis prædiceretur: cædipoda quidem & alexandrum priami filium ipse quoq; Chrysippus asserit non potuisse a parentibus interim quis summopere id facere studuissent: ut malū quod ab illis sibi futurum erat effugeret: sic nec diuinatio nec studium eis suum profuit propter fatorum

pter factorum necessitatem. Hæc ille. Tu aut illud semper probe teneas peripateticos ut diximus cynicos atq; epicureos græcos hoies atq; philosophos & græciæ moribus a pueritia educatos: & inquisitioni ueritatis maxime deditos oraculoꝝ responsa: oia tanq̃ mania contempsisse quod certe nequaꝫ illi fecissent: nisi apertissime rem falsam oino uiderent. Plurima huiusmodi colligere in aio non est. Nam quis magna istorꝝ copia sit non in hoc pacto quia scilicet hoium inuentione ac acuta excogitatione oracula penitus consistent. Sed sicut incæpi aliqua uirtute fieri hæc non inficians respodere constitui. Nō enim parum huius loci refutatio euangelio conducit. Nam si oēs simul græci atq; barbari ante aduentum saluatoris nostri deū uerum ignorasse & a malignis dæmonibus in morem cæcorꝝ fuisse dicti ostendentur: quō non magis euangelicæ dispensationis mysteriū admirabimur: quō undiq; a seductione & oppressione dæmonū liberati sumus: ex illo. n. tpe ad hunc usq; diem cum ipsis simulachris atq; templis cuncta ubiq; oracula iacent: ac pro eis orandi & hymnis efferendi uerꝝ deum & saluatorem nostrū ecclesiæ in medijs urbibus euangelicæ doctrinæ uirtute in toto orbe conditæ sunt: ubi aīs piis & cultu uirtutis fulgentibus secundū salutaria & diuina præcepta quotidie ab omnibus gentibus: hostiæ quæ solæ deo placent: deo saluatori nostro offeruntur. Quibus cum simul & illud ostenditur: non temere nos uti multi putant superstitionē a parentibus traditam contempsisse: sed uero certoꝝ iudicio ueritatem euāgelicā amplecti sed de his haecenus. Tempus. n. est iam ut propositum negotiū capiamus.

Diuersæ gentium theologia.

Cap. III.

N quattuor igit̃ genera exquisitissimi facultatis theologi non theologiæ modum quendā ut in superioribus: sed quasi subiectū ipsius partiunt. In primis enim deū patrem oium atq; regem locandum putant: deinde aliorum deorū multitudinem sequi contendunt. tertio loco dæmones: quarto heroas ponūt: quos oēs lucem esse & appellari autumant: præter malignos dæmones qui tenebræ appellantur. Dæmones. n. alios bonos: alios prauos arbitrantur: & hos ita primum locū in malis optinere quemadmodū deus in bonis: ita rebus diuisis de dijs quidē caelestia & usq; ad lunam habitacula tribuerunt. Dæmonibus præcipiūt caelestes: quos & athereos deos appellant summa esse religione colendos: post eos bonos dæmones: tertio heroum aias: extremo prauos dæmones placandos aiunt. Hæc uerbis partientes opere malignas dæmonum uirtutes solūmodo colere inueniuntur. Cōsideret. n. unusquisq; quales iam putari oporteat eas uirtutes quæ idolis coluntur: deos ne an dæmones: & utrū bonos dæmones an proteruos: quod facile facere poterit si diligenter his libris attendet. Ignorare aut̃ non oportet nullū dæmonem a diuina scriptura bonū appellari: neq; deum aliū esse uerē atq; proprie præter unum qui oia creauit. Virtutes aut̃ bonas quæ creaturis connumerantur nec deos nec dæmones: sed dei angelos & spirituales ministros potestates diuinas: archangelos: aliisq; nobis pulchre accommodatis nūcupat. Dæmones aut̃ si nō minus potestatem dicere licet: non quia dæmones sint quod latine scientes dicere possumus: sed quia diuini soleant pulcherrime appellauit. Id autem latine tum timere tū terrere significat. Absurdum certe oino est bonas & malas uirtutes quæ nullam operationis similitudinem habeant eadem appellatione confundere.

Porphirius de philosophia responforum. Cap. III.

Ideamus igit̃ quamnam uirtutes oraculis & responsis p̃sunt: ut impietas gentilitatis oibus pateat: nec a me ipso quicq; asserre in aio est: ne crimandi anas p̃beam inimicis: sed testimoniis: quod adhuc feci eorꝝ ipsoꝝ in medium pro-

ductis totam rem peragam. Cum aut innumerabiles sint & philosophi & historici illū idoneum magis propolito meo iudico: qui & dæmonibus maxime amicus fuit: & multa nostris tēpibus aduersus nos mendosissime conscripsit. Hic. n. gentiliū pene omnium deorum ac dæmonum naturā maxime inuestigasse & summopere falsitatem defendisse uideretur. Hic igitur in libris quos de responsorum philosophia conscripsit: Apollinis ac reliquorum deorum & bonorum dæmonum illa responsa collegit: quibus putauit & uirtutem suorum dæmonum ostendere: & cæteros homines ad uerum ut ipse dicit dæmonum cultum impellere posse. Ex istis igitur responsis quæ ab ipsis electa sunt: quæque quasi ueriorum memoriarum tradita operæ precium est totam hanc rem considerare atque cognoscere quales nam sint eorum auctores. Sed primum illud uideamus: quomodo in exordio librorum iureiurando affirmat nihil se falsi allaturum: constantibus inquit atque firmis hominibus qui a bonitate deorum atque dæmonum spem salutis hauriunt nihil addens nihil auferens hæc tradere oportet. Nam & ego deos ipsos testor nihil ad responsorum sensum aut addidisse aut detraxisse: nisi forsitan uerbum aliquod correxerim: magisque impietatem timui quam futuræ sacrilegii poenā. Col legemus autem in his libris multa quæ ad ueritatem dogmatum pertinent: & diuinationis negotium non omnino contemnemus. Nam & ad speculationem hæc rerum conducit: & ad bene uiuendum hortatur. Quam autem utilitatem hic labor asseret noster illi maxime cognoscant: qui cum ueritatem magno labore quaesissent uota sapius fecerunt: oranturque ut auctoritate docentium deorum uisione dignati possent a dubitationis uexatione liberari huiusmodi usus exordiis obtestatur postea ne ad multos libri offerantur his uerbis. Tu uero caueas ne lucri aut inanis gloriæ gratia scelestis & indignis hominibus hæc tradas: non enim paruum tam tibi qui edes quam mihi qui tibi credidi periculum imminet. His autem solummodo hæc comunicanda sunt qui uitam ad aiam salutem direxerunt. Nam & ipsi dii non aperte: sed enigmatice hominibus ista tradiderunt. Responsa deinde apollinis colligit quibus non solum dæmonibus & infernis uirtutibus uerum etiam celestibus animalia esse sacrificanda præcipit apollo. Cum idem ipse in aliis dæmones non deos esse affirmet: quibus gentiles cæde animalium sacrificabant: non enim fas esse animalia deorum gratia interficere. Sed primum apollinem ipsum audiamus: qui de cultu & sacrificiis deorum sic per responsa homines instituit.

Hæc age qui nutu diuorum ingressus amice es
 Huius iter uitæ: mactanda est hostia cunctis.
 Multa deis: seu qui terram: seu qui mare uastum:
 Aera seu qui habitant: latum seu qui æthera: seu qui
 Alta colunt cæli: seu qui infima regna barathri:
 Quæ quibus obseruanda modis sint singula dicam.
 Tu memori conscripta animo mea dicta teneto.
 Terna quidem diuis celestibus hostia: & ipsa
 Candida mactanda est: terna & terrestribus atque
 Attra eadem gaudent porro & capiuntur apertis
 Terrestres aris foueas cum numina contra
 Exposcant atro imbutas inferna cruore:
 Nec placeat nisi quæ terræ mandetur humata
 Hostia: mel uero nymphæ atque liquentia uina
 Offerri lætantur: at ignem accendier aris
 Quæ circunuoilant terram sibi numina quarunt:

Imponiq; atrum corpus: tum thura simulq;

Iniiciet salvas fruges & dulcia liba.

Hæc facito: uerum quibus est data cura profundi.

His ipso semper fer sacra in littore: totum

Proiiceq; in fluctus animal caelestibus autem

Extremas reddes partes atq; igne cremabis:

Quod superest propone tibi: dapibusq; reserua

Sudet odoratis crassiq; uaporibus aer

Deinde hoc apollinis oraculum exponit dicens: cum igitur & terrestres & inferni dii sint

oibus istis atras quadrupedes offerēdas iubet. Modus autē differt: nam terrestribus qui

dem super aras: infernis autē in foucis mactandas esse hostias præcipit. Aeris autē uo-

latilia dicit offerenda corporibus holocaustis & sanguine ad aram circūducto: uolati-

lia etiam marinis: sed uina in fluctus proiicere mandat: ita omnibus diis præter quā ter-

restribus uolatilia immolari possunt. Sed marinis solummodo nigri coloris uolatilia:

quare cæteris alba offerēda sunt. Cælestibus uero & æthereis bestiarum quas albas esse

uult extremitates aut conseruandas reliquas aut partes comedendas. Ex his. n. solumo-

do comedere oportet: ex aliis uero minime: ita quadrupedes & terrestres terrestribus sa-

cificanda sunt: simili nāq; simile gaudet. Ouis porro terrestre aial est: & iccirco cereri

gratissimū: atra uero quia & terra naturaliter tenebrosa. Tres autē simul quoniam terre-

stris corporis tria sunt symbola & super aras terrestribus quoniam super terram uersan-

tur. Cæteris uero diis iccirco uolatilia sunt offerenda: quoniam uniuersi mouent: in mo-

tu enim semper maris aqua est: cuius atræ sunt hostiæ: quoniam & cæruleus color aqua-

rum. Alba uero aeris: lucis enim receptiuus aer est. Cælestibus autem atq; æthereis ex-

tremitates dat consecrandas quoniam leuioreis reliquo corpore sunt: quorum sacrificiis

communicare oportet: quia cum alii dii ætere mala soleant: cælestes bona nobis largiun-

tur. Hæc mirabilis ille philosophus in libris responsorum conscripsit.

Redargutio prædictorum ipsius Porphyrii.

Capitulum Quintum.

Ge iam uideamus quemadmodum cōtraria omnino in eo libro posuit: quem

de abstinento a carnibus animalium conscripsit. Ibi enim primum nihil sacri-

ficandum: neq; incendendum: censet: deinde opiniones aliorum reprobat asse-

rens non esse deos illos qui cæde animalium gaudent. Sceleratissimam enim esse bruto-

rum etiam animalium cædem & abominabile non solum deo: primo: uerum etiam cele-

stibus & diuinis uirtutibus. Ita apollinem suum redarguit. qui etiam cælestibus anima-

lia esse offerenda responsis suis iussit. Theophrasti quoq; auctoritate utitur: cui placuit

se ostendit non diis sed dæmonibus dumtaxat esse sacrificandum. Quare si quis Theo-

phrasti & huius ratione acquiescit apollo etiam ipse non deus erit: sed dæmon cæteri-

omnes quos deos gentilitas ducit: quibus ubiq; animalia immolantur: dæmones erunt

& dæmones perniciosissimi. Nam si cædes & immolatio hæc animalium sceleris & abo-

minationis secundum ipsum plenissima est: quomodo erunt boni qui hac re summo-

re gaudent: Quod si non solum animalia: uerum etiam crudelitatis cumulo homines

etiā mactari offeriq; sibi cupiunt: quomodo apertissime scelesti & inhumani non erūt:

nihilq; aliud q̄ perniciosissimi dæmones: aut quomodo iure nos accusabimur: qui om-

nino impium esse putamus sanctissimum dei appellationem atq; uenerationem immū

dis spiritibus attribuerē. Solum enim creatorem illum omnium deum adorare didici-

mus nihil terrenum & mortuum: sed integritatem animi & castimoniam corporis recta scientiam & ardentissimam fidem afferentes: quam ad extremum usque spiritum interterratam auxilio saluatoris seruabimus. Sed uideamus quibus ostendit rationibus nec deo nec diuinis uirtutibus terrenum aliquid offerendum aut incendendum esse. Aliena enim hæc ait ab omni sunt pietate: nihil enim materiale inueniri potest quod in materiali deo non sit obscenū: iccirco neque oratio ei quæ uoce proferatur conuenit: sed nec interior oratio. si aia uitio contaminatur. Silentio autem sancto & cogitatione integra ab omniq; morbo remota eum colimus: sic illi & coniungimur & similes ut possibile homini est effici-mur: mundissimam ueritatem quasi sacram hostiam ei offeretes: ita hymnis deum laudamus: ita salutem ac impossibilitatem animi requirimus. Sacrificium. n. deo est aliena: ab omni uitio mentis speculatio: uirtutibus autem quæ circa ipsum sunt diisq; intelligibilibus hymnos oratione offerre possumus. Primitias. n. offerre oēs solent earum rerū quas acciperunt & quibus alitur & continetur substantia nostra. Quemadmodum igitur agricola fructuum primitias offert: sic homines oportet munda inuentionem mentis intelligentiis offerre gratias agētes quia hæc nobis tribuerint: & quia nos mentemq; nostram speculatione sua contineant atq; nutrant iuuant: consulescentes: & ad salutem nos nostram reducētes. Hæc Porphyrius quibus similia in libro de sacrificiis de primo ac magno deo Thyaneus ille apollonius conscripsit. Sic ergo inquit maxime decentem aliquis curā de rebus diuinis suscipiet propitiumq; habebit deū si deo primo qui unus est & ab aliis omnibus separatus post quem longo interuallo reliqui cognoscuntur: nullo modo sacrificet nec ignem incēdat nec sensibilem ei aliquid offerat: nullius ei rei eger non dico a nobis: sed nec ab intelligentiis ipsis. Non est autem in terris nec in aere quicq; cui nō insit aliqua obscenitas. Meliorem igitur ac superiorem rationem atq; orationem ei offerre debemus. Sic autem appello eam quæ non ore proferitur quæ illi offerēda est. Nam ab optimo atq; pulcherrimo rerum omnium peroptimum similiter atq; pulcherrimum omnium bonorum nostrorum. Intellectus uero hic est organo nō indigens bona nobis petenda sunt. Sic Apollonius: Sed Porphyrium rursus Theophrasti testimonio utentem audiamus. Gliscente paulisper inquit iniquitate animalium crudelis immolatio suscepra est: adeoq; creuit ut ad cacumen iam maledictionis peruentum sit iugulatis hominibus & sanguine aris humano cruentatis. Ita dæmones concitati iustas penas sumpserunt. Alii namq; hominum omnino impii facti sunt nullos deos colētes. alii malos deos uenerantur: quos humana meliores natura non putant. Non ergo animalia immolanda sunt: sed illa. quæ immolata nihil omnino ulli officiunt. Innocens. n. immolatio atq; sancta penitus esse debet. Si uero quispiam obiciet ita usui nostro animalia diuinitus esse concessa quemadmodum & fruges terræ sciat animalibus cæsis non nihil noxæ committi. Priuantur. n. aia uiolenter non ergo sacrificanda præsertim cum ut ipso nomine ostenditur res sacra sit: facer autem homo est qui ex alieno gratias refert. Nec enim fruges si aliunde per uim acciperis offerre fas est. Non. n. aliorum iniuria deus placatq; si ablata fruges offerendæ non sunt: multo minus animalia uel aia inde ablata offerenda sunt: præsertim cum aia multo nobilior frugibus sit: quæ qui animalia priuat magnopere peccat. Præterea si primitias quasdā ex animalibus diis offerimus cuius rei gratia id facimus: utrū honoris: quisnam honor hic potest esse qui ab iniuria originem trahit: an potius dedecoris & uituperationis? Non possumus quippe negare nō iniuste agere cum animalia nihil iniuriarū interficimus. Sed neq; hac uia gratiæ diis referendæ sunt. Qui enim beneficii gratiam retribuit non maleficio id peragit. Non enim magis

magis retribuere uidebitur q̄ si rem a uicinis raptam in gratiam & honorem retribucret sed neq; gratia impetrandi cuiusdam boni. Nam qui alterum lædendo exorare deū putat: is ingratum se futurum ostendit. Quare nec spe futuri beneficii animalia immolanda sunt præsertim cum non sit possibile ita hæc agere ut deum lateant. Si ergo re alicuius causa immolandum est: nullius autem rei gratia id faciendum ostenditur. Relinquitur profecto nequa q̄ immolandum esse: & maxime cum nulla redii indigeant: sed animus hoīs respiciat: illudq; sibi sanctissimum sacrificiū sit rectam de his ipsis & de reliquis rebus habere sententiam. Mens igitur sancta & anima omnis passionis experta optima primitiæ deo sunt. Aperte igitur omnibus his iuxta summos graecorum philosophos patet nullo animantium litari posse: iniustumq; ac obscenum esse cæde animalium deum credere fore propitium. Quare non deus nec dæmon: quidē bonus sed seductor & mēdax fuit: qui nidorē carniū & libationem sanguinis petit: & in eodem libro ipse Porphyrius nō ignorat inquit cui curæ pietas est nihil animatum diis offerri sed dæmonibus aut bonis aut malignis.

Quod omnes dæmones mali sunt. Cap. VI.

Voniam igitur alios bonos alios malos dæmones putat age iam uideamus: q̄ certisq; rationibus approbemus malignos esse omnes dæmones quibus gentilitas loco deorum eos teneretur. Quod quidem hoc mō demonstrare conabimur. Omne quod bonum est non prodesse non pot: & ecōtra quod malum est Dæmones autē & dii gentilium Saturnus: Iupiter Iuno: minerva & similes ac inuisibiles uirtutes quæ in simulachris & per simulachra operantur non solum brutorum immolationibus animalium: quod iniustum & abominabile Theophrasto & Porphyrio esse uidet. Verum etiam cæde ac sanguine hominum summo opere gaudent. quomodo igitur boni dæmones isti erunt. & non scelesti atq; perniciosi spiritus.

Quod hoīes sacrificabantur dæmonibus usq; ad tempora saluatoris. Cap. VII.

Ncipiamus igitur latius ostendere quantus error quātaq; impietatis putredo i humanum genus ante saluatoris nostri tpa detinebat: quæ postq̄ incipit euangelium in orbe terrarū prædicari minui sic cepit ut adriani tpius in morē solis euangelica iam coruscante doctrina apertissime dissoluta sit: Gentiliū ergo ipsorum ut adhuc fecimus uocibus ad declarandam priscorū temporum pestem utemur: q̄ adeo aīos hominum inuaserat: ut quasi dæmoniaci & a perniciosis profecto spiritibus agitati liberoꝝ sanguine scelestas placaret uirtutes. Ita pater unicum filiū dilecta mater filiam dæmoni tanq̄ ouem sacrificabant. Ita genus hoīum quod humanum esse natura cognoscitur ad furiosam immanemq; crudelitatem a dæmonibus impellebatur quæ ita se habere non modo apud barbaros: uerum et apud graecos oīs historia plena est. Nam & rho dii hoīem Saturno sacrificabant: quam rem magis tpius postea mitigare uolētes mortis supplicio aliquem damnatum ad saturnia usq; cōseruabant: quem in ipso festo uino grauato immolabant. In salamine uero insula: quam antiquissimis tpius coroneā uocabant usq; ad Diomedis tempora agrauala cecropis filiæ homo cædebatur. Postea uero in templo palladis agrauala ac Diomedis (unum. n. trium fuit) Diomedi homo immolabatur: qui ab adolescentibus ter circū aram ductus tandem a sacerdote hasta percussus & i rogo impositus cremabatur: quā rem diphilus rex cypri Seleuci tpius abominatus non hoīem sed bouem Diomedi sacrificari statuit. Dæmon autem ille quicūq; fuerit non inuitus bouem pro hoīe suscipiebat. Ita non multū interesse inter immolationem hominis atq; bestię uidetur. Manethus autē hyistoricus apud ægyptios in helio

poli homines immolatos fuisse in libris de pietate testatur : quem morem amosis im-
 probauit. Sacrificabantur uero Iunoni tres in die: quos inquirebant si mundi essent quę
 admodum postea uituli. Cereos autem offerri pro illis tres Amosis iussit. Dionysio et
 omadio apud chios appellato homo crudeliter disceptus sacrificabatur. Lacedæmoni
 os etiam Apollodorus scribit hominem in marti sacrificare solitos: & phœnices bellorum
 aut pestilentię calamitatibus amicissimos. Saturno solebant immolare: quod omnes
 qui eorum historiam scripserunt testantur: maxime autem Sachumatho a Philone bi-
 blio in gręcā linguā ut in superioribus dictum est traductus. Histrus quoque qui cre-
 tensē historiā collegit Curetas scribit saturno antiquitus pueros sacrificasse. Sed pal-
 las qui optime omnium mitræ mysteria edidit sic hac de re scripsit. Immolationes autē
 hoīum imperatoris Adriani tēpibus ubique fere cessarunt. Immolabatur. n. prius in laodi-
 cęa syrię palladi uirgo: nunc aut cerua: & arabes singulis annis puerum immolantes sub
 lara sepeliebant: oēsque gręci communiter ante quā in bella exirent ut Philarchus historicus
 tradidit hoīem immolabant. Prætereo thracas & scythas ceteraque prisca. Verum etiam
 nunc quis ignorat in magna urbe latini Iouis solēnitatem hominem immolari: & usque ad
 hunc diem non in arcadia solum Paniceo: nec in cARTHAGINE. Saturno: sed oēs commu-
 niter hoīes cum dies statutus aduenerit quo sacrificare hoīem solebat aram sanguine ho-
 minis spargunt. Philo et qui phœnicum historiā cōscripsit his uerbis in primo utitur
 libro. I morem inquit prisca in magnis calamitatibus atque periculis fuisse ut ciuitatis aut
 gentis princeps dilectissimum ex liberis ulciscenti dæmoni quasi redemptionis præmiū
 traderet & sic traditum mystice iugularēt. Sic igitur Saturnus rex regionis quem phœ-
 nices israelem uocant: qui postea quā hoīem exiuit ad saturni stellam adductus est: cū ab
 Anobret nympha unicum haberet atque carissimum filium Ieud a re ipsa dictum (sic. n.
 etiam nunc phœnices unicum filium appellant) quia maximo atque periculossimo bel-
 lo ciuitatis premebatur regio indutum ornatu super constructam ad hæc præparatamque
 aram immolauit. Non iniuria ergo eximium dicemus illum Clementem in libro quo
 ad ueritatem gentiles adhortatur his uerbis ista deplorasse. Crudeles immanesque homi-
 num hostes dii uestri sunt: qui non solum amentia latantur nostra: uerum etiā modo
 per contentionem certaminis modo per cupiditatem uictorię animis uestris concitatis
 ad uoluptatem suam immolationes hoīum postulant: qui multis nonnunquam ciuitatibus
 atque gentibus tanquam communes pestes & fulmina incidentes non cessarunt atrociter ho-
 mines uexare: quousque sanguine hoīum placati sunt. Aristomenes. n. melenius ioui quę
 illi appellant Ithometem trecentos simul sacrificauit: in quibus Theopompus etiam la-
 cedæmoniōque rex fuit nobilis scilicet ac regia hostia tauro Scythę autem quoscunque ad
 uenas caperint (capiunt autem multos qui fluctibus & tempestate ad eos depelluntur)
 dianę statim immolare solent: quę sacrificia tragice in scæna Euripides decantauit. Mo-
 nimus uero in libro miraculorum collectionis in pellę ciuitate thesalica hominē achi-
 uum Peleo & chironi singulis annis immolatum fuisse narrat. Lyctii etiā Cretenses au-
 tem isti sunt ioui hoīem imolabant: ut Anticlides scripsit Lesbi quoque Dionysio: & phœ-
 nices dianę: alteros Doscida: alteros Phitocules historici hoīem immolare solitos con-
 scripserunt. Herechtheus uero atticus & Macharius romanus filias suas alter proserpi-
 nę ut demaratus in primo tradidit: alter defensori dæmoni ut Dorotheus in quarto ita-
 licarum rerum exposuit immolare non dubitarunt per humanos uero dæmones. Quo
 modo. n. non scelestissimi sunt: & illi qui tanquam saluatores inuocantur: & isti qui salutem
 ab insidiatoribus petunt: litareque putant deis hoīum iugulo: nec enim homicidii crimen
 effugiunt

effugiunt etiam si Ioui hominem offerant. Cur igitur o prudentissimi baluas fugimus? & si forte ursam aut leonem aut serpentem uidimus statim resiliimus ut poeta omnium maximus ait. Retrosq; pedem cum uoce repressit. Improvisum aspris ueluti qui sentibus anguem. Pressit humi nitens trepidusq; repente refugit. Attollentem iras & cærule colla tumescens. Perniciosos autem dæmonas fraudulento & pestes hominum manifeste uidentes: a quibus liberi et uestri ad eadem petuntur non fugitis hæc ille. Ego autem etiam Dionysii halicarnassum uirum romane historię ac italicę peritissimum huius sceleris testem adducam: qui in primo de antiquitate italicę iouem & apollinem quoniam decima hominum immolata non fuerat magnas italics calamitates induxisse his uerbis scribit. Nullus in arboribus fructus inquit ad maturitatem usq; perināsit: sed immaturi omnes desuebant: nec spicę semine replebantur: nec herbę pecori sufficientes germinabant: fontes quoq; ipsi alii bibi non poterant: alii æstatis tempore deficiebant: & aut mulieres abortum patiebantur: aut nati pueri manci & discerpti erāt. Cetera quoq; hominum multitudo agrotatione ac morte crebrius q̄ solebant uexabantur: sciscitantibusq; ipsis quid in deos commiserunt quidq; facturi ut ab his pestibus liberarentur: responsum fuerat quia cum impetrassent quę petierant non reddiderunt omnia quę uouerunt. Sed maiora adhuc debent: quę si reddiderint conuiescent. Pelasgi enim & aborigines nihil sibi terra producente uouerunt Ioui atq; Apollini ex nascituris decimam se partem immolatuos. Cessauit igitur postea talis calamitas & illi fecundissimo rerum usu prouentu decimam nascentium omnium partem sacrificabant. Hęc Mirsinus Lesbicus non pelasgos aut aborigines: sed thyrenos passos fuisse narrat. Responsum igitur recitatum magna omnes ambiguitate tenebantur. Senior deinde quidam aliarum rerū primitias dixit recte diis consecratas fuisse nullam autem ex hominibus partem: quam dii maxime diligunt esse immolatam. Quare calamitatibus semper inquit uexabimur: nisi ut ceterorum animalium sic hominum primitias sacrificabimus. Hanc senis orationem cum alii probarent: alii plenam insidiarum putarent: sciscitari rursus per oracula placuit: si hominum decimam sacrificare diis gratum esset. Deo autem annuente magna seditione uexati sum: & tunc primum primates ciuitatum & reliqua multitudo atroci suspitione ne dolo ista primates facerent commota scissi atq; diuisi sunt: migrabantq; multi immo uero quasi amentia furentes pellebantur & pellebant: multaq; ciuitates destitutę pene fuerunt. Sequebantur enim fugientes filios qui genuerunt & fratres cognati: & propinqui propinquos: ita ex italia fugientes graciā & barbariam repleuerunt: quod malum non paucis annis italiam uexauit. Nam & ciuitatum principes tum seditionem timentes: tum religioni satisfaciendum putantes ab adolescentibus qui ad iuuentam in annos proueniebant primitias deligebant. Et paulo post: asserūt autem Saturno in italia priscis temporibus ita sacrificatum fuisse quemadmodum apud carthagineſes ante q̄ urbs eorum dirueretur. Celti uero ad hæc usq; tempora & occidentalioreſ fere omnes homicidio sacrificant. Hercules autem fertur primus in saturnino ara ædificata intemeratas hostias immolasse: ac legem qua homines sacrificabantur reuocasse: & ne quasi patrio ritu neglecto superstitione inani incolę turbaretur: simulachra pro uiuis hominibus: quos in fluenta tyberis proiciebant hostiarum ornata modo in tyberim immittere docuit: quę res a romanis tpibus quoq; nostris idibus maiis diligenter fieri solet. Ea enim die pontifices animalibus primo secundum leges immolatis uirginēq; uestales pratores alii:

que ciues quos sacris adesse fas est. xxx. simulachra hoium quæ argiuos appellât a ponte sacro in tyberim demittunt. Hæc Dionysus. Diodorus uero consentanea istis in uigesimo historię uolumine carthagenensibus ac Agathode tyranno siciliæ post mortē Alexandri magni primi Ptolemæi tēpibus obsessis his uerbis conscripsit. Dicebant autē Saturnum illis iratum fuisse: qm̄ prius ipsi excellentiores ex filiis suis sacrificabant. Postea uero clam emptis infantibus atq; educatis liberorū loco immolabant. Cūq; diligenti facta inquisitione multi ex suppositis inuenirentur sacrificari facile animis induxerunt: ut crederent ad obsessionem urbis hostes. iccirco diuinitus missos fuisse: qm̄ priscos deorū honores non seruarent. Itaq; deos placare studentes ducentos ex nobilissimis adolescentibus publice sacrificarunt. Tercenti uero alii qm̄ suspectos se esse uidebant sponte se tradiderunt. Erat autē apud eos ænea Saturni statua magnitudinē mirabilis: cuius manus in terram extensæ ita erant in gyrū ut qui ad eum prouenire adolescentētes cogeantur in gentem foueā ignis repletam inciderent. Iure igitur hebræorū scriptura reprehendit eos qui moribus patriis contēptis hæc imitati sunt dicens immolabantq; filios atq; filias suas dæmonibus: interfectaq; terra est in sanguinibus & contaminata in operibus eorum. Arbitror iam per ea quæ dicta sunt satis patere non bonorum dæmonum inuentionem fuisse priscam illam & primam simulachrorum institutionem & uniuersam religionem gentiliū: sed perniciosorum omnino atq; scelestorum. Itaq; uerus profecto inuenitur propheticus ille sermo. Omnes dii gentiū dæmonia Apostolicum ē illud quo dicitur: quia q̄ gentes sacrificant dæmonibus nō deo sacrificant. Et certe si qd boni in deis gentiliū esset amatores profecto iusticiæ salutare & benefactores hoibus essent: nec humano sanguine gauderēt. Sed responsis & oibus modis a cæde humanū genus repellent.

Quod mali dæmones ad omnia flagitiā & facinora homines impellebant.

Capitulum octauum.

Vod uero maligni ab ista dæmones humanum genus intruserunt quīs per se ipsum pateat: tamen inde quoq; apertius uidebis si adulteria & fornicationes gentiliū quæ usq; ad hunc diem in heliopolī phœnicie multisq; aliis in locis peraguntur in mentem tibi: ueniant: quasi enim primitias quasdam diis debitas turpissimas huiusmodi operationes in templis offerunt. Nam si nec homines quidem modo si ac mites cædibus & stupris lætantur: quanto magis dii aut boni dæmones ab his rebus erunt alieni? Si uero quispiam obiciet malignos quidem esse dæmones eos qui hæc petunt: alios autem illos bonos: quos maxime tanq̄ saluatores uenerantur: quare dum ubi nam isti saluatores sui quos colunt sint: & non possunt malorum uim ab huiusmodi facinoribus atq; flagitiis auertere. Quomodo autē boni sunt si malos dæmones non depellunt: si cultoribus non auxiliantur? Aut cur humanum piūq; hominum genus atrocitate malorum dæmonum uexari permittunt? Cur etiam non admonuerunt homines non ut deum honorare: sed ut perniciosum dæmonem odisse illum: cui hæc iniqua & turpia placerent? Quomodo ergo uerū isti deum colunt: qui nec rhodius nec salaminii: nec heliopolitanis fugiendos esse prauos dæmones significauit: nec malignum iunonis spiritum: cui tris quotidie hoies sacrificari solitum ab historia didicimus contēnendum esse unq̄ dixit: Nec chios docuit: nec membratim crudelissime disertū hominem Dionysio immolarent nec teneidos similiter: nec prohibuit Mauorti hoīem ubiq; offerri? Cur igitur eū colunt qui uel in liberos prauis dæmonibus iugulāres nequaquā defendit: nec dixit in laodicea syriæ ubi singulis annis uirgine litabat pnciosum dæmonē habitare

habitare nec in libya atq; arabia ubi adolefcentem facrificantes sub ara sepeliebant. Hac omnia uerus deus quem colunt quò non admonuit faciunda nò esse. Incestus et & adulteria uerus ille ac bonus deus quomodo non docuit uero deo & bonis dæmonibus placere nò posse: quod nullus unq; præter q̄ uerus profecto deus noster qui solus deus est fecisse inuenitur. Is enim per Moysen uniuersos præmonuit hoies non esse colenda dæmonia: e contra uero repellenda cõtèmnendaq; tanq; perniciosissimos spiritus: templaq; ipsorum ac carimonias quibus honoratur sic esse delenda ut nulla eorum extet memoria: qui adeo maleficiose humanum genus inuasērunt tantamq; uictoriam amentia hominum consecuti sunt: ut si colligere in unum quæ ab historicis suis dicuntur uolueris uniuersum istis scelestibus orbem spiritibus subiectū fuisse inuenies gratiam: affricam: thraciā scythiam: prudentissimorū atheniensium gentē ipsam quoq; magnam urbem: si quidem et ibi dialibus hoies iugulabatur. Rhodum præterea: salamina: insulas omnes: chium: tenedum: arcadiam: lacedæmona: ægyptū: phœniciam: libyam: syriam: arabia: ubiq; usq; ad tēpora saluatoris nostri tam aialium q̄ hominum cæde & turpissimis pollutionibus perniciosissimos dæmones placabant: neq; prius uitam hoium hæc mala reliquerūt q̄ saluatoris nostri doctrinæ fulgor orbem illustrauerit: historicos. n. suos iam audiuius ad Adriam usq; tēpora facinora & flagitia illa fuisse protensa. Eius uero imperatoris temporibus turpitudinem hanc omnem intellectam atq; contemptam fuisse. Illo uero maxime tempore salutaris euangelii prædicatio per orbem in modum fulguris coruscabat. Mentiuntur autem q̄a rebus uicti prauis se dæmonibus sacrificasse negāt. Illos. n. adorabant: illis hoies cædebant: ad honorem illorum turpissima adittebāt flagitia: quos deos maximos & putabant & appellabant. Saturnum. n. louem Martē diuysum Iunonem Mineruam Venerem & sapientissimum atq; pulcherrimum Apollinem optimos & maximos deos ac deniq; saluatores esse prædicant. Isti ergo perniciosissimi illi dæmones sunt. Nam si huiusmodi sunt qui cæde hominum gaudent (gaudent aut isti quibus nisi homines immolentur ferre non possunt) scelestissimi certe spiritus esse conuincuntur siue ipsi talibus gaudeant quod dubitari nò potest: siue aliis hæc offerri permittāt. Cur enim si boni sunt spiritus his sceleribus malignos placari dæmones iubentur: cur adeo errare hoies patiuntur ut ad colendos prauos dæmones ignorantia ductos despiciantur: Cur huiusmodi humanū genus seruire spiritibus non dedignantur: cum oporteat si boni dii sunt longissime. ab hoibus omnem falsam religionem diuina sua uirtute prædicationeq; integra pellere: An pater bonus non negliget filium a prauis hoibus circueuntum: nec humanus dominus seruum: nec dux belli ad captiuitatem suos milites duci parietur si aliquò eis poterit modo prouidere: nec pastor lupis pecudes tradet. Diī aut boni qui miseros ut dicunt hoies tutantur: qui pastores & saluatores reges patres & domini nuncupantur inimicis dæmonibus quasi atrocissimis baluis homines a quibus pie coluntur crudeliter trucidandos tradent: nec propugnabunt & protegent imbecillū genus hoium: nec hostes & prauos spiritus tanq; immanes bestias longe a grege hoium fugabunt: nec docebunt hoies qui se rēq; suam illis commendant non colendos sed fugiendos esse prauos spiritus: Quando igitur hoc nec faciunt nec unq; fecerunt immo uero e contra prauis atq; responsis suis hoies immolari sibi perebant & turpissima flagitia in templis offerri: re ipsa patet pessimos & iniquissimos esse natura. Ad hæc quò deus aut bonus aliquis dæmon a gentibus unq; adorabitur: si bouum malo nunq; conuenire potest: nisi lucē ac tenebras ad idē concurrere posse contendat. Quo modo aut dii sunt aut omnino boni dæmones q̄ bonitate ab hoibus superantur. Iniqui

enim Porphyrius scripsit: nō dico homines solum: sed etiam q̄ multo minus est anima
lia bruta occidere. Quare immolationes huiuscemodi modesto atq; prudenti uiro fugi
endas nec placandos spiritus sanguine: sed animi uirtute repellendos consulebat. Mun
dum enim animum non inuadunt quoniam eis dissimilis est.

Quod omnibus contemptis deo inhaerendum est. Cap. IX.

I uero ciuitatibus necesse est hos etiam placare nihil ad nos. Ciuitates. n. etiam
res externas ut diuitias: & omnia quæ corporis sunt ut formam bona esse con
firmat: & horum contraria mala. Pauci enim sunt in ipsis qui animæ curā ha
beant. Nos autem quantum nobis possibile est istis non indigemus: sed omni studio atq;
opera deo similes fieri conamur. Quod fieri solet pfectiore uirtute & uera de rebus opi
nionē. E contra uero prauis tam daemonibus q̄ hominibus & omnibus qui caducis atq;
materialibus rebus gaudent dissimiles esse studemus: Non iniuria igitur philosophus
& demones contemnere debet & diuinationes negligere. Ea enim quæ homines uatici
nationibus petunt negligit. Non ergo de matrimonio nō de mercibus non de seruo nō
de furto non de aliis inanibus rebus: quas falsa opinione homines cupiunt: ab exitis ani
malium quæret: sed ipse per se ipsum deo accedens æternam solummodo uitam quæret
quā toto animo desiderat. His uerbis Porphyrius auguria & auspicatus & uniuersam
diuinationem quam multi admirantur falsa opinione hominum constare aperte osten
dit: quibus philosophum nullo modo indigere dicit. Si ergo modestus prudēq; uir ea
fugit quibus daemones placantur quæ sunt gentilium sacra sanguine animalium confe
cta. Nemo priscorum prudens ac modestus inuenit. Omnes enim ut diximus ante sal
uatoris nostri aduentum uel hominum sanguinem daemonibus offerebant. Nemo er
go secundum Porphyrium prudens modestusq; gentilium fuit. Præterea ipse rationem
sequens sacra daemonum refutat & mundo animo esse hortatur: quem daemones inua
dere nequeunt quoniam dissimiles sunt. Apollo uero deus suus rursus enim homini cō
paratus inferior reperietur perniciosissimo daemone: quia uidelicet ei amicus sit pernicio
so enim perniciosus amicus est: sacrificandum cōsultat: quod ipse in libro de responsis cō
scripsit. Cum enim uates festinaret quod quærebat inspicere Apollo ei respondit mune
ra prius daemone offerenda esse dicens. Ratio autem humana duce natura his contra
ria facienda probat mundiciam scilicet animæ adhibendam: & sacrificandū non esse da
monibus quoniam purum mundumq; aggredi non possunt cū dii similes sint: q̄ si pru
dens & modestus uir est qui daemonibus non sacrificat: qui suis responsis sacrificandū
consultat qualisnam sit per te ipsum considera. Pessimi ergo atq; perniciosissimi sunt qui
cade ac sanguine hominum gaudent: quē morem si quis laudat is omnes homines qui
modo uiuunt uituperat: q̄ si prudenter nostra tempore huiuscemodi rem contempe
runt prisci omnes stultissime id faciebant.

Quod omnibus contemptis deo inhaerendum est. Cap. X.

Is omnibus hac luce clarius patet non dii nō boni daemones: sed longe ab om
ni bonitate remoti hostes ueri dei pniciosi atq; impii gentilium esse deos: a qui
bus nemo præter dñm nostrum Iesum christū humanum genus eripuit qui
euangelio suo uniuersis barbaris simul & græcis huic morbo medet & a durissima anti
quissimaq; seruitute liberat ac ad uerā conuocat libertatē: ad quam curriculo tēdere ma
gna uoce oibus p̄dicat clamās. Spiritus dñi sup me: pp quod misit me euāgelizare pau
pib;: misit me sanare cōtritos corde p̄dicare captiuis remissionē & cæcis uisum. Et rur
sus educere ligatos e uiculis: & e domo carceris sedētes i tenebris. Hac. n. ab antiquissimis
temporibus

temporibus uera hebræorum oracula redemptionem nostram & cæcæ mentis illuminationem prædicentia confirmabant futurā: unde nos saluatoris nostri gratia & patrocínio confirmati a flagitiis ad modestiā & ad prudentiam ex amentia liberi iam a dæmonū seruitute nec sacrificabimus unq̃ nec seruiemus diis gentiliū: a quibus (proh dolor) oppressi tenebamur: nunc quia liberati euangelica doctrina ad saluatōrē nostrum dñm & benefactorem creatōrē & regem uniuersī adducti sumus: quēpiē adoramus non ut dæmonibus uideatur: sed ut ab euāgelica doctrina didicimus qua nutriti prauos dæmones atq; perniciosos facile fundemus. Nam castitate & bonis moribus nixi: eamq; uitæ munditiā adhibentes: quam nobis saluator tradidit nequaq̃ illos timebimus qui mundum aggredi aiunt quoniam dissimiles sunt nequeunt ut philosophus concedebat. Sed neq; diuinationis indigebimus: neq; aruspices interrogabimus nec quicq̃ penitus dæmoniacum perscrutabimur. Quorum. n. gratia hæc petunt ea nos contemnere christus docuit: illaq; solummodo desiderare iussit: de quibus nemo aruspex nullius hostiæ exta significare aliquid poterunt: quæ solus saluator noster uerbum dei quod semper cum deo patre est omnibus significauit: qui animum atq; mentem suam domicilium illi cōstituerunt: de quibus ipse dicit: habitabo in ipsis & ero sibi deus & ipsi erunt mihi populus. Hæc de prauitate dæmonum quos & deos appellant dicta sufficiant.

De Transmutatione prauorum dæmonum & operatione. Cap. XI.

Vnc uideamus quemadmodum cum esum carnium Porphyrius exterminet aperitissime prauos istos dæmones in multas figuras & formas ut homines se ducant transmutari: bonorumq; ut cupiditatum inflammatione multitudinē alliciant: persuadeantq; deos esse cum non sint effigiem assumere confirmet: quos tantū ait potuisse ut sapientissimos poetas & philosophos complures decaperint: quorū eloquentiā multitudinem euerterunt. Præterea oēs maleficas artes ab ipsis dæmonibus inuentas fuisse: ad uoluptatemq; homines impulsos ut titillatione obcecati primum cōrum spiritum summum deum putarent. Sed uerba eius ascribamus. Quæcunq; inquit animæ uitis subiectæ appetitu feruntur iræ concupiscentiæq; seruientes in naturam dæmonum conuertuntur: ac perniciosæ sicut illi sunt. Sunt autem sicut & dæmones inuisibiles atq; insensibiles humano sensu. Non enim habent corpus quod soliditate sua sentiri possit: nec formam omnes unam: sed multis atq; uariis transmutatæ figuris modo apparent modo inuisibiles sunt. Spiritus autem quia quidem corporalis & passibilis & corruptibilis est: quia uero animæ colligatus est lōgo temporis spacio perdurat. Aeternus autem esse non potest quoniam mutatur & defluit. Proportionati autem sunt bonorum spiritus sicut & corpora fuerunt: malorum autem impropportionati. Dæmones igitur uitis dediti quicquid male excogitare ac efficere possunt libenter aggrediuntur: uolenti enim omnino atq; simulatores cum sint: priuatq; luce meliore insidiose aggrediuntur: nunc occulte adulantes modo manifestius cogentes. Et paulo post hæc inquit ac similia faciunt a uera opinione de cultu deorum ad se ipsos transierre cupientes: omnibus enim gaudent malis & deorum assumpta persona temeritate nostra fruuntur. Alliciunt enim multitudinem ardore cupiditatum: diuitiarum potentia uoluptatum: inanis præterea gloria appetitione: unde seditiones: rixæ bellaq; nascuntur: quodq; omnium pessimum est deos etiam ipsos & primum uniuersī deum similibus seruire uitis persuadent: ita omnia fursum deorsumq; perturbant. Credunt enim eis non solum uulgi: sed multi et philosophorum alteri alteris causam præbentes. Qui. n. philosophi cōmunes opiniones non contempserunt ad impietate uulgi delapsi sunt: multitudo etiam

nicissim consentanea impietatis suae a philosophis uerba percipiens in falsa de diis opinione confirmata est. Nam poësis quoniam in uerbis sonantibus & compositione magnificatur persuasit immo uero inflammauit homines ad impietatem: ita seducti non possunt perspicere nec bonitatem nocere nec prauitatem iuuare unquam posse. Nam ut non potest caliditas ut Plato ait frigiditatem inducere nec frigiditas caliditatem: sic nec iustitia nocere potest iustissimus aut omnium deus est: non esset. nisi deus nisi esset iustus. Quare alia quaedam est uirtus bonorum daemonum: alia malorum. Qui. nisi ad nocendum nati sunt: & istud omnibus peragunt uiribus bonis contrarii sunt: contraria uero in eodem esse non possunt. Ab istis autem maleficis quoque artes constitutae sunt hos. nisi summopere & praesidentem istorum malefici omnes uenerantur. Hi pleni sunt omni falsa phantasticaque uisione qua facile decipiunt monstra quaedam & prodigia sensui & imaginationi praeposcentes: unde amatoria & incentiua libidinum praeparantur: quibus omnis luxuria & diuitiarum copia: & inanis gloriae cumulus comparari atque acquiri creditur: hac falsitate homines decipiunt. Diu. nisi esse uolunt cum nidore carniuum & fumis gaudeant. His. nisi uaporibus confirmari & roborari uidentur: haec omnia eius sunt qui exactissime ista sciebat. Praenominatus. nisi philosophus qui maxime omnium ista scrutatus est prauos daemones omnes qui sanguine gaudent appellauit & multitudini a poetis & non nullis philosophis persuasisse falso bonos uideri asseruit.

Qui sunt principes daemonum secundum porphyrium. Cap. XII.
 Dem declarat malignorum daemonum principes Serapim & proserpinam esse: diuina uero scriptura belzeub prauitatis principem appellat. Sunt autem uerba eius haec in libro responsorum conscripta malignos omnes daemones non temere Serapidi subiicimus. Non. nisi factorum eius symbolis solummodo persuasi sumus: uerum etiam quia quaecumque alliciunt & quaecumque repellunt. Plutoni attribuuntur: ut in primo libro monstrauiimus. Serapis autem apud aegyptios is deus est qui apud graecos Pluton nuncupatur: ideo prauis daemonibus iste princeps est. Nam iste symbola quoque dedidit hominibus quibus daemones expelluntur: iste supplices docuit quomodo brutorum assumpta figura daemones hominibus insiliunt. Unde apud aegyptios & ceteros omnes qui prudentes in agendis caerimoniis deorum esse uidentur: corrigiae in templis irrumpunt & animalia ante inuocationem deorum expulsa multitudine caduntur: ita domo ceteris rebus uacua & munda spiritu & sanguine animalium deus inuocatur. Sunt autem corpora hominum istis plena & maxime illorum qui delicatis cibis uiuunt. Comedentibus. nobis adueniunt & inhaerent corpori: ideo ieiunium & castitas maxime laudantur: non quia principaliter deus bonus istis placetur: sed ut recedant illi qui sanguine & immunditia gaudentes ut his fruantur in utentium corpora ingrediuntur. Certum. nisi est quia uehemens caducarum rerum cupiditas & appetitiui spiritus impetus non aliunde quam ex praesentia istorum maxime crescit. Quare cum appetitio nimium inflammata est: & uoluptatis ardor animu ita exagitat: ut omnis cogitatio ad exteriora uagetur: tunc huiusmodi daemonum praesentiam esse cognoscas: quos praesentia facit ut appetitiuus spiritus in corpore nostro multiplicetur. Et paulo est nunquid ait isti sunt illi daemones quorum princeps Serapis est: Symbolum enim etiam horum triiceps. canis est ille scilicet qui in aqua terra & aere tribus his elementis uersatur perniciosissimus daemon. Is enim ceteros daemones tanquam princeps expellit: sed Proserpina etiam daemonum princeps est: quia in tribus his elementis plurimum potest. Et post pauca unum inquit Proserpinae responsum si apposuerim uolumen istud concludam.

Naturae triplicis ego sum lucina puella.

Taurea itemq; triceps missa e caelo aurea phoebe
 Quam multae variant formaeq; trinaq; signa
 Quae terna & simulachra fero terrae aeris ignis
 Quippe meis atris terrarum est cura molosis

EVSEBII PAMPHILII LIBER QVINTVS.

Quod potentia daemonum per aduentum saluatoris est adiecta:

Cap. I.

EINDE QVINAM SINT CANES ATRI CLARE

interpretatur dicens perniciosos daemones sic appellari. Verum
 & si satis a superioribus pateat non bonos sed perniciosos damo-
 nas quasi deos a gentilibus cultos: non tñ erit ab re qm̄ multi ad
 huc imbecillitate quadā animi seducuntur religionē patrum lau-
 dantes cumulatius eandem rem ostendere: a qua non ab alio q̄ a
 praedicatione Christi liberati sumus. Ipsi. n. fatentur tpibus sal-

uatoris nostri oracula sua cessasse: & mortem nonnullorum da-
 monū accidisse: & ad hanc ut in superioribus patuit post euangelicā doctrinā dñs of-
 ferri hoies improbatum esse. Adiciendum at̄ est non solum substitutionem daemonum
 fuisse: uerum & multos atq; uarios principatus cessasse. Fere. n. p̄ oēs ciuitates & castel-
 la reges & tyranni antiquitus erant ita ut non pauciores principatus essent q̄ ciuitates:
 facileq; a daemonibus impulsī alteri in alteros insurgabant. Sic depopulationes regionū
 obsidiones urbium & seruitus maxima uigebat in morem iumentorū captiuū seruienti-
 bus. Vnde facile consideratum est q̄ ingens ante saluatoris nostri tempora humanū ge-
 nus calamitas premeret. Quae oīa diligenter in unum collecta si non ante cessasse con-
 siderantur: nec successione unum post alterum defecisse: sed oīa simul quasi terramotu
 facto post dñi nostri resurrectionem ruerunt: quomodo non oportebit euāgelicā ac ue-
 rā salutaris doctrinā mysterium admirari: cuius praedicatione factum est ut creatori &
 soli uero deo per uniuersum orbem aedes constitutae sint: ubi tam uetus q̄ noua scriptu-
 ra ita publice legitur ut ab oībus audiatur: Vnde audietes discunt summa uirtute & ue-
 ra pietate ac religione uiri simul & mulieres uiuere. Perierunt at̄ responsa daemonum &
 auguria & aruspicia hoīum nec quis adeo nunc insanuit: ut postea q̄ nomen christi in or-
 be clauit audeat clarissimorum sanguine aut cāde hominis immanissimos daemones
 placare: quam rem prius non rudes aut priuati solummodo uerum etiam sapiētes & re-
 ges factitabant. Quod autem post tempora saluatoris nostri potentia daemonum fra-
 cta iaceat ipse Porphyrius christiani nominis hostis in libro quem aduersus religionem
 nostram conscripsit hoc modo testatur. Nunc uero miratur inquit si tam multis annis
 peste ciuitas uexatur: quum & Aesculapius & alii dii longe absint ab ea. Postea enim q̄
 Iesus colitur nihil utilitatis a diis cōsequi possumus. Haec uerba illius sunt. Quod si dii
 sunt o Porphyri quare uiribus suis Iesu uirtutem non deprimunt? Siquidem ut uos di-
 citis mortalis hō Iesus & seductor fuit: daemones uero uestri & dii & saluatores: cur igitur
 oēs simul cum aesculapio terga uerterunt: uniuersumq; humanū genus fusi atq; fu-
 gati Iesu tradiderunt: qui etiam post mortem apud omnes gentes in dies crescit manife-
 stissima uiuere signa & infinitas ut deus uires habere omnibus ostendens: qui aliquan-
 tiisper uoluit aduertere: tantū unus solus & ipse mortuus potest ut innumeros deos ex

pulerit: & honoribus eorum destructis cultum ad se transfulerit. Illi autem & multi & uiui ut dicitis nec apparent usq̃ iam nec operantur. Cur igitur ita fit: quia nō dī sed prauī dæmones dī uestri sunt. Iesus autem & qui eum misit pater deus uerus est: ac ideo gloria sua crescit in dies: & humanum genus ad maiorem quotidie uirtutem progredit̃. Cumq; oporteret si dī essent & humanarum rerum curam haberent religionem christi deponere: & cultum suum corroborare nihil efficiunt: sed conati quidem sapius sunt & reges ac principes uniuersumq; romanorum imperium aduersus saluatoris nostri euangelium concitarunt: iacent tamen superati: nec totius orbis uires quīs ipsorum suggestionibus conspirassent contra pauculos hoīes ac pauperrimos euangelii nuncios quicq̃ efficere potuerunt. Iesu. n. mortui diuinæ uires pulsīs dæmonibus ac falsis deis: qui terrestrem hunc aerem & cauernas terræ habitare cōdemnati in sepulchris hominum: omnīq; immunda materia uagantur sanguine ac uaporibus gaudentes ad ueram humanū genus pietatem attraxerunt.

Quibus rationibus homines dæmonibus decapti sunt. Cap. II.
 Principes certe dæmonum siue aerei siue iferni postq̃ uiderunt ab hominibus nonnullos mortales quasi deos sanguine ac nidore sibi gratissimis honorari motibus quibusdam simulachrorum quæ homines in memoriam mortuorum fecerunt: facile amentes decipiebant. Præterea diuinationibus quas dæmonica operatiōe prædicare uidebantur & uoluptate corporis oēs alliciebant: adeo ut modo cælestes uirtutes ac dei modo heroum animas quæ post mortem in cælum ascendissent ab hominibus crederentur. Vnde opinio de multitudine deorum cum a simulachris ad inuisibiles spiritus qui per simulachra operabantur: & in eis habitabāt cogitatio raperetur quasi uera uehementer creuit: ita terrestres & aerei dæmones malignitatis spiritus dī maximi putati sunt. Priscorum etiam heroum qui maxime colebantur memoria in maius errorem excollebat: quorum figuras per singulas ciuitates imaginibus atq; statuīs exprimere conabatur: animas uero prodigiose aut incorporeas uirtutes statuīs plerūq; adesse dæmones simulabant: sic maleficis artibus & inuocatione animarum omnia perturbabāt. Isti ergo terrestres dæmones aerei atq; iferni spiritus: quos huius mundi principes diuinæ litteræ nūcupant modo bonos se dæmonas: modo deos cælestes: & nunc heroum animas: nunc alios atq; alios fingentes in uarios humanum genus errores iniecerūt: ut alii deos: alii heroas: alii dæmonas esse contenderent: & hos alii bonos alii malos: quos tamen ne noceant placandos sacrificiis censebant. Ita factum est ut multitudo immo uero innumerabilitas deorum credita sit.

Quomodo multitudo deorum credita. Cap. III.
 Rimum enim fulgētia in cælo corpora: tum pp̃ perpetuum motum: tum qm̃ cuncta hæc inferiora perspiciant atq; moueant deos appellarunt. Deinde qm̃ heroes uitæ hoīum communiter profuerunt in deorum numero accepti sunt: quorum turpissima facta theologiæ suæ partem putantes fabulosam appellarunt: quā postea detestati quīs & uera & prisca sit: ad naturalia tñ reducētes fabulas negant: nec finē hic fecerunt: sed propriis quoq; passionibus adorabile nomen dei attribuerūt: quod theologiæ genus ita p̃ se ipsum iacet: ut oratione confutatoria non egeat. Quid. n. turpius q̃ uenerem: cupidinem: & priapum deos nūcupare? Res quoq; humanas deos fecerunt. Orationis. n. uim Mercuriū: excogitationis Palladē noīarunt. Ad hæc opa & artes alias Marti & Mineræ ut bellicas: alias Vulcāo ut oēs quæ p̃ ignē fiunt accomodarūt. Extremo malignos quosdā dæmones uarios certe atq; multiplices quos mō deos: mō animas

animas mortuorum esse credunt: in theologiam suam susceperunt. Hæc cum ita se habeat: cæteris quia manifeste friuola sunt prætermisissis: de operatione dæmonum quis in superioribus dictum sit: tamen quia fere omnes occuparunt nunc quoq; dicamus.

Quod dæmones quos inter hominum deorumq; naturam collocabant responsa dare credebantur.

Cap. IIII.

Rinum autem Plutarchi uerba in testimonium adducam: quæ in eo libro qui inscribitur quod oracula defecerunt conscripta sunt. Probe inquit asserunt multum a Platone quod qualitatibus subiicitur elementum inuentum sit: quam materiam uocat a multis magnisq; dubitationibus philosophos esse liberatos. Mihi autem uidentur pluribus atq; maioribus satisfecisse dubitationibus: qui genus dæmonum inter deos & homines posuerunt. Modum. n. excogitarunt: quo humanum genus diuino coniungitur: Laudandus ergo est qui primo inuenit siue Zoroaster ut dicitur: siue Orpheus: siue quidam Phryx aut ægyptius ut ab utroq; cærimoniis conicere possumus. E graecis autem Homerus promiscue his nominibus uti uidetur: eosdem modo deos modo dæmonas nuncupans. Hesiodus primus hominum distinctius quattuor genera rationalis naturæ ordine posuit: deos primum: deinde dæmonas: postea heroas postremo homines: quibus mutationem atq; progressum in melius facere uidetur. Aurei quidem genus homines in bonos dæmonas transiens: semideos autem uiros in heroas reducentes: nec necesse est de spacio temporis cum Demetrio contendere. Nam siue longo quodam tempore: siue breui: siue certo: siue incerto dæmonis aia & herois uita commutetur mihi ad rem: cum priscorum hominum atq; sapientum testimonio pateat naturas esse quasdam inter deos & homines quæ suscipiunt mortalium passiones: quos dæmonas appellantes & honorantes leges patrias conseruabimus. Et post pauca recte mihi dici uidentur non deos qui longe a terris semoti sunt: sed dæmonas deorum ministros: oraculis præesse. Qui uero his dæmonibus peccata & errores attribunt secundum Empedoclem: & ad hæc mortem atq; luctum: hi mihi parum prudentes solent uideri. Et paulo post: est. n. ut in hominibus uirtutis diuersitas: & appetitiue atq; irrationalis partis. sic in ipsis quoq; dæmonibus: sed in aliis irrationalis hæc pars tenuis est atq; imbecilla: in aliis uehemens atq; impetuosa: cuius rei uestigia testimoniaq; sunt sacra & cærimoniæ fabulosæ multis ad hunc usq; diem in locis peracta. Nefastos. n. dies & tristes in quibus ieiunia & plactus in sacris adhibentur ad pellendos prauos dæmonas constitutos esse crediderim: cuius rei argumentum est: quæ antiquitus fiebat hominum immolatio: quam nec diuinitus introductam fuisse credendum est: nec reges: neq; principes temere carissimos sibi liberos iugulasse: sed perniciosorum dæmonum iram & impetum retrudentes fecisse. Nam dæmones cum non possint aut nolint animæ per corpus coniungi: quemadmodum Hercules cæthalam amore uirginis commotus obsidebat: sic animam hominis corpore detentam petentes bella: pestes: aliasq; calamitates urbibus inuexerunt: nec ante cessarunt quæ habuerint quod cupiebant. His apertissime Plutarchus præcipuus apud gentiles philosophus ostendit perniciosissimis dæmonibus homines immolatos fuisse. Quorum si aliqui boni sunt cur ita prauis placabantur cum possent facile boni exorari ut prauos pellerent. Nunc autem cum nunquam id fecerint: sed turpissima semper uita & obscenis uerbis & sanguine brutorum atq; hominum malignos dæmones placarint: quomodo hæc facientes quæ prauis gratissima sunt deo & bonis uirtutibus placere putabant. Neminem enim fugit non posse bonorum esse amicum eum qui sic uiuit ut malis gratissimus sit. Non ergo deos sed neq; bonos dæmonas gentiles sed perniciosos solummodo uenerantur. Quam rem magis idem Plutarchus con-

firmat: dicens: fabulosas de diis rationes res quasdam significare a daemonibus antiquis
 firmis gestas temporibus: & ea quæ de gigantibus ac de titanibus decantantur demonum fuisse
 operationes. Vnde mihi suspicio nonnunquam incidit: ne ista illa sint quæ ante diluuium a gi-
 gantibus facta diuina scriptura retigit: de quibus dicitur. Cum autem uiderent angeli dei fili
 as hominum quia essent speciosæ elegerunt sibi ex illis uxores. ex quibus procreati sunt fa-
 mosissimi gigantes a sæculo. Suspiciabatur. n. fortasse quispiam illos & illorum spiritus
 esse: qui ab hominibus postea diu putati sunt: pugnasque illorum tumultus & bella esse quæ fa-
 bulose de diis conscribebantur. Plutarchus et in libro ubi de iside ac ægyptiorum diis con-
 scripsit his uerbis utitur. Multo melius autem dicunt qui quæ de typhone osiride & iside con-
 scribunt: nec deorum: nec hominum sed magnorum daemonum calamitates affirmant fuisse
 se: quos et Plato: Pythagoras: Xenocrates: & Chrysippus priscos secuti theologos ex-
 cellentiores quam homines fuisse affirmant. Sed naturam suam quis hominem superiorem: animam
 tantum & corpore coniunctam dixerunt. Quare uoluptate quoque atque dolore alios magis: ali-
 os minus affici: ut. n. in hominibus ita et in daemonibus uirtutis & uitii diuersitas inuenitur.
 Nam quæ de gigantibus & titanibus greci decantant: & Apollinis aduersus Phytro-
 nem bella. Dionysi præterea fuga & Cereris peregrinatio nihil ab illis differunt: quæ de
 osiride & typhone apud ægyptios narrantur. Empedocles autem poenas etiam dare damo-
 nas peccatorum confirmat. Aether. n. eos inquit & pontus expellit: terra nullo modo su-
 scipit. Sic ab alio in aliud elementum depulsi atrociter uexantur quousque purgati primū
 ad locum redeant. Similia uero de typhone ferunt ægyptii: quem aiunt inuidia commo-
 tum terra simul atque mare turbasse: deinde graues poenas perfoluisse: his similia idem Plu-
 tarchus in libro quoque de casu oraculorum explicuit. Ille inquit daemonibus diuinitas
 nem attribuens multa de delphis & de Dionysio dicebat: nec erat nescius eorum sacro-
 rum quæ apud grecos celebrantur: sed dicebat eis magnas istorum daemonum fuisse cala-
 mitates significari. Apolliniq; cum typhonem interfecisset non annorum nouem: neque
 ad tempus fugere necessarium fuisse: sed in alium mundum impulsio post nouem ma-
 gnos annos poenis purgato contigisse ut ad oraculum quod interim themis custodie-
 bat rediret. Sic se habuerunt quæ de typhone & de titanibus narrantur. Daemonum enim
 aduersus damonas pugnae fuerunt: & exilia eorum qui uicti fuerant atque supplicia: qua
 lia typhon quoniam in osirim & saturnus quoniam in celum peccauit passus est. Quo-
 rum honores aut omnino apud nos defecerunt aut minores sunt: cum in alio ipsi exu-
 lent mundo. Audio enim etiam solymos liciorum uicinos. Saturnum maxime uenera-
 tos fuisse: sed postquam archalum & arithon & tolibin principes suos interfecit fugisse inde
 ipsum testantur: ac ideo neglectum fuisse: his autem similia multa posuimus a fabulis
 accipere. Si uero nominibus deorum nonnullos damonas appellamus minime mirum
 uideri debet. Cui enim deorum unusquisque subiicitur cuius uirtute sustentatur: eius no-
 mine solet nuncupari. Nam & nostrum alius iouialis: alius martialis: alius mercurialis
 est: & multi forte ita nuncupati sunt: ut nomine rem ostendant: multi contrarias etiam
 denominationes habuerunt. Hæc Plutarchus.

De Operatione bonorum daemonum secundum Porphyrium. Cap. V.

Vnc rursus de bonorum daemonum uirtute atque operatione a Porphyrio non
 nulla colligamus. Iure namque testimonio ipsius crebrius utimur: qui & nostræ
 religionis maxime hostis fuit: & exactissime theologiam gentilium sciuisse pu-
 ratur. Is igitur in libro de responsis panæ Dionysi famulum enarrat fuisse: quem cum in
 numero bonorum daemonum collocet agricolis quibusdam apparuisse confirmat: quos
 & repente

& repente postea mortuos affert sic dicens. Pana dionysi famulum fuisse apollo isto responso significauit. Nam cum nouem simul homines in quodam branchidarum agro mortui essent interrogantibus quanam necis eorum causa fuerat sic Apollo respondit. Toruus Dionysi famulus pan auriq; cornis
 Per nemora obscura gradiens: montesq; per altos
 Pinum una atq; alia resonam syringa tenebat.
 Gestabatq; manu: multos is corpore uasto
 Prostrauit: mortiq; uiros dedit horridus ille.
 Audis homicidia: uides figurâ? Perspicias res gestas panos quas apollo exposuit? Quo modo igitur bonus est dæmon qui talia faciebat? Sed considera etiam aliorum magnifica facta: quorum gratia calo relicto in terra conuersantur. Non enim modestiam aut iusticiam exemplo docuerunt: sed alii obscenis uoluptatibus: alii pugnis: alii uenationibus gaudent. Cum enim ab apolline quaereretur si iurandū est sic responsum fuisse ait. Sunt calami matri diuini: sunt tympana curæ
 Fœminiciq; chori: dura atq; horrentia bella
 Pallas amat. nemora & salus uenatibus apti
 Dianam capiunt iunoniq; humidus aer
 Debetur: ceteriq; leges perquirat osirim.
 In latis nili ripis fidissima coniunx
 Si ergo fistula atq; tympana talesq; sonitus & turba muliebris matri deorum gratissima sunt omni uirtute neglecta hæc adhibenda esse uidentur: Mineruæ quoque pugnae atq; bella non pax nec quies hominum: & Dianæ uariæ canes tanq; uenatrici nimium placeant. Cur igitur relictis cæteris quæ ad beatâ uitam conducunt hæc quæ grata diis sunt non amplectuntur.

Quod dæmones coguntur ab hominibus. Cap. VI.

Agnam uero naturam dæmonum ea quæ istis subiecit maxime ostendunt. Recte inquit a Pythagora dictum est non sponte inuocatos deos: sed necessitate quadam impulsos accedere: quibus alios maiore: alios minore impelli necessitate non ignoramus. Nonnulli autem quadam accedendi consuetudine: & maxime si natura boni sunt facilius accedunt. Nonnulli cum inuocati aduenerint nocere contentur. præsertim si negligentius quispiam in ea re se habuerit. Hæc enim omnia uera esse ac necessitate omnes inuocatos uenire a responsis eorum discere possumus: non autem simpliciter dicta necessitate sed per uersionem quadam per uersionem coguntur.
 Exorata tuis ueni sermonibus istuc
 Mortales quos consilio inuenere deorum. Et in alio multo clarius
 De cælis hecate cur huc compulsa uenire es? Et paulo post respondetur
 Victa hominum precibus cælestia numina terram
 Coguntur petere: & casus aperire futuros
 Apollo quoq; inquit cogi se hoc responso declarauit
 Carminibus domitus phœbeus fulgor ab alto
 Defluxit tacitus: purumq; per aera uectus
 Afflatu spirans labensq; in corda sonoro
 Et subiit mentem innocuam: sanctiq; capacem
 Numinis: & peperit mortali ex gutture uocem.
 Istis ipsis subiecit dicens: nihil his clarius: nihil diuinius: nihil uerius excogitari potest.

Spiritus enim a caelesti defluxus uirtute animatum & organicum corpus ingreditur :
& aia tanq̃ bafi usus per instrumenta: corporis uocē reddit. Hinc igit. patet coactos ac-
cedere: ab his autē quæ sequuntur nec posse quidem cum uelint recedere perdiscemus.
Cessa nunc tandem & uerbis iam parce: uitoq;
Da requiem soluens priscas cædensq; figuras
Et remoue a membris ac lineæ dura resoluē. Et in alio.
Soluite ferta pedes: liquidis & spargite lymphis
Eq; manu ramum laurus auferte uirentis.
Linea sitq; omnis deleta: omnisq; caracter.
Quibus addit philosophus: lineas ergo dicit delēdas ut recedere possit. Ista enim & ha-
bitus corporis atq; uestitus: qm̃ inuocatorum habent deoꝝ effigiem ne recedat facile fa-
ciunt. Quam ergo diuinitatē habent: qui ad tantam miseriam deiecti sunt ut ab hoibus
derideantur: neq; uirtute aut sapientia cogantur. Sed arte quadā malefica impellantur.
Nec ergo Pythagoras nec tu Porphyri nec quicūq; illos appellat recte unq̃ dicere pote-
rit: sed nec bonos quidē appellare dæmonas licet eos qui a mortalibus Præsertim male-
ficis atq; magis ita illigantur: ut neq; recedere quidem possint cū uelint. Nam si diuina
impasibilis omnino natura est: quō dii erunt qui uestitu lineis figuris coronis herbarū
floribus & uerbis quibuscūq; inepis ac barbaris quasi uinculis ab hominibus uinciūtur.
Quomodo at̃ boni saltem dæmones erunt qui coacti hoibus adsunt. Nam si ad bene-
faciendū uocātur: oportet certe si boni sunt sponte absq; ulla illata necessitate accedere.
Sin autem ad malefaciendū quō boni erūt qui mala peragunt: & quō adoratione atq;
cultu digni sunt: aut maleficis hoibus seruiunt: & mala coacti & præter uoluntatē susci-
piunt non uirtutis aut alicuius boni gratia: sed perniciosissimo magorū artificio: quod
idē Porphyrius in epistola ad Anebonum ægyptiū latius exposuit: petiitq; ab eo tanq̃
in ea re perfectissimo: quāre tantā illud artificium uim habeat pdoceri. Sic. n. dubitan-
do interrogat. Magnā uere mihi dubitationem illud affert quia ut meliores rogāt: & ut
peioribus imperant. Deinde cur cum ipsi dii iubeant cæteros esse iustos: iussi multa ini-
qua committunt. Nam cum nullo modo uelint exaudire hominē qui multis se die-
bus ab operatione uenerea non abstinuit: ipsi uocati ad iniustam uenerem multos im-
pellunt. Præterea nolunt ab esu carniū ad inuocandum uātem accedere: ne scilicet ani-
malium cæde inquinentur: ipsi uero nidore ac sanguine maxime ducuntur. Ad hæc qui
mortuum tetigit ei ad uisionem accedere non licet mortuis autem & cadaueribus ani-
malium omnes fere diuinæ res peraguntur. Illud autem nullam mihi rationem habere
uideatur quod nō dico dæmoni aut animæ: sed ipsi regi atq; reginæ soli dico ac lunæ aut
alicui caelestium deorum famuli nonnūq; & scelesti homines terrore inferūt: & mul-
ta falso dicentes ad manifestandam ueritatem illos compellunt. Falsa enim profecto di-
cunt atq; impossibilia: cum cælum se scissuros: & arcana isidos edicturos: & membra
osifridos typhoni tradituros minantur nisi dii respondeant. Quomodo enim deiecti at
que formidolosi non sunt: qui ficto huiusmodi terrore tanq̃ infantes mouentur. Mo-
neri autem eos istis Chæremon etiam sacer scriba testatur: & hæc illa dicit esse quibus
maxime dæmones cogūtur. Ipse uero quibus utuntur rationes ac preces qua ratione ua-
leant non uideo. Tu uero inquiunt qui e limo emerfisti: qui sedes in loco: qui nauigio na-
uigas: qui singulis horis formam commutas: & in singulis zodiaci signis commutaris.
His enim orationibus atq; hymnis uisui hominis dicunt deum se subiicere nescientes:
quia imaginationis suæ passionem illi attribuunt. Si uero hæc symbolice dicuntur quia
uirtutum

virtutum

uirtutum signa suarum sunt: expositionem nobis horum signorum asserat. Non enim passio certe solaris aliquo modo credi potest. Nam si solis eet quemadmodum eclipsis sic ab uniuersis hominibus uideretur. Barbara uero uerba & quæ nihil significant quod sibi uolunt: Nam si ad uerborum significationem deus respicit quacumq; uoce eadem res significatur mouebitur: non enim ægyptius erat deus: si autem ægyptius fuit: sed tamen nō ægyptia lingua inmo uero nec humana omnino uitur. Quare aut magorum malignitate hæc omnia sunt excogitata: qui nostras passiones deo attribuere ausi sunt: aut aliter homines de deo cogitant q̄ rei ueritas habeat. Et post pauca Falsum ergo omnino esse uidetur: quomodo necessitas deo possit inferri: nec enim permulcetur nec cogitur deus. Ita frustra per hanc ut ipsi dicunt sapientiam de inueniendo fugitiuo seruo: de prædiis emendis: de uxore ducenda diuinum intellectum perturbant. Hæc ab epistola Porphyrii sumpta sufficiant.

Quod dii gentium magicas artes docuerunt. Cap. VII.

Agicæ autem artis ipsi dii gentilium & inuectores & doctores fuerunt. Vnde
 m nanq; hoies quibus dæmones coguntur q̄ ab ipsis dæmonibus discere potuissent: Neq; putes id ita a nobis dici. Nihil. n. nos harū rerū scimus nec scire uolumus. Sed ad redarguendum errorem gētilium & ad defensionē nostram idē ipse Porphyrius testis citetur: qui in libro de responsis his uerbis utitur. non autem solum feliciem conuersationem suam: uerum etiam quibus rebus gaudeant: & quibus illigentur dii hoibus significarunt. Et ad hæc quibus rebus cogantur: & quæ sibi offerenda sint: & quos dies uitare oporteat: figuras quoq; ipsas simulachrorū: quales esse debeat & in quibus locis ipsi uersentur & oīno inihl est quod ab ipsis diis hoies non didicerint. Quam rem cū multis approbare possumus: paucis tñ crimus cōtēti. Primum. n. proserpinæ responsa de simulachris quō & ex qua materia facienda sint his uerbis hecate declarat. Quale mihi facias simulachrum aduerte docebo.
 Siluestri cape nata loco atq; absinthia circum
 Ponito: tum totum calato & pingito mures
 Qui soleant habitare domos: pulcherrime sunt
 Hæc ornamenta: atq; animo grauisima nostro:
 Tum myrram: thus: styracem: ipsoꝝq; cruoꝝrem
 Conterito pariter murum: sacra desuper inde
 Verba cane: tot uero adhibe muresq; reponē:
 Quod mihi tu esse uides formas: tum sumito laurum
 Exque eius trunco uaginam aptato: piasq;
 Tunc effunde preces simulachro & debita solue
 Vota: hæc si facies per somnum meq; uidebis
 His aliisq; huiusmodi magnus apud gentes philosophus theologusq; mirabilis secretā deorum mysteria sublimia atq; arcana ostendit: quibus dæmonum uirtus & malignitas profecto manifestatur. Quid enim profunt maleficæ istæ artes: aut quam utilitatē inanimata nobis simulachra afferunt: Quid autem oportet magicas artes insequi si uirtus & philosophia ad felicitatē sufficiat: Sed uideamus qualia sint quæ subiecit: ceteras. & inquit figuras non parum a deis diligē Proserpina his uerbis significauit. Quisnam hominum formas artis neglexerit unq;
 Aut auri flaua: aut argenti candida dona:
 Quis non miratur? quis non hæc ipsa deorum?

Non autem solum figuras a diis peramari: sed ipsos etiam circumscribi docuit. Contine-
ri enim eos ait in consecrata imagine quasi in sacra quadam terra. Sacra. n. est terra quæ
dei habet imaginem: qua sublata illud statim soluitur: quo deus cōtinetur: his oibus op-
time astringitur terrestres atq; passibiles dæmones a gentibus colī: quos non iniuria nos
penitus contempsimus. Vides. n. a theologis eorum & ab illis ipsis cōcedi figuris & ca-
racteribus eos detineri: cum oporteret non alibi q̄ in animo nec in omni aīo: sed ab om-
ni macula remotissimo & omni uirtute prædito eos habitare. Merito enim certe ad talē
animum diuinus aduenit spiritus: nec nobis uirtute ac pietate præparatis ad suspicien-
dum deum magicis artibus opus erit. Sed de his satis.

Quod oracula defecerunt. Cap. VIII.

n Vnc autem audias quæ responsa deorum de deficientibus oraculis in eodem
libro Porphyrius recitat.

Ablata est pythii uox haud reuocabilis ulli

Temporibus longis: etenim iam cessit apollo:

Clauibus occlusus silet: ergo rite peractis

Discedas patria: & redeas ad limina sacris

Opportune istis adiciam illa quæ Plutarchus de deficientibus conscripsit oraculis. Cū
igitur ait Amonius tacuisset: tunc ego ad Cleumbrotū dixi. Narra nobis o amice si pla-
cet de oraculis: de quibus apud uos præclara dicebantur. Nunc autem omnia extincta
esse uidentur. Hæc ego. Tacente aut Cleumbroto & quasi rubore confuso ac in terram
respiciente. Quid oportet inquit Demetrius de illis quærere: cum oīa fere hic præter unū
uel ad summum atq; defecisse perspiciamus. Quare cōmuniter inter nos cōsideremus
quam de causa oracula deorū sic debilitata immo uero extincta sunt. Non. n. ignora-
mus boetiā multiuocam propter multitudinem oraculorū appellatam fuisse: quæ oīa
quasi aquarū fluentia deficcata sunt. Nullibi. n. nunc q̄ in lebadia boetiarū oraculum in il-
lis partibus inuenitur. Cætera uero uniuersa uel silent uel penitus desolata ruerunt.

Quod gentiliū dæmones mortales sunt. Cap. IX.

D hæc alia quoq; subiicit Plutarchus: quibus gentiliū dæmonas mortales ef-
se ostendit. Non. n. inquit male mihi dici uidetur non deos sed ministros deo-
rum dæmonas oraculis præesse. His at dæmonibus errores & calamitates at-
tribue ac deniq; mortales esse opinari barbarice dictū arbitror. Interrogauit igitur Cle-
umbrotus philippum quis & unde adolescens esset: cūq; audisset: neq; nos ignoramus
inquit o Eracleo in absurda uerba nos incidisse. Sed non possumus cū de magnis rebus
dicatur audacter magis q̄ uere subiectis principiis recte ad ulteriora procedere nec cre-
do te fugere datū esse abs te quod negaueras. Cōcedis. n. dæmonas esse ministros deo-
rum. Quid aut inter hos & deos interierit si utrisq; incorruptibilitas & impassibilitas ef-
fentialiter inest? Ad hæc cū Eracleo silētio cogitaret malos quidē dæmonas esse ait Phi-
lippus non solum Empedocles: uerum etiā plato & Xenocrates & Chrysippus scripse-
runt. Democritus aut cum deprecetur bona sibi apparere dæmonia ostendit non igno-
rassē proterua quædam esse profecto. De morte uero dæmonū audiui ego ab Aemi-
liano rhetore uiro prudente simul atq; modesto quem credo multos uestrum cognouit
se: q; cum in italiā pater suus nauigaret circa insulas quas echinadas appellant statu uen-
torum deficiente noctu prope paxas deuenisse. Cūq; omnes pene qui simul nauigabāt
attentiores uigilarent repente a paxis insula uocem magnam auditā fuisse: qua Thram-
nus quidam uocabatur: quæ uox nouitate rei oēs magno pertulit miraculo. Thramnus
enim ille

enim ille qui uocabatur homo erat ægyptius eius ipsius nauis gubernator: quibus uocatus nihil respondit: tertio uero uocatus morem gessit uocati atq; respondit. Illum uero multo maiore uoce sic exclamasse: quando iuxta paludem fueris annuncia tunc panna magnū mortuum esse. Quare audita magno dicebat Epitherses (sic enim Acemiliani pater appellabatur) omnes terrore perculsos fuisse. Cūq; dubitarent utrum obtemperandum esset illi uoci an non: hoc Thamni gubernatoris consilium ab omnibus comprobatum fuisse. Si secundi quidem spirarent uenti nihil esse dicendum. Sin uero tranquillitas maris esset & uentorum flatus cum in eo loco essent omnino deficerent non esse retinenda quæ audiuerent. Cum igitur iuxta paludem essent quia nullus erat flatus uentorum: tunc Thamnum in mare prouum respicietm magna uoce dixisse quæ audiuit. Magnus pan mortuus est: quare re nunciata magnus multorum gemitus immo uero innumerabilium miraculo quodam commixtus subito auditus fuerat: & quoniam multi fuerant qui ea in nauī nauigabant cito ac facile cum romam uenissent huiusmodi rei rumores uniuersam urbem repleuerunt: & a Tyberio casare qui tunc gubernacula reipublicæ gerebat Thānum accersitum fuisse: cui rei tantam fidem Tyberius præbuit ut philosophis qui tunc romæ reperti erant accitis diligenter quisnam esset ille pan ac curiose scrutaretur. Omnes autem illos quibusdam in idem conuenisse cōiecturis: ac dixisse de illo sibi uideri nunciatum fuisse qui a mercurio & Penelope natus fuit. Cum hæc Philip pus dixisset nonnulli eorum qui aderant eadem ipsa ab Acemiliano sene audisse restabant. Tunc Demetrius ultra britanniam inquit multas esse insulas desolatās: quarum aliquæ demonibus ac heroibus sunt dedicate. Nauiganti autem ipse inquit auxilio regis uiddendi gratia ad proximam britannie insulam: ubi pauci quidem incolæ: omnes uero sacrosancti a britannis habentur. Cūq; ibi essent magna tempestas in aere commorata nimbis & fulminibus omnes exterruit. Quam rem incidisse insulāres dicebant: quia ex demonibus uel heroibus aliquis defecerit. Sicut enim lucerna dum ardeat nemini nocere: extincta uero multis: sic magnas animas aiebant propitias esse dum uiuunt: dum uero extinguuntur aut corrumpuntur aut nimbis & grandine ut modo aut pestifero cuncta replent ueneno esseq; ibi narrabant insulam ubi Saturnus somno uinctus a briareo custodiretur. Somnum enim quasi nexum ipsi esse iniectum: multosq; eū ipso esse demones cultores atq; ministros. Hæc Plutarchus. Animaduertendum autem arbitror diligenter quo tempore demonis mortem fuisse dicit. Quippe Tyberii tempore saluator & dominus noster cum hominibus conuersatus omne demonum genus ab humana depulsiuit. Hæc igitur etiam a summis apud gentiles uiros non alio tempore unq; temporibus saluatoris nostri demones extinctos fuisse.

De Vetustorum fallacitate oraculorum ex tenem eo. Cap. X.

Erum quoniam hæc cunctis nota sunt ad ea transgredi animus est: quæ neminem e studiosis fugere possunt. Vetustissima enim deorum responsa oēs grecorum populi: & uniuersa solent gymnasia decantare. Ea responsis delphici Apollinis delusus Oenomaus uir apud grecos tam philosophia quam eloquentia nobilis curiose collegit & refutauit. Vtar igitur uerbis eius ut uideas gentium deos ab ipsorum gentium philosophis derisos: oraculaq; deorum signimenta hominum putata fuisse. Sic igitur Oenomaus in libro de fallacitate oraculorum conscripti Cum fame inquit athenienses propter Andriogei cadem agitentur: & ad auxilia deorum confugerent: non ut iustitia & humanitate aut saltem poenitentia mentis quæ contritione placandos

deos Apollo respondit: sed mortem morti: pestem pesti: crudelitatem crudelitati addidit. Iussit. n. singulis annis septem mares totidemq; feminas in cietam sacrificandos mitterent: cuius rei memoria immo quadam uestigia uel usq; ad tempora Socratis quingentis annis postea durauere. Id quippe fuit quo mors socratis remorata fuisse dicitur.

Deligite ex omni septem uos corpora sexu

Atq; ea minoi regi mandate quotannis

Per mala sic hæc uestra dei placabitis iram

Cur autem o deorum optime si iustissimum fuisse Minoa sciebas: qui primus leges sanxisse fertur: & apud inferos iudex esse propter iustitiam creditur constitutus tantam ad eum morituram iuuentutem destinasti: an ut fame illius officeres? Interfectores enim Androgei non innocentes si iustus ille fuit petisset. Cur autem si deus es ambiguus homines oraculis in perniciem decaptos: crudeliter & iniquiter intrudis? Cræsus enim imperium Lidæ a maioribus successione susceptum pietate in deos maiores suos statuas superare: ut eorum patrocinio tutior esset: te Apollo maxime coluit templumq; tuum delphice auro atq; argento ita ornauit ut ditissimum templorum omnium & sit & uideatur. Vnde iure tua beniuolentia fretus aduersus persas arma mouere statuit: neq; id absq; consilio tuo. Tu enim ea de re interroganti sic respondisti.

Intrepidus si cræsus alym transmisit amnem

Imperium perdet magnum regnumq; superbum

Hæc responsi ambiguitate tui numinis cultorem: qui te suis operibus ditauit. euertisti: & regnum lidæ quod longissima successione serie in eum deuenerat in persas: transtulisti: non sponte opinor. Non. n. tam pium religiosumq; regem & præcipue tui amicū decipere unq; uoluisses: sed futurorum ignorantia id factum arbitror. Nam si itaq; deus futura cognosceres: non latuisset te non intellecturum oraculi ambigua Cræsum. Miser igitur tu qui delphos habitans inde ad uniuersum orbem inania fundis responsa. Insani aut omnes hoies qui ad te quasi ad ueridicum deum accurrunt: nec me ipsum insanum fuisse inficior. qui & his ambiguitate ne ignorantia tua dicam decaptus: tertio etiam non diuinis aut uana re quapiam. Sed quomodo facilius atq; tutius philosophari possem abs te quasiui. Sed mea omittenda forsitan sunt alienaq; simul quæ tibi nostris efficiens oia confundis. Antiquissima uero quæ uniuersis patent omnino prædicanda. Magno Xerxes terrestribus copiis atq; naualibus i gratiam impetu ferebatur. Quare athenienses quibus maxime insensum erat turbati eum nulla salutis spes sibi aliunde restaret ad te delphice confugerunt. Quid aut tu num amicos atq; cultores tuos defendisti minime: sed ligneo muro munitos derelicta urbe fugere consuluisti.

Effugite: extremas mundi & penetrare sub oras

Ne miseri tardate: feret fuga sola salutem.

Non saluum caput ullius non pesue. manusue

Vlla nec in reliquo pars deniq; corpore salua

Curribus ecce furit uestus de gente syrorum

Mitis erit nulli: rapiet ferus omnia maiors

Non templis diuum parceret: non mœnibus urbis:

Cuncta igni consumet: an ipsa exterita magno

Sudore aspicitis superum simulachra madere:

Hæc ne

Hæc ne diuination est: Nemo profecto conditionem illorum temporum perspicies hoc ignorasset. Sed quid deinde sequitur
 Post multas tandem prostratas iupiter urbes
 Ligna moenia dat pallas quam condidit urbs
 Vnde oprata salus felix & palma sequetur:
 Si tantum pugnam non expectarit equestrem.
 Tu uero salamis uel cum successerit æstas
 Vel cum tristis hyems propriis priuabere gnatis
 Quo pacto si Apollo futura quasi præsentia præuidere potest amissuram sciebat filios
 salamina utrum uero hyeme quando cerealia semina iaciuntur an æstate quâdo metun-
 tur ignorabat: quia uidelicet certum erat non potuisse illos ingenti perfarum exercitui re-
 sistere: quo autem tempore aggredierentur maleficus ille qui hæc omnia responsa finge-
 bat minime scire poterat. Simili ratione ruinam urbis atheniensium præuiderat: ac ideo
 fugere illis nauibus quasi ligneo munitis muro consulebat: quod etiam Themisto-
 ses persuadere non poterat. Nunc quid hac de re querentibus lacedæmonius responsum
 fuit uideamus.

Qui spartam antiquam colitis uel moenia uestra
 Asperis deuicta cadent: uel regis adempti
 Herculidis mortem grauius plangeris amaram.
 Hæc certe si quieto tempore cecinisses omnibus friuola uisa fuissent. sed terrore factum
 est ut ignorantia tua lateret. Non. n. solum uaticinia: uerum et aruspicia: & auium uola-
 tus atq; cantus in talibus solent temporibus facile credi. Considerasti enim urbe prostra-
 ta regem quoq; non euasurum. Sin autem rex egredieretur casurum illum nemo dubi-
 tasset: qui & multitudinem hostium & uirtutem lacedæmoniorum nō ignoraret. Ita fie-
 ri posse cōiecasti ut perterriti hostes admiratiq; animos hominum consilium aggredien-
 de urbis relinquerent: quam si tamen cepissent ac diuissent rex etiam euadere non po-
 terat. Rege interempto posse urbem euadere sperasti: ac ideo ita ex ignorantia disiunxi-
 sti: ut quoq; res se uerteret ueridicus uidereris. Prætereo multa quorū ambiguitate ma-
 gnas urbes plerūq; scimus euerfas fuisse. Nihil enim unq; hominibus hæc deorū respon-
 sa contulerunt: offuerūt uero sapius alios in alios cupiditate ac spe uictoria. Apollinis
 auctoritate concitantia. Sed audiamus quid Lycurgo respondit.

Care ioui magno qui templa ad nostra lycurge
 Venisti: care & cunctis dilecteq; diuis
 Tene hominem appellem ne deum: sed quando sacrarum
 Cura tibi tanta est documenta exquirere legum
 Te potius natum caelesti ex stirpe putarim:
 Has autem concedo libens cognoscere binas
 Prima uias opus est: bina & uestigia uitæ
 Humana: quarum una fouet lætaq; fouetur
 Libertate homines semper contra altera tristi
 Seruitio & turpi premit hanc ignauia uecors
 Seditioq; parit: pax illam dulcis amorq;
 Hanc igitur fugiet: illam sed quisq; sequetur.

Queris an deus sit: & deum potius fore putas: etiā ne coniciens illum propter uirtutem futurum memoria: Lege autē illi eas concedis: quas ancilula quoq; mediūfidiū & mancipia non ignorant. Quis. n. uirtute atq; concordia ciuitates crescere: cōtrariis libertatem amitti ambigēret. Sed doce quō fortes: quōmodo concordēs ciues erūt: nec mortalem hōies uelis hāc uidere quae tu nescias. Non autē de rebus publicis atq; grādibus solum: sed priuatis ēt ac leuioribus inutilia dabant responsa. Deducenda. n. uxorē interrogatus respondit. Arguiam eligito puellam: de filiis autē neuē labdacides uxor pariet tibi perniciosum: demigratione ad aureos migrate uiros: de inani gloria.

Excedit cunctas exculta pelagica tellus:

Thracēs equis praestant: uirtus sed maior eorum

Est hominum: qui pulchre arethusa e gurgite potant.

Non uideris certe o Apollo aruspicius & auguribus melior. Multo enim te Socrates praestantior: qui cū ab eo quidam quaereret duceret ne uxorē utrum facies inquit penitebit. Illi uero qui filios desiderabat dixisse fertur non recte ipsum facere q; de habendis cogitēt liberis: cū potius cogitandum sit quō si dabuntur debent gubernari. Ei uero qui patriam deserere uolebat quoniā infelicitē in ea degeret: non proba ipsum agitare respondit consilia: patriam. n. relinquebat. Sed suam morositatē quae faciet ut apud alios quoq; non prospere uiuat secum afferebat. Tu autē o Apollo non modo uocatus: sed ēt sponte nonnullis consuluisti. Nam atheniensibus nihil petentibus uiginti ante uiginti post caniculares dies opaca in domo Dionysio uti medico cōsuluisti: nec praclarū quid sed quod uel mediocriter peritus medicus sciret pronulisti. Quod uero seni cuidam si liberos procreare uellet iuniorem ducendam uxorem respondisti: quilibet id qui naturae uires ac aetatem cōsiderauit non peius te ipso uideret.

Quod malefici uates partem quaestus petebant. **Cap. XI.**

Cur autem ei sapientissime deorum Charilaō ac Archelao lacedaemoniorum regibus multo utilius fore respondisti: si agri quem bello acquisuerint mediā Apollini partem attribuerunt cui porro alteri Apollini tribuerent: Non enim tibi petebas: neq; ita ego te imprudentem audeo dicere. Sint hāc.

Quod poeta responsis laudabantur quasi diuini. **Cap. XII.**

Archilochum autem poetam omnium poetarum petulantissimum: qui de mulieribus ea scripsit: quae nemo frugi aequo animo audiret: & Euripidem a socratice philosophia improbatum & Homerum: quem Plato tanquam inutilem a ciuitate sua reppulit laudibus ad astra tulisti. Archilochi enim patri de filio quaerē dixisti: praclarus hic inter homines erit o Thelesicles. Similiter fere de Euripide. Nascet tibi filius Mnesarchide optimus atq; gloriosus. Homerum autem & felicissimum quae si deum & miserum quoniā in agenda uita non paruos tulit labores pronuciasti. Quid igitur erat quo immortalitatis tibi Archilochus dignus uidebatur: Dic quaso absq; inuidia ut mirabilem eius uirtutem etiam nos imitati ad caelum similiter conscendamus. An uituperādas omnes mulieres putas: quae nobis nubere nolint ut Archilochus fecit? Sed propter carmina uidelicet tibi placuit. Dii enim & uiri diuini carmine utuntur: nec domus nec ciuitas aliqua nec nationes sine carmine probe gubernātur. Quare qui eum occidit Archias a templo quasi scelestus exire abs te iussus est: mufurum enim occidit a micum. Qua uero uirtute dii Euripidem admirati sunt nescio nisi coronas ac plaudētia theatra

cia theatra soleant admirari: an quia publice in arce atheniensium coenaret: an quia macedonum populi eum laudabant cælo dignum iudicasti? Homerum uero cur deū: cur felicem fore putabas: cui de morte interroganti respondisti: patriā quare. Nā hanc mater tibi non pater dedit. Sed non procula Minois tellure insula est: in qua tibi erunt ultima fata: cum adolescentium abditū sermonem audies. Graue namq; o sapientissimi uirorum: deorum uolui dicere: graue inquam est si neq; ubi natus est: neq; ubi morietur sci et Homerus. Simileq; mihi uidetur ac si scarabeus uehementia uetorum a stercore ubi natus est ad alia stercore laus delp hicum Apollinem interrogaret: quoniam e stercore natus esset: & in quo deniq; moreretur. Sed de poetis hactenus.

Quod Athletæ diuinis honoribus auctoritate Apollinis afficiebantur. Cap. XIII.

V uero non poetas, solummodo, sed pugiles etiam atq; athletas in deorum tuis oraculis honores cōduxisti. Vtinam cum mare metiri possis: & harenarum numerum non ignores: surdos intelligas: & mutos audias: hæc omnia nescires & illud probe teneres: quia pugiles a calcitrantibus nihil differunt. Sic enim aut asinos quoq; deos putares: aut Diomedem pugilem nō quasi deum honorares. Vltimus heroum Diomedes quem uenerator sacris. Cur enim o græcorum interpretes ut Plato dicit ad cælum illum hominem rapuisti? An quia uno ictu in olympico certamine aduersarium deiecit: aperitq; pectoribus eius manu pulmonem abstraxit? O rem mirabilem an quia quattuor talentis damnaatis non tulit sed mœrore ac ira commotus columnam qua domus sustentabatur ubi iudicum filii docebantur subtraxit: miseraq; omnes morte confecit? Sed illud forsā admiraris quia in oculum persequentes fugiens facium in gressus teginen oculi sic apposuit atq; tenuit ut inde nō potuerit abstrahi. Ideo ergo deus & non mortalis ideo uirtutem eius dii admirati in cælum ipsum sicut Ganymedem rapuerunt. Sed illum pulchritudine persuasi: hunc robore corporis: & quia uiribus bene usus est. Cur non de asinis quoq; bene calcitrantibus ut de pugilibus otacula reddis? Præcipuus deorum siluester asinus nō Diomedes quem uenerator sacris. Quippe & Diomedem & multos alios si calcibus secum certaret omnino superaret: ipsum etiā pugilem thasium ad barathrū de cælo calcibus facile deiceret. Credamus enim deo q; etiā thasius ambrosia nectareq; deorum in cælo utatur. Nunc demum intelligo diuinū qd esse caelestibus uti. Quod si philosophi omnes intellexissent omni uirtutis genere spreto Thasium pugilem imitari fuissent: cui immortalitatem quidem ut Diomedem dii nō concesserunt. Sic autem honorarunt ut cum aenea statua eius quasi animata super pulsantem hostem ceciderit. Cūq; Thasii quasi diuinarum rerum ignari scelus illud putassent in mareq; statuam iccirco proiecerint dii commoti ingenti annonæ penuriā eos uexabant. Tu autem Apollo quasi deorum humanissimus ambiguum ut soles auxilium eis præbuidisti sic dicens. Reductis in patriam exulibus cererē metetis Thasii uero quasi maiori curæ deorum humanitati exules q̄ statuæ forent restituerunt eos in patriam: & nullam utilitatem consecuti sunt: donec quidam uidelicet sapiens pugilis demersam statuam intelligi per oraculum exposuerit: qua restituta fecunditas agrorum thasii restituta est. Simile quid Ioris accidisse fertur: qui cum Euryclem quasi prodicionis cōscium in carcerem intrussissent & post mortem eius statuas dehonestarūt: fame laborātes oraculum acciperunt ut dehonestatum honorarent si agros non frustra uellent arare. Nō minus igitur athletas dii uident diligere q̄ boues saginati ab hominibus diliguntur: quibus sacrificatis tu Apollo placari soles.

Quod etiam titanis apollo adulabatur. Cap. XIII.

Vid autem dicam q̄ crudelissimis etiā tyrannis sic adularis ut summos viros
putare uidearis: Quid. n. ais de Cypselo Fœlix hic uir Cypselus æacida. Quo
modo āt si Cypselus fœlix phalaridē cuius ille similis fuit beatū fuisse negabi-
mus immo uero non uideo qua rōne phalaris etiā tibi ac Ioui placuit. Sic enim ipsi quo-
que respondisti Appollo Iupiter que pater uitam Phalaridi prorogauit: quia Caritona
& Menalippum humanissime tractauit. Nam cum illos insidiantes sibi capisset patiē-
tiam quam dum torquerentur ostenderunt admiratus dimisit

Quod ligna & lapides adorandos apollo consulebat. Cap. XV.

Ethymnensibus autem perutile fore asseruisti si ligneum Dionysi caput cole-
rent: colunt enim certe methymnenses ligneū Dionisi caput tibi hortantī pfua-
si: alii uero lapideis: alii æneis: nonnulli aureis: multi argenteis simulachris sa-
crificāt. Triginta deorum milia in terra esse censet Hesiodus. Ego autem multo plures
lapideos atq; ligneos hominum creatores ac dominos esse uideo. Sed tibi o Apollo mi-
rabile uisum est quod ligneum humani capitis simulachrum dum iactum traherēt me
thymnēses extraxerunt: colendūq; illud diuinis honoribus esse respōdisti. Orē mirabilē
ex profundo maris ita repēte retibus annexū Dionysi caput p̄siluit. Hæc Oenomans.

EVSEBII PAMPHILII LIBER SEXTVS INCIPIT.

Vnc in hoc sexto euāgelicæ præparationis uolumine falsitatem
oraculorum a falsa de fatīs opinione profuixisse: neq; aliunde q̄
cælestium motu corporum diuinationem illorum coniectura
collectam fuisse ostendemus.

Quod quæcūq; dii gentium præuidebant cælestium motu præ-
uidebant. Cap. I.

Disit ergo rursus magnus apud gentes Porphyrius:
qui i libro de oraculis manifeste hoc his uerbis aperit.

Quæcūq; inquit dii fatata prædicunt stellarum motu ita futura significant: quod om-
nes & maxime Apollo multis responsis aperuit. Cum. n. ab eo quæreretur marē ne an
fœminam in utero habens mulier pareret: fœminam respondit: idq; a cōceptionis tem-
pore percipisse declarat dicens: non sperato marem phœbe cum arares cypriæ radiis te-
nebatur. Aegrotationes etiam stellarum cursū prædicabāt. Malis enim pulmonem agi-
tari humoribus respondit: quia salebris Saturnus premeretur: & in alio responso: fata-
tus tibi adest dies quoniam Saturnus mauorsq; simul statuerūt. His abunde intellectum
puto non diuina quadam uirtute sed cælestium motus obseruatione ac ratione mathe-
matica gentium deos futura cognouisse. Ita nihil diuinius q̄ homines afferebant.

Quod uoluntates hominum fatīs agi arbitrabantur liberum negātes arbitrium idq;
deorum consiliis persuasi. Cap. II.

Vare modo attente considera: q̄ non solum exteriora: & quæ in potestate no-
stra non sunt: uerum etiam uoluntates hominum fatatas arbitrabātur. Sic. n.
ipse apollo cum de milite quodam interrogatus esset quare tam periculosa rei
studeret respondit dicens. Mars eum genethliacus concitat: adeo aut genicrosi quidem
illi dii fatum extulerunt ut nec templa sua defendere se posse a fulminibus cōfiterentur.
Qua igitur spe uota illis redduntur: aut cur pie colendi adorādīq; sunt: qui sibiipsis suf-
ficere nequeunt: Quæ omnia oraculo suo his uerbis edito apollo confirmauit.

Vos ab

Vos ab erichonii generati sanguine magni
 Qui quando structura cadet pulcherrima templi.
 Percupidi scire hæc oracula nostra petistis;
 Cum ualidi magno uenti cum frigore surgent
 Compressus cum fulminibus ruet undiq; crebris
 Exilietq; æther: quæ templa excelsa deorum
 Sub mediisq; undis naues multasq; cremabunt
 Atq; altos ferient montes: ipsosq; fugabunt
 Pastores trepidos: spelæaq; poscere cogent
 Tunc quoq; terrifico percussus hoc fulmine templum
 Ardebit: sic stat fatorum immobilis ordo
 Ferte autem longe præstat quodcunq; seueræ
 Et fixa & stabili statuerunt longe sorores.
 Esse etenim certum stabile inuiolabile semper
 Quicquid nent fufis parca rex iussit olympi.
 Si ergo nec templa sua defendere dii possunt: sed uenire necesse est quæ parcarum fufis
 sunt euoluta: quid oportet deos aut colere: aut de futuris interrogare: si tam bonorum
 q; contrariorum causa necessitas erit fatalis: Erit igitur hæc necessitas diis omnibus spre-
 tis sola ueneranda: q; si parcarum dominus Iupiter est: qui quodcunq; fufis parca con-
 uoluent immobile fore statuit: cur nõ cæteris omnibus relictis solum illum deum & so-
 lum bonorum largitorem magna prædicas uoces præsertim cum ipse solus consilia par-
 carum ut alibi dicis mutare facile possit. Vera igitur ratio illum esse deum: illum sequẽ-
 dum atq; colendum solummodo aluit.

Quod facta magica ui solui posse apollo respondit. Cap. III.

Contra uero pithius Apollo maleficis artibus fata solui contendit. Cum enim
 quæreretur quidam cur ineptus ad rem quampiam ab Apolline iudicatus esset
 quidq; faciendum esset: ut quasi aptus susciperetur: fatorum impediri ui eum
 respondit: quam magicis artibus effugere poterat: Vnde aperte patet magicam diuini-
 tus artem hominibus concessam ut aliquo modo fatum repellerent. Hæc Porphyrii nõ
 mea sunt: qui autem re magica fata hominibus soluenda consuluit quomodo ipse qui
 deus est fatarum templi non reppulit incendium? Nobis autem illud etiam confide-
 randum est q; dignus dei appellatione ille sit qui non ad philosophiam: sed ad malas ar-
 tes hoies hortatur. Quod Apollo nonnunq; mentiri se fatebatur. Cap. IIII.

Orphirius autem mentiri quoq; deos fatetur exquisitam futurorum cognitio-
 nem dicens non hominibus solum sed multis etiam deorum incompræhen-
 sibilem esse: unde interrogati non sponte mentiuntur inquit. Quare prædicere
 solent non posse uera se respondere: homines aut ex amentia perseverantius cogunt: ut
 respondeant. Apollo igitur delphicus cum huiusmodi cæli ac continentis affectio esset:
 ut uerum præuidere non posset retine dicebat per uatẽ uim istam: & potetia uerba hæc
 non proferas: falsa dicam si coges. Et in alio responso nihil hodie inquit stellarum mihi
 uia dicendum præstat. Deinde cõcludens ait: manifestum iam fecimus unde falsitas ad
 deorum oracula subrepat. Hæc Porphyrius. Nos autẽ dicius hinc patere nihil in deo-
 rum oraculis diuinũ fuisse. Quomodo enim deus qui natura ueritas est mentietur: aut
 quomodo boni dæmones falsitate quærentes fraudabunt? quomodo etiam homine su-
 perior erit qui stellarum motũ impeditur? Sed mortalem quidem hominem cui aliqua

cura uirtutis sit nulla ratione cogi posse ut mentiatnr non dubitamus. Nam si etiā uerba & eadem minaberis: non dubitabit exclamare ensem acue: ignem afferas: corpus meum incidas: totum cremato: stellæ in terram ante descendet: & terra in cælum ascendet: falsum a me quicquid audias. Deum autem aut bonos daemones ad continentis cæli necessitatem ignorantiam suam referentes credemus: minime.

Quod falsa est opinio de fato. Cap. V.

On enim dii aut boni: sed perniciosi ac nequam daemones sunt: qui libertatem nostram destruxerunt: & stellis non exteriora solum uerum etiam uoluntates nostras cogi nobis persuasuerunt. Quod si esset: iaceret omnis philosophia: iaceret pietas: nulla esset laus uirtutis nullus fructus laborum: nec puniendi essent improbi: nec admirandi studiosi: si non libera uoluntate & nostra sponte suscepris laboribus sed necessitate fatorum hæc fierent. Ita uniuersam hominum uitam hæc euerit opinio. Nam si euentura omnino sunt prospera uel aduersa unicuique hominum: estque necesse hæc me agere & te illa: quid oportet cura laboreque confici? Nam si qui militiam ire cupit non sponte sed satis coactis id cupit: & latrones similiter ac adulteri ceterique nequissimi homines: & econtra modesti & iusti satis compelluntur. Quomodo igitur hoc dogmate imbutus quisque monenti ac præcipienti mentem adhibebitur? aut quomodo non exclamabit: non sunt potestatis hæc meæ o doctor? Ac ideo quid oportet sollicitum esse nisi sollicitudo etiam satis hæc mihi sollicitudo destinata sit? Quod si docendi præcipiendi que tibi necessitas instat frustra tamen doces ac præcipis. Faciam enim si fata uolūt: immo uero laborandum mihi non est. Aderit enim mihi necessario quod fatum est: & profecto qui hortatur & docet qui peccantes castigat & probos commendat: is te ipsa liberum nobis arbitrium inesse ostendens solo fatorum utitur nomine: similiterque facit ut si quis bonitate naturæ qua uniuersa gubernantur nequitia appelleret uocabulo: eodem. n. certo pacto cum manifeste oēs non aliunde sed a libera nostra uoluntate admonendos filios castigandosque seruos inducamur: & sponte nos aliud uelle aliud nolle cognoscamus. Vehementer erat qui hæc necessitate fatorum fieri contendit: & studia hominum retrudit. Exhortatione namque atque doctrina bene uitam agi humanam uidemus: quæ omnia una cum legibus hæc opinio si sibi constet radicitus euellit non enim erit opus aut peccantes castigare: siquidem coacti fecerunt: aut honores probis uiris retribuere: quæ utraq; profecto uidemus magnam uiam alterum ad improbitatem reprehendendam: alteri ad probitatem amplexandam retinere. Pietas enim in deum non ne funditus evertitur: si nec ipse deus nobis nec piæ orationes & cultus eius necessitate iunctis hominibus potest prodesse? Quomodo autem cum sentiamus nostra nos appetitione moueri non omnino amenissimum erit ab exteriori quadam ui quasi animi expertes moueri nos credere? Sic enim libera uoluntate alia fugimus alia sequimur: ut quemadmodum dolere gaudere uidere audire non ratiocinando sed te ipsa comprehendimus: ita a nostrum ipsorum consilio ad fugiendum aut sequendum moueri nos profecto sentimus. Quas ob res rationalibus nonnulli turbantur: distinguenda res elegantius est: considerandumque diligentius qua ratione fiant: uidebimus enim non fatorum sed alia quadam atque sublimiori providentia ratione ita fieri. Age igitur altius rem consideremus. Vniuersa igitur diuina providentia existere ac gubernari uera pietatis prædicant iura: propria uero ratione singula secundum formas suas: quædam habitu: quædam natura quædam sensu alia ratione ac iudicio & uoluntate mouentur: & alia quidem antecedente ratione facta: alia uero cōsequente ad ea quæ per

quæ per antecedentem producta sunt: uarium totius atq; diuersum constituunt orna-
 tum: cūq; singula rerum genera propriam naturæ determinatq; fabricam a prima cau-
 sa consecuta sunt: hinc libertatis quis naturæ rationem facile perspiciet: cū enim non sim-
 plex quædam res homo existat: sed a duobus contrariis aīo atq; corpore constet: cumq;
 corpus ex consequēti ut organum animo attributum sit: anima uero de intellectus sub-
 stantia prædicente sit ratione creata: & illud quidem irrationale ac mortale: hæc aut irra-
 tionalis incorporea atq; immortalis: cūq; corpore bæluis aīo rationali immortaliq; na-
 turæ coniungamur. Iure ita compositum hoc animal cum simplex natura sit: duplici-
 ter diuersaq; uia uiuendi rationem complectitur. Nam & naturæ corporis seruit & diui-
 niorem partem si se ipsum cognouit non spernit libertatis suæ cupidū: ita idem & seruit
 & liberum est talem enim a deo corporis atq; animæ quibus ipse sciuit rationibus con-
 iunctionem homo cōsecutus est. Si ergo quispiam quæ corporis aut animi naturæ sunt
 fari uocabulo abusus necessitati subiicit uehementer errat: si enim necessitas quæ impedi-
 ri non potest fatum esse intelligitur: multa uero animæ & corporis naturam consequen-
 tia impediuntur: infinitaq; forinsecus præter naturam & animæ & corpori accidūt quo-
 modo fatum & natura idem atq; unum erit: fiunt enim in nobis multa uoluntate: quæ
 in nobis est: cuiusmodi sunt quæ secundum naturam animæ appetimus multa etiā cor-
 poris natura fiunt: alia istis animo dico & corpori accidunt: quæ aliis natura conueniūt
 sed neq; animi libertatem: neq; corporis naturam: neq; quæcūq; forinsecus accidunt iu-
 re quispiam a causa subtrahat. Causa uero omnium & quæ libertatis nostræ sunt & quæ
 naturæ corporis sunt: & quæ accidunt extrinsecus deus est: a quo uniuersa quæ sunt pro-
 ducuntur. De omnibus omnium quæ sunt scriptura id dicit quoniam ipse dixit & facta
 sunt ipse mandauit & creata sunt. Si ergo cum alia uolumus: alia præter opinionem ac-
 cidunt nostram meminisse tunc debemus cōiunctionis huius nostræ: quæ corpore atq;
 animo constat: unde rationalis atq; intellectiua anima in infantis corpore præter natu-
 ram suam irrationalis esse uidetur: & intellectus agrotatione corporis uersus infanit: &
 senectute instrumentis omnibus intellectis intellectiua animæ uirtus hebetatur: dolo-
 res rursus præter naturam uehementius corpus urgentes libertatem animi deiciunt:
 quæ doloribus uicta corpus consequitur. Ita patet inuitabilia quædam uincula liberta-
 ti animæ partim a natura corporis: partim ab exterioribus imminere: sed uoluntas ho-
 minis ad tantum uirtutis interdum peruenit: ut & naturæ corporis & exterioribus curi-
 ctis resistat. Corpus enim plarūq; ad uenem fertur: & anima habens utens rationis
 subigit corporis impetum atq; domat. fame siti ac frigore corpus conficitur: & remedia
 quaritat: at uoluntas econtra: ea ipsa nonnunq̄ eligit: & ieiunio caterisq; laboribus ap-
 petum carnis frangat: præterea natura corporis titillatione gaudet uoluptatum: & uo-
 luntas laborem plarūq; amat. Multi autem peiora secuti naturalem usum ad eum qui
 præter naturam est conuertunt: masculi & masculo turpitudinem operantes. Ita non
 in omnibus ratio uincitur: sed interdum ipsa ducit interdum ducitur: adeo ut nō
 nunq̄ mori melius q̄ uiuere iudicauerit: propriis homo manibus se ipsum interimat. Si
 ergo solummodo ad corpus uniuersa sibi esset concertatio: non magna beneuiuendi es-
 set difficultas. Nunc cum hanc uitam deus inter multa constituerit: inter homines inter
 bæluas inter ignem etiam atq; aquam continentemq; aera non est sibi solummodo pu-
 gandum aduersus coniunctam corporis naturam: uerum etiam ad infinita pene exte-
 riora. Crebro. n. etiā ciborum & continentis temperies aut econtra frigora æstus aliaq;
 huiusmodi complura natura quidem facta: nobis autē per accidens ingruenta non pa-

rum propter corporis naturam quæ non facile potest exteriores sufferre uoluntatē hominis perturbant: ad hæc illi quibus cum uiuimus uoluntatem plarūq; nostram rationibus aut quouis alio modo ad suam conuertunt: & alias meliorē: alias peiorem efficiunt. Solet. n. conuersatio praua nocere: sicut e contra bona prodesse: bonos quippe mores conuersatio mala corrumpit: ueluti ēt prauī mores proba conuersatione corrigunt: sic igitur rationalis aīa uirtus huc atq; illuc ab exterioribus fertur. Rursus autē uiribus suis diuinis aliqñ superat cuncta: & inuictō robore philosophatur. Quid dicam q; quibusdam sæculis excelsō magnoq; animo hoīes & robustissimis corporibus abundarūt: nonnullis e contra: quæ oīa gubernationi totius aptissime congruentia q̄ maximum ordinatum uarietate rerum faciunt. Omnibus autē simpliciter tam his quorum nos sumus causa: q̄ his quæ aut natura fiunt: aut extrinsecus accidunt una omnipotens atq; oīa penetrans prouidentia dei præsider: quæ uniuersa ineffabilibus gubernans rationibus multa ēt eorum quæ natura fiunt commutat: auxiliumq; affert: ut ea quorum nos sumus causa & eligamus & operemur: his oībus tripartito ut diximus diuisis in ea quæ in nobis sunt: in ea quæ secundū naturam: & in ea quæ per accidens fiunt omnibusq; istis ad uoluntatem dei reductis: nullum locū factorum possidet ratio: hinc etiā unde malorum scaturiat fons aperitur: qui nullum locum habet in his quæ secundum naturam aut corpore aut aīo fiunt: sed nec in his quæ forinsecus accidunt. Solummodo autē in libro animi motu: qñ non secundum naturam neq; recte mouetur: sed a regia exiens uia sponte (dominus. n. sibi ipsi animus est) præter naturam fertur: cūq; præcipuum honorem a deo accaperit ut liber sit & sui motus iudex diuina quædam lex iniuncta sibi naturaliter est: quæ in ipso anteriore recessu exclamat uia regia proficiscaris: noli ad dexteram aut sinistram declinare: uia uero regia recta est: quam unicuiq; animæ quasi natura insitam legem auxiliatricem ad opus creator nobis instituit. Sic per legem rectam ostendit uiam per potestatem uero liberam effecit: ut in ipsa essent uirtutis præmia sine uī aliqua eligere cum possit ēt contraria male. Ita si proprio motu naturalē despexerit legem fons uirtutū sponte non aliunde neq; ulla necessitate: sed libera uoluntate atq; iudicio facta est. Eligentis igitur culpa est: deus uero inculpabilis est: nec cum prauam deus aut naturā aut substantiam animæ creauit. Cui. n. ipse bonus sit: bona sunt omnia quæ ab eo creata sunt: Bona igitur sunt omnia: quæ natura insunt. Vnicuiq; rationali animæ liberum arbitrium natura inest. Bonum ergo est id ad eligenda bona creatum: ideo quando male agit non est natura culpanda: nō enim natura sed præter naturam malum agit: cum sit electionis deprauata: non naturæ opus: Cum enim uirtus ad eligenda bona inest: si ea non elegit: sed sponte in melioribus spreto mala imitatus sequitur: quis potest eum dicere morbi sui causam non fuisse præsertim cum insitam atq; salutarem legem uolens contempsit: Qui ergo istis omnibus reiectis a necessitate motuq; stellarū omnia depræhendere putat: nec nobis sed uirtuti quæ omnia mouentur peccandi causam tribuit: is quomodo non impius atq; amens erit: Nam si fortuna & casu absq; aliqua prouidentia ferri omnia opinatur: impietatis crimine reus mente captus quoq; uidebitur: quoniam pulcherrimum rerum omnium ordinem non perspiciat: sin uero prouidentia dei & optima ratione cuncta gubernari fatetur: quoniam tamen non peccare uī factorum delinquentes concedat necesse est: causamq; delictorum diuinā attribuat prouidentia: mutato uocabulo necessitatem & fatum ipsam appellans: impius profecto iudicabitur immo uero pessimus omnium: quia creatore uniuersi alios ad adulteria: alios ad rapinas: alios ad alia uitia ipelli arbitretur. Vnde sequitur aut hæc peccata nō esse: aut peccandi causam

causam in creatorem referri. Nam siue cum uideat uniuersa cunctisq; adsit peccare homines cogit: siue stellarum motui uim cogendi concessit. Ipse certe aut per seipsum aut per orbem cælestes quasi per organū nolentes homines ad uitia immittit. Quare non iure homo sed creator eius peccator erit: quo dogmate nihil sceleratius excogitari potest. Ita qui fatorum necessitatem esse credit: is aperte deum & prouidentia negat ueluti ecōtra: qui deum uniuersis præesse putat uim fatorum omnino destruit. Aut enim idē est deus quod fatum: aut diuersum: idem certe non erit. Nam si seriem causarum inuitabilem cælestium motu effectam fatū esse opinantur, quomō elementa corporea unde cælestia etiam constant priora fato non erunt: & quomodo quod elementis & cælo posterius est: idem erit quod prima causa? Quod si elementa: & rationis & animæ expertia sunt: deus autem incorporeus & uita & sapiētia est rebus omnibus & ut sint & ut bene sint bonitate sua largies: non erit profecto unum ac idem deus & fatum: quod cum cælestia corpora consequantur eorum accidens est. Si ergo diuersum quarendum utrum melius deo est an non. Sed nihil deo melius: nihil potentius excogitari potest. Vniect ergo deus superabit exterminabitq; omnino fatū: aut si patietur ipsum extare cum possit uim eius malignam cōpescere: ipse ad se ipsum malignitatis causam attrahet. imo uero siquidem creator omnium deus est: fatum quoq; ab ipso productum est. Ita nullā uidebitur sibi curæ uniuersum esse. Cum tamen ab ordine rerum & alterius ad alteram affectionē & ab his quæ a libera potestate animi fiunt a parte prouidentie pateat effectus. Nam & si nullæ quædam partim corporis partim externarum rerum aīum plarūq; a uirtute repellant: ad oīa tamen resistit & inuicta diuino auxilio libertas humana euadit quæ res certamine martyrum qui pro euangelica doctrina cuncta libere subierunt pericula comprobatur. Infiniti pene homines non solum græci & barbari, uerum etiam mulieres teneraq; puellæ intrepide hæc accommodare. Quādo. n. alias talia cælestium motus effecit certamina: aut quādo uita hominum ante saluatoris nostri doctrinam tales luctationes proposuit? Vbi autem doctrina huiusmodi unquam fuit: quæ prauam suppositionem deiiceret: & cognitionem ueri dei omnibus immitteret? Quis autem sapiens unquam potuit doctrinam suam ad uniuersum orbem dispergere: & deus uel ab omnibus uel a pluribus credi? Quod si hæc nunq̄ fuerunt: non est certe causarum series & talis necessitas oīum horum causa. Nam si esset profecto alius quoq; eandem aut similem stellarum necessitatem nascens habuisset. Quibus porro satis saluator noster deus uerus per uniuersum orbem prædicatur. & qui apud græcos uel apud barbaros dñi putabantur: non alia re q̄ prædicatione nostri saluatoris deiiciuntur. Quod uero fatum uniuersi creatorem ipsum esse confirmauit: qui nullam esse fatorum uim docuit atq; docet quomodo igitur ipsum fatum non esse se ipsum prædicat? Qui autē prædicationis euangelicæ gratia uel certatur iam multis annis: uel etiam nūc certant: quomodo ad unam uoluntatem & fidem & ad eandem uirtutem animi uiuendiq; rationem diuersis temporibus & tam multi nostra memoria compulsi sunt? Quis mentis compos credere, unq̄ poterit iuuenes simul ac senes uiros & fœminas seruos & liberos doctos atq; indoctos non in uno climate orbis neq; in eadem hora natos: sed ubiq; terrarum & diuersis temporibus factis coactos unam & eadem nouam atq; inaudita doctrinam & quidē cum periculo mortis patriis ritibus anteposuisse: & uere philosophiæ dogmata duriciq; uiuendi quam delicias maluisse? Cæcus profecto de his ut trito prouerbio dicitur recte iudicaret non necessitate sed libero hæc fieri arbitrio.

Ipsorum gentilium philosophorum uerba contra eos quae fatum esse opinantur. Cap. VI.
 Lura dicere possem: sed quoniam suis testibus gentes non argumentis nostris
 confundere instituiimus: Oenomaum rursus audiamus: qui magno animo in
 libro de maleficis artificibus his aduersus Apollinē uerbis utitur. Sed eas igitur
 in delphis tu: neque possis tacere cum uelis: sic Louis filius Apollo uult modo: non quia
 uult sed quia necessitas uelle ipsum compellit. Videtur autem mihi quoniam in hūc ser-
 monem deductus sum de potestate nostra quam fundamentum humanae uitae multi
 appellant diligentius querere: hanc potestatem nos libertatem nuncupamus. Demo-
 critus autem si bene memini atque Chrysippus alter seruam alter semiseruam pulcherri-
 mam omnium humanorum rem conatur ostendere: de quibus tamen non multum cu-
 randum est. Quod si deus etiam aduersus nos est quid faciemus? Sed non est aequum
 uel Apollinē repugnantē ueritatem proderē Christo enim Chironis sic respondit: patria
 relicta Euboeam pete: ubi fatatum tibi est urbem aedificare. Quid ais o Apollo: An nō
 est potestatis meae patriam relinquere? quod si mihi fatatum est ibi urbem aedificare: siue tu
 consulas siue non & siue ipse uelim siue nolum omnino faciam: eritque mihi necesse etiam
 si nolum. Sed forte melius est tibi quam rationibus credere. Aliud igitur asseras: nuncia pa-
 trius o thesides in aëria urbem sibi condendam fore. Nunciarem inquam etiam si tu non
 praeciperes quoniam fatatum est. Acriam autem thasum insulam archilochus thelesi-
 dis filius prius appellatam fuisse docuit: & parisi coloniam illo mittere peruasit: qui ui-
 delicet nunquam id fecisset nisi tu iussisses. Cur igitur fatatum erat? Sed quoniam oculi su-
 mus age nunc mihi responde: Sumus ne ego ac tu aliquid? Sumus certe respondebis.
 Quae ratione id ita iudicabis? Non aliunde uidelicet quam sensu: percipitioneque quadam no-
 stra. Quod porro quomodo cognouimus animalia nos & ex animalibus esse? Vt ego
 quidem dico homines ex hominibus alter maleficus alter malefici redargutor. Vt uero
 tu diceres alter homo alter deus: & alter diuinator alter sycophanta. Quod tibi facile co-
 cedam: si rationibus ita mihi esse ostendes. Quid ais. An nō recte iudicauimus sensu ac
 percipitione nostra illud intellexisse? Nam si non ita se habeat quomodo aliquis ad del-
 phicum oraculum ueniat: nisi sentiat intelligatque alicuius se re indigere? Quomodo au-
 tem Chrysippus qui se in seruitutem induxit id quod dicebat intelligebat: aut quomo-
 do uel cum praesente Arcefilao disputat uel absenti epicuro respondet: si nec quid sit Ar-
 cesilaus: nec quid sit epicurus omnino percipit: nec percipere potest: immo uero nec quid
 ipse sit? Si haec aduersus uos quispiam diceret nullo modo ferre possetis. Quare o De-
 mocrite & o Chrysippe & tu o caelestis diuinator si molestum uobis uidetur: cum quis
 intelligentiam atque sensum eripere a nobis conatur: non ne nos quoque molestē ferre de-
 bemus si magni sensum & mentem uestram putatis: nobis autem fieri necessitatem ne-
 scio quam incutiatis: quam alius uestrum a deo esse asserit: aliud ab atomis deorsum la-
 tis ac inde sursum percussis: quae modo coniunguntur: modo resoluuntur fieri contē-
 dit? Cum aperte eo sensu ac mente quo nos aliquid percipimus: nec fugit nos quantum
 interest inter ambulare ac ferri: aut inter uelle atque cogi. Quorsum haec: quia haec nescire
 uidearis o Apollo quam sint ea quorum domini sumus: quae a nostra uoluntate de-
 pendent. Haec certe uoluntas nostra nō paucarum rerum principium est. Tu autem cum
 omnia scias hoc principium ita te latet: ut quae hinc sequuntur nullo modo scire iudica-
 ris. Non ne igitur imprudens es qui Laio respondisti quia interimi cum a filio fatatum
 esset. Ignorasti quippe quia uoluntatis suae dominus nasciturus filius foret. Illud porro
 ridiculum est coniunctionem nescio quam esse causarum & seriem. Utuntur autem sapien-
 tiores

iores ratione quadam Euripidis. Laium enim aiunt dominum sui fuisse: siue uellet filium procreare siue nollet. filio uero nato necesse fuisse ab eo interfici: quare potuisse id recte Apollinis providentia percipi: uerum filius quoque sicuti & pater suae uoluntatis erat. Et quemadmodum ille dare operam liberis & non dare: sic iste interficere & non interficere poterat huiusmodi sunt omnia responsa Apollinis: qui etiam apud Euripidem ad Laium dicit uniuersa tua sanguine corruct domus. Series igitur causarum quamnam fuit? Cades patris antecessit: & enigmati solutione matris nuptias consecutus est filius. Ad haec alter neporum regnum rapuit: alter profugus Adrastum filiam in uxorem duxit. Unde septem duces ridiculose mouentur: quae series ista coagulauit? Nam si Oedipus regnare uoluisset: aut Locastes nuptias repulisset: quomodo maledictionem illam curipideam in filios edixisset? Praeterea si Oedipodis filii conuenissent simul uel uicissim regnare: uel si qui profugit non ad argos sed in extremas terrarum horas abiisset: uel si cum in argos uenisset Adrastus ei filiam non dedisset: uel si uxore ducta in patriam reduci non curasset: aut si cuperet quidem ipse: Adrastus uero & ceteri duces contempsissent: aut si cum parati ad pugnam thebas petissent timore percussus frater cum fratre conuenisset: quomodo uniuersa domus corruiet? Sed facta omnia sunt ista dices fateor. Non enim rem sed seriem istam rerum necessariam pernego: quaecumque enim rem mihi optuleris simili quodam pacto eam incidere potero: ac ita ostendam nullam esse in rebus necessariam seriem. Quippe cum singula principia & causas rerum agitabilium libere homines mutare possint: an non intelligis quia & asinus & canis & pulex proprio appetitu mouetur? Quae omnia tu nullo modo sentire uideris apollo tibi Iupiter dedit. Locro respondisti dabitque mala: non recte o Apollo: non iniuriantem hominem tam male dii tractant. Cur enim Iupiter huius necessitatis auctor nos ac se ipsum non punit. Ipse quippe necessitatem agendi nobis imposuit. Cur ergo nos plectimur: qui huic seriei resistere nullo modo possumus? Tu quoque ipse uaticinandi inanem artem depone. Erit enim quod fatatum est etiam si non praedixeris. Lycurgum autem illum qua ratione laudasti o Apollo? Nam si bonus erat non illi hoc sed satis tribuendum. Si enim omnia necessitate agimus ut tu praedicās: non sponte sed ui bonus erat. Quasi quispiam mente captus formosos laudet: & deformes uituperet. Iurēnaque neque homines dicere possunt: noluit nos o Iupiter bonos esse: immo uero etiam coegisti prauitatem amplecti. Tibi autem o Chrysippe atque Cleanthes nulla laus attribuenda est si boni fuistis: ita uirtutem quidem laudabo: uos autem minime. Quare Epicurum quoque non dignum fuisse assero: quem ob probriis peteres mollem atque iniustum appellas eum o Chrysippe qui iuris sui non fuit haec quomodo dicebas si sponte ipsum peccare non credebas? Haec Oenomaus: qui tibi si non satisfacit reliquos philosophos plegere non grauēris. Multi enim atque insignes aduersus huiusmodi dogma scripserunt. Inde igitur aliqua quoniam multi tam docti quā indocti falsa opinione tenentur sumere statui.

Cap. VII.

Rimum igitur Diogenianum aduersus Chrysippum audias. Chrysippus enim & nos causam esse agitabilem & omnia fieri fato contendens Homeri testimonio utebatur: quod parum fuisse ab eo intellectum Diogenianus ostendit. Sed Chrysippi quaedam prius ponemus: qui i primo de fati libro necessitate omnia fieri auctoritate multorum arguit: & deum Homerum inducit dicentem.
Quae data sorte mihi est nato fors me inuidia pressit.
Quae nato inuoluit filis sibi parca seueris.

Quum mater peperit illum. Et alibi. Non est qui fixas parcarum auertere leges Effugere aut possit.

Non recordabatur enim inquit contraria istis alibi Homerum cecinisse: quibus & ipse Chrysippus in secundo libro tunc usus fuit cum inulta etiam a nobis fieri ostendere uolebat: quid enim clarius atq; acrius illis? Vt caderent tribuit sua certe amentia causam. Et rursus:

Quam falso accusant superos stultiq; queruntur Mortales: etenim nostrorum causa malorum Nos sumus & sua quęq; magis uerordia lædit.

His enim & horum similibus non esse cuncta necessario & fatis faciunda nobis probatur: quis etiam ab illis carminibus parum ab Homero Chrysippi dogma confirmatur. Non enim oĩa sed nonnulla fato fieri uerbis suis Homerus significat. Cum enim dicit.

Quę data forte mihi est nato fors me inuida pressit. Non oĩa profecto sed mortē fatis ac necessario euenire ostēdit. hoc ipsum ē illud uult.

Quę nato inuoluit filis sibi parca seueris Non enim omnia sed quędam fato destinata necessario sibi euentura confirmat. Illud quoq; ab Homero optime dictum est.

Non est qui fixas parcarum auertere leges Effugere aut possit.

Quis enim potest quę necessario impendent effugere? Nō ergo suffragatur Homerus Chrysippo: uerum ē refragatur. Ille nāq; apertissime a nobis multa fieri prædicat: necessario at cuncta fieri nunq̃ ab eo dictum est. Chrysippus uero necessitate factorū cuncta fieri conatur ostendere. Et ille quidem cum poeta si non pollicetur ueritatem rerum docere: sed uarias hoĩum opiniones plerūq; ponit: unde non est alienum ab eo: cōtraria nonnunq̃ dicere. Philosophis autē & contradicere sibi ipsis turpe est: & poetarum uiri testimonio magis q̃ ratione turpissimum. Putat autē insolubilibus uiri argumentis expositione noĩum. Fatum. n. dicit dictum quoddā determinatumq; diuinitus esse. Parcas atē e contrario qm̃ nemini parcant. Sortes quia ita sortitum unicuiq; sit: ac ideo tres esse parcas arbitrantur: quia tria sunt tpa in quibus oĩa inuoluuntur. Lachesimq; dictā esse quia lanchanim græce euenire per sortem designat: Atropon quia uerti non possit. Clotho quoniam contorta & coordinata omnia teneat hoc. n. nomina ipsa græca lingua ostendunt. His nugis fatalem putauit necessitatem demonstrasse. Ego at fatis mirari nō possum quomodo nihil se penitus afferre non sensit. Significent. n. nomina quemadmodū exposuit: positaq; ab hominibus sint ea de causa. Cur igitur o Chrysippe uulgares ubiq; opiniones sequeris? An forte quia omnes uulgo ueritatis perspicaces tibi uidentur? Quomodo igitur scripsisti neminem esse hominem qui non aque ac Orestes & Alemeon insaniant. Præter solum sapientem? Deinde addis unū uel duos aut admodū paucos sapientes fuisse: opinionesq; multorum de gloria deditiis de regno de uoluptate quę omnes pene bona arbitrantur tanq̃ uulgares resutandas ducis? Aut quomodo omnes pene leges male positas a rebus publicis putas? Cur autē tam multos etiam libros conscripsisti? Non enim docendi sunt qui falsas opiniones non habent nisi forte recte tūc omnes opinari dicas quando tecum conueniunt: cum uero diuersa q̃ tu putant tunc furiosos appelles.

nos appelles. Nam cum te sapientem non nomines non erit nobis argumēto recte illos sapere qui tecum conueniunt. Deinde quare oēs furere dixisti: cum laudare quasi sapientes quia te sequitur debuisses? Ad hæc et si non fuere illos ego asseram cum tñ a sapientia longe absint: ridiculosum est propter positionem noīum eorum uti testimonio quos non prastantiores teipso neq; sapiētiore arbitraris: nisi forte eos qui ab initio hæc noīa excogitarunt sapientes fuisse contendas: quod ostendere nullo pacto poteris. Sed sit ita quomodo ergo nominibus significatur oīa simpliciter fati fieri: & non ea solum quæ fatata sunt? Nam & parcarum numerus & noīa ipsarū & fusus & glomeratum in eo filium ceteraq; huiuscemodi inuitabilem a sæculo determinationem causarum ostēdunt. Quæ tñ necessitas earum rerum solummodo est: quæ necessario euentura sunt: quæq; aliter accidere non possunt. Quæ uero non quas infinitas esse scimus earum aliis diis hoīes attribuerunt: alias uoluntati nostræ subiecerūt: aliis natura præest: aliis fortuna: quam mutabilem atq; instabilem esse uolētes prisca hoīes significare in pila sedentem depingunt. An hæc oībus ita esse non uidentur? Ita quæcūq; fato aut fortuna fiunt oīa diuinitus fieri arbitrantur quæcūq; autem nos agimus nostræ uoluntati attribuit. Quare uides nō attestari tibi uulgarem hoīum opinionem: sed potius repugnare. Paulo post deinde ait. Sed in primo quidē libro huiusmodi demōstrationibus utitur Chrysippus: in secundo uero repugnantia opinionī suæ soluere conatur: quæ nos incipientes conscripsimus: ut puta studia hoīum retunduntur: nec laus aut uituperatio mouere hominem poterit. Quare in secundo libro ait manifestum esse multa fieri a nobis: quæ tñ ad gubernationem totius referantur ea fatata esse. Vt utur autem huiusmodi exemplis. Non inquit simpliciter fatatum fuit uestem te non posse amittere: sed si eam diligenter custodieris: ab hostibus quoq; nō capi te fatatum est si hostes caueris: liberos quoq; habere fatatum si uxorem uolueris cognoscere. Nam ut si quis diceret milonem inquit pugillem intractum fato certamine abiturum non recte arbitrareris si luctaturum cum putares: sic & in aliis res se habet. Multa. n. sunt quæ fieri non possunt nisi nos quoq; studium conferamus. Ita. n. fatata sunt si nos uoluerimus. Mirāda profecto est huius sermonis inconstantia. Nam quemadmodum dulce amaro & nigrum albo & calidum frigido contrarium est: sic & fatum libertati nostræ contrarium. Nā quæ fatata sunt siue nolis siue uelis omnino fiunt. Quæ uero in nostra potestate sunt ea sicut uolumus diligētia nostra disponuntur. Si ergo diligenti obseruatione in ea factum est ne uestem amiserim & liberi nati quia uxorem cognoscere uolui: nec captus ab hostibus quia fugi: & intractus e gymnasio recessi quia certare nolui: quomodo fatata hæc erant? Nam si fatata erant nihil uoluntas mea contulit: & si contulit non fatata. Nō possunt enim hæc simul conuenire. Fatata inquit hæc sunt: nam uoluntas nostra fati continetur. Quomodo inquam fatata sunt: si mea potestatis est pugnare & non pugnare? Sed nō contineri fati uoluntatem nostram uerbis quoq; suis aperitur. Habebis enim filios inquit si uxorem cognoscere uolueris: si nolueris igitur non habebo: hæc ita dicere in rebus fatatis nō possumus. Non enim morituros omnes homines aut non morituros si hoc uel illud fecerint: sed simpliciter morituros dicimus: suscepiibileq; doloris esse simpliciter dicimus siue uelint siue non. Quare patet quando aliquid fit quia nos operam dederimus a nulla causa cōtineri: sed nostræ id esse potestatis: quod si ita est nulla serie causarum a sæculo continebatur: nisi forsan ipsum quoq; uelle ac nolle fatatum in nobis sit: ut necesse sit uelle aut nolle uxorem cognoscere. Nulla igit in nobis potestas esset nisi diligētia mea uis saluaretur: & si amitteretur omnis ego culpæ profecto expers: quemadmodū nulla

dignus laude si saluaretur: Hæc Diogenianus. Nunc Aphrodisium audiamus Alexandrum præclarum in philosophia uirum: qui in libro quem de fato ad Antonium edidit his uerbis. Chrysippi dogma refutat: Omnium quæ fiunt inquit quattuor sunt causæ: ut diuinus Aristoteles demonstrauit. Causarum enim quædam efficiētes: quædam ad materiam reducuntur: quædam ad formam: quædam finales sunt. Finale autem causam dicimus cuius gratia: quis enim non omnia quæ fiunt quattuor his causis egeant: nulla tamen res quaternarium causarum numerum excedit: uerū ut res pertior fiat in re aliqua ista consideremus. Statuæ igitur causa efficiens artifex est: quem statuarium appellamus. Aes uero aut lapis ut materia. Species uero aut forma quæ huic subiecto ab artifice imponitur etiam causa est. Nec istæ tres solummodo causæ sunt: uerum etiam non minus finis cuius gratia facta statuæ est: ut uerbi gratia ad quendam hominem honorandum. Nam absq; aliqua huiusmodi causa non esset facta: profecto statuæ. Cum igitur istæ causæ rerum sint ac inter se manifestissime differant: quis in nonnullis concidere uideantur: fatum ad efficientem causam non iniuria reducimus. Nam ad ea quæ fato fiunt ita se habent sicut ars ad statuam. Quare si aperte uidere uolumus utrum cuncta an quædam fatata sint efficiens nobis causa diligentius est considerata. Omnia igitur quæ fiunt quædam alicuius gratia fiunt: cum efficiens ad finem aliquem tendens ea faciat: quædam nullius ut barbæ tactus manus nonnunq; extensio & similia: quæ quoniā sine aliqua intentione temere fiunt omnino relinquenda sunt. Quæ autem alicuius gratia fiunt alia natura alia ratione fiunt. Nam & natura certo quodam ordine ad finem puenit nisi impedita fuerit. Cum aut finem consecuta sit cessat motus ratio etiam nihil frustra facit sed ad determinatum semper mouetur finem. Ratione aut fieri dicimus qñ qui facit cogitatione quæ factururus est prosequitur quæ sunt quæ artificio & quæ uoluntate fiunt. Inter hæc & ea quæ natura producantur id interest: quod naturalia in se ipsis principium atq; causas generationis habent: & fiunt quidem ordine: sed natura faciens nulla utitur ratiocinatione. Quæ uero arte ac uoluntate fiunt foris habent motus principium: & facientem causam non in ipsis productioniq; suæ facientis præest cogitatio. Fortunam autem & casum ad ea reducimus quæ alicuius gratia fiunt. Differunt aut ab his quæ præcedenter alicuius gratia sunt: quoniam in illis quæ finem antecedunt ipsius finis gratia fiunt. In casu aut atq; fortuna quæ ante finem sunt alterius gratia fiunt. Accidit autem eis cum alterius gratia fiunt quasi finis quod a casu & fortuna factum est. Hæc cum ita se habeant considerandum est quæ quasnam efficientes causas connumerare fati debemus: an ad eas reducendum est quæ nullius gratia sed fatum ad finem alique tendere oēs dicimus: quamobrem in his quæ alicuius gratia fiunt collocandum est. Hæc cum primum ita paritiss sit Alexander: multis deinde argumentis ostendit nihil aliud esse fatum aut fatatum quam quod natura fit. Nullo enim modo inquit ad rationem & uoluntatē nostram reduci fata possunt. Præter naturam ē fieri nonnulla ostendit: cum interdum accidat impedimento quodā naturam detineri. Si ergo præter naturam quædam fiunt: profecto si natura fieri est fato fieri: fient etiam præter fatum. Videmus. n. iquit corpora humana ægrotationibus aliis aliud secundum particularem eorum naturam esse subiecta nec sumus nescii huiusmodi naturalem corporum dispositionem diligenti norma uiuendi & medicorum arte & deorum consilio in melius uerti: quod similiter animo quoq; accidit. Nam præter naturalem inclinationē eius quam complexione corporis habet exercitio atq; doctrina melior sepe fit. Vnde cum Phisognomo Zopyrus turpia quædam de Socrate & a uirtute ipsius aliena dixisset: ac a multis iccirco derideretur. Non errat

Socrates

Socrates respondit Zopyrus: huiusmodi enim natura essem nisi naturam philosophia superassem. Huiusmodi ergo ait esse quibus natura præest. quæ naturalia nihil a fati differre ostendit. A fortuna uero ei fieri ait: quæ nullo modo intenduntur quando alteri us gratia quædam fuit: & aliud accidit quod ab initio nec sperabatur quidem: ut si quis fodiens thesaurum inuenit cum huius gratia non federet: & equus casu saluus quando non huius gratia sed alimenti cupiditate hostes fugiens domum redierit: quæ omnia fato non fuit. Sunt autem inquit causæ quædam hominibus penitus ignotæ. Nonnulla. n. suspensa morbos aliquos curare dicuntur in quibus nullam certam habemus causam: incantationes et maleficæ artes quæ causam habent incertam: Sed propter hæc sunt quædam quæ ad utrumlibet contingunt dicuntur: quæ fato fieri oïno negamus: ut mouere pedem leuare supercilium tacere loqui cæteraque huiusmodi innumerabilia: quæ fati fieri nullo modo dici possunt. Non enim quod fatatum est contrarium suscipit. Præterea consilium hominis frustra non est: esset autem frustra si homo necessario ageret quæ agit. A parte autem id præter aialia cætera homo possidet ut non similiter illis phantasiam sequatur: sed rationem habeat qua facienda uidet. cuius quidem usu ea quæ in phantasiam inciderunt examinans siquidem examinabo probat concedit phantasiam: & ad agendum mouetur. Sin uero improbat eicit expellitque ipsa rationi obtemperans: unde solummodo de his quæ agere possumus deliberare solemus. Et si aliquando nimia cupiditate non maturo quicquid consilio agerimus temeritatis atque sprete consilii crimine postea nos ipsos accusamus omnes temere aliquid agentes uituperamus hortamurque consilio uti quasi agendi potestas in nobis sit. Quod autem opinio quæ de fato habetur falsa penitus est: inde patet: quia etiam eius opinionis auctores & docent & hortantur & discunt & consulunt. Increpant etiam castigant que suos quasi propria uoluntate peccantes: plurima quoque conscribunt quibus ad rectos iuuenes adhortantur mores: uiciniaque dignum putant siquis inuitus peccat: sponte autem delinquentes puniendos non negant. Quare uel secundum ipsos hæc necessitas fati nulla penitus est: libertas igitur nostra natura inest omnibus. Plura tamen non esse nostra potestatis concedimus: ut omnia quæ natura uel fortuna fiunt: quæ nullus fati subiecta dicere audebit: his ita nobis compediote a summis philosophorum sumptis quæ diuinis nostrisque scripturis astipulantur: opinionem uero de fato simpliciter redarguunt: non est alienum aduersus etiam malignam chaldæorum astrologiam quam ueluti disciplinam aliquam profitemur nonnihil asserere.

Bardefanes de eodem. Cap. VIII.

Icamus igitur non mea sed ea quæ Bardefanes uir genere quidem syrus doctrinam uero celestium corporum omnium chaldæorum excellentissimus in dialogo quem sciscitantibus amicis composuisse ait hoc modo scribit. Natura homo nascitur inquit alitur crescit comedit bibit dormit senescit moritur: quæ omnia sibi cum ceteris animalibus communia sunt. Sed bruta quidem cum animalia sint coniunctione procreata natura omnino feruntur. Leo carnes est: saluti suæ propugnat si quis iniuriam infert: Oues fœnum edunt carnes non tangunt: nec ab iniuria se defendunt. Scorpio aggerem comedit & pestifero non iniuriantes stimulo petit. formica natura duce hyemem suspicatur: circa summis laboribus futura sibi alimenta in æstate recondit. A pes mel operantur & melle nutriuntur. Plura mirabilioraque possem narrare: sed hæc sufficere arbitror ad intellegendum naturam ferri expertia rationis animalia & secundum eam iucunde uiuere. Soli

autem homines cum & natura ducantur ut dictum est: mentem etiam & orationē quae a mente profertur quasi praecipuum quoddā donum possident: quo non natura ferunt. Non enim unus cibus omnibus est: sed alii sicut leones nutriuntur: alii sicut oves. non est unus uiuendi modus: non simplex re-
rum cupiditas. singuli enim hominum propria uoluntate uitam sibi eligunt: nec uicinos nisi quantum uolunt imitantur: libertas enim hominis seruituti subiecta non est. Nam etiam si sponte seruiat libertatis suae id quoque est ut possit cum uelit seruire. Multi hominum ac maxime alaneorum gentis quasi atroces bestiae carnibus aluntur: panē non comedunt non quia non habent sed quia nolunt: nonnulli carnes omnino fastidiunt alii pisces solummodo edunt: nonnulli etiam si fame morentur: pisces non esset alii aqua: alii uinum: alii ceruissiam bibunt. Adeo multiplex atque diuersa cibi & potus in hominibus est differentia: ut in oleribus quoque comedendis conuenire non uideatur. Sunt etiam quaeluti scorpiones aut aspides non laesi iniuriatur. & qui non iniuriantur quidem: sed laesi appulant iniuriā nonnulli tanquam lupi rapiunt & sicut catæ furant: alii tanquam oues sic oia ferunt ut et iniuria uexati perperant: Vnde alios iustos alios iniustos appellamus. His rebus apud tū est non natura in oibus hominem ferri. Vnde non in oibus natura est: hec uero diuersa: sed in quibusdā natura: in quibusdā uoluntate. Quare in his laudem uel uituperationē meretur in illis autem iure sculpabilis est. Post pauca deinde subiicit diuersas hominibus leges scriptas & non scriptas in diuersis regionibus latas esse: e quibus inquit narrabo quanto melius possum. Apud seras lex est nec occidere nec fornicari nec furari nec adorare simulachra: Vnde in illa regione nullum templū conspicitur: nulla mulier meretrix: nulla adultera: nemo fur: nemo homicida: nec uoluntatem alicuius illoque ardentissima stella martis in medio caeli constituta ad eadem homines coegit: nec Venus Marti coniuncta ut alienam quispiam sollicitaret uxorem potuit efficere. Atqui singulis et apud eos diebus in medium caeli martem peruenire necesse est: & in tanta regione singulis horis nasci homines negandum. Apud indos autem & bactros multa milia hominum sunt qui brachmanes appellantur: hanc traditione patrum quam legibus nec simulachra colunt: nec animatum aliquid comedunt: uinum aut ceruissiam nunquam bibunt: ab omni demum malignitate absunt soli deo attendentes. At uero ceteri omnes indii in eadem ipsa regione adulteriis caede temulentia simulachrorum cultu inuoluuntur: inueniunturque ibi nonnulli immo uero gens quadam indorum est in eodem climate habitans qui homines uenantes atque sacrificantes deuorant: nec ulli planetarum quos felices ac bonos appellent a caede ac sceleribus istis prohibent: nec maligni brachmanas pellere ad malefaciendum potuerunt. Apud persas lex erat filias sorores matres quoque ipsas in matrimonium ducere: nec in perfide solum uerum etiam quicumque persarum ad alia climata orbis e patria exiuerunt: nefanda haec diligenter matrimonia celebrarunt: quos aliae gentes hoc scelus abominatae magusleos appellant: suntque usque ad hodiernum diem in media aegypto phrygia gallatiacque plurimi maguslei susceptione patrum eisdem sceleribus contaminati: nec dicere possumus in terminis & domo Saturni cum saturno ipso in natiuitatibus omnium Marte aspiciente uenerem fuisse. Apud getulos lex est a mulieribus agros coli: aedes aedificari: huiusmodique cetera opera fieri: & ad haec ut quibuscumque uelint conueniant: nec a maritis accusantur: nec adultera appellantur cum passim oibus miscantur: ac praecipue aduenis: Aspernatur quoque apud eos foeminae uniuersos odores: nec tinctis uestibus induuntur: & nudis omnes pedibus degunt: cum uiri apud eos econtra & uestibus & odoribus & coloribus uariis gaudeant: nec id mollicie faciunt. Fortes enim & bellicosissimi propter ceteras gentes sunt: Nec omnes apud eos

apud eos natae feminae in capricorno aut aquario male affectam uenerem habuerunt: nec uiri oēs in ariete una cum marte constituta uenere nati sunt: quod fortes simul & dedicatos efficere uiros chaldaeorum nugae conclamant. Mulieres in bactris praestanti ornatu atque unguentis utuntur: & ab ancillis & seruis multo magis quam earum mariti cultae singulari quadam pompa equitantes exeunt auro atque lapidibus phaleris equorum ornatis: nec caste uiuunt: sed tam seruis quam conuenis permiscetur: nec a uiris accusantur: quippe cum eorum diuini uideantur nec bactrianarum omnium natiuitas uenerem cum Ioue ac marte in medio caeli & terminis ueneris habuit. Apud arabes adulterae omnes interimuntur: & suspectae solummodo puniuntur. In parthia uero atque armenia interdum a iudicibus iudiciis interdum occisi a cognatis homicidae necantur. Qui autem uxorem aut filium aut filiam aut caelibem fratrem aut innuptam sororem interfecerit nec accusatur quidem: lege namque sanctum est cum apud graecos & romanos uideamus maiori supplicio pericidia expiari. In atriis qui aliquid uel minimū furatus est lapidibus obruitur. In bactris qui paucula furatur sputis de decoratur. Romanorum legibus uulneribus caditur: ab euphrate fluuiio usque ad orientalem oceanum cui caedes uel furtum obicitur non magno mero re torquetur. Qui uero pudorem masculi eripuit si res in lucem uenerit magnitudine ignominiae se ipsum interficere cogitur. Graecorum et sapientes speciosos sequi pueros non uerentur. In eadem orientis plaga parietes atque cognati si cognouerint filios aut agnatos turpitudini se subicisse & interficiunt & sepulturae tradere non dignantur. Apud gallos autem pueri publice nubunt: nullosque dedecore propter legem notantur: nec est praestito possibile omnes qui apud gallos prodiit florem aetatis uenerem & mercurium in domo saturni & martis termino occidentes habere. Multi uiri apud britannos unam uxorem habent apud parthos contra multae feminae unum maritum: casteque omnes uiuunt legibus obtemperantes. Amazones uiros non habent: sed tempore ueris fines suos egredientes cum uicinis conueniunt. Unde omnes naturali lege eodem tempore pariunt: masculique interfectis solas feminas alunt bellicosaeque omnes similiter sunt magnam exercitationis bellicae curam gerentes. Mercurius in domo sua cum uenere a chaldeis efficere dicitur homines numularios & qui fingere atque pingere sciunt: in domo uero ueneris unguentarios uocē exercentes histriones actoresque fabularum. At apud Saracenos & mauros in superiore quoque libya & exteriori germania & apud Sarmatas & scythas ceterasque gentes quae septentrionales ponti partes habitant in Alania quoque atque in Albania Othene Saunia atque Aurea nullus numularius nullus pictor non architectus non geometra nemo exercens uocem nemo fabularum actor inuenitur: sed inanis omnino in tot tantisque orbis terrarum partibus mercurii atque ueneris huiusmodi coniunctio inuenitur: omnes medice canes non parua alunt cura: quibus morientes homines adhuc spirantes proiciunt: neque omnes in natiuitate diurna lunam cum marte sub terra in cancro habuerunt. Indi mortuos cremant: quibus cum sponte uxores concremantur: nec omnes qui sponte rogum mariti ascendunt mulieres natiuitate nocturna solem cum marte in termino martis in leone habuerunt. Plurimi germanorum laqueo gulam frangunt: nec est possibile omnes qui ita se suspendit interceptam a Saturno atque Marte lunam habuisse. Quid plura singulis horis apud omnes gentes homines nascuntur. Vbiq; autem leges atque mores propter liberam hominis potestatem praeualere uidemus nec natiuitas aliqua nolentes. Scias ad homicidium compellit: aut brachmanas ad esum carniū: nec psae a scelertis nuptiis remouent: nec indi a rogo: nec medi a canibus: nec parthi ne multas ducant uxores: nec a castitate mesopotamieses feminae: nec graeci a gymnastis ubi nudis corpo-

ribus exercentur: nec romani ab imperando: nec galli ne muliebria patiantur: nec gentes omnes quas barbaras appellamus mularum cognitionē approbandam ducunt. Singula namq; gentes ut uolunt & qñ nolunt libertate sua utuntur legibus moribusq; obediētes: naturam quoq; ipsam quæ corpus homini tribuit sequētes interdum sponte sapius etiā coacti suntq; ubiq; diuites atq; pauperes principes & subditi sani & ægroti: nemoq; ipsorum necessaria natiuitatis sorte hæc consecutus est. Hæc o Bardesane quis satis nos mouent astrologi tñ terrarum orbem in septem climata partiuntur: & alius in alio climate plātaram dñari dicitur: diuersasq; leges hoīum a principibus positas quos nō aliena a legibus quas tulerunt loca stellarum habuisse non est impossibile. Non est o Philippe uera inquam hæc ratio. Nam & si terrarum orbis septem partibus diuidatur: i singulis tñ partibus multas nec. vii. solummodo. vii. planetarum instar: nec. xii. ad. xii. numerum signorum: nec facierum numero. xxx. &. vi. sed innumerabiles legum differētiās inuenimus. Repetere igitur debetis uobiscum crebro quæ dixi. In uno. n. idorum climate atq; regione sunt qui a carnibus oīno abstinent. & qui uel humanas carnes deuorāt & magusse non in perfide solum sed ubicūq; habitant filiabus matrimonii me iure connectuntur. multæq; barbæ gentes aliæ meridiem aliæ occasum: aliæ ortum: aliæ septentrionales partes diuersas & regiones & climata habitantes nulla mercuriali scientia participant. quot sapiētes putatis malas leges sanxisse? quot leges necessitate solutas? quot uictores leges uictis dedisse? nec tamen stellarum aliqua proprium clima mutauit: nō stra memoria in Arabia Romani uincentes irruerunt: & barbarorum expulsi legibus suas seruari iusserunt. Sed exponam uobis quod oēs facile ad hanc ueritatem adducere potest. Omnes iudæi mosaica lege in octaua die pueros circumcidūt: nec alicuius stellæ uī coguntur nec regionis tempore impelluntur: nec alienis moribus ut aliter faciant inducuntur. Nam siue apud Syros siue apud Galatas siue in italia siue in gracia siue in Parthia ubicūq; sint legem suam seruant: quod necessitate natiuitatis fieri nullo pacto potest. Non. n. possibile est eandem habere natiuitatem omnes iudæos: præterea unam semper. vii. dierum ubicūq; fuerint ab omni opere cessant: nec iter agunt: nec igne utuntur: nec genethliaca quædam ratio coercet Iudæum ædificare uel diruere domum: uenire aut emere illo die: atqui multi eorum eo die nascuntur: multi ægrotant aut sanantur multi deniq; eo die moriuntur: hæc enim liberi arbitrii non sunt. In syria & osroene sunt etiam galli & phrygia matri deorum multi abscedebantur. Deinde rex Abgarus oīanu quoq; manus qui id agebant abscindi iussit: ne quisq; postea in Osroene uirilia sibi amputauit. Quod autem dicemus de christianiōrum secta: qui in omni parte orbis immo uero in omni ciuitate inueniuntur: nec multas parthi christiani ducunt uxores: nec canibus mortuos obiciunt. Medi: nec Persæ filias ducūt: nec bactriani & galli matrimonia corrumpunt: nec ægyptii Apin aut canem aut hircū aut selem colūt: sed ubicūq; sunt alienis legibus & moribus uiuere: nec cogi possunt: nec genethliaca ratione aut sua aut principis alicuius impelluntur unq; ut quæ nefanda magister eorum duxit facienda putent. Sed paupertatem labores ignomineam cruciatus intolerabiles sufferunt. Nā quem admodum libertas nostra cogi non potest: sic corpus nostrum non facile potest pericula effugere: & certe si omnia potestatis essent nostræ nos essemus inuierfam: sin uero nihil possemus aliorum essemus organa nihil nostra uoluntate producentes. Deo autem uiolente nihil impediri potest: illius enim potestati cuncta subiiciuntur: qui unicuiq; natura præcipuum aliquid largitus est. Homini autem illud dedit eximium ut libertate uoluntatis atq; iudicii uteretur. Hæc Syrus ille.

De eodem per auctoritatem scripturæ ab origene. Cap. IX.

Erum quoniam ab exterioribus multe iam ad hanc rem collegimus nō erit ab re non nihil a sacris afferre litteris : ut undique falsitate obruta ueritas facilius emergat. Sed qm̄ nudas intelligere sacras uoces perfectorum est ab excellenti earum interprete expositionem petamus. Audisti quippe quātus fuit ille Origenes quē non negauerim laboribus suis persuasus ineffabili æternæ gloriæ uti gaudio: quem exteriorēs etiam propter mirabilem in omni genere rerum doctrinam minime ignorāt. Audi ergo quid de proposita quæstione sentit: & quomodo totam hanc rem in commentariis super genesim complexus est. Valde nec necessarium est inquit diligentius exponere in signa facta esse luminaria solem scilicet atq; lunam & reliquas stellas. Non. n. solū gentiles stellarum coniunctione atq; aspectu quæ in terris sunt necessario accidere credunt: quam uim fatum appellant: uerum etiam multi ex fidelibus cōturbantur impossibile aliter fieri credentes q̄ stellarum cursus effecerit. Vnde sequitur nullam in nobis esse libertatem: nullam operationem nostram laudari aut uituperari iure posse: ita prædictum a scripturis dei iudicium quo alii ad æterna supplicia alii ad æternam beatitudinē destinātur falso fore prædicaretur. Quid plura? Ipsa quoq; fides & saluatoris nostri aduentus & omnis prophetarum labor ac apostolorum in constituendis ecclesiis prædictio inanis erit nisi forte Christum quoq; quis audeat dicere cælestium corporum ui coactum fecisse quæ fecit passumq; fuisse quæ passus est: nec suæ deitatis sed stellarum cuncta uirtute euenisse: his impiis uerbis etiam illud conficitur ut fideles fato ducti in Christum credant: quos libenter interrogabimus quamobrem deus huiusmodi mundū produxit. An ut in eo alii absq; ulla culpa muliebria paterentur: alii immanes bestias crudelitate uicerent homicidio & rapina gaudentes? Quid oportet hæc innumerabilia dicere: in quibus non hominibus sed deo culpam attribuunt: quem nullo modo iustum esse ostendere poterunt. Quomodo enim qui tot tantaq; mala produxit iustus esse dicitur? Præterea interrogandi sunt utrum etiam ipsi qui hæc dicunt stellis subiecti sunt: an soli miseriam effugerunt: si primum manifestum est quia a stellis etiam hanc opinionē consecuti sunt: quæ si uera est cur omnibus insita similiter non est. Sin alterum cur non omnes simpliciter ab huiusmodi necessitate liberamur? Ad hæc si fato res humanæ aguntur: cur orant? cur uouent? cur temere aliquid a deo petunt? Quid plura? abunde namq; his paucis pater temere susceptam a multis opinionem de fato: quare aut cum illud cōsideremus sint in signa luminaria in hunc sermonē incidimus nunc explicemus. Qui ueram alicuius scientiam ab aliis acciperunt: aut ab his qui interfuerunt passiq; sunt: aut ab his qui uiderunt: aut ab his qui nullomō interfuerunt: sed auditu didicerunt docent. Si ergo ab alio quis auditu factū esse aut fatū: aliquid: cuius tñ ille nec fuit nec erit cā: si iccirco qm̄ ab illo didicerit cām ipsius fuisse illum uel futurū esse arbitratur: non parum profecto errat: ueluti si quis prophetæ librū euoluat in quo de prodicione Iudæ scribit: & cum iam parratā rem uideat qm̄ a libro futurum id didicit librum causam putet: aut si nō librū ipsum auctore libri uel hunc quidē minime sed deum qui inspirauit. Nā quē admodū pphetiæ de Iuda diligentius uerba examinata non fuisse deum cām pdictionis ostendunt: sed solum significasse quod prouiderat ex malignitate illius futurū. Sic si qs altius uoluerit præscientiæ dei uniuersaliter rationem scrutari: & q̄ i quibusdam futura nō ipressit: nec eū qui præsciuit oīum q̄ præsciuit: nec eas res quibus præscita ipressa sunt cām esse profecto itelliget. Deum igitur omnia futura præscire q̄q; etiam per cōmunem

de deo conceptum clarissimum sit: tñ & a scriptura nonnihil asseramus Susanam ergo audiamus dicentem. Deus æternæ qui absconditorum es cognitor qui nosti omnia ante q̃ fiant: tu scis q̃ falsum testimonium tulerunt aduersum me. Dilucide aut̃ in tertio regum non solum res gestæ: sed ipsum quoq; nomen regis complures annos prophetice sic conscribuntur. Et constituit Hieroboam diem solemnem in mense octauo quintodecimo die mensis in similitudinem solēnitatis quæ celebrabatur in terra Iudæ & ascendit in altare quod erat in bethel ut immolaret uitulis quos fabricatus fuerat. Et post pauca & ecce uir dei uenit de Iuda in sermone domini in bethel Hieroboam stante super altare & thus iaciente: & exclamauit contra altare in sermone dñi & ait. Altare altare hæc dicit dñs. ecce filius nascetur domui. Dauid Iosias noie: & immolabit in te sacerdotes excelsorum: qui nunc in te thura succendunt: & ossa hoium incēdet super te: deditq; in die illa signum dicens hoc erit signum quod locutus est dñs. Ecce altare scindetur: & effundetur pinguedo quæ in eo est. Deinde significatur repente altare scissum ac effusam pinguedinem fuisse secundum signum quod homo dei dederat in uerbo dñi: apud Esaia aut̃ qui multo ante captiuitatis tempora fuerat noiatim de Cyro mentio fit: qui captiuitati finem attulit. Hæc dicit dñs deus Christo meo Cyro: cuius apprehendi dexterā ut subiiciam ante faciem eius gentes & uires regum fundam: aperiam ante eum ianuas & urbes non claudentur. Ego ante ibo & montes humiliabo: portas æreas conteram: & uestes ferreos confringam: & dabo tibi thesauros absconditos: ut scias quia ego dñs qui uoco nomen tuum deus Israel propter seruum meum Iacob & Israel electum meum: quibus dilucide significatur propter beneficia quæ populo contulit multarum sibi gentium regna diuinitus fuisse concessa. Apud Danielem quoq; Nabuchodonosor per imaginem futura regna conspexit. Aurum namq; assyriorum argentum parsarum æs macedonum ferrum Romanorum imperium prætendebat. In eodem propheta de Dario ac Alexandro & de quattuor Alexandri successoribus: de Ptolemæo quoq; rege ægyptii q̃ cognominatus est Lagus his uerbis scribitur. Ecce autem hircus caprarum ueniebat ab occidente super faciem totius terræ: & habebat cornu inter oculos suos: & uenit usq; ad arietem illum cornutum quem uideram stātem coram Vbal: & eucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ: cūq; appropinquasset prope arietem efferatus est in eum: & percussit arietem: & contriuit duo cornua eius: nec poterat aries resistere ei: cūq; misisset eū in terram conculcauit: & nemo quibat liberare arietem de manu eius: Hircus autem caprarum magnus factus est nimis: cumq; creuisset factum est cornu eius: & orta sunt quattuor cornua subter illud per quattuor uentos cæli. De uno autem ex his egressum est cornu unum: & factum est magnum contra meridiem. De Christo uero etiam minutissima prædicta fuisse non ignoramus: locum ubi natus ubi educatus est: recessum in ægyptum: miracula etiā quæ fecit: & quomodo Iudas eum tradidit. Hæc enim omnia argumento sunt deum ab æterno cuncta præscire. Ipse quoq; saluator euerisionē hie rosymorum prædixit. Quorsum hæc: ut facilius enodare possimus quomodo stellæ in signa factæ sunt. Sic igitur fitas esse in cælo stellas non ignoramus: ut & contrario motu quin uniuersum & alias tardius alias uelocius ferantur. ut hoc modo per uarios earum aspectus atq; coniunctiones tam uniuersa q̃ singula non quidem homines (excedit enim omnino exquisitissima motus stellarum ratio mentem hominum) sed uirtutes quibus ut postea ostendemus hæc scire necesse est percipiant. Cum autem homines aut quibusdam obseruationibus: aut aliquorum spirituum & doctrina qui ordinem suū transgressi multa hominibus suggesserunt: nonnulla stellarum motu confusius præuiderint

derint putarunt eas a quibus capiuntur causas earum esse res quas non efficiunt sed significant de quibus oibus breuiter ac exquisite secundum vires nostras dicimus: Proponantur igitur hæc ordine consideranda: quo pacto cum a sæculo futura deus oia præsciat libero nos arbitrio fruamur: & quò stellæ non sint humanarum rerum causa: sed solummodo signa: & quò hoies exactam de his cognitionem habere nequeat: sed uirtutibus quæ superiore hoie sunt hæc signa diuinitus depicta sunt. Postremo quamnam cā fuerit ut deus signa futurorum ad cognitionem uirtutum expresserit. Primū igitur aggrediamur quod gentilium sapientes in magnos intrusit errores. Cum .n. præscire deum uniuersa minime negarent: necessario nos agere quicquid agimus crediderunt: Nā si ab æterno inquit inuisum aliquid futurum deus præuidit nec scientia diuina falli potest erit oīno ille inuisus: nec possibile est inuisum eum non fore cum non possit aliter agere quā deus præsciat: ex quo ad sequentia et nonnulli descendentes frustra culpari inuitos contendunt: similiterque de cæteris delectis & de uirtutibus opinantur. Vnde sequitur liberam non esse hois uoluntatem si deus frustra præsciat: aduersus quos dicendum quò oia deus ab æterno uideat antecedentia sequentia causas rerum atque effectus. Nec tamen omnium ipse causa est: nam quemadmodum si quis temeritatem hois alicuius perspexerit quia ignorantem eum cognouerit: & propter temeritatem eius non dubitet periculosa eum ac lubrica agressurum itinera in quibus lapsus misere iacebit non efficit hūc ipse temerarium illi homini lapsum: sic deus cum uniuscuiusque uoluntatem præuideat hunc perperam illum recte acturum non ignorat. Nō ergo præcognitio futurorum causa: nec .n. ullo pacto ad peccandum deus quēquā impellat aut mouet: sed e contra (dicam .n. etiam si absurdū multis forsan uideatur id quod futurum est causa est ut deus euenturum illud præuideat: nō ergo ideo fit quia præscitur: sed quia futurum erat præscitur. Distinctione autem hæc res indiget. Nam si quis quando futurum aliquid dicimus sic accipit quasi necesse sit omni no fore minime id ei dabimus. Nō enim dicimus quia proditor Iudas præsciebatur: necesse fuisse ipsum prodere. Si sic enim esset non uituperaretur ab his qui proditurū præuiderūt: uituperatur autem nimium quoniam potuisset et non prodere. Audi quid propheta de ipso dicit: nec sit qui misereatur pupillis eius pro eo quò non est recordatus facere misericordiam & persecutus est hominem inopem & mendicū & compunctū corde mortificare: & dilexit maledictionem & uenit ei: & noluit benedictionem & elongabitur ab eo. Si quis autem ita futurum accipit quasi euenturum sit: posset autem etiam aliter fieri: hoc ipsum est quod dicimus: præscientiam .n. dei uerā non esse impossibile simpliciter est. Quæ ergo contingentia sunt: quæque accidere & nō accideri possunt: ea uel euentura uel non euentura deus certe præuidit. Sed liquidius forsan hoc modo dicitur: si contingeret Iudam prodere præsciuit hoc deus: si non contingeret similiter deus præsciuit: cum ergo duo hæc contingentia sint: & potestas in Iudā sit: deus præscientia sua præuidit quod a Iudā eligeretur nec præscientia dei ex contingenti necessaria fiet proditio. Si enim ponamus deum secum loqui possibile est Iudā proditorem fore. Sed contrarium quoque possibile est: quis ergo contingens utrūque sit: ego tamen uideo proditurum. Non enim similiter istud accipiendum est: quemadmodū si diceres præuidere deum hūc hominem nunquā uolaturum: nulla enim uolandi potentia inest hoī: sed delinquendi & non delinquendi potentia inest. Cum ergo utrūque possibile sit: qui rōni non obtemperat: is peiora sequitur. Qui uero rōne cuncta recte inquirat ut rationi parcat: is uirtuti adhaeret. Ille uoluptate delinquit nihil de honestate curat: hic cōmuni conceptioni persuasus rationem reponit. Sic alter uoluptati resistere non potest qui laborem sufferre nolit: alter spernit

atq; repellit uoluptatem omnem: quia dedecus eius formidat. Quod uero præscientia dei nullam necessitatem nobis imponit: inde quoq; affirmari potest quia sapius in scriptura poenitentiam per prophetas mādasse inuenitur: nec cognouisse simulauit utrum conuerterentur delinquentes an non: ut apud Hieremiā scribitur: Forſan audient & agent poenitentia: ſed æqualiter utrūq; contingens a dictis eſſe oſtendit ne præſcientia ſua parlam facta audientes deiciat quaſi neceſſario aliquit eorum future: ſit nec in delinquentibus conuerti & non conuerti poteſtas inſit: & hæc res peccandi cauſa foret & econtra ſi conuerſionē eorum oīno futuram prædiſſet huiuſcemodi prædictio diſſolutionis cā fuiſſet: faceretq; ne uiriliter in uoluptate inſurgerent: quaſi emendatio, uelint nolintue futura ſit. Sic. n. prædicto impedimento futuri boni eſſe uidetur. Cū igitur perutiliter deus mundum gubernet merito futura celauit: quoq; cognitio minime hoibus conducit. Si. n. malos futuros ſe præuiderent deſperatione ſui bonos diſſolutione ac enervatione diſtraherentur. Cuius rei gratia dictū eſſe in exodo arbitror quis fecit ſurdaſtrum & ſurdū & uidentē ac cæcū: an non ego dñs deus? Eundem. n. cæcū atq; uidentem fecit alterum ad præſentia atq; ad futura. De ſurdaſtro uero ac ſurdo dicere alienū ab hoc propoſito eſt. Non aut ambigimus ea quæ in nobis non ſunt cauſam eſſe interdum eorum quæ in nobis ſunt. Facimus. n. aliqua plarunq; libenter aut non facimus quia non nulla quæ uoluntatis humanæ non ſunt præceſſerunt. Si uero quiſpiam abſolutam eſſe noſtram uoluntatē putat ut nulla re præcedente uoluntas noſtra hoc aut illud amplectatur: is mundi ſe particulam eſſe contineriq; ab uniuerſo oblitus eſt. Sed de præſcientia diuina q; nullā neceſſitatem agendi hoibus afferat breuiter ita dictū ſit. Nunc oſtendamus nihil humanarū rerum a ſtellis effici: ſed tantummodo ſignificari. Primū igitur illud patet ſi quid a ſtellarum ſextili ponamus aſpectu qui hodie fiat efficietur: nullo poſſe illud pacto præteritum eſſe: prius. n. efficiens effectū eſt. Nō ignoramus autē eos qui hanc ſcientia: n. profitentur multa præterita hodierna ſtellarū propoſitione prædicere. Nam cū poſitionem Zodiaci diſcigenter in duodenas ſedes diuſerint: gradūſq; ac minuta ſingulis conuenientia domibus perſpexerint: ac erraticas ſtellas cæteraq; ut ſolent apte collocauerint: & ortus atq; occaſus aſpectus & coniunctiones conſiderauerint nō ſolum futura uerum et ea quæ natiuitatem hois & conceptionem præceſſerunt dicere conantur. Patris. n. fortunæ & corporis eius proſperas aut econtra diſpoſitiones ſimiliter matris atq; fratrum ab hodierna poſitione percipi poſſe putant. Verum de gradibus domorum aliūſq; huiuſmodi poſtea dicemus. Nunc quaſi exquisitiſſime omnia poſſint inuenire interrogentur: ſi res humanas neceſſitate agi ſtellarum putatis quomodo talis hodiernus aſpectus ea quæ præceſſerunt potuit efficere? Quod ſi hoc impoſſibile ſimpliciter eſt: inuenitur autem uere dixiſſe aſtologus de præteritis: patet nō a ſtellis illud effectum fuiſſe. Si quis igitur nonnihil ueri eam rem putat continere certe neceſſe eſt ut concedat non feciſſe id ſtellas: ſed ſolummodo ſignificari. Quod ſi quiſpiam obſtici et præterita quidem ſignificari: futura uero a ſtellis effici differentiā oſtēdat cauſam diſcriminis afferat. Quare quæ ad patrem matrem fratresq; pertinent præteritaque ſunt hæc poſicio ſignificat: futura uero quaſi efficiens cauſa producit. Sed nullam huius rei cauſam afferre unq; ueriſimilem poterunt. Quare niſi pertinaces ſint nihil humanarum rerum a ſtellis effici ſed forſan ſignificari concedent: tanq̃ ſi non a ſtellis tam præterita q̃ futura: ſed ab ipſo deo per propheticam orationem quandam quiſpiam perciperet. Nā quemadmodum poteſtas humana ut diximus minime tollitur quis deus quæcunq; faciat ſumus præuideat: ſic etiā ſigna quæ ad ſignificandū diuinitus ordinata ſunt liber-

tati noſtræ

tati nostræ nequaquā officiant sed est uniuersum cælum quasi liber quidā apertus omnia futura in se conscripta continens. Iccirco in oratione Ioseph quod a Iacob dicitur sic intelligi potest. Legi. n. inquit in tabulis cæli quæcūq; cōtingent uobis & filiis uestris. For- san aut etiam illud complicabuntur cæli: ut liber significatiuas futurorum rationes con- sumatas & ut ita dixerim adimpletas fore ostendit: sicut prophetias et adimpletas dici- mus: cum iam euenerint hoc modo in signa secundum scripturæ uocē stellas factas ar- bitramur. Hieremias aut ut hoies ad se ipsum conuertat: utq; formidinem quæ a signis impendit auferat: ac ut oēm forsan huiusmodi opinionem ab hoīum animo eiciat. A si- gnis inquit cæli non timeatis. Sed rursus alia rōne non efficientes stellas esse ostenda- mus. Concedentes igitur interim posse ab hoibus hanc scientiam comprehendere quari- mus quō a multis natiuitatibus eandem rem contineri contendunt. Nā si patibulo mo- riturum aliquem dixerint non a natiuitate sua id solummodo uerum et fratrum filiorū aliorūq; attinentium immo uero et interfectorum posse intelligi credūt. Stultum mi- hi certe uidetur in unaqua; tam multarum natiuitatum mortē unius esse contentam. Nescio aut quomodo respondere poterunt si quis eos interroget. In una ne uniuersi po- sitione iudai oēs in lucem eduntur: ut necesse sit in octauo die oēs circūcidi: & statim in hanc uitam ingressi male uulneribus affecti medico egeant. Ismaelitas aut qui in ara- bia degunt tredecēnes cunctos circūcidi. Ita enim de ipsis traditū est: quomodo. n. hæc in quibusdam gentibus stellæ perpetuæ faciunt: in quibusdam nunquam: & nulla profe- cto ratio uerisimilis ut mihi quidem uidetur asserri potest. Verum cum multæ proui- dendi uia; ab hominibus excogitatae sint ut augurium aruspiciū somniorū interpreta- tio: nescio cur alias oēs uias significare tantum genethialogiam uero efficere putarunt: Si. n. futura cognosci possunt ut hoc sibi gratis concedamus. sunt aut inde unde cogno- scuntur. Quare a stellis potius quam ab extis aut auibus aut somniis aut fulguribus & tonitruis produciuntur? His satis demonstratū esse puto stellas non esse causas huma- narum rerum. In præsentiarum perscrutemur an uerum sit exquisita loca stellarū & do- morum posse ab hoibus inueniri. quod superius (nihil. n. oberat) dedimus. Asserunt igitur Genethialogici planetarū loco exactissime inueniēda: ut & gradus & minuta & mi- nutorum minuta non ignorentur: similiter non signum solummodo uerum etiam gra- dum & gradus minuta primæ domus quam ascendente appellat recte teneri oportere. Quomodo igitur cum una hora largo modo mediam signi occupet partem ascen- dentis minutum inuenies: cum tam minutam diuisionem tpis habere nequeas? Opus enim esset scire quōta hora & minutis minorumq; minutis ex utero puer effusus sit. Alia. n. atq; alia posse significari uolunt minimo tpis discrimine habito. In piscibus uero atq; ariete per obliquam istos; ascensionem signorum (hora. n. & tertia horæ parte ascē- dere pene uidentur) minimam temporis partem magnam mutationem facere nō igno- ramus: ut uel uigesima hora unius pars gradum ascendentes immutet. Sed hoc etia eis concedatur. Demonstratum aut esse scimus quemadmodum erraticæ ab erratici ad or- tum feruntur: sic & fixas centum annis unō gradu moueri: & in hoc spacio temporis po- sitionem signorum mutari: cum aliud sit intelligibile illud signum aliud quod quasi fi- gura quædam est. At non ad figuram sed ad intelligibile aiunt omnia signum esse refe- renda: quod nescio quomodo comprehendere queant. Sed hoc etiam sibi cōdonemus: ut aut intelligibile signum comprehendere: aut a sensibili ueritas haberi possit. Quæ autem commixtione compositione ac cum temperie diuerforum aspectu uim fieri asse- runt profecto concedent nullo modo sciri posse. Quomodo enim quantū diminuat

a laesione maligni propter inspectionem benigni percipies: Et utrum auferat malignus quod a benigno cecidit quoniam locum eius aspexerit aut mutet aut imminuat: aut mixtura quaedam inde fiat quis percipiet: Quare oia si quis altius inspiciat facile credat non posse ista humano ingenio penitus percipi. Vnde si quis harum rerum periculum fecerit uidebit in pluribus errare quam ueritatem consequi genethliologicos. Quobrem Esaias est quasi haec oibus impossibilia sunt ad filiam chaldaeorum qui maxime ista proficitur ait: Adfuit & saluam te faciant astrologi caeli anuncient tibi quid tibi acciderit: His. n. uerbis docemur uel diligentissimos in hac re chaldaeos non posse praedicere quae uelit unicuique genti deus attribuire. Haec Origenes. Demonstratum iam esse puto nec deos nec bonos daemones gentiliu deos esse. Sed contra seductores quosdam atque maleficos nulli magis rei studentes quam ueritatis euerfioni. Ita cum magnos in genere hominum errores perspexerint: fatorem et necessitate falsa omnes pene gentes decaperunt: a quibus erroribus nemo a sacculo quam dominus & saluator noster Iesus christus liberauit. Quare oia iccirco in hac euangelica preparatione priora collocamus: ut rebus ipsis uideas qua fraude maiores nostri opprimebantur: & unde nos per solam euangelii doctrinam emerfimus.

EVSEBII PAMPHILII LIBER SEPTIMVS INCIPIT.

Reperitio gentilium theologiae.

Cap. I.

Is ergo Ita dictis atque dispositis iam tempus est de philosophia hebraeorum ac pietate uitaeque moribus differere. Nam quoniam falsam religionem gentium non absque ratione spreuisse iam demonstrauimus: reddenda modo ratio est: quare sapientiam hebraicae scripturae delegimus. Quod aut nulla sit culpa a barbaris ueritatem uelle cognoscere alio tempore omnem philosophiam omnemque disciplinam a barbaris graecos accepisse ostendemus. Nunc uero aperire proposuimus ab hebraeis solummodo uerae pietatis fundamenta iacta fuisse. Ceteri. n. homines ceteraque gentes uniuersae praeter hebraeos nihil fere immortalitate animi sentientes: nec aliquid praeter haec uisibilia cogitantes corporis uoluptate foelicitatem terminarunt: adeo ut quasi maxima deorum uoluptas ab eis coleretur: ac propter uoluptatem uitam optabilem ducerent. Quare alii solem & lunam & reliquas stellas a quibus hanc uitam dari putabant. Alii terrae fruges & reliquas mundi partes unde non parua se uoluptatem capere uidebant deos & auctores omnium rerum esse praedicarunt. Alii non ueriti sunt titillationem sensuum cupidinem & uenerem non sibi solum uerum et ceteris diis proposuisse. Alii principes ac tyrannos. qui eis uoluptati fuerunt & uiuos adorarunt: & post mortem in caelum ascendisse crediderunt. Alii malignos quosdam spiritus qui cupiditates eorum incendebant & culti uoluptatibus explebant uenerati sunt. Alii huius religionis falsitatem perspicientes non esse deos omnino arbitratii sunt: Alii multo impudentius ceteris summum bonorum omnium summamque beatitudinem ipsam uoluptatem esse crediderunt: cui quasi supremam deae seruire perpetuo non erubescabant. Nam & eorum mulieres ut sacer apostolus dicit mutarunt naturalem feminam usum in eum qui est praeter naturam. Mares autem etiam similiter specto naturali usu alter in alterem exarserunt: masculi in masculos turpitudine operantes. & erroris eorum mercedem in se ipsis capientes. Ita graeci simul & barbari docti omnes atque indocti laudibus & hymnis

& hymnis tam in decorum solēnitatibus q̄ in publicis spectaculis uoluptatem efferebāt. Fornicationis. n. uitium est idolorum exquisitio. Tāto. n. errore impliciti mala malis addebant. In nefandis nuptiis parētes cum liberis ac mares cum maribus sceleratissime uitam trahentes: ac ipsas immanes bestias turpitudinis cumulo longe superantes. Quae oīa a philosophis & historicis suis cōfirmata sunt.

Quod solum hebræorum genus ueram sequebatur pietatem. Cap. II.

Olim aut hebræorum genus inter tot tantosq; errores ab uno uoluptatis co-
lo tanq; hydra i diuersa capita profusos uerā pietatem secutum est. Hebræi. n.
soli pia sanctaq; consideratione primum elementa & quæ ab elementis cōposi-
ta sunt solem similiter & lunam & ceteras stellas & cælum ipsum non solū deos non es-
se uerū etiam aīæ penitus expertia iudicarunt. Deinde qm̄ neq; a lapidibus casu unq; si-
ne artifice domus edificari: ne pannus absq; texente fieri: nec nauis sine gubernatore na-
uigare potest: cum aialibus rationalibus atq; irrationalibus & substantiis aīatis atq; in-
nimatis plenum hunc mundū uiderent: non absq; sapientia dei hæc oīa facta putantes a
magnitudine atq; pulchritudine creaturarū puritate mentis creatorem oīum immor-
talem ipsum atq; inuisibilem cognouerunt. Cum aut non contēendam totius partē ho-
minem esse uiderent partem eius præcipuam aīam uidelicet uerum hoīem corpus uero
quasi hominis indumentum esse affirmarunt. Quare maiorem curam cultui aīæ asser-
re non dubitarunt creatori hoc deo placere arbitantes qui a genere hoīum non corpo-
ris robore sed animi ratione oīa quæ in terris sunt gubernari constituit. His fundamētis
iactis corpus quidē & quæ corporis suauia sunt non maioris q̄ reliqua pecora fecerunt.
Animum aut qui rationalis atq; intellectuius est: quicq; ad similitudinem dei creatus est
summo studio excoluerunt: nec quicq; uerum bonū præter bonorum oīum largitorem
deū credentes extremum finem summāq; beatitudinem in cognitione atq; coniūctio-
ne dei posuerunt: qui solus humanæ uitæ rerumq; oīum causa est. Quare illum solum
deū cognoscere: illi se soli uitæ puritate coniungere studuerunt: ac pietate uerāq; in de-
um religione altissimi sacerdotes genus electum atq; regium: & gens sancta aliisq; simi-
libus appellatōibus digni uisi sunt. Cur igitur reprehendendi nos sumus: qui hæc græ-
corū ægyptiorū phœnicū ceterarūq; gentium nugis præposuimus: In tantum
autem uirtutis multi ex genere ipsorum p̄uenierunt: ut angelorū uisione diuinisq; ora-
culis non syllogismis neq; coniecturis instituerentur: ut quæ futura erant. plarūq; gra-
tia dei repleti quasi præsentia uiderent. Hæc ante q̄ græcorum nomen esset immo uero
etiam ante Moysen & ante iudæorum genus præcis hebræis innotuerunt. Post enim
Moysen a iuda iudæi appellati sunt. Habrei uero ab hebere: a quo Habraam originē
traxit multis ante Moysen sæculis absq; lege aliqua scripta pie sancteq; uiuebant: absq;
doctrina legum oraculis ueritatem diuinis & mentis acumine magnitudineq; animi cō-
secuti. Primus uero apud eos eximius ille theologus Moyses scripta reliquit: qui diuini-
tas anteq; leges poneret maiorum uitas animis hominum impræstaret. Ita bonorum præ-
miis & impiorum suppliciis ad amplexandam uirtutem & fugiendam impietatem ex-
hortatus leges tandem in medium proposuit. Iudicauit etiam ne forte difficillima legis
præcepta iudæi ducerent atq; ab illis resiliēter prætorum exempla esse proponenda: ut
omnibus pateret absq; legum mandatis sola ratione nixos optime maiores iudæorum
uixisse: atq; ideo non esse sibi difficile uitas illorum imitari: si paria diuinitus consequi
præmia desiderarent.

Compēdiose non nullorum hebræorum uitæ narrantur. Cap. III.

Compēdiose non nullorum hebræorum uita narratur. Cap. III.

On est autem ab re compendio uitas illorum a mosaica scriptura excipras p-
 currere. Nam quemadmodum ab aegyptiis aegyptiā a phoenicibus phoeniciā
 theologiam & a graecis grācam: sic & ea quae ab hebraeis dicuntur ab illis ipsis
 petenda sunt. Non enim aliunde quā a Philosophis opiniones philosophorum narrantur nec
 medicina ab aliis quā a medicis perdiscenda est: ut igitur hebraeorum scriptura docet ante
 diluuium post primam originem hominum multi iusti deoque amici homines fuerunt: quorum
 primus nomen domini dei sperauit inuocare: quibus uerbis ostenditur quod nihil aliud ille quā
 creatorem dominum & deum secutus fuit quem credebatur non solum uirtute sua a non simpli-
 citer ante cuncta produxisse: uerū etiam tam magnae ciuitatis dominum uniuersa regere atque
 gubernare atque ideo ceteris omnibus contemptis sperauit inuocare nomen domini dei. His dua-
 bus appellationibus creatoris atque gubernatoris totius uirtutem amplexus. Quare pri-
 mus homo uerus apud hebraeos conscribitur. Enos enim uocatus est quod latine uerus homo
 interpretatur. Neminem enim putant uerum esse hominem praeter eum qui uerum deū & co-
 gnoscit & pie colit: alios uero nihil a pecoribus differre arbitrantur: quia uidelicet ueluti
 bestiae ad terram proueni uentri & ueneri obediunt: quorum alios lupos: alios canes: alios
 porcos: alios serpentes uaria quadam uitiorum similitudine scriptura iudeorum appel-
 lare consuevit. Quemadmodum si quoniam communiter genus hominum appellandum est co-
 modissima similiter uoce appellatione Adam significauit quo nomine a terra natus de-
 signatur. Primus igitur iustorum Enos qui primus nomen domini dei sperauit inuocare: &
 certe semper atque continue domini dei nomen inuocaret: id profecto est summa extremaque bea-
 titudo. Illum nos uirum non fallaces gentilium heroas imitandum arbitantes opramur:
 illud nobis auxilio saluatoris nostri contingere ut nomen eius firma spe perpetuoque in-
 uocare queamus. Post istum quidam alius ambulabat cum deo & non inueniebatur quia
 propter uirtutem eius transposuit eum deus. Is certe perfectus homo in deo est qui pe-
 riculosa multorum colloquia fugit. Si enim forum curiam theatrumque aliquis sequitur: ipso
 malignitatis profundo submergitur. Is autem hominibus inuisibilis est: neque ab ipsis facile
 inuenitur: qui deo charitate coniunctus ab eo solo cognoscitur: hunc hebraei Enoch ap-
 pellant: quod nomen latine gratiam dei significat: cuius solius mutationem diuinitus mi-
 hi concedi magis opto quam omnium simul qui uirtutis cultores apud gentes narratur fuisse.
 Tertius uir iustitia eximius in saeculo suo Noe fuisse perhibetur: cuius quanta fuit uir-
 tus & pietas hinc cognoscitur: nefanda malignitas uniuersum genus hominum: tunc occu-
 pauit. Nam & gigantes illi qui per ora omnium uolitant impiis factis quod adhuc quis pra-
 dicatur deo pugnam: id est uirtuti & pietati non erubuerunt inferre. Et qui eos produxerunt
 siue immortales quidam siue mortales maleficia quadam artificia & magicam prauita-
 tem primi excogitasse dicuntur. Quas ob res cum deus eodem omnes diluuiio perdere
 statuerit unus cum suis in illo genere hominum Noe iustus repertus est qui omnibus
 ui aquarum submersis cum filiis suis simul ac nurius mirabili quodam modo quasi se-
 men humani generis conseruatus est: quem utinam quasi uiuam quandā imaginem imi-
 tari nobis contingat: & hi quidem ante diluuium fuerunt post diluuium autē alii quor-
 um unus altissimi dei sacerdos iustitiae ac pietatis miraculo rex iustus lingua hebraeorum
 appellatus est: apud quos nec circūcisiois nec mosaicae legis ulla mentio erat. Quare nec
 iudeos (posteris enim hoc nomen fuit) neque gentiles: quoniam non ut gentes pluralitatem deo-
 rum inducebant: sed hebraeos proprie nominamus aut ab Hebere ut dictum est: aut quia
 id nomen transitiuos significat. Soli quippe a creaturis naturali ratione & lege innata non
 scripta ad cognitionem ueri dei transire: & uoluptate corporis contempta ad rectam uitā
 peruenisse

peruenisse scribuntur: cum quibus oibus præclarus ille totius generis origo Habraam numerandus est: cui scriptura mirabilem iustitiã quam non a mosaica lege (septima eni post Habraam generatione Moyses nascitur) sed naturali fuit ratione consecutus summa cū laude attestatur. Credidit. n. Habraam deo & reputatum est ei in iustitiã. Quare multarum quoq; gentium patrem diuina oracula futurum: ac in ipso benedicendas oēs gentes hoc uidelicet ipsum quod iam nos uidemus aperte prædictum est: cuius ille iustitiæ perfectionē non mosaica lege sed fide consecutus est: qui post multas dei uisiones legitimum genuit filiū: quem primum oīum diuino persuasus oraculo circūcidit: & cæteris qui ab eo nascerentur tradidit: uel ad manifestū multitudinis eorū futurā signum: uel ut hoc quasi paternæ uirtutis insigne filii retinentes maiores suos imitari conaretur: aut quibuscūq; aliis de causis. Non. n. id scrutādum nobis modo est: Post Habraam filius eius Isaac in pietate successit: felice hac hereditate a parētib; accepta: qui uni uxori coniunctus cum geminos genuisset. castitatis amore ab uxore postea dicē abstinuisse. Ab isto natus est Iacob qui pp̄ cumulatum uirtutis prouētum Israel ēt appellatus est duobus noib; propter duplicē uirtutis usum Iacob. n. athleram & exercentē se latine dicere possumus: quam appellationem primum habuit: cū practicis operationibus multos pro pietate labores ferebat. Cum aut iam uictor luctando euasit: & speculationis fruebatur bonis: tunc Israclem ipse deus appellauit aterna præmiā beatitudinemq; ultimam quæ in uisione dei consistit ei largiens: hoīem. n. qui deum uideat Israel nomen significat: Ab hoc. xii. iudæorū tribus profectæ sunt. Innumerabilia de uita isto rum uirorum fortitudine prudentia pietateq; dici possunt: quorum alia secundū scripturæ uerba historice considerantur: alia tropologice ac allegorice interpretantur: de quibus multi conscripserunt: & nos in libro quem inscripsimus de doctrina priscorū uiroꝝ. Præter hos Iob iustū uerū pium innocuum ab omniq; malignitate alienū fuisse inuenimus: qui quis iudæo generi non fuit affinis: pietatis tñ laude uel iprimis effertur. Verum Iacob liberi religione ac pietate communiti hebræorū famam facile ad maius a deo produxerunt: ut totius ægyptii principatus ab uno eorum Ioseph dependeret: qui casti moniæ præmiis coronatus gubernatione tot tantarūq; ciuitatū suscepta uirtutem hebræorum manifestauit. Is suorū insidiis ad seruitutem reductus tāto cumulo uirtutis refulsit: ut nemo possit rem oratione assequi: Aderat. n. ei libertas animi maxime robur in uictum pudor eximius iustitia modestia prudentia summa: sed pietate in uerum deum maxime præstabat: cūq; domini sui uxor (erat. n. mirabili corporis præditus formositate: qua adolecētia uirtutibus ornata insignis uidebatur) furore cupidinis acta uerbis ac precibus persuadere non potuisset: manusq; iniustum iniicere non dubitasset: præcepta parentū non oblitus req; ipsa hebræum se esse ostendens mulierem quidē magna ui repulsi: quasi aut a rabida fera qualerit fuga salutem quaesiuit: cogitabat. n. atq; dicebat si dñs meus domui suæ me proposuit quomodo ergo huiuscemodi rem turpissimam coram deo faciam? his ille uirtutibus ad ægypti gubernacula diuinitus peruenit: quem uirum cæteroq; oēs de quibus diximus imitari possumus. Fuit aut etiam hic hebræus nō iudæus: nondum. n. iudæi fuerunt in multitudinem deinde magnam genus creuit: paulatimq; diligentissima norma uiuendi labeatur: & parentum pietas obtundebatur. Itā post aliqua sæcula ægyptiorum conuersatione deprauati adeo fuerunt ut nihil ab ægyptiis differre uiderentur. Tunc deus patrum suorum Moysen ad eos mittit: ac p̄ eū in auditis factis miraculis conuenientē iudæorū moribus legē imposuit. Nā cū iam corrupti uirtutē mutare non possent: alia manifeste mādauit: alia occultius suggessit: symbo

la umbramq; non nudam ueritatem conseruare ipsis præcipiens hoc pacto iudæorum disciplina a temporibus moysi cepta usq; ad saluatoris nostri aduentum secundum uoces prophetarum durauit. Sic enim a Moyse alijsq; prophetis dictum inuenitur mosaicam legem usq; ad Christi tempora duraturam.

De Iudæorum theologia. Cap. III.

u Erum quoniam breui hebræorū qui ante Moysen fuerunt uitas tetigimus & pietatis eorū ad umbrationē edidimus: nunc theologica eorū dogmata a Moyse alijsq; prophetis fundata consideremus. Primus igit oīum eximus ille theologus qui diuinas leges conscripsit cum pietati conuenientem disciplinā tradere uoluisset non cōmunibus atq; tritis exordiis usus est: sed nihil potius ducens q̄ priscorum generis sui theologiam ac recte uiuēdi normam pertinere a deo secundū hebræorum theologiam incēpit: nec ut ægypti aut phœnices aut certe oēs gentes multitudinem deorū falso induxit sed a prima uisibilium oīum atq; inuisibilium causa exorsus illū docet creatorem esse uniuersū regem atq; dñm non solum quas ipse scripturus erat legum: uerū etia naturā ipsius cuius solo nutu a non ente simpliciter cuncta fuisse producta ostēdit cuius uirtute oīa quæ producta sunt gubernari docet: Primūq; oīum cælum uerbo dei fuisse firmatum: & pondus soliditatemq; terræ præter naturam suā super aquas suspensam asserit: uerbo ēt dei solis stellarumq; motu diem ac noctem sibi uicissim succedere: legēq; diuina uicissitudines mutationesq; temporum annijs uolūtiones fieri lege dei atq; instituto in locis suis fluctuantia reuolui maria minime statutos audientia terminos prætransire. Instituto similiter diuino innumerabilia plantarū atq; arborum genera & terris germinare: ac ut breuiter dicam naturam oīum matrem instituto dei seruientē diuinæ legi semper parere. Non. n. casu aut fortuna neq; irrationali latione orbem: circūuolui: neq; temere mundū tantam tāq; pulcherrimam rem esse productum: sed dei esse creaturam & ab eo gubernari: ita legibus hoīum naturā leges anteposuit maxime deo uocare exhortatus. Nam si uniuersus mundus cælum sol luna stellæ oēs terra & quæcūq; in ipsa sunt cuncta naturæ opera naturaq; ipsa creatori deo seruit. q̄to magis hoīes ratione ac libero decoratos arbitrio obtemperari creatori decet. Germinet terra uiuentē herbam & lignum pomiferum faciens fructū & habens unūquodq; sementem secundū speciem suā & statim non modo tunc sed usq; ad hunc diem paruit terra: parebitq; semper in posterū. Producant aquæ reptilia animæ uiuentis & uolantilia uolantia sub firmamento cæli. & una cum uerbo nutuq; diuino opus effectum est: & eo instituto semper ita factitatur. Sint sol & luna cæteraq; stellæ in signa & tēpora in dies & annos: neq; unq; hoc præceptum stellæ neglexerunt: sed incessabili mirabilisq; suo cursu dies & noctes tempora & annos conficiunt. Quā igitur ueniam hoīes consequent̄ diuina negligentes mandata: hæc illius theologia nos caput. Nihil. n. huiusmodi apud cæteras gentes inuenire potuimus sed post hanc primā theologiam ad eā quæ secūda est ordine procedit: deoq; cognito necessariū putauit homini esse cognoscere se ipsum. Quare deinceps quid homo sit quidq; ipsum in cognitionē & pietatem dei adducat: & qualis principaliter hoīs uita esse debeat docet. In aīam. n. & corpus hoīem diuidit: uerūq; hominem aīa terminat quæ in corpore intellectualisq; substantiæ est tanq̄ ad imaginem dei creata: corpus uero terrenum & indumentum animæ esse confirmat: quibus tertiam partē addidit spiritum scilicet uitæ: qui uirtus quædam est: qua terrenū corpus & quæ ad imaginem dei creata est aīa coniunguntur atq; uniuntur. Nunc hoīem a deo creatū in felicitissimo paradisi loco bonis immortalibus pleno constitutū legēq; dei munitum affirmat. transgressione aut

diuini præcepti ad hanc miseram uitam peruenisse. Hac ille philosophiæ ueritate anteq̃
ponendæ seriem legum aggredieretur auditores instruit. Non. n. fas est imaginem dei
unde immortalitatem consecuti sumus uitiose uiuêdo despiciere. Primitiua uero uerac̃
dei imago uerbum suū est sapientia uita lux & ueritas per se ipsum existens: cuius ima-
ginis mens humana imago est: propter quam ad imaginē dei facti esse dicimur. Ita ne-
cessarium duxit hæc legibus esse prægustada. Recordari. n. profecto debemus quid no-
stri a terra sumptum in terrā reuerteretur: & quid melius deoq; simile ut cognoscamus
quid sumus: nec uitius eam partē nostri maculemus quæ ad imaginē dei facta est: utq; a
perpetuo desiderio primæ illius beatitudinis pendeamus: & redire oibus uiribus dilige-
ter conemur: præparemusq; nos ad iter quo illuc peruenitur unde diuini mandati negi-
gentia decidimus. Ad hæc resq; diuinarum atq; humanarum ille non humana doctrina
sed dei uisione peritissimus nequam quēdam dæmonē inuidum atq; uersutum unicuiq;
hoiū inhaerere docet: quem serpentem ueneni plenum atrum tenebrsumq; appellat:
qui salutis nostræ inuidus ad hunc usq; diem multos insidiis suis decapit cuius fraude
parentes quoq; nostri beatitudinem illam amiserunt. Quare uigilandum est semperq;
aduersus malitiam eius insurgendum. Sed quid oportet hæc ita conscribere cum ipsum
audire liceat non syllogisimis neq; hominum callidis argumentis: sed spiritus sancti gra-
tia cum magna uenustate atq; grauitate cuncta scribentem? In principio inquit fecit de-
us cælum & terram. & dixit deus: Fiat lux: & facta est lux: Et rursus dixit deus. Fiat fir-
mamentum: & factum est: Et paulo post dixit deus: Germinet terra: & germinauit: &
iterum dixit deus. Fiant luminaria in firmamento cæli & diuidant diem & noctē & sint
in signa & tempora & dies & annos & luceant super terrā. Præterea dixit deus: Produ-
cant aquæ reptilia & uolatilia: & factum est. Itē producat terra quadrupes & reptilia
& bestias terræ secundum species suas: & factū est ita. In his igitur oibus cum a scriptu-
ra dixisse deum dicitur nutū & uoluntatē diuinam non uoce syllabis prolatam osten-
dere uoluit: deinde uniuersum hunc repetens sermonē hic inquit liber cæli & terræ: qua
die fecit deus cælū & terram & oīa quæ in ipsis sunt: huiusmodi hebræorū theologia est
quæ uerbo dei creante uniuersa esse producta uerissime sola docuit: ad hæc non esse reli-
ctum mundū a deo gubernatione illius priuatū sed providentia eius rei asserit. Non. n.
solum creauit cuncta uerum etiā saluator rex dux oibus præsidens oīa disponens dicē
oīa eum uidere oibus adesse. Vniuersa inde gubernari docet. Similiter & qui post eum
fuerunt propheta nonnunq̃ a persona ipsius dei exclamant. Deus appropinquans ego
sum dicit dñs & deus de longe. Quid faciet occulte homo quod non cognoscām? nonne
cælum & terram ego impleo. Nonnunq̃ a se ipsis hoc pacto interrogantes: quis aquam
mensurauit? quis montes pondere ac ualles iugo firmauit? quis cognouit mentem do-
mini? aut q̃s consiliarius eius fuit? Et rursus quis constituit cælū & extendit tanq̃
scenā. Et alibi eleuate oculos uestros ad alta & uidere quis ostendit hæc oīa. Et deinceps
dñs deus qui fecit cælū & fixit illud: qui firmauit terrā & quæ in ea sunt: qui dat spiracu-
lum populis qui degunt in ipsa & spiritū eis qui calcant ipsam. Et rursus. Ego dñs deus
solus extendi cælū & firmaui terram nō est alius præter me. Et alibi sic dicetis ipsis: dii
qui cælum & terrā non fecerunt perdant a facie terræ dñs qui fecit terram in fortitudine
sua crexit habitabilē in sapientia sua & in prudentia sua extendit cælū & adduxit nubes ab
extremis terrarum fulgura fecit in pluuiam: & aduxit uentos ex thesauris suis. Et rursus
quo ibo a spiritu tuo & ubi a facie tua me occultabo. Si ascendero in cælum tu illic es:
si descendero ad infernū ades. Si sumpsero pennas meas diluculo & habitauero in extre-

mis maris: etenim illuc manus tua deducet me. Hæc posteriores cōuenientia priscis diuinitus prædicabant. Sed eos ēt audias qui ante Moysem fuerunt. Dixit autem Habraam ad regem Sodomorum. Extendam manū meam ad altissimum deum: qui fecit cælum & terram. Melchisedech quoq; dei sacerdos Habraam his uerbis benedixit. Benedictus Habraa deo altissimo & benedictus deus qui fecit cælum & terram. Et Habraam rursus pone manum tuam sub femore meo. & adiurem te per dñm deum cæli. Et subiicit dñs deus cæli & deus terræ qui caput me a domo patris mei: & a terra in qua natus sum. Postremo in ipsa uisione. Moyse deus interrogatus quis esset diuino respōdet oraculo: Ego sum qui sum sic dices filiis Israel: qui est misit me ad uos: hæc breuiter ab innumerabilibus excerpta sunt. Est ne igitur dignum gentiū theologiam immo uero impietatem cū istis ullo modo conferre. quorū alii nullum esse deum alii cælestia corpora creditiderunt. Et stellas ignem in cælo fixas dicentes aut ignem uia & arte circūlatum loco dei adorarunt: alii nulla dei prouidentia mundū sed irrationali quadā natura gubernari alii cælestia solum modo diuinitus regi: non aut̄ etiam terrestria: mundumq; sine ortu: neq; ullo modo adeo productum: sed casu & fortuna constitutum esse: nonnulli ex atomis & inanimatis corpusculis esse conglutinatum asseruerunt.

De Verbo.

Cap. V.

Is ita dictis alteram quoq; personā a prima persona genitam non creatam hebraorum scripturæ significant quā uerbum sapientiā uirtutem dei appellant: unde inquit Iob: Inuenta est sapientiā: Quis aut̄ locus eius est? Nemo mortalis uiam eius nouit. Et Dauid in psalmis: Verbo dñi cæli firmati sunt. Et Salomon ex persona ipsius sapientiæ. Ego inquit sapientiā consiliū & cogitationē constitui. & dñs posedit me in initio uiarum suarū ad opera sua. In principio anteq̃ terra facta est anteq̃ abyssi producti anteq̃ montes firmati ante oēs colles genuit me. Et alibi. Quid aut̄ est sapientiā & unde nata sit dicam & non occultabo. Spiritus ipsa est intellectualis sanctus unigenitus omnipotens oīa penetrās: uapor. n. est uirtutis diuinæ & fluxus gloriæ omnipotentis uerissimus fulgor æterni luminis & immaculatū speculum uirtutis diuinæ ac bonitatis eius imago ab extremo ad extremum oīa transiens ac oīa recte gubernans quod qui dem diuinū uerbum a patre ad hoīum salutem missum scriptura confirmat. Quod deū & dñm. i. creatorem & gubernatorem a Moyse prophetisq; appellari conspiciamus. Venit aut̄ ad hoīes homine assumpto a patre missum pp̃ salutem nostram. Misit. n. uerbū suū inquit & sanauit eos. Vnde doctrina ēt euangelica prophetica & paternā hebræorum renouans theologiam hoc pacto incipit: In principio erat uerbum & uerbum erat apud deū & deus erat uerbū: hoc erat in principio apud deū oīa per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil. Quod factū est in ipso uita erat & uita erat lux hominum. Merito igitur eodē spiritu Moyses plenus facto cælo & terra quasi cū filio suo uerba cōferentem sic deum patrē introduxit dicentē: Et dixit deus: Faciamus hoīem ad imaginē & similitudinē nostram. Quod plasmasti ēt occultius significauit dicēs. Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Aperte nāq; patris ad filium ordinē atq; mandatum more humāno (nec. n. aliter poterat) expressit. Nemo. n. negabit oēm qui aliquid dicit ad aliū dicere: & qui mandat ac præcipit alii præter ipsum mandare atq; præcipere. Manifestius aut̄ Moyses duorum dñorum patris uidelicet atq; filii mentionem fecit dicens. Pluit dñs a deo sulphur & ignē: & Dauid similiter. Dixit dñs domino meo sede a dextris meis. Donec ponā inimicos tuos scabellū pedum tuorum. Et paulo post æternam illā & ineffabilem generationem uerbi designare desiderans ait. Ex utero ante luciferum

ferum genui te. Hæc ita se habere non solum uetus scriptura occultius (non. n. oēs tunc
 ferre poterant) uerum et noua ipsi quoq; solaribus radiis dilucidus predicat: quamuis
 nonnulli iudeorum sancti gratia spiritus carentes aliter interpretati sunt: a quibus non
 nulla ponam iccirco non inutilia quoniam non effusum in aera uerbum dicunt nec spiri-
 tum no subsistentem sed diuersas personas probe sicut & nos: male autem quia diuersas
 quoq; naturas opinantur. Philonem ergo audias scripturæ uoces interpretatione sua ex-
 plicatam quamobrem inquit quasi de altero deo dicitur in imagine dei feci hominē: Per
 pulchre id diuinitus scriptori fuit inspiratum. Nullum. n. mortale ad supremum patrē
 tanq; imago. conferri potest: sed confertur ad secundū deum qui primi uerbum est. Ne-
 cesse enim erat rationale uim a deo uerbo aia hominis imprimi. Deus. n. qui supra uer-
 bū est ita supremus est ut nulla rationalis natura similitudinē eius possit recipere. Hæc
 in primo questionum libro Philonis dicta sunt: qui in primo de agricultura uerbū dei
 filium quoq; dei appellare his uerbis non dubitauit. Hæc uniuersa pastor ille & rex de-
 us iure gubernat. legēq; statuit. rectum eius uerbū & primogenitum filium qui curā to-
 tius gregis quasi maximi regis lux diligenter suscipit. Idem in secundo qui dubitandi ru-
 borem effugere uelit: audacter dicat nulla re materialj machinam mūdi conseruari: sed
 uerbo æterni dei sempiterno quod a medijs ad extrema: & ab extremis ad media proten-
 sum inuictū naturæ sustinet cursum fouens ipsum atq; conseruans: quasi uinculū quod-
 dam pater qui genuit ipsum constituit. Merito igitur nec terra unq; aquis summerget:
 nec ignis exstinguetur nec cætera peribunt: cum uerbum dei uocale inter muta elemen-
 ta constitutum oia conseruet. Hæc Philo. Nōne igitur uera hæc nostra sunt qui uerbo
 ac sapientia dei oia producta esse predicamus: falsa uero illa quæ nec uerisimilitudinem
 ullam habent: & inter se contraria sunt. Tales enim milesius aquam originem rerum di-
 cit Anaximenes aetern. Heraclitus ignem: Pythagoras numeros Epicurus atq; Demo-
 critus indiuidua quædam corpuscula. Empedocles quattuor elementa: hoc dei uerbum
 magni consilij angelum lucē uerā iustitiæ solem etiam nomināt. Tercio spiritus ad-
 ditur sanctus a scriptura quem sicut patrem & uerbum suū eadem dignitate atq; hono-
 re honorari præcipit. Tercius igitur a patre spiritus esse ostenditur tanq; a patre p sapien-
 tiam elucens: post hæc æternam dei substantiam rationales uirtutes nec numero nec spe-
 cie nobis notas sed solum uisibilem proportionē. Alia. n. gloria solis est: alia luna: alia
 stellarum scriptura iudeorū non ut deos sed ut ministras honorandas ostendit. Et mor-
 tali quidem naturæ stellarum numerus omnino ignotus est. Deus uero multitudinem
 etiam intelligentiarum & nomina non ignorat. Scribitur enim qui stellarum multitudi-
 nem numerat: & omnibus ipsis nomina imponit: innumerabilia enim genera profecto
 & intelligentiarum & stellarum sunt: deo autem omnia numerata sunt: de ipso enim di-
 citur mille milia ministrabant ei & decies milies centena milia coram eo assistebant. Cū
 enim numerum uideatur aliquē nominare numeratas illas ostendit esse uirtutes a deo.
 Cum uero tantam numeri quātitatem dixerit ignorum nobis illum numerum propter
 innumerabilitatem suam esse ostendit. Sed de substantia earum sic psalmista scriptum
 reliquit. Domine deus meus q̄ uehementer magnificatus es cōfessionem & decorem ui-
 disti amictus lumine sicut uestimento extendens cælum sicut pellem: qui facis angelos
 tuos spiritus & ministros tuos ignis flammam. Noli credere de hoc corruptibili igni di-
 cere nec de irrationali aere atq; spiritu: sed altius quidam atq; sublimius: necesse enim est
 cum a sensu nostro uerba prodeant translatiue non proprie de intellectualibus dici: un-
 de ipsum quoq; deum spiritum & ignem & lucem & huiuscemodi nominibus signifi-
 ca-

mus. Virtutes autem illas angelos archangelos spiritus celestem exercitum principatus potestates tronos dominationesque nuncupamus: Quarum omnium iustitiam solem & sanctum spiritum ei annexum una cum deo ac patre creatorem atque gubernatorem scriptura confirmat: quem unum deum ab universis sicut patrem ac dominum hymnis glorificandum propheta precipit dicens. Laudate dominum de caelis: laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes uirtutes eius. Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stella & lumen. Laudate eum celi caelorum & aquae quae super caelum sunt laudent nomen domini. Quia ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Stetit ea in aeternum & in saeculum saeculi praecceptum posuit & non peribit. Hac hebraeorum dogmata merito erroribus gentium spreto complectimur uirtutes caelorum: ut dei ministros honorantes. Solum autem deum & uerbum ac spiritum eius qui caelum & terram ac omnia quae in ipsis sunt creauit & a nihilo simpliciter produxit ut hebraeorum doctrina occultius & euangelica expressius precipit colimus atque adoramus.

De Contraria. Cap. VI.

Nunc consequens esse uidetur ut qualem hebraei de contraria uirtute doctrinam tradiderunt perspiciamus. Virtutes igitur ministrantes & spiritus qui ad ministerium mittuntur propter eos qui aeternae consecuturi uitae sunt hereditatem sanctos dico angelos dei diuina luce frui ac ideo luminaribus caeli conferri docti a scriptura credidimus. a quibus peruersi quidam spiritus cum sua nequitia diuinam lucem suscipere nequiverint tenebrae factae sunt. Quorum primum qui et aliis defectionis causa fuit quoniam penitus propter impietatem suam in terram decidit: qui totius ueneno sae prauitatis auctor est sponte a lumine ad tenebras lapsum draconem serpentemque: latiferi ueneni per ductorem atrocem beluam & leonem humanis carnibus uiuentem ac denique basiliscum scriptura solet appellare. Causa uero qua lapsus est furor mentis & arrogancia hoc pacto dicitur fuisse quomodo decidit de caelo lucifer qui mane oritur contritus est in terram: qui mittit ad omnes gentes: tu autem dixisti in mente tua in caelum ascendam: super astra ponam sedem meam: & ero altissimo similis. Et rursus haec dicit dominus quoniam exaltatum est cor tuum: dixisti deus ego sum & domicilium dei habito. Et iterum in motu dei natus es in ter igneus lapides immaculatus in diebus tuis: ex quo die creatus es donec iniustitiae inuenta in te sunt. Exaltatum est cor tuum in pulchritudine tua: corrupta est scientia tua cum pulchritudine tua propter multitudinem delictorum tuorum in terram deiici te: His uerbis aperissime cum superioribus illum uirtutibus conuersatum fuisse docemur. Et quoniam ceruices extulit propter arrogantiam decidisse: sub quo innumerabiles quidam sunt spiritus simili impietatis errore pro lucida diuina regia beataque habitatione ad conuenientia sibi ac omnibus impiis loca tartari sententia dei depulsi. Quae loca abyssum diuina scriptura & tenebras: non has: sed quas diuina uerba intelligunt solet appellare: ex numero quorum multae exercitationis hominum gratia in terra & regione quae sublimis est derelicti erroris humani & impietatis gentium concausa simul fruerunt: quibus interdum nomina indit scriptura malignos spiritus & daemones potestates & principatus mundi huius appellans iterum symbolice cum pium atque religiosum uirum ne multitudine daemonum formidet horretur. Super aspice. n. ait ambulabis & conculcabis leonem & draconem. Signum autem est deum ab ipsis odio haberi eiusque uoluntati repugnare: quoniam se ipsos deos putari cupiunt: & dei cultum in se transferre conantur diuinationibus atque oraculis tanquam incantibus stultos allicientes quos a deo rapientes ad profundum impietatis detrudunt. Solis autem hebraeis malicia illorum a praefatis fuit intellecta temporibus apertissime damnantibus omnes deos gentium daemones esse. Nunc autem dei gratia per saluatoris nostri euangelicam doctrinam

Animam uniuersis orbis uinculis demonum solutus deum uerum glorificat.

De Hominum natura.

Cap. VII.

Ed phoenicum quidem ac aegyptiorum theologia casu hominum ceterorumque animarum productionem factam e terra dicebat: nullum inter rationalem animam & irrationalem substantiam discrimen arbitrata: quibus abiectis hebraeos laudamus qui pulcherrime ac sapientissime ac ideo uerissime de prima hominum productione docuerunt duplici quadam natura constitutum esse hominem asserentes: cuius altera pars cum incorporea: & immortalis sit: uerus homo existit ad imaginem & similitudinem dei: non fortuna & casu: sed a deo ipso creatus. Voluit. n. suprema omnium causa non carere rationabilibus terram animalibus: ut non solum a caelestibus uerum etiam a degentibus in terra maiestas sua laudaretur. Itaque dixisse deum scriptura testatur. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & fecit deus hominem ad imaginem & similitudinem suam fecit eum. Et rursus: Formauit igitur deus hominem de limo terrae: & inspirauit in faciem eius spiraculum uitae: & factus homo in animam uiuentem: quem textum iudaeus Phyllo exponens his uerbis utitur. Ceteri quidem ab aetherea natura mentem nostram constare dicentes aetheri affine esse hominem uoluerunt. Moyses autem ille nulli creaturarum rationalem animam similem: sed nomisima dei uerbo suo insignitum esse uoluit. Inspirauit. n. deus inquit in faciem eius spiraculum uitae: & factus est homo in animam uiuentem: Et quoniam necesse est mittenti missum similem esse: ideo ad imaginem dei homo: non ad imaginem creaturarum alicui factus esse asseritur. Anima igitur hominis uerbo dei designata: necesse fuit corpus quoque ad fulgentissimas partes mundi uisum erigere. Haec Philo. Non ergo absque causa cetera quidem animalia nutu diuino uel a terra uel aquis prorupisse. Solus autem homo ad imaginem & similitudinem dei factus asseritur. Quare solus omnium quae sunt in terra rationis participes principum ac regere leges ferre arteque inuenire potest. Sola enim hominis intellectualis anima ac rationalis est: reliqua omnino mortalia ad seruendum homini facta sunt. Praest. n. uniuersis quasi dominus atque dux homo rationis uiribus robustiora corpore domans: ideo prudentiae iustitiae aliarumque uirtutum capax est: & ad caelestia se ipsum extollens stellarum cursum orbiumque uolutiones ita quatit: ut caelestem se esse argumentum praebet. Quod autem sibi circumiacet terrenum corpus opus & ipsum dei est de terra sumptum & in terram reuertens. Qua propter oportet sicut pecoris cuiusdam ita corporis hominem curam habere: alereque colere ipsum seruum ut ad huius uitae ministerium perutilem: dominum uero interiore: quasi dei affinem uehementius amare ac honorare: quoniam & a prima causa honoratus est: homini igitur sic diuinitus ornato idoneum deus largitus domicilium fuit. Ipse autem sua sponte diuini contemptu praecipiti i domicilium mortale decidit: propterea pietatem esse adhibendam censemus: & uirtuti dandam operam: ut delictum nostrum deleamus: & ad primum redeamus statum. Non. n. in terris finem homini esse constitutum: sed illic unde resiliit restitutione imaginis quam deprauauimus: huiusmodi sunt quae de natura hominis hebraeorum doctrina antea quam graeci omnino essent philosophata est. Graeci uero heri uel nudiustertius nati nonnulla e barbaris multa ab hebraeis ut progredientes monstrabimus furati sunt.

Quod natura non est genita.

Cap. VIII.

Erum quoniam hebraeorum ueritas unum creatorem omnium deum cognoscit: ipsius quoque subiectae corporibus substantiae quam hylen appellare solent. Innumerabiles uero tam barbari quam graeci contra opinantur. Alii maligni-

tatis fontem esse hylem nec genitam nec corruptibilem dicentes: alii natura sui absq; qua-
 litate funguraq; asserētes uirtute diuina mundum ab ipsa formata asserūt. Rationibus
 demonstrandum est solam hebræorum opinionem non falsam esse. Vt autē ut soleo
 non meis sed alienis. Dionysius igitur in primo aduersus Sabelium hæc de proposita q̄-
 stionē reliquit. Nō sunt absq; scelere illi qui materiam primam ad fictionem totius deo
 subiecerunt: quam dicunt cum passibilis mutabilisq; natura sit diuinitus ad generationē
 oīum alterari. Sed ostēdant nobis unde similitudo ac dissimilitudo materiæ primæ ad
 deum est: necesse. n. est si positionem sanum uolunt sustinere superiorem quandam deo
 excogitare: quod nefandissimum est præterea cum non genitum esse similiter de utroq;
 dicatur & aliud alterum ab altero sit: unde id ipsis aduenit. Nam si non genitus deus p
 se est & ipsi non genitum esse ut quispiam diceret substantia sua est non erit non ge-
 nita hyle. Non. n. idem est deus & hyle: quod si utriq; est quodcūq; est. i. deus quidē de-
 us: materia uero prima materia. Inest autem utriq; nō genitum esse: patet aliud esse ab
 utroq; & utriq; prius atq; superius. Ad hæc causam reddi postulabimus: quamobrem
 cum utrunq; non genitum sit deus quidem impassibilis immutabilis immobilis: atque
 actiuus est: materia uero prima econtra passibilis mutabilis mobilis omnis alterationis
 receptiua. Quomodo autem etiam apte conuenerunt: utrū ad materiæ primam nar-
 turam adaptauit se deus cum ab ea mundum fabricatus est an ecōtra: Sed hoc ultimū
 impossibile. Non enim potest res insensibilis accommodare se ad artificem: Primum au-
 tem penitus nefandum si quis putet sicut artificem ad materiæ aptitudinem primā cau-
 sam se accommodasse. Relinquitur ergo ut a dei sapiētia uaria & ut ita dicam multifor-
 mis formatū scilicet omnium receptiua hyle producta sit. Multa dici possunt: sed mo-
 do non est nobis hæc quaestio proposita: meliores tamen sunt qui hæc dicunt q̄ qui in-
 numerabiles deos alium aliud creasse contendunt. Hæc a Dionysio sumpta sufficiant:
 nunc Origenem audias. Si quis autem putat non posse deum absq; subiecta inquit ma-
 teria quicq; efficere quoniam nec statuarius absq; lapide statuam nec lignarius faber sine
 lignis rogendus est si arbitratur deum posse quicquid uelit. Eo enim pacto quo: sicuti
 uult ad totius ornatum ineffabili uirtute absq; sapientia qualitates non entes producit:
 quod omnes qui prouidentiam fatentur concedunt: substantiam quoq; quanq; uult pro-
 ducere potest. Mihi autem uidetur qui hæc dicunt fortunam quoq; deo annectere: qui
 nisi materiam primam forte repperisset non esset auctor nec pater nec creator & domi-
 nus uniuersi: præterea unde factum est ut sufficiens ad uniuersa fingenda nec superfluo-
 ens aut deficiens materia subiecta sit: sequitur enim necessario a prouidentia quadam
 deo superiore ne scilicet ars dei perderetur si non haberet materiæ artificii suscipiabi-
 lem deo materiam esse subiectam. Vnde autē oīum quæ deus uult receptiua materia est
 se nisi eam deus talem qualē uoluit produxisset. Sed non genitam esse materiam suppo-
 nentes sic aduersus eos insurgemus: si nulla prouidentia deo materiam nō subiecit: quæ
 tamen ei subiecta est quasi per prouidentiam esset subiecta. Quid præstantius factum
 est q̄ ea quæ casu fiunt? Quod si non est a deo producta materia cur mundum ab eo
 formatum dicunt? an quia tantam mundi fabricam nisi a sapientissimo artifice non po-
 tuisset fieri credunt? Sed materiam quoque tantam atq; talem ut corporalium rerū for-
 mas omnes possit suscipere non nisi ab omnipotente sapienteque artifice fuisse creden-
 dum. Cum autem obiciant neminem posse artificem absque materia quicquam fa-
 cere: sciant se multo dissimilia dicere. Prouidentia enim semper hominū artibus
 materiam subiecit. Hæc aduersus illos dicta sufficiant: qui quoniam inuisibilis terra
 informisq;

informisq; dicitur: iccirco materiam primam non genitam existimant. Hæc Origenes. Philo aut iudeus de hac questione sic scripsit. De quantitate autem substantiæ utaq; facta sit dicendum est ad formationē uniuersi tantam materiam deum creasse ut nec superflueret nec deficeret: absurdum. n. est hunc uel illum artificem diligentissime de quantitate materiæ sufficientis præcipue in preciosa materia providere: deum uero qui numeros & mēsuram oīum nouit minime de hoc prouidisse. Ausim igitur exclamare nec pluri nec pauciori materia ad creationem mundi opus fuisse. Non. n. integer ex oībus partibus mundus esset si non a sufficienti materia esset formatus. Sed cum prudentis proprium artificis sit antea q̄ inceptit sufficientiam materiæ prospicere: homo quidem mortalis errare potest: ut nonnunq̄ deficienti materiæ additamenta quærat: nonnunq̄ ablationem a superfluente. Deus uero cui nihil deest quicq; oīa potest ad unguem sufficientē produxit hylē. Sed qui cauillari uolunt argumenta multiplicant: qui uero philosophari ueritate rerum contenti sunt. Hæc etiam Philo. Maximo uero insigni apud christianos: uir libere quidam de materia scriptus est: unde nonnulla mihi sumenda esse uideo ad exquisitam quæstionis decisionem. Credo inquit te quoq; ipsum uidere duo non genita si mul esse non posse: quīs illud addidisti alterum ex duobus necessarium uideri aut separatum esse deum a materia aut coniunctum. Si igitur coniunctum esse quidam uoluerit dicere: unum non genitum dicit. Nam si cōiuncta simul sunt duo non genita esse nō possunt. Sed sicut consequetur dicimus unam rem genitam hōiem esse multis partibus constitutum: sic necesse est si non est separatus a materia deus: unum non genitum dicere: sin uero separatum quis dicit: necesse erit aliquod inter eos esse discrimen quo differantur: non. n. potest aliud ab alio distare: nisi tertium quoddam sit quo distare dicuntur. Istud aut̄ ulterius progreditur. Nam si tria dabuntur ingētia: similiter de ipsis quæram: & si cōiuncta quis dicit: superiorem referam rōnem sin uero separata: quartum necessario introducet: quæ separatio efficitur. Sed illud forsā quispiam cogitabit: nec separatum esse deum a materia: nec rursus cōiunctum: sed esse in materia uelut in loco & materiam in deo tanq̄ continens. Erit ergo a materia circūscriptus deus: cūq; ipsa in stabilitate sua huc atq; illuc feratur ipse quoq; mutabilis erit. Præterea si materia informis fuit: ornata uero formis ad melius a deo mutata: deus quoq; erit i' re locoq; informis. Ad hæc interrogandum est utrum deus replebat materiā an in parte aliqua materiæ fuit: nā si in parte fuit minor multo q̄ materia est: si totam replebat quō eam transmutando formauit: necesse. n. est aut contractum illud formasse: quod sui cōtractione uacuum fuit relictum: aut se quoq; ipsum una cum materia trāsformasse. Quod si materiam esse in deo quispiam dicat similiter quærēdum est utrum quasi separata ut uolucres in aere an ut in loco. Si. n. separatam ut uolucres in aere dixerit partibus ergo deus: immo re ipsa scissus: scindi. n. dissepārariq; necesse est ad recaptionem aliorum. Sin uero ut in loco cū deformis materia per se sit nec a prauitate aliena erit deus deformitatis & prauitatis locus: quod cogitare nefandissimum est. Ita cum hylē ingentam putes ne malorum causa deus esse uideatur: malignitatis receptaculum deum dicere cogeris.

Quod materia non est causa malorum. Cap. IX.

I ergo materia non genitam principaliter diceres multis rōnibus impossibile id esse demonstrarem: uerum qm̄ malorum ipsam cām esse opinaris: & ex hoc ē induceris ut non genitā credas: ad hoc uertēda mihi oratio est. Si enim ad aptam quo pacto mala fiant ostendamq; non esse possibile quin malorum auctor deus sit si materia ei aliunde ad creandum subiicitur: opinio hæc funditus eueritur: Sine qua

litatibus ergo coæternâ deo fuisse materiam: unde mundū istum creauit opinaris: Sic
 prorsus. Si ergo sine qualitatibus materia fuit: sunt aut in mundo qualitates: quia a ma-
 teria diuinitus factus est: qualitatū profecto deus pductor est. Ita mihi uidetur: Qua-
 litates porro non a subiectis qualitatibus factas esse: & aliud a substantiis dicis. Ita opi-
 nor. Si ergo nec a subiectis qualitatibuseductæ a deo qualitates: nec a substantiis quo-
 niam substantiæ non erant: a non ente simpliciter creatas diuinitus fateri necesse est. fal-
 so ergo abste in superioribus dicebatur impossibile esse a nō ente: simpliciter fieri quicq;
 a deo quod tanto absurdius uidebitur: quanto si diligētius quispiā consideret: uel hoies
 qui maxime ex aliquo facere uidentur a non ente quædam producere. Architectus. n. ur-
 bem facit ex non urbe: & templa ex non templis. Quod si quia substantia subiecta est ar-
 chitecto: iccirco ex ente ipsum facere opinaris: non parū erras: non est. n. substantia quæ
 urbem facit: aut templa: sed ars quæ circa substantiam est hæc autem quis ex arte fiat q̄
 in hoie est: non est tñ in lapidibus: sed forsan dicēs ideo non esse ex non ente artem qua
 urbs constat: quia sit ab artificio quod in artifice est. Ego uero tibi respondeo artem illā
 quæ in homine est non ab alia quadam arte sed a non ente in homine fieri. Accidentia. n.
 oīa in substantiis & fiunt & sunt. Homo. n. sine ullo artificio existit: ars uero nulla erit ni-
 si prius hominem esse intelligamus. Quare ars a nō ente in homine facta necessario est:
 q̄ si hominibus hoc modo se habet: quomodo non oportebit deum non solum qualita-
 tes uerum etiam substantias a non ente simpliciter arbitrari posse creare: Si enim aliqd
 ex non ente simpliciter posse fieri a deo fateris: substantias etiam a nō ente simpliciter ab
 eo posse fieri concedas necesse est. Verum quoniam apprime audire desideras unde ma-
 la oriuntur: quero abste utrum substantias aut qualitates substantiarum mala opina-
 ris: Qualitates substantiarum arbitror. Materiam autem absq; qualitate ac deformem
 fateris: Dictum memini. Si ergo substantiarū qualitates mala sunt: & materia sine qua-
 litate est: deusq; omnium qualitatum creator cōceditur: erit malorum omnium auctor
 deus. Quare si abste materia non genita ponebatur: ut malorum causam deum dicere
 non cogereis: cogereis autem hoc facere: multo magis materiam ei ad creandum subici-
 ens frustra id certe opinaris: hæc sufficere mihi uidentur: nisi tu aliquid habeas: ego si cō-
 tentionis non ueritatis cupiditate uerba hæc faceremus: nihil amplius quærerem. Vex
 quoniam charitas est quæ nos mouet & utilitatis proximi causa disputamus: alius de
 his differendum arbitror: & quoniam nihil aliud q̄ ueritas quæritur quoquō modo pu-
 tas facilius atq; dilucidius id fieri posse. Sic oratione utaris ut non tibi solum uerum et
 mihi magnum conferas fructum. Sed quoniam qualitates esse mala superius diximus
 nunc substantias potius quasdam mala esse arbitror. Quid tu substantiam dicis: non-
 ne illam quæ ita per se existit ut nullo modo indigeat ut existat? Sic omnino. Malum
 autem actum alicuius esse opinaris: an quomodo? Actum profecto. Nonne igitur ac-
 tus agentis est? Est prorsus. Cum autem nihil agens sit: putas tu actum esse posse? mi-
 nime. Si ergo substantia nulla re alia indiget ut existat: mala uero actus sunt: & om-
 nes actus cum alicuius sint agente aliquo sunt: & non agente non sunt: non erunt pro-
 fecto mala substantiæ: quod si ea quæ agunt substantiam: putas uerum id quidem est:
 ut homicida ea ratione qua homo est substantia est. Cædes autem ipsa non est substan-
 tia sed substantiæ opus: ac ideo interdum bonum hominem interdum malum uocita-
 mus dicuntur: ambo hæc nomina de homine propter bonos & malos actus: qui sunt
 accidentia. Cædes enim non est substantia: sed nec liberalitas: nam quemadmodū gram-
 matica grammaticus a medicina medicus dicitur cū substantia nec medicina nec gram-
 matica

matica sit: sed ab his accidentibus appellationem accipiat: similiter a malis malus homo dicitur. & a bonis bonus cum neutrum eorum sit. Quare si quem alium praeter homines causam esse malorum putas: simili modo in quantum hominibus suggerit mala ab actu suo ipse quoque malus erit. Sic enim & homo malus dicitur quia mala agit. Quae autem aguntur mala non est ipse qui agit: sed actus eius a quibus appellationem accipit. Nam si agentem ea dicemus quae agit: agit autem eadem: erit homo cades: Et sic quoniam quae aguntur cum aguntur solummodo sunt: facta uero esse desinunt: erunt homines cum agunt: & cum non agunt non erunt. Quae falsa atque impossibilia sunt. Sunt ergo mala hominis actus: appellaturque homo malus non ex eo quod substantia est: sed ex eo quod mala agit. Malum enim dici ab accidentibus substantiae quae non sunt substantia ideo concessimus: ut a grammatica grammaticus dicitur. Quod si quae aguntur tunc incipiunt quando actus incipit: certe is etiam qui male agit tunc incipit malus esse quando male agere coepit. Non est ergo malum absque principio: nec non genita mala sunt: sed ab eo genita atque perfecta a quo aguntur. Recte o amice praesuppositis enim probe intulisti. Nam si absque qualitatibus materia prima est: estque qualitarum auctor deus: mala uero qualitates sunt: mala essent a deo: Sed contra rationem istam haec quae dixisti sufficiunt: mihi uero in mentem nunc uenit falso absque qualitatibus hylen affirmari. Nulla enim substantia uere absque qualitatibus dicitur: cum enim absque qualitatibus dicitur qualitas eius profecto significatur. Qualis enim quaedam materia certe prima dicitur: cum huiusmodi esse dicatur: ut aliquid in se non possideat: quae res certe qualitatis quaedam species est. Ad hanc igitur rationem oro respondeas. Nam cum non genita hyle mihi uideatur: qualitates esset innatas habere uidetur: & sic ab ea defluere omnia quae mala sunt. Ita deus malorum causa non erit. Magna te puto laude dignum quod absque ulla pertinacia ueritate quaras: causamque nobis praebes: ut aut a uerbis tuis facilius tibi persuadeamus: aut rationibus acquiescentes ueritatem discamus. Sed si innatas habet materia qualitates cuius rei auctor erit deus: cum neque substantias nec qualitates produxerit: quippe cum tam substantia quam accidens serui huiusmodi rationis uim a principio fuerint. Dic igitur quaso quo pacto deum creatorem appellas. Vtrum quia substantias in alias substantias mutauit: an quia substantias quidem non mutauit: qualitates autem earum mutauit. Absurdum mihi uidetur mutatum fuisse substantiam dicere. Qualitarum igitur mutatione creatorem appellari deum assero. Nam quemadmodum cum in lapidibus domus sit: non est dicendum lapides in domum esse mutatos: Sed quali quadam deorum compositione domum factam esse: cum qualitas ista compositionis lapidum alia sit ab ea quam prius habebant. Sic mihi uidetur permanente substantia qualitarum mutatione hunc mundum factum esse diuinitus. Quoniam ergo qualitates quodammodo quasdam a deo factas: ais respondere mihi non deigneris mala substantiarum ne qualitates sunt: & qualitates in harent materiae spem an ipsas fuerunt. In se dico absque principio. hac igitur qualitates a deo mutatas fuisse asseris. Ita prorsus. Vtrum igitur ad melius aut ad peius? Ad melius scilicet. Si ergo qualitates in materia inhaerent quae in melius mutatae sunt querendum adhuc restat unde mala orta sunt: aut enim non permanserunt qualitates illae mala natura ut erant: aut si permanserunt mala malignitate earum in melius deus non conuertit: & sic malorum causa ad deum rursus refert: aut forsitan malas qualitates materiae mutatas esse non dicis. Eorum uero mutatione quae indifferentes erant uniuersa diuinitus constructa opinaris hoc modo certe. Cur igitur malas qualitates reliquit: utrum quia euellere noluit: an quia non potuit? Nam si noluit: & potuit: necesse tibi erit cum malorum deo attribuire: quod mutatione mundi

creans non destruxit: neq; mutauit in melius mala cum potuerit. Nec poteris si ita opinaris deum non culpares qui malignitatem materiae non abstulit cum posset: sed ad perniciem creaturarum reliquit. Præterea maxima quædam iniuria ipsi quoq; materiae illata est: peius. n. modo se habet quam anteq; formaretur: tunc. n. in sita sibi esse mala nequaquã sentiebat: nunc uero multas partes eius acerrimum malorum sensum percipiunt: quod exempli gratia in hoc uideamus. Materia. n. hominis anteq; formaretur & creatoris artificio in animal commutaretur: nihil percipiebat postea uero q; in hominẽ uersa est: acutum habet malorum sensum: ita quod diuinitus materiae ad beneficium ipsius: euenisse asseris peius ille fuisse inuenitur. Sin uero non potuisse deum insita materiae mala tollere contendis: impotentem deum esse asseris: qui autem impotens est aut natura imbecillus est aut superioris cuiusdam terroris ac formidine premitur. Si imbecillum: arbitris & firmus in hoc proposito consistis: actum est de salute tua: Sin autẽ a maiore quodam premitur: erunt mala deo efficaciora quam uires eius retundunt: quod dictu nescis de deo est. Ad hæc quare malum potius deus non est: si quidem illum esse deũ dicimus cuius uires super omnia sunt: Sed responde mihi quæso de materia ipsa rursus querenti utrum simplex quædam erat an composita: Nam si unica fuit atq; simplex quomodo mundus qui ex ea est cõpositus uere dicitur: cum illud compositu sit quod a multis uariisq; constitutum est: Quod si compositam fuisse respondebis: erant ergo a simplicibus quibusdam composita: quare absq; principio non genita æternaq; materia esse non potest: non. n. erat anteq; simplicia ex quibus componitur conuenissent: deinde non duo sed multa tibi erunt non genita. Simplicia. n. ex quibus hyle tibi componitur multa ac uaria esse necesse est. Præterea uidet ne tibi quicq; sibi ipsi repugnare atq; opponi. Nihil oĩo. Quid porro aquæ ignem opponi n. gas: nullo modo luci autẽ tenebras: frigidum calidum: siccum humidum: nonne similiter opponitur: Similiter non inficior. Si ergo nihil sibi ipsi opponitur non erit materia una nec ex materia una: simile huic illud est: quod modo quæram: uidentur tibi alicuius totius partes alia a iarum destructiua. Nequaquã. Ignem autem aut aquam ceteraq; huiusmodi nonne materiae partes putas: Sunt certe materiae partes: Ignis porro nonne aqua destructiua: & e contra tibi uidetur: Scilicet. Si ergo partes totius alia aliarum destructiua: nõ sunt: ignis autẽ. & aqua ceteraq; huiusmodi alterum alterius destructiuum est: nõ erunt partes unius materiae: nec ipsa erunt materia: quoniam nihil sui ipsius destructiuum est: nihil. n. sibi ipsi opponitur aut repugnat: aliud certe alii opponitur ut album non opponitur albo: sed nigro & tenebrae non tenebris: sed luci. Si ergo una quædam esset materia nulla oppositio irebus inueniretur. Cum autẽ alia rerum aliis opinantur non eadem esse uidentur: materia omnium. Hæc Maximus. Sed huius uoluminis iam modus sit: in quo priscorum sanctorumq; hebraeorum uitas qui multo antẽ Moysen fuerant breuiter perstrinxĩ: quos omnes admirati diuinis laudibus persequimur & prosequemur. Imitationem illorum tamen nobis facimus: ut eam nobis recte concedi diuinitus deprecemur.

EVSEBII PAMPHILII LIBER OCTAVVS INCIPIT

De Translatione

VNC ORDINE PROGREDIENTES AD MOY

si disciplinam quæ secundum gradum tenuit: & solis iudæis non aliis gentibus data est transire faciam. Quod aut nulli alii gēti sed iudæis solummodo Mosaica disciplina data est: nec idonea uel possibilis aliis fuit tpe suo: probabimus: sed quæ admodū ægyptiorū doctrinā ipsorum ægyptiorū uocibus exponēbā cæterarūq; gentiū theologiā suorū testimonio auctorū explicabā ita nunc quoq; faciendū est a iudæis ipsis & ab illis maxie q; doctissimi habētur ante oculos oīa ponā si prius quō

in linguā græcā & q̄ta diligētia libri iudaici traducti sunt exposuero. Comodissimū. n. id mihi ad euāgelicā doctrinam cuius præparationē modo scribimus fore arbitror. Cum enim iam saluatoris nostri tpa uiderentur propriis aduenire conducebatq; maxime saluti oīum gentium quacūq; a prophetis scripta fuerant intelligere per linguam græcam quam fere oēs gentes intelligunt iudaicam scripturam uniuersis proposuit: Aut. n. post saluatoris nostri tempora non habuissēmus iudæis ex inuidia occultantibus aut corruptiores nobis dedidissent aut si recte haberi potuissent in suspicionē traductores facile uocaretur. Saluator ergo noster qui ut deus oīa præuidebat optima dispositione usus Ptolemæo ægyptiorum regi traducendorum librorum cupiditatem iniecit. Quam rē Aristæus uir doctus utpote qui rebus aderat diligenter cōscripsit. Fuit autem traductio facta temporibus secūdi ptolemæi qui Philadelphus uocatus est. Sed Aristæi uerba operæ precium est audire. Demetrius inquit Phalæseus in regia bibliotheca cōstitutus. grandem a rege pecuniam accepit: ut undiq; ad bibliothecam regis uel emendo uel transcribendo libros cōgregaret: neminiq; interrogatum me præsentē a rege quoniam libri iam in bibliothecis essent dixisse plures q̄ ducenta milia: sed breui tempore non erunt forsitan pauciores quingētis milibus si nō ab uniuersa græciā solum quod feci: uerum etiam ab aliis gentibus ac præcipue a iudæis quorum doctrina perutilis mihi esse dicitur: q̄ plurima possumus uolumina congregamus. Et quam rex inquit causa detinuit ne iudæorum libros quæ regio nobis affinis est aut emeris iam aut transcriberis præferim. cum ad hanc rem tanta tibi præsteret pecuniam quantā pecieris. Tum Demetrius traductio ne opus est inquit: propria. n. lingua & diuersis utuntur q̄ ægyptii litteris. Multi eos syrica & lingua & litteris uti censent: quod ita esse non inuenio. Post hæc rex præcepit. De metriō scribere ad se de iudaicorum librorum traductione. Omnia enim tanta diligētia faciebat: ut uel res minimas petitionibus atque mandatis exactissime scriptis ageret. Quare ipse quoque cuncta ut gesta sunt cōscripsi. Hanc igitur epistolam Demetrius philadelpho misit. Regi magno Demetrius. Quoniam præcepisti o rex ut undecūq; possim i bibliothecam tuam libros utiles congeram: maiestati tuæ refero iudæorum disciplinam & leges litteris & lingua sua cōscriptas peritiles mihi uideri. Feruntur enim abiecte nōnulla trāsata tantæ certe admirationis: ut & itēgra & diuina sola legū sanctio iudaica uidetur. Sic enim etiā Hecateus abderita propter sanctionē legis nec a poetis gētiū tactam arbitratur: nec diligenter ab historicis expositam. Si ergo tibi uidetur o rex scribatur ad pontificem iudæorum ut de singulis tribubus seniores uiros legis peritos & probos sex mittat ut diligenti examine id eligamus i quo plures conuenient traductores. Ista quippe res digna mihi maiestate tua uidet: scilicet sis perpetuo. Tunc rex

ad Eleazarū scribi iussit quod captiuos iudæorum remiserit: & auri quinquaginta talenta argenti centum: & lapides non paucos ad crateras: phialas & mensam ceteraq; uasa & sacrificia faciunda deo iudæorū obtulit: cuius epistola hæc est. Rex Ptolemæus Eleazarō pontifici salutem. Non ignoras multos iudæorum in regione habitare nostra qui ab hierosolymis perfarum in tempore quō illi regnabant abstracti fuerunt quorū multū cum patre nostro in ægyptū ingressi maiori mercede in legionibus conscripti sunt: cūq; fideles inuenisset in prædiis collocavit: ut eorum humidine aios ægyptiorum cōprimeret. Nos etiam postq; regni habenas suscepimus humanius tuos tractantes plures q̄ centum milia captiuos redemimus ac liberauimus conuenienti mercede dñs de-posita: & si quid impetu multitudinis perpetam gestū est totum correximus. Putauimus. n. id maximo deo gratum fore. qui tantū regnū cum pace ac gloria nobis commendauit. De tuis & florentes ætate uolentesq; militare cum dignitate aliqua in exercitu constituimus & apud nos nonnullos admissimus. Quia igitur uolumus & tibi & iudæis tam præsentibus q̄ futuris gratissimū facere: decreuimus ut lex uestra litteris grecis ab hebraica lingua traducatur: ut uestra quoq; uolumina cum aliis regis libris in bibliotheca nostra inueniantur: recte igitur facies & nostro studio condigne: si uiros probos & seniores peritos legis linguæ græcæ non ignaros sex ab unaquaq; tribu: elegeris. Oportet. n. qm̄ res q̄ maxima est illud eligatur in quo plures conueniant traductores: hæc re gesta non paruum nos gloriā consecuturos arbitramur. De his rebus latius tecū loquentur Andreas de intimis cubiculariis: & Aristō qui & primitias ad uasa & sacrificia in templum portant argenti atq; auri pondus non contemnendum. Scribe tu quoq; ad nos de quibuscūq; uolueris. Gratū. n. id nobis erit & amicitia nostra dignum: & q̄ primum fieri curabimus quod petieris. Vale. Ad hæc Eleazarus sic rescripsit. Eleazarus pontifex amico uero Ptolemæo salutē. Si tu & Arisnoe regina & soror & filij uestri ualeatis bene est: & ut uolumus sit: ipsi quoq; ualeamus. Magno gaudio affecti sumus cum per litteras tuas bonam erga iudæos uoluntatem tuā cognouerimus. Itaq; uocato populo publice tuā epistolam legimus ut scirent quantā in deum nostrū habes pietatem: ostendimusq; uiginti aureas phialas quas misisti & argenteas triginta: & crateras quinque & mensam argenteam ad sacrificandū & ad alia faciunda quibus templū ægeret: argentū talenta centum: quæ Andreas & Aristō uiri probi & docti & te digni abs te nobis tradiderunt quibus latius diximus quæ uisa sunt. Oīa. n. quæ tibi conferunt et si præter naturam essent tui perentis gratia efficere parati sumus. Plurima. n. ac maxima: & q̄ obliuisci nunq̄ poterimus nostro generi beneficia contulisti. Quare illico pro te & regina & filiis & amicis tuis sacrificia optulimus deo: & orauit uniuersus populus ut cuncta tibi sicuti uis succedant: regnumq; tibi cum gloria dñs oīum deus conseruet. Præterea ut diuinæ legis commode ac secure fiat traductio: sex ab unaquaq; tribu: seniores elegi quos ad te cum libris destinaui. Recte igitur facies rex optime exquisitissime traducta scriptura curare ut ad nos uiri redeant. Vale. Multis deinde hæc de re dictis post iam traductā scripturam hæc subiungit Lectitata igitur examinataq; traductione seniores interpretū ac sacerdotes & multi ægyptiorū principes coram rege congregati propositis in medio libris uoce dixerunt quoniam probe ac sancte diuina scriptura traducta est: decens modo est rex iustissime ut caueant ne quis peruertere aliquid audeat: quod cum omnes uoce approbassent iussit rex secundum morem suum maledicere. Maledixerunt ergo ut solent si quis addiderit aut subtraxerit aut mutauerit aliquid rectissime id agētes ut ppetuo inuolata scriptura seruarietur: His ita gestis mirabili rex fuit affectus gaudio:

a iudaica

Lecta uero uniuersa sibi fuerant & admiratus legis latoris prudentiam dixit Demetrio quoniam nemo poetarum neque historicorum de tot tantisque rebus gestis nullam mentionem fecit: Cui Demetrius diuina hæc lex est: & a deo data ut uides ac ideo si qui tetigerunt deo percussi resiliunt. Affirmauitque audisse a Theopompo quod ceperant nonnulla a iudaica scriptura translata græca oratione ornare: & illico turbatione quadam mentis & animi percussus magno studio deum orasse: cuius rei gratia id sibi accideret. Audiuit seque per somnium quia res diuinas lenocinio inquinatis hominibus aderet. Ego quoque ipse inquit a Theodoto tragœdiarum poeta accipit: quod cum nonnulla e iudaica scriptura ad fabulam quandam transferre uellet luminibus captus fuerit: qui quoniam credit hac de causa id sibi euenisse magno tempore poenitentiam egit: & tandem sibi uisus fuerant restitutus. Tunc rex magna cum diligentia sancte scripturam iudaicam iussit referuari.

De Vita & disciplina mosayca.

Cap. II.

Vnc disciplinam Mosaycam ut doctissimi iudeorum scripserunt exponam.

n Philo igitur de iudeorum ab ægypto egressu in primo libro quos de hypotheticis inscripsit ubi pro iudeis quali aduersus eorum accusatores his uerbis utitur. Populus inquit iste qui a Chaldæo parente traxit originem a syria in ægyptum translatus post multos annos: quoniam multitudinem eorum ægyptus non capiebat & magnitudine animorum: ac simul quia somniis ac uisionibus exitus ei diuinitus significabatur magnopere in eam terram unde maiores sui in ægyptum profecti fuerant redire cupierunt. Quo facto a deo creuerunt ut ad hæc usque tempora iudeorum genus durauerit. Et paulo post ducebat autem eos uir unus quem si uis nihilo præstantiorem ceteris putato. Petunt. n. multi eum obprobriis arte quadam malefica & lenocinio uerborum omnia illi confecta fuisse dicentes: Sit sane: sed artificum tamen illud maleficum & uersutia hominis non modo uniuersum populum a siti fame ceterisque periculis quæ quotidie locorum asperitate & solitudine accidebat liberauit ac uelut in copia rerum omnium aliud: uerum etiam longe ab omni seditione & sibi obtemperantes obtinuit. Nec breui tempore ista sed tanto seruata sunt: quanto nec domus una in pace atque concordia conseruari facile potest. Itaque non sitis non fames non calamitas aliqua non futurorum formido non ignoratio euentorum aduersus maleficum illum uirum seductos populos incitauit. Quam igitur uis artem aut uerborum lenocinia aut prudentiam aduersus tot tantaque accidentia quotidie mala suffecisse: Aut enim subditus illi populus natura obtemperans: humilis: & peritia futurorum munitus libenter eum sequebatur: aut si illi mala fuerant deus dura omnia eis mitigabat: & tam præsentium quam futurorum notitiam Moyse concedens effecit: ut tandem ab omni periculo populus suus euaserit. Vtrum. n. istorum concesseris magna laude Moysem certe affeceris: posteaque in terram istam uenerit & si quo pacto eam consecuti sunt diuinæ litteræ significant: malo tamen ego probabili coniectura quam ueritate historica uti. Vtrum enim quispiam uoluerit ipse concedam aut multitudine aut armorum peritia syrios & phœnices patriæ propugnantes uicisse: aut ui quidem nihil fecisse: sed a dantibus sponte regionem accipisse: ac non multo post pie & sancte uiuendi omnem disciplinam constituisse. Alterum enim fortissimos eos uiros alterum a deo sic amatos significat: ut etiam inimicis suis uenerabiles uiderent: quippe hostes atque inimici erant eorum a quibus regionem ubi & ipsi & maiores sui nati educatique fuerant repente auferre uoluerunt. Quomodo igitur non est mirabile atque diuinum si quasi melioribus sine ulla ui sponte hostibus cessisse fatearis: post hæc nescio quid pri

mo quid secundo collocabo: probitatem ne legis: an obedientiam sanctitatem iustitiam & pietatem illorum qui uirum illum a quo legem acciperunt sic admirati sunt: ut quicquid ille uellet: hoc deum uelle putarent. Nam siue prudentia illius hac agebatur: siue a superiore quadam uirtute doctus faciebat: ad auctorem deum omnia reducitur. Mirabile nempe mihi uidetur duobus annorum milibus immo maiore tempore iam fere transacto: non enim exquisitissime annorum possum dicere numerum: nec uerbum unum in lege illius esse immutatum: sed centies unusquisque Iudaeorum morietur: qui legi moysi ea derogabit. His dictis compendio transcurrit disciplinam civilem: quam Iudaei lege moisaica tenuerunt deinceps. Nihil inquit huiusmodi apud Iudaeos est non forum & iudicia: non postergationes & mora: non lites & accusationes: sed omnia uera simplicia & constantia. Si adulteratus es: si uim intulisti: si fornicatus: si aliquid horum feceris morte punieris: si seruum si licerum uituperaueris: si uinculis premis: si abductum uendideris: si priuata si facta sublegeris si impietate usus fueris: non opere solum uerum etiam uerbo: propitius autem nobis sit deus qui hac cogitauimus si in patrem si in matrem aut in benefactorem tuum morte morieris non communi: sed lapidibus obrutus: praeterea mulieres uiris seruire oportere non ad contumeliam: sed ad obedientiam parentes in filios ad salutem eorum habere imperium: unumquemque suorum esse dominum: nisi deo ea obrulerit. Nam si uerbo solum deo dedicauerit: tangere amplius non licet: dei oblata neminem rapere nec aliena omnino furari: uerum etiam si uerbum emisit quo sua omnia deo oblata esse uideantur: ac demum poenitentia ductus tangere audeat: aut ad alium sensum prolata sibi uerba interpretetur: animam amittat. Sed longum esset omnia dicere. Innumera praeterea sunt moribus & consuetudine sine scripto seruata: quae quis odire non faciat: quae non locauit non tollat: nec a prato nec a torculari nec ab area magnam aut paruum aliquid auferat: Ignem potenti dare: aquarum fluentia non includere: in opibus & mancis opem petentibus stipem propter deum esse cedendam: mortuis sepulchri locum non esse negandum: mortuorum sepulchra non mouere nihil mali cuique inferre: non obrundere aut eicere sperma: nulla uero foecunditatem mulierum retardare non aliter uti animalibus: quam deus & lex uoluit: semina non dispergere: iugum non imponere iniuste non habere modum praeter mensuram: nec numum adulteratum: amici arcana inimicitias lapsus non patefacias: non superes liberos a parentibus etiam si captiuos habeas non uxorē a uiro etiam si argento tuo emeris: hac maiora pulchrioraque sunt illa parua multis uidentur non destruere domi nidum. Nullius animalis preces cum ad te lamentanti sumi le refugiat continere uelis. Sed lex quae ista iussit magna cura seruanda esse constituit: maledicunturque qui non seruant: & deus ipse qui omnia perspicit ultor inuocatur. Et paulo post non semel sed saepius immo uero singulis diebus septimis propter malos haec repetuntur: maledicunturque qui non seruant. Ita non solum ad agendum exercitatos: uerum etiam legum peritos legislator singulos effecit: septimis enim diebus in idem congregari uoluit: ut confidentes scripturam audiant: ne quis se ignorance possit excusare. Ita conueniunt semper & sedentes magno cuncti utuntur silentio: nisi ad laudem dictorum uerbum aliquod communiter emisserint. Sacerdos autem aut de senioribus unus legem recitat & exponit: fitque per totum id diem septimum usque ad uespertinum crepusculum: deinde abeunt & sacrarum legum peritiores & pietate multo munitiores. Num ociosi se primum peragere diem Iudaei tibi uidentur: an hac quae faciunt ceteris omnibus necessaria magis ducis: hac enim re fit ne a iure consultis quid faciendum sit quaerant: nec per ignorantiam fallant. Sed unusquisque facile de legibus atque moribus interrogatus respondet: &

deat: & uir uxori: pater liberis: dominus seruis legis præcepta tradat. Facile de septimo quoque anno quis non similiter dicere possumus: non enim ipsi ab operibus sicut septimis diebus cessant: sed agros ipsos cessare patiuntur: ut uires ad futura suscipiant. Multo enim fecundiores redduntur: si eum cessauerint: in noualia rursus proscinduntur: quod etiam corporibus hominum accidit: semper enim eundem ferre laborem & ualitudini obest: & robur animi atque corporis deicit. Sed si quis iudæo polliceatur fecundior rem in septimo anno agrum futurum si eum coluerit: nequaquam id facere patietur: nam & ipsi a laboribus accipere se uolunt: & agros aliquando quiescere: ut & ipsi laxiores & agri fecundiores alio initio laborum sumpto efficiatur. Magnæ autem humanitatis eorum illud præcipue signum est. In septimo anno quoque ipsi ab agriculturæ laboribus abstinent: si quid sponte agri protulerint non colligunt neque deponunt: sed quia nullo suo labore productum est: communiter cuiusque uolenti omittitur. Quare autem septimum numerum ita lex honorauit: nemo a me quaeret: qui a medicis atque philosophis de uirtute quam ad omnia maximeque ad naturam humanam possidet audiuit. Hæc Philo: Si milia uero ipsi & Iosephus in secundo de antiquitate iudaica hoc pacto conscripsit ab ipsis rebus. Si quis cæterarum gentium leges nostris conferret: diligenter uideret: licet quicquam maxime tam iustissimas leges quam pietatem in deum ueram hostibus tradiderit. Nam cum infiniti gubernandarum ciuitatum modi in hos paucos generaliter reducuntur: ac alii principatu unius alii paucorum potentia: alii totius populi iudicio gubernentur: nostræ legis conditor hæc omnia despexit: & soli deo (dicam enim: etiam si durum uideatur) gubernationem iudæorum attribuit: ad illum enim tanquam omnium bonorum causam respiciendum solummodo censuit: quem nec factum ullum nec cogitatum fuisse potest: qui cum immortalis æternusque sit: omnia potest: nec alia nobis ratione quæ creaturis suis cognoscitur. Hæc enim de deo opinari oportere sapientissimi etiam grecorum principis ab illo sumptis testantur. Nam & Pythagoras & Anaxagoras & Plato multique alii hæc ipsa sensisse uidentur. Sed paucis hæc ueritate tradita in multis efferre ausi non sunt. Nostræ autem legislator quoniam opera legibus consona effecit: non solum sui temporis iudæos sed omnes usque ad hunc diem in ueram creatoris pietate reduxit: atque reducit: cuius rei causa est: quoniam & leges ipsas utilissimas omnium tulit. Non enim uirtutis partem pietatem esse docuit: sed omnes uirtutes pietatis esse partes declarauit: & ipsas uirtutes iustitiam dico: modestiam: fortitudinem: ciuium inter se concordiam altius omnibus impressit. Omnes enim operationes nostras omnia uerba & cogitationes ad eum referendas esse uoluit: nec aliquid horum incautatum reliquit. Duplex enim disciplina morum est. Nam cum & doctrina quid faciendum sit discimus: & exercitatione faciliores ad agendum scimus: alii quidem legum latores altera solummodo ratione usi sunt. Nam Lacedæmonii atque Cretenses non uerbis sed re atque consuetudine instituebant. Athenienses autem & cæteri pene graeci omnes quæ faciendi essent uel non: legibus iubeant. Re autem atque opera ad consuetudinem bene uiuendi reducere homines neglexerunt. At uero Moyses diligenter hæc utraq; coniunxit: nec rectam uiuendi consuetudinem doctrina priuauit nec doctrinam procul ab exercitatione iacere passus est: sed a primis statim alimentis incipiens domesticum uiuendi usum ita completus est: ut nihil adeo paruum sit: quod uoluntati utentis prætermiserit: sed quæ comedenda sunt: & a quibus abstinendum: ac de omnibus quæ simul uiuunt: de diligentia prætere in agendo: ac de requie a laboribus legem quasi regulam posuit: sub qua tanquam sub patre ac domino uiuentes nihil ex ignoracione peccamus. Non enim semel aut bis: sed

singulis hebdomadibus ab omni labore quiescentes ad audiendam legem conuenire ius
 sit: ut præceptis eius maxime omnium cognitis nemo se posset per imprudenciam pur
 gare: quod cæteri omnes legum conditores ita reliquerunt: ut plurimi uere homines tunc
 tandem quicquam prohibitum esse discant: cum iam præuaricati sint: & qui præcipuos
 maximosq; gerunt magistratus ignorantiam legum præ se ferunt: cum legisconsultos se
 cum semper habeant assistentes. Quencunq; uero iudæum de Moyse legibus interroga
 ueris: facilius tibi omnes percurrer quam nomen suum proferre posset. Ita fit ut ab in
 eunte nobis ætate leges imprimantur & raro quidē aliquis transgreditur: & si quis trans
 gressus fuerit: nullo pacto poenam deprecari potest: Qua ex re mirabilis generi nostro
 concordia inest. Nam & quia eadem omnes de deo sentimus: & quia in uiuendi mori
 bus nulla differentia est: summa omnes concordia coniungimur. Non audies. n. apud
 nos diuersas de deo sententias quod apud alios non uulgares tantum uerum etiam phi
 losophi factitant: quorum alii nihil omnino deum esse cauillantur: alii deum esse conce
 dentes gubernationem rerum ipsi cōcedere nolunt. Apud nos autem a mulieribus etiā
 & seruis audies omnia nostra studia ad deum referri oportere: unde factum est ut non
 nulli tanq; magos atq; inertes non acculant: quia nouarum rerum inuectores nō sumus:
 quod apud alios ita laudatur ut qui patria consuetudine contempta innouare quicq; po
 tuerunt sapientes fuisse uideantur. Nos autem econtra id præcipuum prudētiæ atq; uir
 tutis munus existimamus: ut nihil omnino contra legem aut facias aut cogites: quæ res
 maximo argumento est leges Moyse optime atq; diuinitus latas esse: nam quæ aliter se
 habent: experientia redarguta ceciderunt: nostræ autem legis quidnam aliquis mutare
 queat: uel quid melius aut inueniet aut ab aliis accipiet: num uniuersum disciplinæ ciui
 lis modum reprahēdet? Sed quis iustior aut melior modus excogitabitur quam hic sit
 qui deum principem proposuerit: & sacerdotibus communiter maximarum rerum gu
 bernationem attribuerit: ac summo pontifici sacerdotis tum omnium regimen commi
 serit: quos non censu aut genere sed uirtutis præstantia ad dei cultum assumpsit: & legis
 aliarumq; rerum curam illis commisit: ut ipsi & dubia deciderent & peccantes puniant.
 Quis igitur præcipuus hoc melior aut quis maior deo potest honor affert? Tota quip
 pe multitudo piissime deum colit: & sacerdotibus maximarum rerum cura committi
 tur. Ita fit ut tota disciplina ciuili quædam solennitas esse uideatur. Nam quæ paucis
 diebus uix alii faciunt mysteria & dies festos appellantes: hæc nos toto aīo firmaq; sen
 tentia multis sæculis & conseruauimus & conseruamus. Vide autem q̄ ueræ simplices
 integraq; nostræ opiniones sunt: Primum enim omnium de deo opinamur quod ipse
 perfectissimus atq; beatissimus sit: sibi atq; cæteris sufficiens: omnium ipse rerum princi
 pium: ipse medium: ipse finis: operibus notissimus atq; manifestissimus: substantia peni
 tus inuisibilis: cui simile nec uidere nec excogitare quicq; possumus: Quare nec materia
 ulla ad imaginem eius suscipi nec ars imitari cum fingendo potest. Opera eius oculis cer
 nimus: cælum terram solem lunam lucem fluuios mare animalia plantas quæ ipse fecit
 non manibus neq; labore nec alicuius auxilio sed cum uoluerit omnia bene fieri: omnia
 illico bona facta sunt. Hic sequendus omnibus hominibus est atq; colendus: colitur au
 tem sanctissime operatione uirtutis. Vnum est templum unius dei amicum enim omni
 bus: quod simile est commune templum omnibus est quia communis deus est: hunc sa
 cerdotes præcipue colant: quibus unus præest huic: qui non obtræperat tanq; impius pu
 nitur. Sacrificia offerimus non ad repletionem ebrietatemq; nostram quæ deo ac omni
 bus probis odio sunt: sed ad emendationem purgationemq; nostram in quibus pro cō
 muni

muni prius salute oramus: deinde pro nostra. Gratissimus enim deo est qui communē salutem suā anteponit. Petimus autem a deo peccantes non ut bona nobis concedat: q̄ sponte iam præbuit: sed ut capaces eorum bonorum ita nos faciat ut cū ceperimus nō essemur. Sacrificantes a luctu ab uxore aliisq; multis abstinere lex iubet. Hæc de deo sentire mosaica lege didicimus. Longum esset omnia percurrere quæ de nuptiis conne-
 xioneq; sexuum cum uxore ad procreandum constituit: q̄q; seuerissime præter naturam agentes ulciscitur: quæ de latrocinio atq; furto: quæ de rapina & ui: quæ de liberis educā-
 dis: quæ de parentationibus mortuorum: ut non magno sumptu neq; magnificentia sepulchrorum charitateq; fiant: purgari autem a cadauere uenientes iubet quasi immū-
 dos: ut hinc discamus q̄ magna immundities in cæde hominis sit. Parentes secundo lo-
 co post deum honorari iussit: & ingratum aduersus parentes hominem lapidibus obru-
 endum esse censet: seniores a iunioribus honorari præcipit: nihil inter amicos occultum esse uult: & si diffidium acciderit amici arcana efferrī non finit. Iudici muneribus cor-
 rupto mortem intulit: qui non auxiliatur supplicanti cum possit reus secūdum legem esse: non tollas quod non deposuisti: non tangas alienum: non mutues fenore. Innumerabi-
 lia huiusmodi sunt: quibus societas nostra & disciplina ciuilis inter nos continetur. Sed non est prætermittendum quomodo erga alienigenas affectos nos esse uoluit: sic enim diuinitus hanc rem etiam curauit ut nec nostra corrumpi possent: nec inuidere his posse-
 mus qui legem nostram recipere uelint. Quicūq; enim nostris legibus uiuere desiderāt omnes humaniter suscipiendos iussit: cum non genere sed uiuendi disciplina coniunctio-
 nem hominum distinguere uideatur: siquī autem non integre sed simulatione accedunt hos repellendos imperat: ne conuersatione sua corrumpamur. Cætera uero quorū usus
 necessarius est petentibus danda esse constituit: ignem aquam alimentum ceteraq; hu-
 ius: ut uiam ignoranti ostendere: insepultum hominem non negligere. Quam humani-
 ter autem gerenda bella esse censuerit idem patet: quoniam nec igne nec ferro agros ho-
 stium populari dimittit: nec eos spoliare qui ceciderunt in prælio: nec captis iniuriam in-
 ferre maxime mulieribus: tantaq; facilitate ac māsuetudine fuit ut uel brutorum anima-
 lium curam habuerit: nam usum congruentem eorum nobis cōcedens crudelius ea tra-
 ctare prohibuit: nec interficere finit si quæ quasi supplicantiā ad nos refugiunt: paren-
 dum etiam in hostili regione: nec interficiendum animalia illa uoluit: quorū labore ho-
 mines iuuantur. Sic undiq; cum docendo tum puniendo a uitis ad uirtutem reduxit. Mors enim imminet si adulteratus es: si puellam rapuisti: si marem tentasti: si tentatus concessisti: de aliisq; omnibus punitiones rebus conuenientes absq; deprecatione conscri-
 psit. Seruatoribus autem legum præmia proposuit: non argētum neq; aurum nec olea-
 stri aut hederæ feta & inane quoddam præconium sed & ipse prædixit & deus miracu-
 lis confirmauit. Siquis etiam mortuus esset pro lege: uiuet tamen & meliora maioraq; præmia consequetur. Vnde factum est (nō enim uereor dicere quod res ipsa prædicat) ut multi magno animo summos crucia tuis & mortem ipsam subire maluerint q̄ quicūq;
 facere aut dicere præter legem. Et certe si gens nostra ignota cæteris hominibus esset nec legis nostræ sanctitas ullo modo cognosceretur: & aliquis omnia diligenter scripta græ-
 cis nunc legeret: narraretq; talem se aliqua in orbis parte uiuēdi uidisse disciplinā: quam multis sæculis cum summa in deum pietate seruata diceret omnes admiraretur. Nul-
 lus enim uere sanctiores leges excogitauit: nec tot sæculis leges suas animis hominū fir-
 miter imprimere potuit. Prætermitto Platonem qui ueram opinionem de deo in multi-
 tudinem efferre non esse tutum confutetur: & leges uerbis inanibus conscripsit: unde nul-

la utilitas nisi forsan eloquentiæ consecuta est. Lycurgum autem homines admirantur: & Spartem in cælum efferunt, quia longo tempore leges illius inuiolatas Spartani conseruauerunt: quæ res certe non paruæ uirtutis est: sed illi breui tempore id fecisse inueniuntur si quis eos cum Iudæis comperat: qui non minus ferre quam duo annorum milia in legibus permanent. Præterea Lacedæmonii liberi quidem leges seruabant: quæ primum autem fortuna mutata fuit: totius uiuendi disciplinæ omniumque suarum pene legum obliuioni: nos autem sæpius aduersa fortuna multo magis quam cæteri homines uexati: nec et in summis periculis legem nostram tradidimus.

Eleazarus apud Aristæum de allegorico sensu scripturæ.

Cap. III.

Aec Iosephus de mosaica iudæorum disciplina. Multa uero dicere possem de occultâ legum uirtute & allegorica speculatione: sed tantâ pauca quæ ab Eleazarō atque Aristobulo summis apud Iudæos uiris nobilissimisque Prolemai tempore perfluxerunt: quorum alter Eleazarus pontificatus etiam dignitate insignis fuit: ut paulo ante scriptum est cum de translatione scripturæ in linguam græcā dicremus: qui regis legatis uirtutem scripturæ occultam esse ostendens his uerbis usus est: ut Aristæus alter ex legatis conscripsit. Dignum autem est inquit nonnulla eorū quæ ab eo audiuius breuiter ponere: præcipue quoniam temere quædam de puris atque impuris animalibus in lege scripta multi arbitrantur. Interrogatus enim a nobis quamobrem si a deo uniuersa creata sunt impura nonnulla scriptura uocitat: a quibus abstinendum esse iubet: ita disseruit. Vides quantam uim habet conuersatio atque cōsuetudo: malos enim homines si cum improbis laudabiles si cum probis conuersantur facile facit. Primū igitur legum diuinarū dator ita cuncta deo patere ostendit: ut nihil agi nihil excogitari possit quod eum lateat: deinde cæteros omnes homines falso multitudinem deorum introducere docuit: cum ipsi multo præstantiores sint quā dii sui quos uenerantur: quorum simulachra lapidea uel lignea tanquā imagines eorum qui ad uitam sibi non nihil contulerunt adorant sensum ipsi habentes ea quæ insensata penitus sunt. Cur autē oīo quasi dii a gentibus coluntur illi qui ad usum humanæ uitæ aliquid inuenerunt: cum non fecerint neque produxerint ipsi quicquid: sed meliorem eorum quæ sunt usum excogitarint: aut cur hodie quoque multi non adorantur: cum antiquioribus ad inueniendum excogitandumque multa sagatiores acutioreque sunt. Nam de ægyptiis quidem nescio quid dicere oporteat: bæluas enim & serpentes & uiuos & mortuos uenerantur. Hæc igitur inspiciens diuinus ille uir moenibus ferreis & inuiolabili ualle a cæteris gentibus separare nos uoluit: quo pacto facilius corpore atque animo immaculatos longèque ab huiusmodi falsis opinionibus remotos fore uidebat: ut solum uerum deum præter cæteras gentes adorantes illi solummodo inhæreamus. Vnde factum est ut a nonnullis ægyptiorum sacerdotibus qui disciplinam nostram altius considerarunt dei homines gens nostra sit appellata: quod nemini nisi deum uerum colat accidere potest. Nec id iniuria: reliquis enim cibo potui uestituique inhiantibus nostri omnibus istis cōtempis per totam uitam de omnipotentia dei cogitant. Ne igitur conuersatione atque consuetudine aliorum corrupti ad impietatem eorum deferamur: cibi & potus tactus & auditus atque uisionis purificatione legali nos a cæteris separauit. Cuncta enim ab una potentia omnipotentis dei gubernata naturali ratione similia sunt: quis singula a quibus abstinemus & quibus utimur profundam habeant rationem: quorum unum aut alterum exempli gratia ponam: ne putetis temere

tes temere de rebus tam paruis a Moyse fuisse conscriptum: sed omnia uideas ad probi-
tatem hominum & iustitiæ perfectionem sancte pertinere. Volucres enim omnes qui
bus utimur domestice mundæq; sunt tritico aut leguminibus connutritæ: ut columbæ
turturæ perdices anseres cæteræq; huiusmodi quæ uero prohibita sunt eas rapaces car-
nibulæ aliarum auium nutriti coperies: a quibus agnis hardisq; raptis hominibus quoq;
tam uiuis q̃ mortuis infertur iniuria: quæ omnia merito imunda nominauit: ut uel hinc
rapina & eade nos deterretet: & ad iustitiam hortaretur: moneretq; iustissime atq; paci-
fice uiuere: sicut omnes uolucres mundæ quæ nulli auium nec omnino aliis iniuriatur.
Ita his quasi symbolis ad iustitiam intelligentes conuertit. Nam si animalia huiusmodi
tangenda non sunt propter immundiciam suâ: quales erunt homines qui prauitate mo-
rum illis se similes reddunt. Omnia igitur hæc tropologice sancteq; intellecta plurimū
conferant: consideratio enim ungulæ fissæ an contra sit distinguendos esse singulos
actus probe significat: quos qui non distinguit omnes quasi pecora parentes simul & si
hiæ sorores & fratres: quodq; nec in pecudibus inuenitur mares inter se commiscuntur: a
quibus omnibus nos longe absumus. Vnde manifeste una & hunc distinguendi modum
docuit: & uitæ constitutionisq; nostræ habendam esse memoriam monuit. Cum enim di-
xisset quæcunq; ungulam sciunt: adiecit & ruminant. Nihil enim aliud per ruminatio-
nem signat q̃ uitæ constitutionisq; nostræ ut dixi memoriam habentem uiuere. Hoc ui-
tæ alimentum conseruatur. Ita & alibi iubet dicens. Memoria recordaberis domini dei tui
qui fecit in te magna & mirabilia. Ingenita enim profecto sunt si quis diligenter conside-
rat formatio corporis: alimentum dispensatio: & ad singula membra: mirabilis transitus:
ac multo magis sensuum uis mētis agitatio & summa uelocitas: unde singula quoq; ar-
tes inuenta sunt. Quare monet memoria tenendum omnia quæ diximus diuina uirtu-
te & fieri & gubernari: loca deinde ac tēpora omnibus accommodauit ut semper & ubiq;
dei memoriam habeamus & incipientes quicq; agere & desinentes: & cum inter agendu
sumus constitui: iam cibi & potus tam mundiciæ q̃ immundiciæ q̃ primitiis: quibus fa-
ctis postea utimur ad deum nos conuertit. Præterea per uestitum etiam simile fecit: qd
plura: In ipsis quoq; ianuis præcepta dei scribere iussit ut continuâ eius haberemus me-
moriam: & in manibus ipsis circūferre ipsa uoluit: ut ostenderet omnia nobis iuste facie-
nda creatorem timentibus: & nostræ creationis memoriam firmam retinentibus. Iu-
bet enim siue quis dormitū eat: siue a lectulo recipiat: siue ambulet: siue sedeat: dei ope-
ra sibi esse meditanda: & in singulis dei potentiam quæ sumus & possumus non uerbis
tantummodo: uerum etiam cogitatione atq; animo admirandam laudandam amandā.
Sed de cibo ac potu diæta sufficiant. De sensibus autem ita iussit ut nihil audiendum ni-
hilq; tangendum uelit quod immundum sit: & hoc simili quadam ratione Rapaces. n.
prauæq; bestiolæ sunt: aquarum tactu nos prohibuit sicuti cata ac mures pestifera quæ-
dam animalia & omnino inutilia hominibus: ita lex nostra nec uerbo nec opere iniurio
se quæq; dicere aut facere pmitit: & tam expresse q̃ per signa & symbola omnibusq; mo-
dis non fabulose sed ueris rerum indicis ad iustitiam & omnipotentem nos deum con-
uertit: omnis enim mentio mundorum atq; immundorum animalium ad hæc refertur.
Videbatur igitur mihi Eleazarus recte ad omnia respondisse: nam etiam uitulos arietes
& iuuenos non siluestres: sed domesticos offerendos dicebat ut qui sacrificabat hæc re-
intelligerent mites se atq; humanos esse oportere: præsertim cum oblatum affectus ani-
mi significet. Hæc Eleazarus ad legatos qui ad eum de interpretatione legum a Prole-
mao missi fuerunt quibus aperte significauit profundam quadam rationem ac allegori-

cam in lege diuina contineri: quam inuestigare deberent qui scripturam intelligere optarent. Aristobolus autem ille cuius secundus Machabæorum liber meminit quæq; Aristotelica peritum fuisse philosophia constat: similiter manus & cætera membra quando de deo dicuntur intelligenda esse in libro quem ad Ptolemæum scripsit his uerbis declarat. Veniamus nunc ad ea quibus etiam tu o rex significari tibi uoluisti quid uel dicere scriptura nostra cum manus & brachia facies & pedes iter & quietem deo attribuat. Quæ omnia conuenienter intellecta rectam de deo sententiam non fabulosam aut falsam confirmat. Magnæ namq; res quæ sensibus non cadunt multis profecto modis a sensibilibus a scriptore legum exponuntur. Et ideo qui recte intelligunt sapientiam illius & diuini spiritus gratiam quæ prophetam eum efficit uehementer admirantur ex quibus prædicti philosophi fuerunt & poeta etiam nonnulli qui propter illa quæ ab eo acciperent maxime admirantur. Qui uero a sensu eius profundiore remoti litteræ tantummodo inhaerent: nihil magni cum scripsisse arbitrantur. Explanabo igitur singula breuiter atq; clare quantum in me situm est q; si longe a ueritate abfucro non scriptori qui recte ac profunde omnia edidit: sed mihi parum diuinas illas leges intelligenti temeritatem attribuas. Manus igitur etiam nobis multis modis dici apertissimum est: nam cum magnum exercitum & legiones tuas aduersus hostes mittis magnam manu te habere dicere uulgo solemus: & omnes qui audiunt uires tuas per manu significari non dubitant quod etiam Moyses designauit dicens. In manu potenti eduxit te ab ægypto deus & alibi a persona dei. Mittam manu meam & percutiam ægyptios: & rursus ad ægyptiorum regem. Ecce manus domini inquit erit in pecoribus tuis & in omnibus agris mors magna quibus potentia de iure significatur. Vis enim hominum & actus omnis in manu eorum sita esse translatiue dicitur. Idcirco legis scriptor uocabulum manus ad potentiam dei transulit. Quies autem diuina nō iniuria utpote dici potest stabilis creaturarum duratio atq; immobilitas: quam esse percipimus: quia deus cui omnia subiacitur ita constituit: nūq; enim cælum in terram conuersum est neq; terra in cælum mutata nec sol luna neq; luna sol facta est. Et in animalibus similiter non est: est. n. in naturā hoīs fera conuersa: nec homo in beluam unq; pertransiuit. Hæc igitur quies atq; stabilitas diuina dici potest. Descendisse in montem et tempore quo lex ferebatur scriptura deum perhibet: ut omnes operationem dei conspicerent: quam descensum appellamus. Scribitur enim exarisse montem igne qñ deus descendit: turbarumq; uoces exauditas fuisse: cūq; tota multitudo non pauciores q̄ decies centena milia essent per quinque dies in omni loco montis ardens ignis aspiciebatur. Ita descensus ille nullum localem motum significat: ubiq; enim deus est: sed uiribus ignisq; mirabiles sunt quia uniuersa consumunt quinque dierum spatio sic ardentis ut nihil ibi consumptum fuerit: sed ipsa quoq; herbarum uiriditas intacta permanserit: turbarumq; sonitu intolerabili nullis edito instrumentis descensus dei omnibus significatur. Descendit enim quoniam uoluit diuinus iudæorum genus legibus commuare. Hæc Aristobolus.

De Essetis qui priscis tēpibus apud iudæos sublimi uiuebant philosophia. Cap. III.

Eriam quoniam diuinarum legum præcepta percurramus: & formam allegorici sensus tetigimus: illud prætermittendum non est uniuersam iudæorum gentē in duas maxime partes fuisse diuisam: unam quæ præcepta legis certo quodā litteræ sensu sequebatur: alterā quæ maiore philosophia firmata altius atq; subtilius oīa speculabatur: qui & philosophi iudæorum esse putabantur: horum disciplinam omnes qui nouerunt

qui nouerunt uehementer admirati sunt. Iosephus uero atq; Philo iudæi perpetua memoria uitam eorum commendauerunt: itaq; ne tam sublimes uiri neglecti esse uideantur a libro Philonis quem pro iudæis composuit nonnulla sumenda mihi esse arbitror. Præter ceteros inquit quos pene innumerabiles sanctio mosayca ad bene uiuendum incitauit. Essæi summi omnium atq; maximi sunt ab hosiotete idest græca lingua sanctitate (si cut mihi uideatur) appellati: quorum secta nō genere sed uirtute atq; humanitate discer nitur. Itaq; nemo puer nemo adolescens propter instabilitatem ætatis sed uiri omnes aut senes sunt: qui nullo corporis morbo nulla animi perturbatione feruntur: sed uera soli ho minum libertate fruuntur: cuius rei uita sua testimonium præbet. Nemo proprium ali quid possidet: non domus non pecus non uas aliquod: sed omnibus in medio positis cō munitur utuntur: habitant simul & conuiuiunt quasi sodales: cūq; omnia pro communi utilitate faciant: alia aliorum negocia sunt: quæ impigre subeunt: certant non frigus non calorem non aliquam mutationem aeris formidantes: sed ante ortum solis ad so litos labores uersi crepusculo uespertino: cum gaudio redeunt: non aliter q̄ qui certami ne gymnico exarcentur. Meliora enim & iocundiora tam animo q̄ corpori ea certami na putant: quæ non senescunt cum corpore. Sunt autem eorum alii agricolæ: alii pasto res: alii apium cultores: alii harum artium magistri: ita ut perfecte inter se uiuant alius nō indigentes: nihil facere reculant: quod cum utile societati sit turpe non est. Cūq; a labori bus suis mercedem ceperint apud eum deponunt qui quæstor creatus est. Is omnia dili genter procurat: quibus egent: egent autem paucissimi: cum omnem luxum tanq̄ ani mæ atq; corporis morbum aspernentur. Communis est ipsis non mensa solum uerum etiam uestis tenuis quidein ænis: sed grauior in hyeme: quæ in uno deposita loco est: unde unusquisq; in differentia assumit. Agrotatio quoq; corporis si acciderit studio at que cura omnium & re communi curatur. Seniores si absq; liberis naturæ concedunt soc liatissimi omnium putantur honorari a ceteris non minus q̄ si eos genuissent: & quoni am acutissime matrimonio huiusmodi societatem facile dissolui posse perspexerūt: uxo rem ducere omnino recusant castimonia summopere studentes. Nimium. n. mulier se ipsam amat & zelotypia maxime mordetur: ac uiri mores artificio quodam atq; lenoci nio facile potest in peius peruenire. Si uero et liberos uiro pepererit: quæ prius astute fa ciebat ea iam audacter atq; aperte aggreditur: omniq; ui regere maritum conatur. Qua re uxor huic societati inimicissima iudicata est: non feruat. n. mores: nec probus eiga om nes est qui aut uoluptate uictus aut liberorum amore superatus in seruitutē uxoris de ductus est. Hac uita eorū fit ut nō priuati solum uerū etiam reges atq; principes eorum philosophiam plurimu admirentur. Hac quidem in apologetico Philo scripsit ut dixi mus. In eo uero libro quem inscripsit oēs studiosos liberos esse ita de Essæis narrat. Pale stinam maxima gens Iudæorū habitant: inter quos qui dicuntur Essæi comperiuntur plu res numero ut ego opinor: q̄ quattuor milia Essæi dicti quasi sancti græce: quoniam dei cultores præcipue sunt non animalia sacrificantes sed mentes suas uirtute munitas offe rentias deo putantes. In ciuitatibus nō habitant existimantes ut contagionem aeris cor poribus: sic conuersationem uulgi aīo nocere. Hæc alii agros colunt: alii pacificas artes ad utilitatē suam & proximorū exercent: nec argentū nec aurum reponunt: nec ingentes agros laudant: sed tantū colunt quantum necessitati possit sufficere. Hi. n. ex oibus pene hoibus soli pecuniā & fundos negligentes uirtute ditissimi putantur facilitatē uiuendi & paucorū indigentiam recte magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorū tela enses gale as scuta ceteraq; belli factitant instrumenta: sed nec eas artes exercent quibus facile om

nes in improbitatem labuntur: nulla mercatura nullus cauponatus nulla eis cognoscit
 nauigatio omnes rapinae occasiones depellunt. Nemo seruus est apud eos: sed cum uni
 uersi liberi sint alteri alteris seruiunt. Omnes qui seruis utuntur non solum quia aequali
 tatem contemnunt tanq̃ iniustos oderunt: uerum etiam quasi naturae leges transgressos
 omnino despiciunt. Omnes enim aiunt quasi mater eadē natura genuit: quare quis non
 uocemur sumus tamen re ipsa fratres: auaricia crimine ab aliena: rationalem philosophi
 aē partem non necessariam ad uiuendum: naturalem maiorem & humana natura cō
 sequi posset putantes alteram philosophi alteram leuioribus reliquerūt hominibus illam
 philosophiae partem solummodo approbantes: qua de deo & de creatione omnium seru
 camur: morali maxime inuigilant: ad quam absolute consequendam paternis legibus ad
 iuuatur: quas recte intelligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semper quidem sed
 maxime septimis diebus docentur. Dedicata enim septima dies deputatur: in qua ceteris
 omnibus neglectis ad sacra loca concurrentes quae synagoga appellatur: ordine sub
 senioribus iuniores confidere solent: legunturq; scripturae diligenter & exponuntur a pe
 ricissimis: symbolis enim prisco more scripturam uti maxime arbitrantur. Discunt igit
 pie sancte iusteq; uiuere triplici regula utentes amore dei ardentissimo: uirtutis cultu di
 ligentissimo: charitate proximi feruentissima. Quod igitur summe deum diligant mul
 ti nobis argumento sunt: Castitas perpetua: Iurisiurandi nulla mentio: mendacii odiū:
 & praecipue q; bonorum omnium nullius mali causam esse deum opinantur q; uirtuti
 studeant patet: quia pecuniam negligunt gloriam spernunt uoluptatem oderunt: con
 stantes seueri magniq; animi sunt: ceteraq; huiusmodi innumerabilia. Charitatis autem
 argumenta sunt beniuolentia societas aequalitas. Nullus enim domum habitat quae om
 nium communis non sit: unum ararium unus sumptus oibus est. Praeterea uictis com
 munitur omnibus propolita: communis cibus & potus: communis mensa: omnis uita
 communis est: Quae omnia multo magis illi opere faciunt q̃ alii uerbis significant. Nec
 mirum: quaecunq; enim quotidie laborantes consequuntur non ipsi seruant sed in medi
 um afferentes communī utilitati attribuunt: non negliguntur apud eos agerantes: sed
 a communibus curantur. Seniores non minus q̃ parentes liberi uenerantur: huiusmodi
 homines sine graeca doctrina mosaica philosophia effecit: quae uirtutis opus hominibus
 proposuit a qua libertas & oritur & confirmatur. Nam cum multi atq; uarij diuersis re
 poribus alij crudelitate carnificum more uniuersam Iudaeam uexarint: alij astuta simu
 latione adeo ad improbitatem cunctos peruerterint: ac suae impietatis inhumanitatq;
 calamitates hominum perpetua monumenta reliquerint: nullus unq̃ ita effectus fuit
 nullus ita ueterator ac malus ut Esauorum aut potius sanctorum uitam criminari uo
 luerit: sed omnes probitate illorum superati quasi a natura liberos putantes summa ue
 neratione atq; laudibus prosecuti sunt. Hae Philo.

De Deo & quod mundus creatus est. *cap. V.*

Erunt quoniam philosophorum disciplina iam patuit & totius etiam multi
 tudinis mores diuinis legibus muniti expositi sunt. Restare uidetur ut iunior
 rum theologia pietati maiorem idoneam atq; consentaneam ostendamus.
 Sic enim perdiscemus quales in theologia & in ceteris disciplinis hebraei fuerunt. philo
 nem igitur rursus primo libro super legem audiamus. Nonnulli aut mundum magis
 q̃ auctorem mundi admirati non ortum: sed aeternum esse mundum putauerunt: ma
 le nullum pene opus deo attribuentes: cum econtra oportere dei quidem uirtutes qua
 si creatoris atque patris admirari: mundo autem non maiorem q̃ creaturae conueni
 at laudem

at laudem attribueret: At uero Moyses qui & ad summum philosophiæ peruenit: & dei responsis secreta naturæ didicit optime cognouit necesse esse ut rerum aliud quidē agat cum sit integerrimus intellectus atq; purissimus omni scientia præstantior omni bono melior omni pulchritudine formosior: aliud uero in anime p se atq; immobile sed ab intellectu commotum atq; formatum perfectissimum opus hunc mundū effecerit. Quē qui fuisse ortum negant perutilem atq; ad pietatem necessariam prouidentia uirtutē ra-
 dictus sustulerunt. Patrem. n. atq; auctorem operi suo prouidere ratione probatur: pater. n. omnis atq; auctor ea quæ genuit aut fecit diligenter studet conseruare: quæ opprimere possunt expellens: quæ utilia sunt suis acquirens: ad id uero quod non fecimus nulla coniunctio nobis est. Perniciosa igitur res oīno est ut sine principatu ciuitatē sic mundum sine auctore ac iudice a quo uniuersa gubernentur consistere posse putare. Mirabilis igitur ille Moyses quod sine principio: est alienum a re uisibili omnino existimans. Quod. n. sensibile est mutationi subiectum nunq̄ idem est inuisibili quidem atq; intelligibili perpetuitatem attribuit: sensibili autem aliud uocabulum accommodauit. Nā quoniam uisibilis atq; sensibilis hic mundus est: necessario ipsum ortum habuisse affirmat. Vnde non ab re creationem etiā eius magna cum theologicā uenustatē cōscripsit. Hac de origine uniuersi: Quod uero prouidentia mundus gubernetur in libro quem de prouidentia scripsit: contrariis primū expositis deinde confutatis magnifice probauit: quorum plura quoniam longiora sunt compendiosius ponam. Prouidentiam esse inquit arbitris cum tantam rerum perturbationem esse uideas. Quid. n. humanorum ordine certo gerit. An solus ignoras prauos atq; rapacissimos hoīes bonis omnibus florere diuitiis gloria cultu multitudinis magistratibus bona uastitudine quibuscūq; dixeris uoluptatibus affluere? Virtutis autem amicos oībus malis oppressos paupertate infamia humilitate duricie uiuendi affligi? His aliisq; compluribus dictis respondet postea hoc pacto. Non tyrannice neq; ui aliqua uel crudelitate: sed ut rex regū iuste uniuersum mundum deus gubernat: rex autem uerus & iam pater est: ut enim se habet pater ad liberos ita rex bonus ad ciuitatem & deus ad mundum: quippe qui naturæ stabili lege principatum & prouidentiam in solubili coniunctione: una copulauit. Quare quemadmodum non negliguntur oīo uitiosi a parentibus: ueri inimicorum opus esse putantibus: submersos inuadere sed maiore interdum ope fouentur cū nullum in eis præsidium esse uideatur. Similiter quoq; deus oīum curam gerit: nec minus eorum qui perperam uiuunt tum ut occasionem eis poenitentia præbeat: tum ut natura se propitium esse ostendat. Ad hæc longe absis a ueritate si malorum aliquē foelicem arbitris et si Cresceō ditior accutior uisū q̄ Lynceus: maioribus corporis uiribus q̄ crotoniata ille Milo: Ganymede formosior sit: oībusq; aliis corporis & exterioribus bonis abundet. Qui. n. mentem suā plurimorum dominatur ac pessimorum subiecit cupidinis doloris timoris stultitiæ iustitiæ felix atq; beatus esse nullo mō poterit: et si uulgo beatus appelletur. Nam si animi oculos parumper uolueris eleuare: atq; ut possibile homini est de uero bono considerare: oīa quæ nunc admirari uideris magno risu prosequeris: Semper. n. cum meliora lateant in locum eorum mala irrumpentia laudatur cum uero in mediū adsunt bona tunc quæ contraria sunt hac luce dilucidius turpitudinem suā ostendunt. Si ergo diuinū illud bonum mente conciperis: nihil eorū quæ dixisti facile apud uitiosos iueniri inter bona collocabis. Preciosissima nempe illorum argenti atq; auri metalla sunt: quæ a pessima terrarum parte solent prodire: permultum nanque profecto interest inter metallorum sterilitatem & fecunditatem terræ non metalloꝝ. Longe quippe abest argenti atque auri

natura a bonitate frugum sine quibus uiuere nequimus: quod maxime in annonæ pater charitate. Omnes. n. thesauros pro modici temporis alimento recte propter necessitatem iudicantes libenter omnes proicere solent: quando autem necessaria nobis cumulare affluunt naturæ bonis abundantes contenti esse non possumus: sed argento atq; auro inhiantes & quasi oculis capti terreno pondere huc atq; illuc propter auaritiam ferimur: cōtinuoq; pecuniæ gratia bello uexamur. Vestes etiam magnificas cupimus: quæ nihil aliud sunt quam textoriæ artis laudes & flos ouium ut nonnulli poetæ dixerunt. Qui uero gloriæ adeo cupidus est ut uel a malis laudari cupiat hūc improbum esse necesse est: quippe unumquodq; suo simili gaudet: bonam autē ualitudinem aurum queret si didicerit non paruos animi morbos ab auditu oriri: qui uiribus corporis ceruicem eleuat atrocissimas ante oculos bæluas ponit. Ita enim intelliget turpissimum esse ferarum uiribus hominem gloriari: formositate corporis iactare mentis compos nemo poterit: quæ breui adeo extinguitur tempore ut anteq̃ floreſcat defloruisse uideatur: præsertim cum etiam inanimata artis operâ picta ficta texta non parua uideat extare pulchritudine. Quorum omnium nihil unq̃ apud deum inter bona enumeratum est: quid dico apud deum: cum neq; periti homines qui recte philosophantur bona caducas has res aut arbitrentur aut apellent: qui uero falsam & nomine solum philosophiam sequuntur hi animi se medicos professi seruituti corporis inhaerent: nec corporum quidem medicos imitantur: qui si res ac princeps ægroret omnia transgressi inter columina porticus tabulas argentum adrilicium aurum lapides cubile ipsum ilico petunt: nec uestem auro insertam admirati nec lapidibus ornatum cōsiderantes lectulum q̃ citius possunt ceteris omnibus contemptis manus ægroti tangunt: pulsum examinant interdum etiam uestibus sublati qua duricie sit ueter quo calore pectus ardeat quo motu cor exiliat inquirunt. Ex quibus omnibus aliisq; compluribus quātitate & qualitate ægritudinis percepta curam morbi tandem aggrediuntur. Oporteret igitur etiam philosophos cū medicinam animi tenere profiteantur omnia despicere quæ falsa homines opinione maximi faciunt: ac mentis ipsius cubile ingredi diligentius: & cōsiderare si propter iram inaequaliter pulsus mouetur tactusq; ipso examinare si aspera maledicendo lingua effecta est: si cupiditate tumidus uenter: & ut breuiter dicam qua intemperie interiora turbata sunt. Hoc enim pacto idonea poterunt adoptare remedia: nūc uero cum nequeant lucem ueram aspicere exteriorum falso rerum nitore percussi quasi cæci pererrant: reginam omnino mentem negligentes: & satellites eius diuitias gloriam sanitatem aliaq; huiusmodi persequentes. Et quemadmodum summa infania est aut cæcos de coloribus aut surdos de harmonia musica: sic & uitiosos uiros de bono & malo iudices constituere: mente capti nāq; sunt & interioribus tenebris obeacati discernere nequeunt. Merito igitur laudatur Socrates & alii qui paupertatē amplexi nec quæstiuosa ipsi artificia didicerunt: nec amicis aut regibus magna sibi oblata munera acciperunt. Nihil. n. aliud q̃ uirtutem bonū putabant. Quod si mortali corpore circūducti & mori: ut hoies subiecti ac cum multitudine iniustorum hoium maxima uiuentes iniuria perierūt: cur accusanda natura est cum crudelitas hoium culpanda sit? Nō. n. facile pōt euadere qui degit in regione pestifera. Et ueluti cū magna uis pluuiæ descendat nisi sub tecto sis necesse est ēt si sapiens sis imbrem perferre: cūq; frigidissimus perflat boreas frigore premi: & ætatis ardore calefieri. Eodē profecto modo si cū iniustus uitam agis: necesse est multa inde perpeti mala. Verum oēs qui uirtutē negligentes falsa corporis laudant bona a sole se ungi: & a Ioue lauari putant. Symbolica enim hæc priscaq; prouerbia re ipsa uera esse ostenduntur: nec enim post

enim post mortem solummodo: sed etiam per totam uitam animo simul atq; corpore iniusti homines pendent. Cuius rei qui siculam conscripserunt historiam testes locuple-
tissimi sunt. Nam uel amantissimam uxorem suspectam adeo fuisse tyranno dicunt ut
tabulis cubiculum statuerit quo maior sonitus cum ad eum iret excitaretur: nudūq; ita
ut nihil occulte ferre posset: aditumq; ipsum fouea intercapisset: ut uel saltibus uel lōgis
gradibus uel ascensu descensuq; pergendo nullum posset telum occultare. Quod quan-
tisq; igitur animus hominis qui uel uxorem ita suspectam habebat malis refertus erat?
Illis certe mihi simillimus uidetur fuisse: qui cum ad alta pręcipitia scādant anteq; ad ca-
cumen peruenerint timore perculsi nec altiora petūt iam fessi: nec descendere audent cū
ad hiatus & profunditatem despexerint. Tyrannidem nempe quasi diuinā rem aggres-
sus cū pericula eius cognouisset: & stanti in proposito innumerabilia uidebat in dies pe-
ricula: & abeunti mortem imminere non dubitabat: omnibus & si non corporibus: sed
animo tamen aduersus eum armatis: quod ille ipse Dionysius ita esse significauit. Nam
cum quidem uitam tyrannorum apud eum quasi beatam laudibus afferret uocasse ad
cenam regio apparatu constructam hominem dicitur: ac super caput illius sedētis acu-
tum gladium tenuissimo filo suspendisse: quem posteaq; repente cōiuiua ille respexit nec
surgere inde ausus timore tyranni: nec bibere aut comedere potens periculo perculsus
cervice ac oculis ad pendentem gladium directis mortem expectabat. Quod cum ui-
disset Dionysius num inquit intelligis q̄ beata sit uita nostra: talis enim est nisi uelimus
nobismet ipsis adulari. Omnium .n. rerum copiam habentes propter frequentiam peri-
culorum & impendentem formidinem nulla frui possumus. Illis similes qui a deformi-
bus saepe meretricibus decipiuntur: quæ ueste atq; auro ualde ornata & fūco facie defor-
mitatem occultantes: quasi hamo pisces his insidiis captos attrahunt adolescentes. Hac
infelicitate nos premimur qui multis felices uidemur: & sicut tormentis multi cogun-
tur mentis suæ arcana pandere sic interdum huius uitæ molestia uicti uerissimas uoces
de miseria nostra emitimus. Illis enim certe similes animalibus tyranni sumus quæ sa-
ginantur: quibus comendendi bibendiq; non ad aliud q̄ ad perniciem suam copia solet of-
ferri. Multi autem pecuniæ cupiditate uicti manifesta dederunt supplicia. Cuius rei exē-
pla etsi quotidie uidemus: unum tamen ex priscis referre operæ precium diximus. Dicūt
igitur qui foetidos sacrum bellum conscripserūt cum lex esset aut pręcipites ex alto dei
ei: aut in mare submergi: aut igne cremari sacrilegos: cūq; Philomelus Onomarchus &
Phaylus tres isti Delphicū spoliauerint templū: secundū legē diuinitus supplicia dedisse.
Alterum enim cum per aspera scanderet loca pręcipitem decidisse: ac ita expirasse. Alte-
rum cum eques per littora ferretur in profundo lapsus una cum equo fuisse aquis de-
mersus Phaylum autem alii sacro morbo consumptum: alii cum templum Inabis in-
cenderetur una concrematum fuisse tradiderunt. Nemo profecto hæc casu nisi amens
accidisse putabit. Omnes enim hos tres eisdem temporibus propter idem delictum
non aliis suppliciis q̄ lex uolebat iure punitos non a fortuna & casu: sed diuinitus ere-
dere debemus. Quod si nonnulli rapaces & factiosi homines qui non alienos solum-
modo populos: sed patrias etiam suas subiecerunt impune id fecisse uidentur: miran-
dum non est. Primum enim non similiter deus atque homines iudicant: homines enim
de manifestis tantummodo cognoscunt: deus uero in animum ingressus ipsum nudos
uoluntatis perspicit motus. Quare nunquam humana iudicia diuino tanq̄ meliora &
iustiora pręponenda sunt. Multis enim homines falluntur sensibus corporis atq; turba-
tionibus animi. Iudæo autem nihil est quod fallat: sed summa iusticia una cum ueritate

cuncta gerunt: Deinde recte illud imprimis fertur id esse apud populū tyrannos quod sunt in lege supplicia. Quando igitur in ciuitatibus adeo abundant ut nulla legum reuerentia sit: tunc deus ut uitia repellat & ad uirtutem hoīes conuertat crudelibus atq; tyrannicis uiris nō iniuriā potentia prabet: uitiotum enim cumulus sine crudelitate mūdari non potest: & quemadmodum uindices publicarum rerum ad homicidas proditores & sacrilegos interficiendos publice aluntur: non quia tale hominis exercitium laudetur: se quia populo necessarium est: eodē profecto pacto huius mundi gubernator quā si communes uindices tyrannos in ciuitates exsuscitat: ut iniuriā atq; impietatem aliaq; huiusmodi ui & crudelitate istorum puniat: qui quoniam nō recto animi proposito sed crudelitate commoti diuinæ uoluntati subministrarunt: ut ignis consumpta materia de mum extinguitur: sic & ipsi cum ciuitates prauas inanes hominum fecerint tūc demum in perniciem incidunt. Quid autem miramur si tyrannorum interdum ministerio effusas hominum iniurias deus compescit: cum etiam sapius non aliorum opere sed per se ipsum fame terramotu peste aliisque huiusmodi quibus multas urbes desolatas uidemus id facitet? Satis dictum esse puto neminem qui male uiuat esse foelicē: unde maxime prouidentia esse probatur. Et post aliqua. Ventorum inquit impetus & pluuia: uis non ad perniciem nauigantium aut agricolarum: sed ad utilitatem humani generis diuinitus mittitur. Aquis enim terram uentis uero regionem quæ sub luna est inundare solet: & utrisq; animalia & plantas alit auget perficit. Quod si nauigantes aut agricolas nonnunq̃ perdit mirari non debes. Minima enim quædam isti particula sunt: cura uero totius humani generis deo est. Vt ergo in editione ludorum atq; certaminis adiles propter aliquos reipub. usus diem certaminis mutato fecerunt nonnullos luctatorum non affuisse. Sic & deus quasi magnæ cuiusdam ciuitatis totius orbis curam gerens humidiorem æstatem & uernalem hyemem ad utilitatem totius efficit: quis nonnulli hac tēporum inæqualitate magna dāna patiantur. Elementorum igitur inter se transmutationes ex quibus mūdus constat & quibus conseruatur tanq̃ necessarias ipse instituit: pruina autem & niues ceteraq; huiusmodi ad frigiditatem aeris consequuntur sicuti ad concussionem nubium fulgura & tonitrua: quorum nihil forsan & prouidentia sit. Pluuia uero ac uenti cum uitæ alimentis cremētiq; causa plantarum atq; animalium sint prouidentia certe fiunt & ex istis illa consequuntur: ut si editoris munus liberalitate atq; magnificentia magna unguentorum copia proponatur: unde guttis quibusdam in terram deflexis lubricus ualde locus effectus sit: nemo non insanus prouidentia editoris munerum lubricitatem factam esse contenderet: sed ad magnificentiam abundantiam quæ unguentorum consecutam concederet. Iris similiter & alia huiusmodi non sunt naturæ opera principaliter sed nubibus naturali quadam ratione accidentia: & tamen etiam hæc prudentioribus conferunt: tranquillitatem enim aeris motus uentorum hyemes & serenitatem his signis prædicere solent: fornices porticusque num uidēs quorum plurimi ad meridiem respiciunt ut deambulantes in hyeme caleant & in æstate opaco frigore utantur: quam rem illud consequitur non ab ædificatoris sententia factum quæ umbris quæ a basi excidunt horæ significantur. Ignis similiter naturæ opus est necessarium: quem quasi accidens quoddam fumus consequitur. Qui tamen est quando non paruam attulit utilitatem. Interdiu enim non igne sed fumo aduentum hostium significamus. Talis ratio etiam in Eclipsibus dici potest quæ solem atq; lunam cōsequuntur & aut mortis regum aut urbium desolationes prudentibus signa solent afferre. Lacteus uero circulus stellas habet eius substantiæ cuius ceteræ. Cuius rei causam quis difficilis sit non

sic non tamen negligunt sed diligenter quaritant philosophantes: putant. n. & recte iu-
 cundissimam rem per se ipsam esse scientiam. Sicut igitur sol & luna ceteraq; stellæ per
 providentiam factæ sunt: sic profecto cælestia omnia quibus nos naturam atq; uirtutem
 omnium inuestigare nequeamus. Terræ motus autem & pestilentia fulminum ictus &
 similia mala dicuntur: & non sunt. Nullius enim mali deus causa est: sed elementorum
 mutatione generantur: neq; sunt principalia naturæ opera: sed ad ea quæ necessaria & prin-
 cipalia sunt consequuntur: & si aliqui damnum inde habuerunt non est accusandus gu-
 bernator. Primum quia quos bonos esse ipsi putamus boni fortassis non sunt. Deinde
 quemadmodum in re militari ad sedandam seditionem qui forte primus oblatus est ple-
 ctitur: & ad extinguendam tyrannidem cognatos et si in culpa non sunt legis exterminant:
 eodem modo in pestilentia ut reliqui moderatiores fiant interdum et innocentes
 communi corruptione aeris pereunt. Sic & in nauigio æqualiter omnes periclitantur quis
 non æque peccauerint. De atrocibus autem bestiis exercitationis bellicæ gratia productas
 diuinitus diceremus. Nihil. n. magis corpus ad labores & animos ad resistendum hosti
 corroborat quæ uenatio nisi tu huic defensionis opponendo detraxisses: sed tamē & qui bel-
 licosi sunt animosiores bestiis se opposites facilius fiunt: & qui pacē amant domi atq;
 in urbibus uiuentes longe ab omni huiusmodi periculo absunt. Sues enim & leones si-
 miliq; animalia ne insidiis hominum aliquid patiatur procul ab habitationibus homi-
 num uersantur. Si qui autem ex negligentia inermes saltus peragant se ipsos potius quam
 naturam accusent: sicut in equestri certamine qui uno loco sedere ac spectare non patiun-
 tur cum hinc illinc transcant curruum impetu plarumq; conteruntur. Serpentes autē ue-
 nenosi non providentia sed consequetia quadam rerum ut in superioribus diximus pro-
 ducti sunt. Fiunt. n. cum innata materiæ humiditas calidior facta est. Sic & nonnullæ be-
 stiolæ corruptione nascuntur: ut corruptione alimēti uermes pediculi a sudoribus. Quæ
 autem sparmate natura duce generantur ea quoniam natura principaliter intendit pro-
 uidentia nasci non negamus: quis etiam illa duabus rationibus ad utilitatem hominum
 audiui producta: quas cælere nullo modo decreui. Primum igitur uenenoſa aialia mul-
 tos ad morbos & maxime perniciosissimos remedia conferre saluberrima medici perhi-
 bent. Videbisq; si diligenter attendere uolueris in magnis theriacis nonnulla membra eo-
 rum accuratissime sumi. Deinde deo ista esse parata dicunt in peccatores: sicut eculeos &
 alia tormenta in iudiciis præparata uidemus: Quod aut dixisti in domibus hominum
 maxime ista nasci falsum omnino est: procul. n. in desertis inueniuntur locis hoīem qua
 si dñm fugientia: quæ uero in habitationibus hoīum nascuntur corruptione magis pro-
 ducuntur: quis & carniū nidore aialia huiusmodi attrahantur. Hirundines aut si no-
 bis cum uersantur mirum non est: nam quoniam eas hoīes non uenantur ideo plurimæ abun-
 dant: nā e regione fugere illa uidebis quibus insidiamur: non. n. hoībus solum uerū etiam
 brutis ut se salua uelint innatum est: Syriæ maritima quædam ciuitas est noīe Aſcalo
 quo tunc applicui quoniam oraturus atq; sacrificaturus hierosolyma ad patriū templum mis-
 sus fui: eo cum applicuissem magnā columbarum multitudinē uidens admirabar: inter
 rogantq; mihi quā ob rē hæc aues oīa pene loca illa occupassent responsum fuit: lege eos
 apud columbas: usum esse prohibitū. Apud ægyptios aut mirabilius quiddā considera-
 ui. Crocodilus. n. omnium bæluarum atrocissimus in sacratissimo natus & enutritus ni-
 lo quauis sub aquis uiuat utilitatis tamen suæ non est ignarus. Magna enim copia apud
 eos crocodilorum inuenitur qui animal id tanquam sacrum uenerant: minime aut reperi-
 ri apud eos potest qui eū uenantur: & nauigantes hic quidē nec digito aquā fluiui tangere

audent: crocodilis statim insultantibus. Id uero timidiore etiam homines uel ludo in nilum natantes proflunt. Barbaras regiones fecunditate agrorum excellere uidemus: ubi magno ingenio homines raro nascuntur. Sic alimentis quidem abundant: hominibus autem quorum gratia diuinitus alimenta producuntur carere uidentur. At contra accusanda gratia est: quia sine semine atque cultu nihil producit: sed sola homines generat uere caelestes atque diuinos natura ad omnem scientiam natos: cuius causa est subtilitas aeris. Non enim temere dixit. Heraclitus. Aer ficior: anima prudentior atque melior cuius signum quod ieiunantes atque uigilantes prudentiores illis sunt qui cibo et potu semper replentur. Immergitur enim quodam modo motus mentis quam cogitationem appellamus. Verum in barbaris regionibus propter maiorum alimentorum copiam agrorumque robur non solum animalia plura maioraque uerum etiam arbores maximae nasci solent. Non est autem culpa naturae si tam marinis quam terrestribus animalibus crudeliter uescimur. Non enim ad huiusmodi uoluptates natura sed crudelitas nos atque in temperantia incitat. Ad mundi enim totius consumationem necesse erat ubique uaria nasci animalium genera. Non fuit autem necessarium ut homo qui sapientiae decore ornatur ab humanitate in feritatem conuersus caede animalium uoluptatem sibi pararet. Unde ad haec usque tempora qui curam continentiae gerunt ab hominibus abstinent carnibus suauissimo cibo herbarum fructuumque utentes. Qui uero carnum usum natura concedi arbitrantur magistris et legibus quibus curae modestia est ab esu immoderato prohibentur. Rosae autem et crocus uariisque flores atque aromata non uoluptatis gratia sed bonae ualitudinis producta sunt. Nam et odore ipso iuuant interdum: et in compositione medicinarum (magnas enim uires habent) a medicis adhibentur. Multa enim singula nihil profunt: coniuncta uero quemadmodum maris atque foeminae coniunctio ad procreationem: sic uires suas ostendunt. His ceterisque huiusmodi nisi contentiosus sis concedas: oportet diuina uniuersum hunc mundum prouidentia gubernari. Haec a Philone compendiosius sumpsi: tum ut ostendam quales hebraei et iuniores uiros habuerunt: tum ut pia de deo sententia iudeorum appareat.

EUSEBII PAMPILII LIBER NONVS.

Quod etiam exteriores iudeorum gentem admirati sunt. Cap. I.

VNC AUTEM TESTIMONIA ETIAM EXTERIORUM de ipsis diligenter citabimus. Illusterrimi enim et graecorum non imperiti omnino iudaicae philosophiae alii uitam eorum scriptis suis approbasse uidentur: alii theologiam quantum potuerunt secuti sunt. Sic enim discas non temere sed absoluta exquisitaque ratione iudaicam philosophiam gentilibus nugis praepositam a nobis fuisse. Primum igitur ea ponam quae de uita iudeorum praclarissimi graecorum testantur. Theophrastus igitur audias: cuius nonnullos textus Porphyrius in his libris posuit quos de abstinentia a carnibus conscripsit: his uerbis iudaei ad haec usque theophrastus ait animalia quomodo sacrificant: ut si quis nos ad imitationem illorum hortaretur audire non pateremur. Non enim comedunt ex sacrificatis: sed mel atque uinum noctu infundunt holocausta facientes: nihilque inde relinquentes: ut nec ille qui omnia percipit rem tam prauam inspicere possit: quod faciunt interim ieiunantes: ac quoniam philosophi

losophi natura sunt de deo inter se colloquentes noctu autem stellas aspicientes orationibus deum inuocant. Primi enim isti omnium hominum & bruta & se ipsos offerre cæperunt: nulla necessitate aut cupiditate id facientes. Et in quarto eiusdem negotii hæc a se ipso scribit Porphirius. Essæi iudæi genere sunt: hi alter alterum magis diligunt quam ceteri homines faciant: & uoluptatem omnem quasi uitiosam aspernantur: continentiam & integritatem animi ab omni perturbatione remotam præcipuam putantes uirtutem. Vxoribus non ducunt: alienos autem liberos teneros adhuc & ad omnem aptos doctrinam adoptantes pro suis educare ac moribus suis stabilire solent: quod faciunt non quia matrimonium abominentur: sed quia mulierum mores cauendos putant. Diuitias omnes a deo spernunt ut mirabilis quædam in eis communitas sit. Nullus eorum præter ceteros aliquid possidet: omnia eis communia sunt. Nemo alio ditior aut pauperior. Vna omnibus quasi fratribus facultas est. Vngi oleo non patiuntur: quod si quis forte oleo tactus fuerit diligenter quasi a magna macula corpus illi abstergit: non enim molles: sed aridi atque duri esse corpore cupiunt. Alba semper induuntur. Electione communi quæstores & gubernatores sibi creant: & diuisæ in omnibus res sunt. Non habitant urbem unam: sed hinc illo facile migrant: semperque assequentes hæresim suam proficiuntur: a quibus ita suscipiuntur: ut una eos semper uixisse diceres: unde fit ut proficiscentes nihil impensæ secum ferant. Vestem & calceos antequam omnino tempore dirumpantur non mutant: nec emunt aliquid nec uendunt: sed commutatione rerum utuntur cum ægeant. Nam inter eos singuli quæcunque uolunt assumunt etiam nihil afferentes. Erga deum maxima pietate utuntur: nam ante quam soloriatur nihil eis prophandum dicitur: sed patria oratione utuntur: qua solem oriri precantur: deinde a præfectis singuli ad artes operaque sua mittuntur: & postea quam horis quinque laborauerint ad unum rursus locum congregantur: & aqua frigida per loti in domum ueniunt: quo nemini nisi eiusdem sectæ introire licet. Ita mundi quasi in templum ad cœnaculum ueniunt: ubi magna tranquillitate sedentibus ordine omnibus panis opponitur & ferculum unum unicuique. Primus autem omnium sacerdos facta oratione comedere incipit: necesseque omnino putant ante orationem quicquam gustare: cuncti pransi fuerint multo diligentius orant. Ita & incipientes & desinentes laudes dei diligenter cōcinnunt. Post hæc uestibus quibus prandentes quasi sacris utuntur depositis ad opera rursus exeunt: nocturnoque reuersi crepusculo similiter cœnant. Hospitibus etiam confidentibus si qui forte affuerint clamor aut tumultus nunquam apud eos auditur: sed ordine ita colloquuntur: ut tanto eos inter se uti ordine atque silentio mirabile uideatur: cuius causa perpetua continentia est. Cibus & potus uitæ necessitate mœsuratur. Qui ad eam sectam ueniunt: non statim: sed postea quam foris anno integro eisdem moribus uixerint tunc suscipiuntur: non tamen omnino sed propinquius quidem accedunt. Vna uero cum illis uiuere non licet nisi duobus aliis annis patientiæ signa dederint: & antequam communiter cum eis uescantur iureiurando confirmant primo pios se erga deos futuros: deinde iustitiam ita fore cultores: ut nec sponte nec imperio alicui homini sint nocituri: odioque semper iniustos sibi futuros: putaturosque semper seipsos lædi si iusto uideant iniuriam fieri: fideles fore omnibus ac maxime principibus. Non enim absque dei uoluntate principatum alicui commēdari. Ad hæc si ipsi præessent nunquam se quicquam et uisus unde maculari præfectura uideret: nec ueste aut ornatu quodam meliore quam sub dictis se usurum: ueritatis fore amicos & mendaces accusaturos: manus a furto animi ab iniusto lucro procul retenturos: nec occultatores aliquid sociis: nec eorum secreta aliis se dicturos etiam si mortis periculum immineret: postremo nulli aliter hæreseos dogma-

ta tradituros q̄ sicuti ipsi acciperunt: procul se futuros a latrocinio: conseruatuosq; se-
ctæ libros diligenter & nunciosq; nomina. Hæc seruatuos se oia iurant. Qui autem nõ
seruant diligenter illico expelluntur: & omnes fere cum ad aliam dietam ac uitam ueni-
ant moriuntur. Sed multos ipsi rursus miserantes recipiunt. cum putauerint non mino-
res iam ipsos penas dedisse q̄ delicta eorum postulabant. Tanta uero tenuitate pauci-
tateq; utuntur rez: ut raro plus q̄ semel in septē diebusalui purgatione indigeant. Qua
quidam ex continentiā in tantā perueniunt patientiam animiq; robur: ut nec eculeo nec
igne nec alio quæstionū genere impelli possint: ut aut uerbis leges latorem uituperent:
aut illicitum quicq; comedat: quod maxime in bello quod sibi a romanis illatū fuit ostē-
derunt: nulla. n. adulatione ad torquentes unq; sunt usi: nullas lachrymas torti miserūt
sed suauiter in doloribus ridentes & eis illudentes a quibus torquebantur: sic expirabāt
iucundissime ut ad patriam redire uiderentur. Firma. n. hæc opinio apud eos est corpo-
ra quidem morti esse subiecta: aīas uero tanq̄ immortales semper uiuere: cūq; a subtilis-
simo æthere dimittantur naturali quodam delatos impetu corporibus coniungi: cū ue-
ro a uinculis corporum quasi a longa seruitute liberati sint. tunc summo cum gaudio al-
tiora petere. Qua quidem uita & pietate facile fit ut multi apud eos futura præuideant
præcipue qui a sacris uoluminibus & uaria carnis castigatione & prophetarū dictis exer-
centur. Hæc Porphyrius de pietate ac philosophia Estæorum testatus est.

Hecataus de eodem.

Cap. II.

Hecataus autem Abderita uir & uerbo & re philosophus historiam de iudeis
conscriptit: a qua nonnulla sumere non erit alienum. Multa inquit castella op-
pidaq; iudeis sunt: una uero urbs munitissima quinquaginta pene stadiorū
habens circuitum plures q̄ centum & uiginti milia homines habitāt: quæ uocatur Hie-
rosolyma: in medio cuius ædes lapidea est quinq; iugerum longitudinis: latitudinis cu-
bitorum centum cui portæ duplices sunt in eo ara quadrata est integris lapidibus ac in-
ornatis composita: cuius singula latera uiginti: altitudo autem duodecim est cubito-
rum apud quam domus magna est ubi altare atq; candelabrum: utraq; aurea sunt pon-
derum talentorum duum: ubi lux nocte atq; die inextinguibilis ardet. Nullum ibi simu-
lacrū est nulla omnino imago nec planta nec lucus aut aliquid huiusmodi: ubi nõ
est ac die sacerdotes caste uersantur nunq̄ in templo uinum bibentes. Deinde cum rege
quoq; Alexandro nonnullos ait iudeorum militasse & successoribus eius fideles fuisse:
seq; cum uno eorum sermonem habuisse his uerbis narrat. Cum ad mare rubrum profi-
ciscerer: inter alios equites iudeus quidam nomine Mysonianus me sequebatur homo
quem omnes tam græci q̄ barbari qui eum cognouerūt & animi maximi & robusti cor-
poris prædicabant. Erat autem etiam arcu peritissimus. Is cum augur quidem oēs nos
stare iussisset: interrogauit quare fixi staremus: augureq; auem ostendente atq; dicente
conducere ita stare quousq; quo auis tēderet perpexissent: ut si ad anteriora uolaret cœ-
prum iter perageret: sin autem posteriora uolatu peteret reuerterentur: silentio arcu tra-
cto auem percussit ac interfecit. Tunc augur & nonnulli alii ualde commoti ei maledi-
cebant. Ipse uero quis est inquit iste furor o homines: quomodo enim auis ista quæ ni-
hil de sapientia præuiderat uerū aliquid de itinere nostro poterat nobis prædicere quæ si
futura præcisset nunq̄ huc uenisset: ne a Mysonianio iudæo interficeretur. Hæc ab He-
catao sumpta modo sufficiant.

Plearchus de eodem.

Cap. III.

Plearchus autem peripateticus in primo libro de somno Aristoteli attribuens uerba hæc de iudeis scribit. Multa inquit Aristoteles possent de ipso dici: sed pauca modo referenda sunt: quis non ignoro multos somnia fingere me putaturos. Tunc Hyperochides iccirco quia mirabilia dicturus es inquit audire magis glissemus. Tunc Aristoteles ego inquit ut rhetorici solent de genere ipsius primum si placeat dicamus. Ita prorsus placet hyperochides inquit. Ille igitur subiunxit Aristoteles iudeus erat qui sunt Calani ex india: iudei autem a loco quem habitant appellati sunt. Urbs eorum asperissimo quodam nomine Ierusalem nuncupatur: Hic ab altioribus asiæ locis ad maritimas ciuitates descendens & lingua & animo græcus fuit. Cūq; accidisset ut eo tempore nos quoq; in maritimis asiæ locis uisaremur philosophiæ amore ad nos sponte uenit qui multo plura nobis attulit q̄ accepit. Hæc Clearchus Clæmens autem noster Numam romanorum regem pythagoricum fuisse asserit: & mosaica nixū doctrina legem dedisse romanis nullam imaginem deo attribuere: unde annis centum atq; septuaginta ab urbe condita nullam imaginem nec fictam nec pictam in templis romanorum respici potuisse. Ita Numa occulte significauit nullo modo nisi mente ad similitudinem dei hominem peruenire posse. Megasthenes autem qui cum Seleuco uixit uir historiarum peritissimus in tertio iudaicarum rerum hæc dicit. Omnia quæ de natura prisca Græci scripserunt alii etiam ante ipsos scripserunt. Nam & Brachmani apud Indos qui & iudei uocantur multo prius philosophati sunt. Aristobolus etiam in primo ad philometora his uerbis utitur: Legem nostram in multis Plato secutus est. Aperte namq; in multis diligenter examinasse singula uidetur. Mosaiica enim uolumina ante Alexandrum & ante persarum imperium traducta fuerant: unde plurima sicut & Pythagoras philosophus ille accepit Numenius autem pythagoricus aperte scribit nihil aliud esse Platonem q̄ Moysen attica lingua loquentem: & in primo uolumine de bono Plato inquit atq; Pythagoras quæ Brachmanes Magi Aegypti iudeiq; inuenerunt ea græce ipsi exposuerunt. Et in tertio Moysi meminit his uerbis. Iannes & iabres ægyptii erant uiri magicis artibus adeo præpotentes: ut Musæo iudeorum duci uiro deo coniunctissimo soli resistere posse a cunctis ægyptiis iudicati sunt. Multas enim calamitates quas Musæus ægypto intulit soluere uisi sunt his uerbis. Numenius & miraculis a Moyse factis & q̄ deo coniunctissimus esset Moyses attestatur: Sed iudaicæ gentis Chorilus etiam poeta priscus meminit & multos eorum cum Xerxe i græciam militasse affirmat. Porphyrius autem in primo de philosophia respositorum apollinem ipsum inducit de iudeis hoc oraculum edidisse. Attendere inquit oportet quoniam omni diuina repletum sapientia est oraculum Apollinis quod dicturus sum.

Dura uia illa nimis ætatis clausaq; portis,
 Quæ uitam nobis aperit donatq; beatam.
 Nec uero uerbis facile enarrariæ ullis
 Exponiq; queat: illo quo semita ducit
 Quam primi ante omnes coeperunt tradere pulchras
 Qui Nili epotant lymphas: phœnicibus inde
 Proximaq; assyriis ea cura: sed inclita longe
 Gens hebræa illam nouit: notamq; recipit
 Et subiicit exponens ita uiam ad deum a barbaris inuentâ fuisse: didicimus ab ægyptiis
 scilicet atq; Chaldeis hi enim Assyrii sunt & maxime a iudeis. Idem Apollo etiam quo

dam oraculo apertissime demonstrat his uerbis.

Chaldaeis quæ uera esset sapientia tantum:

Hebraeisq; ipsis concessum agnoscere pura:

Aeternum qui mente colunt regemq; deumq;

Sed de Iudæorum pietate atq; philosophia hæctenus dictum est.

Quod multi conueniunt etiam alieni de ueritate historiae.

Cap. IIII.

E historia uero hebraica ueritate dicenda conscripta q̄ multi cōueniant modo consideremus. Cum igitur Moyses diluuium diuinitus illatum conscribat a quo Noe cū suis arca lignea euasit Berofus chaldaeus Hieronymus ægyptius & Nicolaus damascenus historici eadem de re ut Iosephus in primo antiquitatis iudaicæ scribit meminerunt. Scribit enim Nicolaus in nonagesimosexto libro: ait super nimia magnum montem esse in armenia Barin appellatum: quo multos temporibus diluuii confugisse ac nonnullos arca uestos in cacumina montis applicuisse: lignaq; arca illius longo temporis spatio postea perdurasse: unde bitumine ablato & expiationes: ut Berofus ait homines uti solent. Hæc Iosephus. Ego autem ab Abideno historico nonnulla tibi transcribam. Sissithrus inquit principatum deinde accipit: cui Saturnus magnam uim aquarum futuram significauit. Quare saluare se cupiens ad armeniam nauigio confugebat: sed aquæ ipsum in uia oppresserunt. Tertio autem die postq̄ aquæ cessarunt aues emissit ut per eas sciret sicubi terra extaret quæ cum omnia pelagi facie tegeretur ad Sissithrum (nullibi enim consistere poterant) reuersæ sunt. Post aliquot dies similiter factum fuit. Tertio emissæ reuersæ ad eum fuerunt. Limbo pedes referta: & tunc dii ab hominibus Sissithrum raperunt. Nauis autem adhuc inuenitur in Armenia: cuius ligna remedium hominibus aduersus multos mirabiliter morbos afferunt. Rursus cum primos homines Moyses longis temporibus uixisse asserat: huius rei testes grecorum historicos Iosephus citauit. Nullus inquit breuitatem uitæ nostræ considerans falso scribi opinetur tam magno ænorum numero priscos uixisse. Illi enim deo amici & ab ipso immediatius producti: & integriore utentes alimento quod longiore tempore poterat permanere non iniuria longioribus temporum spatibus uiuebant. Præterea etiã uirtutis gratia & ut res posteris peritiles Astrologiam Geometriamq; inuenirent: longa si bi diuinitus uita largita fuit: quæ inuenire non potuissent nisi saltem sexcentis solaribus annis: quibus magnus annus reuoluit uiuissent. Cuius rei testes sunt omnes simul graeci atq; barbari qui de antiquitate diligentius conscripserunt. Nam & Manetus qui ægyptiorum & Berofus qui Chaldaeorum historiam collegit: Molus præterea ætius: Hieronymus ægyptius & qui phœnicam historiam tradiderunt & ad hos Hesiodus Hecataeus Elanicus Acusilaus Ephorus: ac deniq; Nicolaus cōsona nostris dicentes mille annos priscos illos uixisse affirmant. Hæc Iosephus. De turris ædificatione scripsit Moyses: & ab una lingua in multas tunc hominum genus confusum fuisse asserit. Et Abydenus his uerbis illi attestatur. Primos homines ferunt & terra natos robore atq; magnitudine confisos: dii spreto turrim eo in loco ubi nunc Babylon est ad solem usq; tollere cōtendisse: cūq; iam fere ad cælum ædificando peruenissent uim uetorum diis affuisse: quæ super eos diruta turris cecidit: cūq; ad ea usq; tempora unius linguae fuissent multas in linguas diuisos fuisse: bellumq; inter Saturnum & Titanum tunc inceptum: locumq; Babylonis nomen habuisse propter confusionem linguarum quæ hebraei Babel uocant. De turri autem & confusione linguarum etiam Sibylla meminit dicens. Cum oēs uno uterentur sermone turrim ædificare constituerunt quæ in cælum ascenderent: eam dii uetis diruerunt:

tis diruerunt: & lingua hominum mirabili uarietate confusa effecit: ut Babylon ea ciui-
 tas uocaretur. De campo autem qui Senaar appellatur. Eftieus sic memorat. Sacerdo-
 res inquit qui euaserunt Ioui sacra in Senaar babylonica contulerunt: confusaq; lingua ho-
 minum diuersas orbis partes habitare ceperunt Moyses rursus uitam Habraa late co-
 scripsit: cui multos exteriores historicos attestari Iosephus his uerbis conscripsit. De pa-
 tre autem nostro Habraam quis non nominat scribit tamen Berofus ita ut a rebus ipsis
 non de alio q̄ de ipso dicere uideatur. Decima inquit post diluuium generatione præcla-
 rus quidam iustulq; uir & singulari celestium doctrina præditus apud Chaldaeos fuit
 Hecataeus uero librum de Habraam conscriptum reliquit. Nicolaus etiam Damasca-
 nus in quarto historiarum hæc narrat Damasci habraamus regnabat cū exercitu a Chal-
 daa profectus: nec multo tempore post etiam a Damasco abiens ad Cananea quæ mo-
 do iudaea dicitur migravit: cui nomen etiam nunc magnum apud damascenos est: nul-
 laq; ibi demonstratur Habraam domus appellata. Verum cum fame cananea premere-
 tur: ægyptus uero magna copia rerum effluere diceretur: libenter illo ut etiam ægyptii
 sacerdotes de diis dicentes audiret cum suis profectus est. Aut enim aliquid ab illis disce-
 re aut meliora se traditurum ipsis arbitrabatur. Et post pauca: cūq; una cū peritissimis
 ægyptiorum uersaretur & uirtutē & gloriam suam multo clariorem effecit. Ægyptus
 enim diuersis uiuentibus moribus: & aliis aliorum mores obsecris prosequentibus uer-
 bis: ille semper quæ in absentes dicebantur: falsa esse demonstras respuebat. Vnde factū
 est ut tanq̄ grauem sapientemq; uirum admirati tam ad intelligendum q̄ ad persuaden-
 dum quod uellet paratissimum duceret ipse uero arithmeticam & astrologiam eos do-
 cuit. Nam ante aduentum eius nihil harum rerum sciebant ægyptii: sed a chaldaeis i eos
 unde in grecos quoq; disciplinæ istæ affluerunt. Hæc Iosephus. Alexander autē histo-
 ricus qui multarum rerum peritiam habuit i uolumine de iudaica historia Eupolemon
 ait hæc de iudæis scripsisse. Ciuitas inquit babylon ab his cōdita primum fuerat qui a di-
 luuiō euaserunt: Quos oēs gigantes fuisse constat sparsos per uniuersam terram: postq̄
 turris quam ædificabant diuinitus conculsa decidit. Decima uero generatione in Cami-
 nine babylonica urbe quam alii Vrien dicunt quod nomen latine Chaldaopolim signi-
 ficat natus est Habraam qui sapientiā omnibus excelluit a quo astrologia fuit apud chal-
 daeos inuenta: Is iustitia pietateq; sua sic deo gratus fuit ut diuino præcepto in phoenicē
 uenerit: ibiq; habitauerit & ratio non solaris motus atq; lunaris: aliaq; astrologica phoe-
 nices docuerint: unde phoenicum regi gratissimus fuit. Sed cū Armenii temporibus su-
 is bello phoenices uicissent forte factum est fratrualem etiam eius captiuum abduxerūt:
 Habraam uero uernas suos arimauit: factq; impetu sudit fugauitq; armenios: nec fra-
 truelem solum liberauit: uerum etiam magnam ab hostibus prædam habuit: Qua de
 re legati ad eum pro captiuis ab armeniis missi. Ille autem omnem oblatam recusauit
 pecuniam: sumptisq; solummodo quæ ad uictū pertinebant captiuos humanissime red-
 didit. Cum uero ab eo bello Habraam rediret in urbe Algariza idest latine in monte al-
 tissimi a Melchisedech dei sacerdote ciuitatisq; illius rege hospitaliter susceptus magnifi-
 cis fuit donatus muneribus. Et post pauca Annona autem charitate oppressus in ægy-
 ptum migravit: ubi uxorem eius quam sororem & uiduam esse dicebat rex ægyptiorū
 abduxit: sed peste domum eius ingressa ab aruspibus didicit id mali sibi accidisse quo-
 niam alienam uxorem abduxerit. Ita uiro suo itactam reddidit mulierem. Vixit autem
 Habraam in heliopoli cum sacerdotibus a quo Astrologiam sacerdotes didicerūt: qui
 tamen non inuenisse: sed ab Enoch per successionem sibi traditam fatebatur. Subiungit

deinde prima secundum Babylonis Belū regnasse quē latine Saturnū dicimus: a quo Belus secundus & Chanaā orti fuerunt: atq; a Chanaam patrem phanicum natū fuisse: q̄ genuit Chum. Hunc ait Chum Asbolum papellari a græcis ac æthiopum patrem & fratrem Meltraim patris ægyptiorum fuisse. Græci autem inquit Atlantem aiunt Astrologiam inuenisse: Sed Atlantem & Enoch eundem asserit fuisse. Enoch porro inquit genuit Mathusalem qui ab angelis dei multa cognouit & ceteros docuit. Artapanus uero historicus. Hermuit Iudæos dicit appellatos fuisse: & Hebræo: ab Habraamo dictos quem ait ad Pharethatem ægyptiorum regem migrasse & Astrologiam illi tradidisset: ac post uiginti annos in loca Syriæ rursus rediisse. Melo autem in libris quos aduersus iudæos conscripsit post diluuium inquit ab Armeniis reliquias diluuii: quæ ad eos perueniunt pulsas montana Syriæ quia deserta erant occupasse: & post tertiam generationem Habraamum natum fuisse: quod nomen patris amicum significare asserit: eū que sapientissimum ait fuisse: duasq; uxores duxisse: alteram ægyptiam: altera indigenā suscepisseq; ab ægyptia quæ ancilla erat filios duodecim. Arabiam obtinuerunt: uniuersam: unde ad hæc usq; inquit tempora duodecim regibus Arabum populi reguntur. Ab indigena uero inquit uxore unum habuit filium Isaac quem latine risum appellare possumus: a quo duodecim similiter filii nati sunt: quorum ultimum Ioseph appellauit: a quo tertius Moyses fuit. Ad hæc Alexander historicus addit præcepto dei ab Habraamo in montem quandam ductum Isaac fuisse ad sacrificium diuinitusq; a tali sacrificio ereptum: arictemq; qui repente astitit pro eo sacrificatum fuisse. Iosephus etiam i primo de antiquitate iudaica q. Afrem Habraæ filius libyā occupauerit ac ab eius noie illa regio Africa appellata sit. Alexander inquit in omni peritissimus historia his uerbis testatur Cleodemus inquit propheta qui & Malchas dicitur non aliter fere q̄ Moyses de iudæis scripsit. Is Acherura multos Habraamo fuisse filios narrat: quorum tres nominat Afer Assur Afran: & Assyriā ab Assur dictam contendit: ab Afran uero atq; Afer urbē Afran & regionem Africam appellatā: Sed de Habraam hætenus. De Iacob autē idem Alexander dicit. Cum septuaginta quinque annos natus esset in Mesopotamiā parentum iussu fugisse ut iram fratris Esau uitaret: reliquisq; parentem Isaac centum & triginta septem annos natum: Et postq̄ septem annis in Mesopotamia fuit fratris materni filias Lian & Rachael duxisse: ac in aliis septem annis duodecim filios suscepisse: quorum nō modo nomina uerum etiam menses in quibus nati fuerunt memorat: cūq; redire ad parentes uellet rogatum a Laba alios sex annos permanuisse. Ita uiginti annis illum in Mesopotamia uiuisse: redeuntemq; ad Chanaam cum angelo dei fuisse colluctatū unde nō Iacob sed Israelē appellatum: habitasseq; ipsum apud Hemor annos decē & a Sichen filio Hemor dinā decennē quattuorq; mēsum raptā fuisse. Quare Simeon uiginti & unū annos ac menses quattuor natum & leui annos uiginti & menses sex: commotos Hemor & sichen filios eius ceterosq; omnes mares interfecisse. multis deinde locis mutatis tandem in Ephratha quam etiam Bethleemi appellant uenisse: ubi Rachael postq̄ genuit Beniamin mortuam fuisse: quam cum Israele conuixisse annos uigintitres: Inde ab Ephratha in mambri ad parentem Isaacum rediisse. Tūc Ioseph decem & septem annis natum ægyptiis uenditum fuisse asserit & carcerum uincula tresdecim annos perpesum: somnii regii declaratione liberatum septem annis ægyptum gubernasse. Isaac uero anno uno ante uenditionem Ioseph centum & octuaginta natum annos diem suum obiisse: Ioseph deinde in ægypto Aseneth filiam Pethefi sacerdotis in uxorem duxisse: ac duos Manasem & Efreem natos & ab ea suscepisse & post annos nouem postq̄ in ma-

gnum peruenit statum patrem ac fratres in se aduocasse. Pastores enim omnes illos fuisse quæ res ægyptius turpissima uidebatur: ac ideo tandem uocatos docuisse ne si a rege interrogarentur de artificio suo pastores se dicerent. Quæstionem etiam mouet quare in prandio quincuplas Benjamin germano suo partes apponi Ioseph iusserat: quod ideo factum affirmat quoniam septem filios Lyapatri eius pepererat. Rachel autem mater sua deos: propterea Benjamin quicquid partes dedisse: & ipsum duas accipisse: ut septem etiam ipsi partes quot & Lyæ filii haberent ne domus matris suæ minor uideretur: habuisse autem eos in terra Chanaan annos ducetos & quindecim: Habraam uiginti quinque Isaac sexaginta Iacob centum triginta: cumq; iam tertio anno fames omnes illas partes depopularetur: migrasse in ægyptum Iacob annos centum & triginta natum. Acta tem deinde omnium filiorum Iacob quam transmigrantes habebant cōscribit fuisseque affirmat ab Adam usq; in migrationem Iacob in ægyptum annos tria milia sexcetos uiginti quattuor. A diluuiō uero annos mille trecentos quadraginta: mortuumq; fuisse Iacob in ægypto annos natum centum quadraginta septem: Leuim autem centum & triginta septem annorum naturæ concessisse: filiumq; reliquisse Elath nomine annorū quadraginta a quo natum esse alterum Habraā. in cuius ætatis anno quartodecimo Ioseph diem suum in ægypto obiisse natum annos centum & decem. Habraam deinde hūc pastorem duxisse uxorem. Lochabeth auunculi sui filiam & in septuagesimo septimo ætatis suæ anno Aaron & Moysem ab ea suscipisse: inter quos tres annos interfuisse dicit: mortuumq; fuisse Habraam natum annos centū & triginta sex. Hæc ab Alexandro sumpta sufficiant. Theodorus autem elegantissimo carmine gentis iudæorum historiam cōscribens hæc eadem de Iacob & de filiis suis & de Ioseph conscripsit. Artapanus similiter & Philon non iudæus in. xliii. de Hierosolymis ipse quoq; carminibus similia de iudæorum maioribus testatus est. Aristæus autem in iudæica historia de Iob quoq; conscripsit dicens Esau ipsum filium fuisse: habitasseq; in Idumæa atq; Arabiæ finibus: fuisseq; ipsum & iustitia & diuitiis præcipuum: tetratumq; diuinitus magnis calamitatibus fuisse: Primum enim armēta eius latrocinio sublata: deinde septem milia ouium una cum pastoribus periisse: & postremo filios eius domo super ipsos lapsa expirasse: atq; uno eodemq; die corpus eius uniuersum ulceribus repletum fuisse: cumq; male ita affectus esset Elipham Cemanitarum regem & Valdad Saucheorum tyrannum & Sophā Mineorū regem & Elium zobitem ad consulandū ipsum accessisse: Quibus Iob respondisse sponse suæ se paratum esse omnia ita sufferre ut a pietate in deum nunq; remoueatur. Ita propter hanc magnanimitatem eius liberatum a morbo & ditiores q̃ prius factum diuinitus fuisse. Nunc Eupolemus de Moyse audiamus. Ait enim sapientissimum hominem Moysem fuisse & litteras iudæis primū tradidisse: & a iudæis Phœnices accipisse: Græcos uero a phœnicibus. Artapanus autem Merin Chenephri ægyptiorum filiam regis ait puerum quoniam ipsa non pareret iudæum adoptasse: quem iudæi Moysem inquit græci Musæum appellant: cuius doctrina multa Orpheus dedit. Hunc Moysem instrumenta bellica inuenisse affirmat: litteras quoq; quas sacerdotibus tradidit: ægyptiorumq; urbem in sedecim partes diuisisse: ac singulis præfectos instituisse: quæ omnia uidelicet fecerat: ne populi ut solebant conspirantes modo hunc modo illum regno expellerent. Vnde factum esse ait ut quasi deus ab ægyptiis coleretur & propter litterarum inuentionem Mercurium appellatum. Quibus rebus Chenephri inuidia commotus causam interficiendi Moyfi quæsiuisset: & sic aduersus Aethiōpas in ægyptum irruentes

cum imperio ipsum misisse: exercitumq; sibi a iudæis maxime conscripisse: ut propter imperitiam militum una cū eis periret. Quod bellum ut ab Heliopolitanis accipisse asserit decennio gestum fuit: & propter diuturnitatem eius ciuitatem in eo loco cōditam: ubi sedentes athiopum imperium sustinebant: quam Hermopolim inquit: idest Mercurii ciuitatem appellant. Ibi consecratam ibi primo fuisse: quoniam nocentes interficeret serpentes. Aethiops at̄ admiratione uirtutis ita Moysen coluisse ut ēt circumcisionem ab eo didicerint. Ita peracto bello cum uictor rediisset uerbo quidem a rege bene susceptum: re aut̄ quotidie mortem illi quæsitam ac insidias multis modis paratas maxime cum ad Merida matrem ultra ægyptum in aethiopiæ finibus sepultam ex præcepto regis proficisceretur: a nomine cuius urbem ubi sepulta fuit Meroen appellatam nec minus quem ibi cultam fuisse. Quæ cū Moyses percipisset in arabiam ilico profugisse: & Raguelis Arabiæ regis filiam in uxorem duxisse. Interea Elephantia morbo quoniam multis modis iudæos premebat ægyptiorum regem expirasse. Ad alia enī opera quæ ipsos construere iussit diuersam etiam q̄ ægyptii uestem indui uoluit: ut facilius cogniti ab omnibus tanq̄ impii punirentur. Moysen autem a deo quotidie liberationē populi petere & quodam die repente coram eo ignem e terra ubi nulla incendio apta materies erat subito erupisse ac uocem editam fuisse liberandos sibi esse Iudæos: & inantiquam patriam conducendos. Hac re fractum prius q̄ exercitum comparasset ad regem ægyptiorum foci consilio descendisse: dixisseq; orbis domini iussu liberandos esse Iudæos: Quo audito in carcerem ipsū fuisse intrussum: unde nocte custodibus mortuis & repente portis parentibus: armisq; omnibus quæ ibi fuerant fractis exiuisse: rectaq; uia in regiam usq; ad regis cubiculum ianuis apertis ad ipsum regem intrasse: interrogatumque a stupente rege quodnam esset dei nomen a quo missus esset: cūq; a ceruicibus inclinatus Moyses in aure sibi dixisset audientem mutum cecidisse: & a Moysse fuscitatum fuisse: scripsisse quoq; ipsum nomen dei in tabula dicit: quas litteras cum nōnulli sacerdotum deriderent legere nescientes spasmo ait oēs expirasse. Tunc etiam signum rege petere baculum a Moysse in serpentem cōuersum oībusq; magno timore percussis a cauda caput draconem in baculum rursus conueruisse. Deinde nilum baculo percussum abundasse a deo ut uniuersa ægyptus summersionē timuerit: singulisq; annis ex illo tpe similiter abū dare. Postea cum aqua rursus baculo percussa in alueum suum rediisset aīalibus in fluuio cunctis morte corruptis magno fetore aquam ita oluisse ut ægyptii siti & pestilētia simul laborarent: regem aut̄ perterritum inclinatum iam fuisse ad dimittendum populum: sed memphiticos sacerdotes uocatos moriq; iussos nisi aliquod signum ipsi ēt edicerent: magicis artibus dracone pducto & fluuii colore mutato effecisse ut elatus rex atrociter iudæos tractaret. Tunc a Moysse terram baculo percussam muscas uenenosas deinde rursus percussam ranas locustas aliaq; huiusmodi monstra produxisse. Vnde apud ægyptios ubiq; in templo Isidis baculum deponitur atq; colitur. Terram. n. Isidem esse quæ baculo percussa monstra producebat. Tandem cum grandine percuteretur & terramotu ægyptus uniuersa quateretur quo domus & templa multa ceciderunt: perfractum calamitatibus regem iudæos liberaſſe quos ab ægyptiis argentea aureaq; uasa ut stem ac aliam gazam mutuo accipisse: ac tertio die postq̄ recesserunt in mare peruenisse. Dupliciter deinde rem ferri dicit. Memphitas enim dicere: cū magnam locorū Moyses haberet peritiam refluxum maris obseruasse ac ita cum populo transiuisse: Heliopolitas aut̄ propter gazā quam iudæi mutuo abstulerunt regem commotum magna manu in iudæos

nu in iudæos profectum fuisse. Moysen uero percussisse baculo mare ut celesti uoce ad-
 monitus fuit: & sic diuiso mari transiisse: cūq; post iudæos persequerentur ægyptii tum
 fulminibus tum refluentibus aquis periisse: iudæosq; liberatos annos triginta iheremo
 uixisse: quasi niuem deo quotidie illis pluenta qua nutriebantur. Moysen autem lon-
 gum ait fuisse: flauum canū: prolixiore capillo ac barba: & deniq; statura & facie digni-
 tatis per magna: omnia uero ipsum absoluisse ait ānos natum octauagintanouem. Eze-
 chielus ēt poeta uniuersam iudæorum historiam carmine moreq; tragico scripsit: & in
 omnibus fere cum diuina scriptura cōuenit: & Demetrius historicus similiter: qui dicit
 Moysen ex ægypto in Madiam profugisse: ac ibi Iothoris filiam Sophorē nomine in
 uxorem duxisse: quam coniectura a nominibus capta ex Habraam genus traxisse affir-
 mat. Habraam enim ex Thetura Ieslan genuisse: & ex Ieslan natum fuisse Adam: a quo
 Raguelē: ex Raguele uero Iothor & Bab: & Iothoris filiam Moysi nuptam fuisse: ge-
 nerationes quoq; ait ita conuenire ut uerisimile sit Semphoram & Moysen & Habraā
 descendentes eisdem temporibus fuisse. Moysen enim septimum: Semphoram autem
 ab Habraam sextam fuisse & Madiam urbem ab uno filiorū Habraæ nominatam fu-
 isse Eupolemus uero Moysen ait. lx. prophetaſse annos: Iosue autem. xxx. & uixisse cē-
 tum & x. & tabernaculum ab eo in silo fixum fuisse: & post eum Samuelem prophetaſ-
 se: a quo iussu dei Saulem ad regendum electum regnaſſe annis. xxi. Post eum Dauid
 filium Cis a quo Syros & phœnices usq; ad Euphratem domitos fuisse. Idumæos etiā
 ammanitas Moabitas Itureos Nabatæos Nabdeos Suronemq; Tyri ac Phœnices re-
 gem bello coactos tributa Iudæis contulisse: eique petenti locum fuisse diuinitus mon-
 stratum ubi templum eſſet ædificandum: Angelum enim uidisse in eo loco stātem ubi
 altare postea conditum fuit cui angelo nomen Dianathan fuisse a quo non fuisse permis-
 sum. Dauid quoniam sanguine hominum propter bella quæ gessit contaminatus erat
 templum ædificaret: q̄ magnam posset facere præparationem ut templum a filio eius
 facilius conderetur. Itaque comparasse ipsum artis argenti auri talenta non pauca: la-
 pides etiā & ligna cupressi atque cædri: naues enim cum præparasse Melanis Arabia
 ciuitate misisseque in insulam Vrphen in rubro mari positam auri metallis abundantis-
 simam: unde in Iudæam innumerabilia pene pondo auri delata fuisse: regnaſſeque Da-
 uid annos quadraginta: ac ab eo regnum Salomoni filio duodecim annos agentis tra-
 ditum fuisse: Impetratumque ut templum ædificaret: a quo iam regnāte ad Vaphrem
 ægyptii regem hoc exemplo litteras misas fuisse: Rex Salomon Vaphri ægyptio regi
 amico paterno salutem. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnum accepisse: cū
 que mihi pater præcepit templum deo qui cælum & terram creauit condere: ut etiā
 ad te scriberem præcepit. Scribo igitur & peto abſte ut artifices atque fabros ad ædifi-
 candum templum dei mittere uelis. Ad hæc Vaphrem sic reſcripſiſſe. Rex ægyptii ua-
 phres regi Salomoni salutem. Lectis litteris tuis non paruo affectus gaudiosum q̄ pa-
 tri tuo optimo uiro & diuinitus probato in regnum successisti. Ad ædificandum autem
 templum dei inter fabros atq; ministros octuaginta milia hominum ad te destinaui.
 Dabis igitur operam ut ordine uiuant & rebus necessariis non careant: temploque dei
 condito incolumes ad nos redeant. Tyrio quoque regi scriptum fuisse hoc modo. Rex
 Salomon Suron tyri sydonis atque phœnicie regi amico paterno salutem. Scias me a
 deo magno Dauid patris mei regnum accepisse: cūq; mihi pater præcepit templum
 deo qui cælum & terram creauit condere ut etiā ad te scriberem præcepit. Scribo igitur

tur & peto abste ut artifices atq; fabros ad edificandum templum dei mittere uelis. Ad hac Suronem quoq; sic scripsisse. Suron tyri sydonis & phœnicia rex Salomoni regi salutem. Iectis litteris tuis gratias agi deo qui tibi regnū patris tradidit. Et quoniam scribis fabros ministrosq; ad condendum templum dei esse tibi mittendos: nisi ad te milia hominum octuaginta & architectum tyrium hominem ex matre iudæa: uirum i rebus architecturæ mirabilem. Curabis igitur ut necessariis non egeant: & templo dei condito ad nos redeant. Scripsit autem Salomon in galileam & samariam ad moabitas inqt & ammanitas & galacidas ut frumenta & uinum centum & sexaginta milibus hominū diligenter subministraret. Oleum autem a iudæa eis præbatur. Ligna igitur primum quæ a patre ipsius in monte libani casa iacebant per mare in Iopen ac inde in Hierosolyma duxisse: incēpisseq; templum dei edificare annos tredecim natum: populosq; prædictos in opere iugiter fuisse: & præter frumentum ac uinum cætera quæ necessaria sunt a iudæis per singulas tribus singulis mensibus ministrata. Fundatumq; templum longitudinis cubitorum sexaginta: & latitudinis similiter: fundamentorumq; latitudinem decem cubitorum fuisse. Sic enim Nathā dei prophetam iussisse: edificatumq; templum totum undiq; a pavimento usq; ad tectum deauratum: & tectum laquearibus factum & aureis tegulis æneis de foris contextum duasq; columnas æneas altitudini æquales templo decem cubitos in circuitu continentes auro deauratas soliditate unius digiti alteram a dextris alteram a sinistris templi statuisse. Candelabra quoq; aurea talentorum singula decem ad exemplar eorum quæ a Moyse in tabernaculo facta erant fecisse: & alia a dextris templi alia a sinistris posuisse: Lucernas autem aureas sexaginta septem in uno quoq; candelabro factas & fornixem maximum ad borealem templi partem edificasse quæ quadraginta octo æneis columnis sustentabatur: fecisse etiam labrum uiginti cubitorum longitudinis & latitudinis similiter: profunditas autem cubitorum quinque: gradusq; circumductos construxisse ut sacerdotes adire ac pedes & manus lauare possent: posuisseq; ad dextram partem altaris: iuxta quem basim fecisse duorum altitudinis cubitorum: ut in ea rex staret quo facilius ab uniuerso populo uideretur. Altare quoque fecisse duodecim cubitorum altitudinis: & catenas tæquam retia super omnem templi altitudinem uiginti cubitis instrumentis quibusdam extendisse: a quibus quadringenta tintinabula ærea dependebant: hoc factum fuisse ne aues super templum federet neque nidos in laquearibus eius facerent: ut templum ab omni foret immunditia incōtaminatum: Hierusalem quoq; urbem muris turribus ac foueis ab eo fuisse circumductam: regiam quoq; ibi edificasse: quæ Hieron Salomonis idest latine Salomonis ædes fuit appellata: unde corrupto: postea uocabulo urbem Hierusalem uocatam fuisse: & Hierosolymam græce appellari. Quibus factis sacrificium deo mille bouum in Sylo fecisse: & tabernaculum altareq; simul & uasa omnia a Moyse facta. Inde in Hierosolyma ad templum dei transtulisse. Arcam similiter & candelabrum & mensam: ceteraq; omnia ut propheta præcepit: deoq; holocaustum duo milia ouium & tria milia quinquagintaque uitulorum. Totum autem aurum quod in templo columinis cæterisque omnibus templi uasis fuit consumptum quadragesies sexies centena milia fuisse. Argenti uero ad clauos & alia instrumenta mille ducenta trigintaduo talenta. Aeris uero in colūnis fornicibus ac cæteris talēta decem & octo milia & quinquaginta: missisq; omnes in regiones suas phœnices simul atque ægyptios. Decem auri talenta singulis data. Talentum autem dico inquit quod Siculum appellat. Et ægyptiorū quidem regi oleum

regi oleum & mel in magna quantitate misisse. Suroni autem columnam auream quæ Tyri in templo Iouis conspicitur. Vnde ille simulachrum filix fecit quod in aurea columna imposuit mille quoque scuta fuisse a Salomone aurea confirmat. Vixissetque ipsum ait annos quinquaginta duos & regnasse quadraginta. Timochares autem qui antiochi res gestas conscripsit quadraginta stadiis circūduci Hierosolymam asserit abruptis ualibus undique natura munitam urbemque ipsam multis aquis adeo irrigari: ut hortos quoque multos extra urbem aquis inde defluentibus irrigari. Ab urbe autem usque ad quadraginta stadia magnam esse aquarum penuriam Philo autem fontem fuisse in urbe asserit maximum: qui tempore hyemis deficiebat: æstate uero copiosissime defluebat. Aristæus etiam in libro de interpretatione legis iudaicæ de aquis Hierosolymorum hoc modo scribit. Templum inquit ad ortum respicit: posteriora eius ad uesperam tendunt. Lapidibus autem ornatisime pauimentum templi constratum est: & aqua sæpius in templum immittitur ut a sanguine detergat. Multa enim animalium milia in solennitatibus offeruntur. Fons uero copiosissime atque integer in templo ipso scaturit: ex quo magna uis aquarum per cloacas plumbo consolidatas defluit. His ita dictis non est prætermittendum quod de Hieremia Polyhistor conscripsit Alexander. Temporibus inquit Ioachim Hieremias prophetauit qui missus a deo cum Iudæos aureo simulacho cui nomen erat Baal sacrificantes repperisset futuram eis propter hoc calamitatem prædixit: unde Ioachim uiuum iussit cremari. Illum autem dixisse foueas ipsos a rege assyriorum captos iusta Trigidem atque Euphrate eisdem lignis facturos. Hæc Nabuchodonosorem babiloniorum regem audiuisse: ac a Stribare Medorum rege in auxilium abducto ceterum & octuaginta peditum: equitum centum & uiginti milia ducentem: ac decem milia currum. Primo Samaritanas omnes: urbes Galilæam Scythopolim & Galatidem euerit: Deinde Hierosolymam & iudæorum regem Ioachim uiuum cepisse: & aurum argentum æs ceteraque omnia quæ in templo fuerant arca excepta & tabulis in Babylonem asportasse. Arcam enim inquit Hieremias detinuit. Et rursus post aliqua Nabuchodonosor inquit prædicta moenia ædificare cepit: grauius agrotauit: mortuusque est post quadragessim tertium annum regni sui. Cui Enimalthuchus filius successit. Hic propter iniquitatem & lasciuiam a Nerglisaro sororio suo insidiis exceptus in secundo anno regni perijt. Deinde filius eius Labeforacus mensibus nouem: quo insidiis interfecto communi consilio Nabonida insidiatorum unus regnauit: qui Babyloniam muros qui iuxta fluuium sunt lateribus & bitumine condidit. In septimo autem & decimo anno regni eius Cyrus rex persarum magna manu Babylonios petijt. Nabonida uero regnum suum defensurus exercitum construxit & uictus pugna in Borsippum urbem confugit quam Cyrus Babylone capta obsedit. Sed Nabonida diu ferre obsidionem non potuit seque Cyro tradidit: qui quæ humanissime ipsum tractauit: ac in Carmaniam cum dignitate ire iussit: ubi non multo post naturæ concessit. Hæc iudaicis libris immo uero non solum conuenire uidentur. Scribit enim in ipsis decimo atque octauo anno regni sui Nabuchodonosorem templum destruxisse: quod secundo anno regni Cyri restitui ceptum decimo anno regni Darii tandem conditum fuit. Sed Alphocæ et de Assyriis & Nabuchodonosore hoc modo scribit. Megasthenes inquit uir priscus Nabuchodonosorem Hercule robustiore dicit fuisse: uniuersamque Libyam ceteraque Asiam usque ad armenios domuisse: quæ chaldæi dicunt cum regnum suum redisset furore diuinitus captum magna exclamasse uoce: Futuram o Babiloni uobis ego calamitatem prænuncio: quam nec Belus ille: nec ulla uis deorum auerteret. ueniet pla semiasinus qui uobis afferret seruituræ. His aliisque hominibus dictis subito eua-

nuir. Cui filius Milma rudocus successit. quem Iglifares interfecit ac loco eius regnavit. Cui Babaso Arasus filius successit. Quo insidiis interempto Nabinidochus regnavit: hunc Cyrus capta Babylone Carmania principē fecit. De Babylone quoq; Abydemus hæc scribit: Omnia inquit illa loca aquis connecta fuisse dicuntur. Belus autem regione sicasse perhibetur & Babyloniā cōdidisse: quæ moenia aquarum illuvione deleta Nabuchodonosorus restituit: quæ remanent ad hæc Macedonum tempora. Et post paucum principatum ait Nabuchodonosorus accepisset continuo Babylone triplici muro quindecim diebus muniuit: & fluuios Armachalem atq; Acrachanum ab Euphrate ortos obstruxit: paludem etiam effodit uiginti passuum altitudinis parasangarū: quæ draginta: portæq; in ea fecit quas Riuotentes appellabant: quibus apertis babylonice campos irrigabant: rubricq; maris inundationem obstruxit: & Tereдонem urbem ad sustinendos Arabum impetus cōdidit: & in regia penfiles hortos plantauit. Hæc ab Abydeno sumere placuit. Quoniam legitur apud Danielem Nabuchodonosorem in templo suo ambulantem arrogantia motum dixisse. An non est ita babylon magna quam ego in potentia mea ad laudem gloriæ meæ in domum regni cōstruxi? Et adhuc ista loquentem euersum fuisse. Ad hæc omnia illa placet asserere quæ Iosephus in libro de antiquitate iudaica dixit. Sufficiunt inquit ad ostendendam antiquitatem iudaicam Syriorum simul & chaldæorum & Phœnicum scripturæ: & græcorum innumerabiles historici: maxime Theophilus Theodorus. Mnassēs. Aristophanes. Hermogenes. Euēmerus Comon ac deniq; Zophirus: qui omnes & alii forsitan complures (nec enim omnia ipse legi) diligenter de nostris conscripserunt: quorum multi etsi nonnullis aberrarint communiter tamen ab omnibus antiquitati nostræ testimonium perhibetur: quāuis Phalereus Demetrius & Pilon senior qui carmine conscripsit ac Eupolemus non longe absunt a ueritate: quibus uenis danda est quoniam magnam nostrarum literarum peritiā non habuere.

EVSEBII PAMPHILII LIBER DECIMVS.

AC IOSEPHVS ET ALIA HVIVSMODI MULTA quæ breuitati consulentes prætermisimus & ad alia transire constituimus: Nam quoniam quibus rationibus gētilium fabulis cōtemptis scripturam hebræorum suscepimus dictū est: ac ipsos græcos & uitam & doctrinam hebræorum admiros fuisse auctoribus suis demonstratum. Age iam declaremus: multa quoq; ab hebræis græcos sumpsisse: Quemadmodum inquit Geometriam Arithmeticam: Musicam: Astrologiam: Medicinam. Ipsa deniq; literarum elementa artesq; ceteras a barbaris ut postea ostendam acciperunt. Sic de pietate in unum deum ac reliqua quæ ad utilitatem animæ pertinere uidentur dogmata nō aliunde q̃ a iudæis ut paupost patebit habuerunt. Quod si quis contendat naturali quadā ratione ipsos ea inuenisse: nec hoc quidem recusabimus. Nam si ea quæ a prophetis iudæi acciperunt & præclarissimi græcorum philosophi conscripserunt diligenter sequi uolumus non erimus certe accusandi.

Quod græci non solum a barbaris artes: sed alter alterius inuenta dictaque furantes suo nomini attribuebant.

On autem miretur quispiam si ab hebraeis multa eos furatos esse asserimus:
 cum non modo disciplina atq; artes a barbaris abstulerint: ueq; etiam ad hos
 usq; dies ambitioni seruientes alter alterius inuentione furentur. Imo uero non
 nulli uniuersa aliorum uolumina suis nominibus ascripserunt: Non sunt mea hæc uer-
 ba: sed eos ipsos audias cum alter alterum furti arguant. Quod primum ostendere ag-
 grediamur ut mores eorum facilius cognoscas. Cum. n. ipsi alter ab altero furti honore
 sibi arripiat: quo modo abstinere a nostris poterunt? Clemens igitur noster in sexto ad-
 uersus gentes poetarum philosophorum historicorum oratorumq; furti præ oculis po-
 suit. Textus. n. ipsos orphei Homeri Hesiodi Heracliti Platonis Pythagoræ Herodoti
 Theopompi Thucydide Demosthenis æschinis Isocratis aliorumq; transcripsit & con-
 tulit: neq; ipsa ostendit multos nominibus suis aliorum edidisse uolumina ueluti Eugra-
 mō Cyrenæus Musæi de Thesprotis librum integrum sibi attribuit nec solum perutilia
 a barbaris dogmata furatos esse: uerum etiam quæ nobis per sanctos uiros miraculose
 tradita sunt imitatos fabulis implicuisse: percontaturq; ab eis falsa ne sint quæ scribunt
 an ueritatis aliquid contineant. Si falsa inquit dicent ut mendaces contemnemus. Si ue-
 ra cur ea quæ a Moyse ac prophetis facta esse dicuntur non credunt? Similia. n. multa
 esse nemo ignorat: sicut illud quod in primis fertur longo tempore Iouē olim non plu-
 se Vniuersamq; græciam aquarum penuria confectam Apollinem interrogasse: quid si
 bi esset faciendum: responsumq; oratione ipsis Aeaci opus esse. Ascendit igitur rogatus
 in montem Aeacus & mundus in cælum extensis manibus communem patrem omni-
 um inuocauit: orauitq; ut ab hac calamitate liberare græciā dignaretur: quo adhuc oran-
 te nubes excitatū tonitrua facta: magna q; uis pluuiæ subito errumpens: uniuersam græ-
 ciam irrigauit. Ita orationibus Aeaci fecundissimus græcis annus tunc fuerat: Hoc in-
 de sumptum esse quis non uiderit? Et inuocauit Samuel dominum & dominus uoces
 & pluuiam in diebus messis. Innumerabilia huiusmodi Clemens conscribit: quibus fu-
 racitatem græcorum ostendit: quem si legeris: quanta sit eorum ambitio non ignorabis
 uerum quoniam iste noster est: ab ipsis græcorq; philosophis ut solemus latrocinia græ-
 corum ostendamus. Audias ergo quid de hac ipsa re scripsit Porphyrius in libro de stu-
 dioso auditu. Apud Longinum inquit ad honorem Platonis ut singulis annis fieri solet
 multi simul philosophi cœnabamus & post cœnam ut sit colloquebamur. Cum iterim
 inter Causitrium & maximum orta dissensio est. Maximus. n. Ephorū Theopompo an-
 teponat Causitrius uero furē fuisse: nihil a se ipso scripisse ostendebat: ac a Demacho &
 Callisthenē & Anaximene plura q̄ tria milia cōmotum sublatā & in contrione transposi-
 ta ostendebat. Tunc Apollonius grammaticus: Ignoras inquit Causitri theopompum
 etiam quem tu laudas furtis plenum esse. Nam in undecimo de Philippo ab Arcopage-
 tico Socratis q; nihil aut boni aut mali aliunde q̄ a se ipsis hominibus accidat: ceteraq;
 huius ad uerbum transcripsit: Sed nō orationes solummodo ille furatur: uerū etiam alio-
 rum gesta falso aliis tribuit. Nā cum andro historiam diuinationū conscripserit: dicarq;
 de Pythagora q; aquā a puteo haustā in metaponto sitiens postq̄ bibit in tertium diem
 terramotum fore prædixerit: hæc omnia Theopompus ad alios transtulit Pherecidem
 enim syrum ita p̄dixisse asserit nec in metapōto: sed in syria id fuisse dicit. Sibaritis quoq;
 urbis captiuitatē ad Mefenā urbis causam transtulit. Tunc nicagoras ego quoq; inquit
 cum historiam eius legerem. multa ipsum a Xenophonte accepisse: mutasq; ad peius
 considerauit. Xenophon. n. in quarto pharnabazi Agefilai colloctionem propter Apol-
 lophanē Cyziphēn factam ita cōscripsit: ut & dignitas & mores utriusq; quomodo

legas cerni oculis uideantur hanc rem in undecimum historiae graece Theopompus traduxit. Itaque dicit ut muta tardaque uideatur. Vt enim furtum celeret ea interposuit quae cunctationem quandam colloquentium ostendunt: & animata Xenophontis oratione corrumpunt. Tum Apollonius cur theopompum & Ephorum uiros in dicendo tardos furti accusamus cum Menader quoque similiter fecisse inueniatur: Et ab aristophane grammatico qui cum ualde amabat admonitus fuisse dicitur: Vnde latinus sex libros edidit quos de Menandri furtis inscripsit: ubi omnia quae ab aliis accepit: unum in locum contulit: sicut philostratus alexandrinus de Sophocle fecit. Cecilius autem integram ad finem fabulam Antiphonis quae Ionista dicitur a Menandro in dissidemonem transcriptam ostendit: Sed quoniam in hac rem nescio quo modo incidimus: ego quoque accusare Hyperidem uolo multa fuisse a Demosthene furatum uerum quoniam eisdem fuerunt temporibus uestrae puto coniecturae relinquendum quisnam ab alio furatus sit. Ego uero Hyperidem existimo si autem uos demosthenem ab illo accepisse contenditis laudo: quoniam quae accepit multo praestantiora reddidit: Viruperadum autem Hyperidem duco. Si elegantissimam Demosthenis orationem ad petus conuertit. Et post pauca Belanicus etiam inquit quae de moribus barbarorum conscripsit ab Herodoto & Damasco intercepta. Quid uero aut de Herodoto dicam qui in secundo ab Hecataeo milesio multa transtulit ueluti de phoenice: aut de fluuiali equo de uenatione crocodillorum: aut de Isocrate atque Demosthene quorum alter in numularia oratione: alter in oratione aduerfus Onetorem omnia quae de quaestionibus Issatus in oratione de hereditate Chilonis dicit eisdem fere uerbis transtulerint. Aut de Dinarcho qui multa eisdem uerbis transcripsit: Antimachus etiam poeta multa furatus ab homero parumque immutata scripsisse inuenitur: uerum ne alios furti crimine accusando ipse quasi fur reprehendi possim: Vnde haec habui dicendum mihi esse uideo. Lysimachus igitur duos libros de furtis Ephori conscripsit. Polionis etiam ad Soteridem epistola extat de Ctofi furtis liber etiam eiusdem legitur de simili herodoti crimine & in libro quem de uestigiis inscripsit furta Theopompi recitat. Tum profanes alios quidem fures deprahendistis. Platonem autem cuius sollemnitatem tanquam herois celebrantes apud longinum conuenimus hoc ipsum fecisse: uereor enim furti uocabulum dicere cum de Platone uerba facio non deprahendistis. Quid ais inquit galieta? Aio inquit quod rebus ipsis probabo. Et fortassis multo plura inuenirentur si eorum qui apud Platonem philosophati sunt libri omnes reperirentur. Nam cum forte his diebus protagorae de ente librum legerem aduersus eos qui unum ens dicunt esse eadem omnino inueni scripta quae apud platonem leguntur. Quod ut ita esse cognoscatis ipsum audiatu nouitate namque rei commotus memoriter omnia tenere studui his dictis uerba ipsorum philosophorum conscribere: quibus apertissime furem fuisse platonem ostendit. Sed satis iam dictum est quod alter ab altero graeci furentur & alter alterum studiose redarguat.

Quod disciplina omnes & artes a barbaris graecis acceperunt.

Cap. II.

Non est autem ab hac praeparatione euangelica alienum breuiter ostendere disciplinas omnes & artes a barbaris graecos habuisse: ne quis accusare nos audeat si ab hebraeorum scriptura pietatem didicisse praedicemus. Cum qui ueri aliquid apud eos dicere uideantur nec fabulis theologiam immiscere hebraeorum doctrinam plane imitari cognoscantur. Iuniores enim omnes sunt qui apud graecos recte

recte aliquid philosophati sunt. Non hebræis solum nec phœnicibus atq; ægyptiis : sed
 priscis etiam ipsi græcis. Primus enim omnium ex phœnicia Cadmus Agenoris filius
 mysteria & solennitates deorum græciæ tradidit: simulachrorum consecrationes etiam
 & hymnos. Deinde ex Thracia Orpheus. Linus etiam & Musæus quos circa tempora
 troiana floruisse asserunt: a quibus nihil aliud quam ægyptiorum atq; phœnicum falsi-
 tas paucis commutata græciæ commendata est. Quibus quidem in temporibus Pythi-
 us Clarius Dodonæus maxime colebatur simulachraq; aliorum deorum atq; heroum
 & templa constituebantur. Et post multa sæcula philosophiæ data ita diligenter opera
 est ut cum nihil ueri in traditionibus maiorum philosophantes inuenirent præclara illa
 maiorum oracula cum auctoribus suis contemplerint quippe ab illis nullam se conse-
 qui utilitatem uidentes aliena tanquam nudi atq; pauperes ueritatis & disciplinæ non te-
 mere scrutabantur: & ab aliis gentibus quæ utilia ueraq; censebant in omnibus artibus
 atq; disciplinis non sine labore mutabantur. Nempe ipsi græci cōfidentur post Orphea
 Linum & Musæum antiquissimos ut ipsi dicunt theologos & multorum auctores et
 eorum septem quosdam uiros admirabiles adeo sapientia fuisse ut sapientes uulgo ap-
 pellati sint: qui omnes temporibus Cyri persarum regis floruerunt. Quo quidem tem-
 pore apud hebræos nouissimi: omnium propheta fuerunt annis post troiana tempora
 pluribus quam sexcentis. A Moyse autem non paucioribus q̄ mille & quingentis quod
 paulo post planius facimus. Verum ab istis sapientibus nihil aliud quā sententiæ quæ-
 dam commodæ atq; breuiter dictæ ad utilitatem humanæ uitæ compertum est. Ma-
 gno deinde spatio temporis interposito philosophorum genus incepisse fertur Pytha-
 goras enim primus omnium fuit: quæ philosophiæ quoq; nomen inuenisse constat. hūc
 multi famium: alii tyrrhenum: alii syrium aut tyrium fuisse contendunt. Ita non plane
 græcus maximus & primus philosophorū ab omnibus dicitur. Nā pherecidem docto-
 rem Pythagoræ syrium omnes fuisse tradunt: quāuis non eum solummodo: sed persarum
 et magos & ægyptiorum diuinatores audisse Pythagoras: asseratur: eo tpe quo iu-
 dæorum alii in babilonem alii in ægyptum transmigrarunt. Audiuit autem & Brachi-
 nanas iudæorum philosophos: sic ab aliis astrologiam: ab aliis geometriā: ab aliis musi-
 cam: ab aliis arithmetica: & aliud ab aliis habuisse. A græcis at̄ nihil eum habuisse au-
 sus quispiam est dicere: tanta doctrinæ & bonarum artium penuria in græcia fuit anteq̄
 Pythagoras oīa quæ ab illis collegit summo studio docuit: & diuinos propterea meru-
 it honores: a quo prima philosophiā processit: quam italicam qm̄ ibi maxime docuit ap-
 pellare solent. Secunda est quam Thales unus de septem sapientibus tradidit: quæ Ioni-
 ca nominantur. Tertiā cleatica dicitur cuius Xenophanes colophonius auctor ascribit.
 Thalem autem multi non græcum sed phœnicem dicunt: nonnulli Milesium fuisse ar-
 bitrantur: quem tradunt ab ægyptiorum diuinationibus plaraq; accipisse. Solonē ue-
 ro unum de septem qui leges atheniensium cōscripsit tempore quo iudæi ægyptum fre-
 quentes habitabant illo peruenisse Plato in Timæo testatur. Quo quidem in libro doce-
 ri eum a barbaro uidemus his uerbis: O Solon Solon græci sp̄ pueri estis: senex autem
 nullus unq̄ græcorum fuit: ac ideo apud nos nulla disciplina uetus inueniri potest. Pla-
 to quoq; ipse cum italicam philosophiā hauiserit: in ægyptum abiisse traditur: nec breui
 tempore cōuersatus ibi fuisse. Vnde grato animo omnia quæ optima sunt a barbaris se
 consecutum proficitur. Dicit. n. in epimenide cām fuisse barbaræ illum qui primus hæc
 inuenit. Verusta. n. regio inquit eos aliud qui primi hæc inuenerūt. Longam autem ata-
 tem multi consecuti sunt propter æstiu temporis serenitatem: quam ægyptus maxime

atq; syria possidet. Quare ab initio usq; ad hæc tempora innumerabilibus annis examinata uere nobis tradita sunt. Deinde subiicit. Fateri autem oportet quicquid a barbaris græci acciperunt ad meliorem illud finem perduxisse. Hæc Plato Democritus autem multo prius a barbaris se didicisse his uerbis gloriatur. Ego uero inquit multo plures quam omnes cæteri homines qui modo sunt regiones peragraui: multas urbes uidi. Sapiētes uero audiui: nec quisq; me in demonstratione linearum superare potuit nec ipsi quidem qui arsepedonaptræ apud ægyptios appellantur. Octoginta enim annos longe a patria disciplinarum amore abfui: babylonem enim etiam iste & persas in ægyptum ut disceret petiit. Quid de Heraclyto ac de aliis græcis dicam per quos omnes illuminatam doctrinis græciam constat. Nam ante sæcula eorum uatibus & oraculis dæmonum imbuta: nec aliquid solidæ disciplinæ uestigium continebat. Mirabilia uero apollinis illa responsa nihil penitus hoibus contulerunt: sed errantes huc atq; illuc magno sudore aliena sibi homines congesse: geometriam enim ab ægyptiis: astrologiam a chaldæis: & alia ab aliis acciperunt. Sed nihil unq; tanti mutuati sunt quanti hoc est quod ab hebraeis habuerunt. Vnius enim dei cognitionem inde receperunt: & multitudinē dæmonum suorum spreuerūt. Cur ergo nos incusant si hebræorum scripturam barbaram ut ipsi diceret græcæ philosophiæ ante posuimus? quoniam omnia bona a barbaris ipsi furati sunt: nec quicq; utilitatis a diis suis habuerunt. Quos iure multi apud eos cōtempserunt: ut impii dici q; dæmonia uenerari maluerint. Cur igitur nos accusant aut non magis laudant atq; admirantur: qui falsitate contempta etiam theologiam secuti sumus. q̄ sola uera est ab omni falsitate remota. Nam neq; in impietatem incidimus ut multi græcorum sapientes nullum deum colentes: neq; rursus ut mirabiles philosophi summum deum cognoscētes multorum falsitatem deorum falsitati permiscuimus. Sed de his alias. Nunc autem non philosophicas solum doctrinas: sed omnia inuenta hominum humana uitæ utilia a barbaris græcos accepisse comprobemus. Primus igitur qui litterarum elementa græcis tradidit Cadmus ex phœnicia erat: unde phœnicia litterarum elementa prisca poetæ dixerunt: multi syros litteras primos comperisse asserunt. Syri autem etiam hebræi sunt. Nam iudæi in syria semper a scriptoribus habita est: & phœniciam et apud priscos appellari constat. Temporibus autem nostri palæstinæ Syriæ appellantur: argumēto autem illud maximo est ab hebræis repetas esse litteras ipsarum litterarum apud græcos appellatio. Singula enim apud hebræos elementa appellatione significatiua uocantur: quod apud græcos nullo modo fieri potest. Vnde non esse ab illis inuenta sed ab illis accepta declaratur. Omnes autem litteræ apud hebræos uigintidux sunt: quarum prima Aleph dicitur: quod latine disciplina dici potest. Secunda Beth quod domus significat. Tertia Gimel: quod uocis plenitudinem significat. Quarta delth quod librum dici potest. Quinta ita: quod uocabulū ista significat quæ omnes uoces talem sensum efficiunt: disciplina domus plenitudo librorum hæc Sextum elementum apud eos ita dicitur quæ uox latine in ipsa dici potest. Deinde Cai quod uocabulum significat uiuit. Septimum id quod significat uiuens totum hoc simul in ipsa uiuit uiuetis. Nonum teth dicitur id est bonum. Decimum ioth & interpretatur principium. Simul hæc duo bonum principium significat. Vnde decimum Caph latine tamē Duodecimū labd. quod & postea sanich quod interpretatur auxilium: totum hoc simul ex ipsis significat dici totum simul tamen discet. Deinde se-juttur elementum quod inen appellant quod interpretari potest ex ipsis. Deinde Nun: idem sempiternum auxilium his accedit. Ain quod latine fontem aut oculū significat. Deinde phi quod os dici potest: deinde sade quæ uox

iustitia interpretari potest: simul sensus est fons aut oculus & os iustitiae. Elementū de
inde accedit Cophi idest uocatio. Deinde ris quod caput significat. Deinde sen quod dē
tes dicere possumus. postremo thau quod signa dici potest. Omnium igitur sensus ele-
mentorum hic est Disciplina domus plenitudo librorum hāc in ipsa uiuit uiuens bonū
principium tamen discē ex ipsis sempiternum auxilium fons aut oculus atq; os iustitiae
uocatio capitis & dentium signa: hāc est elementorum hebraicorum latine dicta senten-
tia quae disciplinae litterarum summopere conuenit: quod apud alias gentes inueniri ne-
quit. Vnde fateri necesse est non ab aliis quā ab hebraeis litteras esse inuentas: graecos ue-
ro ab hebraicis accepisse ipsā litterarū appellatio significat hebraei. n. Aleph: graeci alpha
dicūt. Illi beth graeci Vita: gama graeci gimel illi: deinde delth: illi deltha isti & alteri zai:
alteri zeta: cetera quoq; similiter. Vnde patet ab hebraeis litteras inuentas ad alios & ad
gracos tandē puenisse. hāc de litteris dicta sufficiant Clemens quoq; cū in simile incide-
rit materiam aegyptios ostendit medicinam inuenisse & asculapium amplificasse. Atlā
tem autem ex libya primum nauium construxisse ac nauigasse. Astrologia primos Chal-
daeos: aegyptios deinde edidisse. Phryges auium uolatus primos obseruasse: & tuscōs a
ruspiciū comperisse Telsmissinos somniorum interpretationem Tyrhenos tubam:
phryges fistulam ex phrygia enim erat olympus & Marfyas qui fistulam inuenerunt.
Lucernā usum aegyptios qui annum in duodecim partes primi distinxerunt: primi q;
lege non conuenire mulieribus in templis prohibuerunt: nec intrare in templa quēquam a
muliere nisi lotum sanxere: Geometriam etiam ipsos inuenisse. Selmētem uero & dam-
nameneum iudaeos in cypro primos ferrum inuenisse: ferri autem tincturam aut tempe-
riem qua robur accipit Delam iudaeum comperisse quis Hesiodus delam ex scythia fu-
isse asserat. Falcem thraces comperisse ut primo pelis equestres usos quam illyrii pri-
mo inuenerunt. Cadmum auri metalla primum in monte pangeo excogitasse. Quadri-
renem a carchidoniis primum factam fuisse cuius architectus Volsporus fuit: Medea
primam tincturam capillorum excogitasse pannones: qui noricum habitant quos noro-
pes appellat aris usum inuenisse. Olympum ex mysia lydiam harmoniam. Dīcordū
assyrios Sambucam instrumentum etiam id musicum est trogloditas. Marfyam phry-
gem tricordum diatanamq; harmoniam. & myxophrygiam atq; myxodiam thamyrā
thraca harmoniacam doricam sydonios triremē. Siculos phormingē non ualde ac cy-
thara differentem: hāc clemens noster ceteraq; huius a cydippo Mantineo: Antiphane
Aristodemo: ac Aristotele collegisse ait: operae autem precium est a Iosepho etiā iudaeo
nonnulla transcribere: Is enim uir cum de antiquitate iudaica scribat multo iuniores fu-
isse graecos ostendit ac a barbaris omnia collegisse diuersaq; inter se ac uaria conscripsis-
se. Verba igitur eius hāc sunt. Non possum inquit non admirari eos qui putant de uet-
ustissimis rebus solis esse graecis credendum: nobis autem ceterisq; hominibus nullam ef-
se fidem adhibendam. Nam si ab ipsis rebus ueritatem discere uoluerimus quae a gra-
ecis facta inuentaq; siue urbes conditas dixeris siue artes excogitatas siue legum sanctio-
nes heri aut nudiustertius si eum nostris conferas inceperis putabis. Scribendae uero hi-
storiae curam omnium postremam ipsius fuisse cōstat. Vnde ipsi quoq; chaldaeos phoe-
nices & aegyptios (non enim libet modo nos quoq; istis connumerare) aperte fatentē ue-
rustissimam firmamq; prisca rerum traditionem tenere. Regiones enim habitant q;
minimas continentis regiones patiuntur: multa q; opera ac magno studio semper incu-
buerunt: omnia praecleara facinora publicis scripturis ab eloquentissimis uiris posterita-
ti commendari. Grāciam uero nō ignoramus sapius deuastatam rerum gestarum me-

moriam amiffisse. Ita nouo genere uiuendi fapius instituto a se originem rerum incapis
 fe putarunt. Litteras autem posteriores pene omnibus accaperunt: a Cadmo enim di-
 diciffe gloriantur. Nec tamen aut ex templis aut loco publico fcripturam fe habuiffe di-
 cere audet quæ id fignificet. Vnde magna quæftio eft. Vtrum troiani belli temporibus
 litteris uterent & paulo poft Cadmus uero milefius: & argius acifilaus q primi apud
 græcos hiftoriam fcribere aggreffi fuerunt non multo ante Xerfis tempora fuiffe perhi-
 bentur. Præterea Pherecides firus, Pythagoras & Thales qui de cæleftibus atq; diuinis
 rebus primi græci pauca fcripferunt ab ægyptiis & Chaldeis cuncta didicerunt: quos
 omnes una uoce græci uetuftiffimos omnium prædicant. Quomodo igitur fupremæ
 arrogantiæ nõ eft fibi folis antiquitatis memoriam attribuire? Aut quis ab ipsis fcripto-
 ribus non facile percipient nihil certum: fed omnia cõiecturis græcos fcripiffie? Pugnat
 enim inter fe omnes & alter alterius falfitatem redarguit nõ eft opus ut eos moneã qui
 melius me fciunt, quod Elanicus contra quam Acufilaus de Genealogiis ediderit. Nec
 ut enumerem in quot quantifq; Hefiodum repræhendit. Nec dicam quomodo Epho-
 rus Ellanicum: Timæus Ephorum: Timæum posteriores: Herodotum omnes repræ-
 hendunt. Non eft neceffe de fingulis atq; minoribus dicere: cum de perfarum in graciã
 impetu & de præclaris facinoribus tunc geftis inter fe uehementer fcriptores difcrepent:
 cum etiam Thyeydidem qui accuratiffime fuorum temporum confcripiffie hiftoriam
 creditur quafi mendacem nonnulli accufent: huius difcrepantiæ quis multæ poffint effe
 caufæ duæ tamen mihi præcipue uidentur. Quarum prima & maxima eft quia nullam
 curam ut publice præclara facinora fcriberentur græci populi habuerunt: ac ideo magna
 in fcriptoribus mentiendi licentia fuit. Nam ipfi etiam Atheniëfes quos & indigenas pu-
 tant & diligentiores fuiffe conftat: primas omnium publicæ fcripturæ leges draconis de
 cæde qui paulo ante Pififtratum fuit commendatas fuiffe afferunt. Non oportet de ar-
 cadibus dicere qui quibus uetuftiffimos fe omnium prædicant: ultimi tamen omnium lit-
 teras didicerunt. Quare cum nihil extaret publice quo & ignari docerentur & mēdaces
 redarguerentur partim ignorantia: partim affectione factum eft ut magna inter fcripto-
 res difcrepantia inueniatur. Altera caufa eft quia non ueritatis amore quibus ita profitean-
 tur: fed eloquentiæ fuæ oftētatione: quoniam ueteres fcriptores fuperaturos fe facile cre-
 debant fcribendi laborem fumebant. Ita nonnulli fabulas: nonnulli ciuitatum aut regū
 laudes aut uituperationes: nonnulli ueterum fcriptorum ut ipfi eloquentiores uideren-
 tur emendationem confcripferunt: Vnde fit cum hiftoriam fcribere profiteantur non id
 fed huius oppofitum faciant. Veritatis enim hiftoriæ fignum illud eft ut de eisdem re-
 bus eadem omnes confcribant. Illi uero fic fe ueraces uifum iri putarunt fi unusquisque
 aliter q ceteri confcripiffiet. hæc Iofephus. Sed non erit ab re quafi apicem Diodori te-
 ftimonium afferre. Is igitur in primo his uerbis utitur. Dicendum modo de his eft qui
 prifcis temporibus prudentia doctrinaq; clari ad ægyptum ufq; profecti funt. Sacerdo-
 tes enim ægyptiorum in facris libris fcriptum inueniunt Orphea: Mufæum. Melampo-
 da: Dædalum: Homerum poetam: Lycurgum fpartiatem. Solonem Athenienfem Pla-
 tonem philofophum: Pythagoram Samium: Eudoxum mathematicum: Democritū
 abderitam: Enopidē Chium ægyptum petiiffe: quorum omnium ueftigia: aliorū ima-
 gines: aliorum nomina locis aut inftrumentis indita extant: afferuntq; uniuërfa illos qui
 bus apud græcos claruerunt ab ægyptiis accapiffie. Orphea enim myfteria Dionyfi &
 errores Cereris fic confcripiffie ut myfteria Ofiridos & errores Ifidos fe habent nomini-
 bus folummodo immutatis. Supplicia uero impiorum apud inferos & amcenos pioꝝ
 campos

campos ad imitationem eum fecisse earum rerum quæ in sepulchris ab ægyptiis geruntur: quam rem Orpheus primus apud græcos transtulit: & Homerus amplificat. Melampodem autem aiunt ea quæ de Saturno & de titanum pugna dicunt ac de aliis deorum calamitatibus ab ægypto in græciam traduxisse. Dædalum autem affirmant uoluntiones labyrinthi fuisse imitatum qui usq; ad hæc tempora in ægypto permanet a mendote uel sicut quidam dicunt a rege maro multis annis ante Minœm constructus: cuius rei signum est statuarum numerus quas Dædalus apud græcos cōfinxit: neq; enim plures neq; pauciores sunt quam apud ægyptios sint. Ita uero esse inde maxime patere aiunt q; in Memphyde prophylæa Vulcani Dædalo architecto facta ostendunt: quo quidem opere a deo admirabilis ingenii usus ut lignea eum statua donauerint: quæ in eodem uulcani templo conspicitur: Adeo enim superauit ægyptios a quibus didicit: ut propter multa quæ adinuenit honores diuinos apud eos cōsecutus sit. Templum enim Dædali ad hæc usq; tempora in insula quadam iuxta memphim summo opere colitur. Argumenta quoq; nonnulla solent afferre quibus fuisse in ægypto Homerum plane ostēdūt: ac maxime quia Helenam scripsit potionem Thelemacho apud Menelaum hospitali præbuisse qua factum est ut calamitatum suarum obliuisceretur: quam quidē potionem ab ægyptiis dicit poeta Helenam a polimnesta quadam thanis uxore didicisse. Nam usq; ad nostra tempora solæ diospoliticæ mulieres iram atq; mœstitiā potionibus sedare rescūt: Diospolis autem Thebæ sunt. Venerem quoq; auream Homerus appellat quo nomine uulgo ab ægyptiis nominantur. & lucus uenæ is aureæ apud eos ad huc inuenitur. Lycurgum similiter Platonem atq; Solonem multa in libris atq; legibus suis conscripsisse patet quæ ante illorum tēpora ægypti habuerunt. Pythagoras quoq; geometriam & Arithmeticam ab eis dedicisse: & animæ in cætera animalium migrationem a dogmatibus ægyptiorum sumpsisse. Democritum uero putant quinquennio in ægypto conuersatum multa inde didicisse. Enopidem quoq; ab ægyptiis astrologis & alia complura & obliuationem zodiaci percipisse. Eudoxum etiam ab ægypto in græciam multas astrologiæ rationes transtulisse. Teraculem similiter atq; Theodorū Rhēti filios qui simulachrum Apollinis pythii fabricati sunt quinq; fingendo apud priscos omnes excelluerunt multis annis in ægypto uersatos contendunt hæc a Diodoro sumpta sufficiant. Si ergo ab omnibus barbaris quicunq; clari apud græcos fuerunt nō pauca neq; minima acciperunt: nec iccirco quispiam eos accusauit: cur nos accusant qui ueritate pietate commoti scripturam hebræorum cōplectimur.

De Antiquitate moysi ac prophetarum.

Cap. III.

Erum ne forte quoniam cognitionem unius dei hebræos solummodo uere habuisse diximus: ac ab eis cæteros si quid hac de re præter hebræos uere senserūt accipisse cōtendimus: ne quis unq; aliter actum putet. ac a græcis iudæos hoc habuisse dogma contendant: declarandum est quibus temporibus Moyses & prophetæ fuerunt. Plurimi ergo (perutilis nāq; res est) de antiquitate Moysi & prophetarū scripserunt a quibus nonnulla transcribam quos ipse noua uia rationemq; usus hoc mō rem disponere statui. Nemo inficias ibit imperatoris romanorum Augusti temporibus saluatoris nostri natiuitatem fuisse: doctrinamq; quinto decimo Tyberii cæsaris anno euāgelicam incipisse. Si quis ergo ab hoc tyberii anno ad superiora scandens diligēter usq; ad Darium persarum regem & restitutionem templi perueniet quingētos. xlviii. annos

inter Tyberium & secundum Darii annum interfuisse comperiet. Secundus enim Darii annus sexagesimaquinta olympiadis primus fuit Tyberii autem quintusdecimus duces sexagesimaquinta ac prima olympiadis quartus inuenitur. Ita centū ac triginta septē olympiades interfuisse manifeste uidentur: qui numerus quaternario auctus: quadrienniu. n. olympiadi attribuitur quingentos. xlviii. annos effecit. In secundo autem anno Darii septuagesimus hierosolymorum & templi destructionis fuit ut iudaeorum historia ostēdit: Quod si a secundo Darii āno ad primam olympiadem percurras olympiades quidem. lxxiii. annos. cclvi. interfuisse comperies. Quos quidem annos si ab ultimo desolationis anno ac restorationis principio ascendendo auferas ad quinquagesimum ānum Ozia iudaeorum regis quo tempore Isaia & Osee prophetarūt omnino peruenies. Ita prima olympias Isaia temporibus fuisse inuenitur. Inde autem a prima olympiade usq; ad captiuitatem troia ut graecorum ipsorum historia significant quadringenti ac quinquaginta anni colliguntur: quem annorum numerum a quinquagesimo Ozia anno similiter auferendo ad tertium annum labdonis Iudaeorum iudicis peruenies. Ita troiana urbis destructio septem annis anteq; Sanfon hebraos iudicasset fuisse ostenditur: quem corporis robore inuictum fuisse ut herulem graeci scribunt hebraei testantur. Inde a captiuitate troiana si quadringentos ascendēdo annos auferas ad Moysen & terrigenam cecropem deuenies. Omnia uero quae apud graecos mirabilia narratur post Cecropem fuisse constat: Nam Deucalionis diluuium ptheethontis incēdium: natiuitas Erichthonii: proserpinae raptus: Cereris mysteria: Eleusiniarum cōstitutio: Triptolemisatio: Europae raptus a Ioue: Apollinis partus: Cadmi ad thebas aduentus: & ad hanc iuniores illi Dionysus: & Mimos: aesculapius: perseus: dioscūri: hercules post Cecropem oēs fuerunt. Quare omnibus his multo uetustior Moyses fuisse confirmatur: A Moysē uero usq; ad primum annum uitae habraam quingentos ac quinq; annos comperio: quos si a Cecropis regno ad superiora auferas ad assyrium Ninum tandem peruenies quē aiunt primum totius asiae india solum excepta regnasse a cuius nomine ciuitas Ninus appellata est: quam iudaei ninuiem dicūt. Eo tempore zoroastes magus apud bactrios regnabat. Nino autem uxor Semiramis successit. Nini ergo atq; Semiramidos zoroastisq; temporibus habraam fuisse constat. Nam haec omnia nobis certis rationibus in eo libro demonstrata sunt quem de temporibus inscripsimus. Vt autem impraesentiarum Porphyrii de uetustate moysi testimonio illius uidelicet qui hebraeorum atq; Christianorū inimicissimus odii cumulo ipsum quoq; Moysen atq; prophetas improbis petere uerbis ausus est. Sic enim inimicorum testimonio uetustas Moysis magis comprobabit. In quarto ergo eorum quos aduersus nos libros euomit his uerbis utitur. Narrat autē iudaeorum historiam uerissime quoniam & locorum & uirorum nomina similiter atq; ipsi posuit Sachoniatho berutius qui earum rerum omnium monumenta ab hierobalto dei leui sacerdote asserit habuisse. Quam quidem historiam a belbalo berutiorum regi inscripsit quorum uirorum tempora multo ante troiana tempora fuisse comperitur. Is Sachoniatho phoenicum lingua partim a singularum urbium annalibus partim a libris sacris qui templis dedicari solebant collegit ingenio: quem nō multo post Moysen semiramidos temporibus fuisse scriptum est haec porphyrius. Si ergo semiramidos temporibus Sachoniatho fuit: ea uero multo ante troianam calamitatem fuisse perhibetur an erit Sachoniatho quoq; troianis temporibus multo uetustior Sachoniathonē uero ab aliis collegisse historiam ipse Porphyrius testatur: quos & ipsos iuniores Moysen fuisse concedendum est. Sed ponamus etiam eisdem temporibus Moysi Sachoniatho nem fuisse

nem fuisse: quoniam tamen Moyses Semiramidos temporibus huius philosophi testimonio comperitur quando nos habraam fuisse contendimus. Antiquior est Moyses secundum porphyrium: non quod ipsi opinantur. Fuit autem Semiramis octingentis annis ante troiana tempora. Quare Moyses quoque similiter. Primus uero apud Argiuos Inachus regnauit: quando nec ciuitas nec nomen Atheniense erat. Primus autem argiuorum rex quinti assyriorum regis temporibus fuit centum quinquaginta annis post Moysen atque Semiramidem in quibus nihil apud graecos illustra factum inuenitur. Quadringentis autem annis & quinquaginta fere post Semiradem. Primus apud Athenienses Cecrops indigena ut ipsi dicunt regnauit Triopa septimo post Inachum regnante apud argiuos: & post Inachi autem tempore ogygium dicitur diluuium fuisse. Et apud Aegyptios primus deus appellatus est & Inachi filia quae Isidem aegyptii nostrarunt Prometheus quoque & Atlas illis temporibus fuerunt. A Cecrope autem usque ad troianorum calamitatem paulo pauciores quam quadringenti anni colliguntur: in quibus diluuium deucalionis & incendium phaethoris fuisse non ignoramus. Cecrops autem primus deum Iouem appellasse fertur & aram instituisse primus & simulachrum palladis erexisse. Post Cecropem autem dii graecorum omnes nati fuisse uidentur. Ita ad troiana tempora a temporibus Moysi plures quam octingenti anni Porphyrii testimonio fuisse comperiuntur. Homerum uero atque Hesiodum multo iuniores troiana fuisse manifestum est. Pythagoram uero & Democritum in quinquagesima olympiade septingentis fere annis post troiam fuisse constat. Quare huius philosophi auctoritate mille quingentisque annis ante graecorum philosophos Moyses fuit. Verum quoniam multi praecleari apud nos uiri atque doctissimi iudeorum antiquitatem certis ueris argumentis probauerunt: quoque alii a graecis: alii a chaldeis atque aegyptiis: nonnulli et a phoenicibus atque hebraeis propositum suum approbarunt: immo uero cuncta simul conferentes mirabili ratione ac uia singularum gentium praecleara facinora quae in eisdem temporibus gesta sunt collegerunt: eorum nonnullas uoces uerbaque transcribere laborum suorum fructu auctores priuentur. Ut autem testimonio multorum ut ex omnibus hebraeorum uetustas indubitata habeatur. Africanus igitur in tertio annaliu huius uerbis utitur usque ad olympiadas nihil exploratum in historia graecorum inuenitur sed omnia confusis conscripta temporibus sunt. Post olympiadas uero quoniam quadriennio diligentissime omnia notabantur nulla penitus confusio temporum fit. Quare praecleara fabulosaque facinora quae ante primam olympiadem fuerunt summatim colligam: quae uero post gesta sunt ita cum hebraicis perficisque historiis conferam: ut ea quae in eodem tempore fuerint aperte significem. Hebraeorum igitur in babylonem migratio a Nabuchodonosore facta septuaginta durauit annos. Cyrus regnauit olympiade quinquagesima quinta a Diodori thalicoistoris polybii phlegontisque historiis patet quo anno Iesus filius Iosedech primam particularemque deductionem populi fecit ut apud Esdram iudeum conscriptum est. Verum ista ut dixi propter olympiadum certitudinem eodem modo ab omnibus conscripta sunt: cum nullam oino confusionem patiantur. Ab Ogyge autem indigena cuius temporibus primum & maximum diluuium in attica fuit: & phoroneus argiuus regnabat usque ad primam olympiadem anni fuere mille atque uiginti. Ita. non omnes asserunt qui atheniensem annales conscripserunt ellanicus dico atque Philochorus Castor etiam & Thalys in hoc conueniunt qui syria historia diligenter tractarunt. Diodorus quoque qui orbis historia in bibliothecis cotulit. aliique permulti: & post pauca. Dicimus ergo Ogygem a quo primum diluuium nostrarum ogygium est temporibus Moysi fuisse: quod hoc pacto probamus. Ab ogyge ut diximus mille uiginti anni usque ad primam olympiadem fuerunt: a qua usque ad quinquagesimam quintam olympiadem: id est usque ad primum an-

num Cyri perfarum regis & iudaici populi reductionem anni fuerunt. ccx. & vii. Quare ab Ogyge ad Cyrum mille ducenti. xxxvii. fuerunt: quos si auferes ascendendo ad annum illum peruenies quo ab aegypto Moyses populum eduxit. Fuit ergo Moyses ogygii t'pibus a quo Eleusis condita est Attica igitur annos ab ista sumamus & post pauca. Ogygem uero propter uastationem diluuii centum nonagintanouem annis usq; ad Cecropem attica sine rege & pene deserta fuisse perhibetur. Actuum. n. quē post ogygē fuisse nonnulli fingūt caterosq; usq; ad cecropem nuda solummod. esse noia Philochorus scribit: & post aliqua computatione annos a iudaica scriptura diligentius facta. A. Moysē igitur inquit usq; ad Cyrum mille. ccxxxvii. anni colligūtur. Quod ab ogyge ad Cyrum ē secundum græcorum historicos colligi demonstrauius: sed græcorum etiā nonnulli hoc ipsum testantur Polemon. n. in primo græcarum historiarum t'pibus inq; Apidos Phoronei filii magna pars aegyptii exercitus ab aegypto expulsa in palæstina syriæ non longe ab Arabia habitarunt. Apion ē Possidonii filius grammaticorum oium diligentissimus historiæ perscrutator in quarto historiarū & in libro aduersus iudæos. Inacho inquit regnante apud Argiuos & Amasi apud aegyptios iudæi duce Moysē ab aegyptiis defecerunt: Herodotus quoq; Amasidos & defectionis huius in secundo mentionem facit. Iudæorum ē quodammodo meminit cum syrios dicat qui palæstinā habitant circuncidi solere. Ptolomæus præterea mendesius qui aegyptios: historiam ab initio conscripsit his ita conuenit: cateriq; oēs ut minima quædam annos: differētia esse uideatur. Ita notabilia gesta mirabiliaq; græcor: siue uera siue ficta post moysē fuisse cōperiuntur. Visum est autē mihi a t'pe regni attici res græcorum hæbraicis cōferre. Primo igitur ogygæ anno quousq; ad primam olympiadem mille ac uiginti fuisse ostendimus exitus iudæorum ab aegypto factus est & in attica ogygium illud diluuium: neq; ad iniuria. Cum. n. ira dei grandine ac tempestatibus percuterentur aegyptii non poterant aliæ quæ partes et orbis non commoueri: attica præcipue quia coloni aegyptiorum ut multi alii & Theopompus in Tricarano affirmat athenienses fuerūt. Post quattuor autem & nonaginta annos Promethæus fuisse a nonnullis dicitur quem finxisse homines fabulatur atq; formasse: quoniam sapientia eloquentiaq; sua a bestiæ: uita in ciuilem transformauit hæc Affricanus. Tacianus uero qui se ipsum i Assyria regione natum dicit uir lingua græca doctissimus: græcis oibus Moysē antiquitate anteponeus de homero inq; Stesimbrotus: Thasius: Callimachus: Colophonius: Reginus: Theagenes q fuit Cambyse t'pibus & Herodotus halicarnasseus: aliq; cōplures scripserunt. Sed quoniam aliter alii tradiderunt quibus fuerit t'pibus affirmare non possumus. Crates. n. ante reductionem herculidarum octuaginta post troiana t'pa annos floruisse cōtendit. Eratosthenes post centum annos Aristarchus quando ionica colonia deducebatur centum & quadraginta annos post destructionē troianam. Philochorus archippi atheniensium principis t'pe centum & octuaginta annis post captiuitatem troianam. Apollodorus ducētis & quadraginta post troiana tempora: nonnulli in prima olympiade quadringentis annis post illi euerionē: alii Archilochi aequalem fuisse cōtendunt: qui fuit olympiade uigesimatertia t'pibus gygæ regis lydorū. Sed hæc relinquantur. Nam qm̄ ira cōsue de t'pibus scribitur uniuersa historia titubat: Sed ponamus Homerum ipsius Agamemnonis temporibus fuisse. Moyses. n. modo multo ante illa t'pa nō uerum ē ante Dardanum fuit Vtar ac testimonio chaldæorum phœnicum & aegyptiorum. Berosus enim uir babylonicus sacerdos multo atiquiorem troiano bello Moysē fuisse scripsit: Theodotus autem Ipsicrates Mochus phœnices fuerunt: quorum historiam in græcam linguam

quam aditus uir disertus traduxit ubi scribitur troianum bellum paulo ante tēpora Salomonis fuisse ægyptios oēs sciunt magnam temporum diligentiam semper habuisse: quorum annales Ptolomæus non rex: sed mendæsius sacerdos a sacris libris collegit ac edidit. Is regnāte Amoside apud ægyptios Moyse duce iudæorum exitum ab ægypto fuisse affirmat: Amasimq; fuisse tunc dicit qñ Inachus in agris regnabat. Apion ē grammaticus Inachum & Amasidem eisdem temporibus fuisse affirmat. Fuerunt autē ab Inacho ad bellum troianum generationes uiginti. Quare ante Iliacum bellum quadringentis ad minus annis ipsum fuisse concedendum est. Si igitur post Inachum oīa præclara facinora græcorum fuerunt necessario etiam post Moysen fuerunt. Inachus. n. primus argis ut diximus regnauit: deinde phoroneus qñ ogygium in attica diluuium fuit. Apis postea deinde argiuis Crassus phorbascq; regnarūt: quo tpe Actæus a quo Actæa regio atheniensium appellata est Triopas: deinde argis regnauit qñ prometheus epimetheus: Atlas: Io: & biformis cecrops fuisse traduntur Post Triopam Crotopus regnauit: temporibus cuius phærontis incendium & deucalionis diluuium fuit: Sthenalo postea regnante Danaus in peloponensum uenit & dardanus dardaniam condidit: & ex phœnicia europa rapta fuerat Danaus postea regnauit: deinde lyncæus quo regnante proserpina rapitur. Cadmus thebas cōdidit: qui græcis litteras tradidisse una uoce ab oībus dicitur Minos in Creta regnat. Præterea postea regnauit qñ Eumolpus atheniensibus bellum intulit. Deinde Acrisius cuius tempore a phrygia in græciam pelops transiuit. Ion Athenas petiit. Secundus Cecrops floruit: Perseus postea regnauit & præclara gessit facinora. Euristheus Domum Atreus atq; agamemnon qui decimo atq; octauo sui regni anno urbem troianam expugnauit. Quare omnibus diis ac heroibus græcorum multo uetustior Moyses inuenitur: & oportet seniori a quo iuniores hauserunt multo magis credere. Non enim Homero solummodo Moyses superior: uerum etiam omnibus qui aliquid apud græcos scribere. Quippe cadmus a quo litteras græci habuerūt multo posterior Moysē inuenitur. Scriperunt autem apud græcos ante Homerum: Linus: Philammon: Thamyris: Amphion: Orpheus: Musæus: Demodotus: Phœmius: Sybilla: Epimenides cretensis qui spartam petiit. Aristæus: Preconesus Abolus: Centaurus: Isatis: Orimō: Euculus cyprius Orius: Samius & Atheniensis pronetida. Linum igit herculis magistrum fuisse constat: qui ante troianum bellum una fuit generatione Tiepolus enim filius eius cum Agamemnone in ilium militauit. Orpheus autem æqualis Herculi fuit: quem Musæus audiuit. Amphio duabus generationibus troianum bellū præcessit. Demodocus uero: atq; Phœnus alter in Ithaca: alter apud pheacas troiani belli temporibus uiuebant Thamyris etiam: & Philammon non ante ipsos fuerūt. Sed de poetis satis dictum est. Nunc de his scribamus: qui apud græcos sapientes habiti sunt. Minos igitur qui sapientia & legum solertia cæteris omnibus excelluisse uidetur Lyncei temporibus: qui post danaum argis regnauit undecima generatiōe post Inachum fuit. Lycurgus autem centum annis ante primam olympiadem leges lacædemoniis dedit. Dracon in olympiade trigesima sexta leges atheniensibus tulit Pythagoras in sexagesima & secunda floruit. Ostendimus autem in superioribus quadringentis & septem annis post Ilii euersionem olympiadas incipisse. Thales uetustissimus oīum: qui septem sapientes appellatur in quinquagesima uiuebat olympiade. Hæc taceamus: nunc Clemem audiamus. Apion inquit grammaticus uir historiarum peritissimus: qui plistonices nominatus fuit acerrimus iudæorum hostis a deo ut etiam aduersus eos uolumentum ediderit nec iniuria: ægyptius enim erat Ptolameum Mendesium sacerdotem: qui tria

uolumina de rebus gestis ægyptiorū edidit testem adducit: q. Amosis: qui auarū ægyptiorū urbem euerit: & Inachus argiuorum rex eisdem temporibus fuerit. Quo quidem Amoside regnante ab ægypto Moyse duce iudæos profugisse confirmat. Rex aut argolicas: quæ ab Inacho caperunt Dionysius Halicarnaseus in libro de temporibus omnium græcarum rerum uetustissimas fuisse ostendit. Ab Inacho autem ad troiana tempora uiginti generationes connumerantur: anni ad minus quadringenti. Assyriorum aut regnum antiquius cæteris omnibus fuisse constat: cuius quadringentesimo atq; secundo anno trigésimo scilicet atq; secundo Beluchi octauū Moyse ducente populus ab ægypto exiuit: Inacho argiuus & Amoside in ægypto regnante. Post Inachum phoroneus argis regnauit quando ogygium fuit diluuium: & Egialeus in sycione regnauit a quo Sicyonum regnum incepit: tunc et cretus primus qui in creta regnauit: Acusilaus uero Phoroneum omnium hominum primum ait fuisse: unde Phoronidos poeta mortalium patrem appellat. Sed ab Inacho ad Agamemnonem uiginti generationes fuerunt. Decimo autem & octauo anno Agamemnonii regni troia eueritur: Demophonte Thesei filio atheniensibus regnante: fuit autem Theseus imitator Herculis generatiõe una ante belum troianum. Ita Moyses ante Dionysii iudæos translationem sexcentos & quattuor annos fuisse inuenitur. Perseo enim regnante trigésimo iam atq; secundo anno: ut Apollodorus in libro de temporibus scribit. Dionysius hominem exiuit: a quo ad Herculem & Iasonem aliosq; græcorum heroas: qui in argo fuerunt sexagintatres anni colliguntur: quibus cum etiam Aesculapius: atq; Dioscuri ut Rhodius Apollonius in argonautis testatur fuerunt. A regno autem Herculis in argis usq; ad translationem suam & Aesculapii iudæos triginta & octo anni fuerunt ut Apollodorus scribit: hinc autem ad Castoris & pollucis assumptionem anni. llii. quando etiam troia euersa fuit. Verum quoniam ut Hesiodus cæteri q; poetæ dicunt Semele Cadmi filia Dionysium peperit. Cadmus autem Linceo regnante Thebas petiit: & litteras græcis tradidit. Patet etiā testimonio poetarum qua ætate Dionysius fuit. Leo uero qui de ægyptiorum diis conscripsit Iside Cæterem esse affirmat: q; Linceo regnante fuit undecima generatione post Moysen. Apis uero argiuorum rex ut Aristippus in primo arcadica historia scribit mēphin in ægypto condidit: quem Aristæus argiuus Serapidem appellatum asserit: hunc ab ægyptus diuinos honores consecutum non ignoramus. Nymphodorus autem amphipolitanus in tertio de asiaticis legibus Apim taurum mortuum in foro græce quod latine arcam dicere possumus positum. Soroapim ac inde Serapim appellatum fuisse contendit. Fuit autem Apis tertius ab Inacho. Latona uero Titi temporibus fuit: quem Tantalos aqualem fuisse omnes testantur. Zæctus uero atq; Amphion musicæ inuētores Cadmi temporibus fuere. Nam & si Phemonce oracula cecinisse Acrisio dicatur: tamen post Phemoncem. xxvii. annis Orpheus musæus & Linus Herculis magistri floruerunt. Homerus autem ac Hesiodus multo iuniores bello troiano extitere. Lycurgus uero & Solon legum apud græcos conditores: & septem sapientes: Pherecides etiam Syrius & Pythagora circiter primæ olympiadis tempora ut diximus fuerunt. Nō ergo solum poetis ac sapientibus uerum etiam diis græcorum multo uetustior Moyses inuenitur: uerum quoniam non græci solummodo: sed iudæi quoq; de hac diligenter scripserunt: nō erit ab re ab ipsis etiam aliquid sumere. Vt autem hoc loco Flauii Iosephi testimonio. Incipiam inquit primo ab ægyptiorum auctoritate: uerum quoniam uoces illorum ponere impossibile est: Manethi ægyptii: qui græce scripsit quiq; a sacris ægyptiorum litteris ut dicit transtulit uerba transcribam. Hic igitur in libro secundo hæc de iudæis scribit Tuti mei temporibus

temporibus inquit ab orientali parte ignoti homines in ægyptum irruerunt facileque ipsam: ac sine bello ceperunt: quam gentem hycussos appellant quod significat reges: hyc enim lingua sacra rex dicitur: Vssos autem pastor appellatur: hos nonnulli arabes fuisse opinati sunt quis multi hycussos nō reges ut diximus sed captiuos pastores significare asserunt. Hyc enim cum aspiratione ægyptiorū lingua captiui dicuntur: quod mihi uerisimilius uideretur. Isti tenuerunt ægyptum quingentis atq; undecim annis: deinde cum pellerentur locum occuparūt: cui nomen auaris: quo undiq; munito ægyptiorum impetum euitabant. Themossolis autem cum obsidendo non posset eos capere cōuenit cum eis ut libere cum suis quo uellent abirent qui non pauciores ducētis quadragintaq; milibus uiroꝝ non in Syriam: quam tunc assyrii quorum uires erant amplissime tenebant: sed in eam profecti regionem: quæ nunc iudæa uocatur hierosolymam condiderunt. Hæc Manethus qui secundum ægyptias litteras & historiam duo nobis non parua testatus est: primum quod aliunde nostri maiores in ægyptum migrarunt: deinde qd ab ægypto mille fere annis ante troiana tempora abierunt. Hæc Iosephus ab ægyptiorū historia. Phœnicum autem testimonio etiam usus ostendit centum .xl. tribus annis ante a Salomone templum fuisse conditum: q̄ a tyriis Carthago conderetur. Sed quid opus est pluribus uti testibus: cum una uoce ab omnibus multo ante troiana tempora Moy ses fuisse prædicetur. Sed de illis etiam aliquid dicamus: qui post Moysem fuerūt. Post eum igitur Iosue iudæorum annis: ut nonnulli aiunt triginta principatum tenuit: deinde ut asserit scriptura ānis octo alienigenæ dominati sunt postea Gothoniel annis quaginta: deinde Eglum rex Moab annis decem & octo: post quem Aod annis octuaginta. Rursus alienigenæ annis uiginti. Post quos Debora & Barach annis quadraginta Madinei septem. Gedeon quadraginta. Abimelech tribus: Thola uiginti tribus. Iaher uigintinouem. Amanite decem & octo. Iephthæ sex. Es bon septem. Ealo decem. Labedon octo. Alienigenæ quadraginta. Sampson uiginti. Eli sacerdos quadraginta: quibus temporibus troia euersa est. Samuel deinde populum iudicauit: post quem Saul regnauit annis quadraginta. Dauid similiter quadraginta. Salomon etiam quadraginta. Roboā decem & septē. Abia tribus. Asa duodecim. Iosaphat uigintiquinq;. Ioram octo. Ochozias anno uno. Gotolia annis septem. Ioas quadraginta. Amassias uigintinouem. Ozias quinquaginta duobus. Tunc prophetaꝝ Amos: Ionas: Esaia: Deinde regnauit Iothan annis decem & septem. Achar similiter sexdecim: huius temporibus olympiades ceperūt. primusq; olympio stadio uictor argiuus Corylus fuerat declaratus. Achar autem succcessit. Ezechias annis uigintinouem: tunc Roma condita fuit. Deinde Manasses annis quinquagintaquinq;. Amon duobus. Iosias trigintaunum. quando phophetarūt Hieremias: Baruch: Olda: alique nonnulli. Deinde Ioachar tribus mēsis. Ioachim annis undecim. ac demum Ezechias annis duodecim. Vrbe deinde ab assyriis euersa temploq; cremato in babylonem populus abducitur: Vbi Daniel & Iezechiel phophetarūt: & post annos septuaginta Cyrus persarum regnauit: qui iudæos libertate donauit: & tunc Iesus Iossedech filius & Zorobobel Salathielis in patria deducti fundamenta iniecerunt Angeo: Zacharia: & Malachia pphetantibus: post quos non fuit amplius apud iudæos propheta. Cyri autem temporibus septem græcorum sapientes quibus nullus philosophus antiquior traditur floruerunt: quorum Thales milesius apud græcos primus appellatus est phycicus: quem audiuit Anaximander. Ipse quoq; Milesius & Anaximandru Anaximenes milesius: & hunc Anaxagoras clā cymenius: quem audiuerūt Pericles: Archelaus: & Euripides: de quibus Pericles opibus & potētia inter athenienses

excelluit. Euripides autem poeticae arti se tradidit: & scaenicus a nonnullis philosophus appellatus est. Archelaus autem primum apud lampfacum Anaxagorae scholam suscepit: deinde Athenas profectus & multos alios: & Socratem auditores habuit. Anaxagorae uero temporibus Xenophanes & Pythagoras fuerunt. Pythagorae successit theano uxor ac Telauges & Menaxarchus filii. Telaugē uero Empedocles audiuit: quādo etiā Eracritus cognomine Scotinus: idest latine tenebrosus florebat. Xenophani uero Parmenides successit: Parmenidi Melissus: Melisso Zenon deata: quem aiunt cum tyrannidem deponere conaretur: linguam dum a tyranno ut conscios diceret torqueret: dentibus abscessam in faciem eius spussit: hunc audiuit. Leucippus: Democritus: Democritum Protagoras temporibus Socratis. Omnes igitur philosophi graecorum post Cyrum persarum regem fuisse comperiuntur. Cyrus autem. lxx. annis post iudaorum captiuitatem: idest post Moysen mille ac cētum fere annis fuisse perhibetur: ita necesse est ut fatearis philosophiam graecorum ac maxime platoniam multo posteriorē Moysē fuisse. Plato enim cum Socratem primo: deinde pythagoricos audiuerit omnes qui ante ipsum fuerant in philosophia: tum eloquentia: tum prudentia superauit. Floruit autem Plato circa finem regni persarum paulo ante Alexandrum macedonem. cccc. annis uel paululum plus ante Augustum Caesarem.

EVSEBII PAMPHILI DE EVANGELICA PRAEPARATIONE LIBER VNDECIMVS INCIPIT.

VARE CVM NONNVLLA ITA DIXISSE PLATONEM ostendemus: ut apud hebraeorum scriptores inuenitur collatione temporum certior eris: non hebraeos a graecis: sed graecos ab hebraeis accepisse. Quod aliud principium facientes iam aggrediemur: ostendemusq; sapientes graecorum iudaicam fuisse imitatos doctrinā: ut nullus nos accusare iure possit: si quos ipsi non recte intelligentes imitati sunt eos nos saluatoris nostri doctrina & gratia rectius iam intelligentes & admiramur & sequimur hoc. n. facto nihil: magni a graecis compertum praeter eloquentiam comprobabitur. Omnia uero a iudaicis atq; barbaris furatos commodius dixisse nullus admirabitur: qui & eloquentes & fures fuisse non ignoret. Quod in superioribus non auctoritate nostra: sed suo ipsorum testimonio confirmauimus. Non aut in omnibus sed in principalibus: neq; oēs (longum. n. id est) sed principem oīum Platonem id fecisse confirmabimus: facile nāq; uniuersisq; postea per se ipsum considerare poterit: si a Platone ceteriq; fere oēs graecorum philosophi acceperunt: & Plato ab hebraeis fundamenta oīs bonae philosophiae a iudaicis graecos accepisse: uerum quā apud ipsum nonnulla obscuriora sunt: expolitorum eius testimonia etiā non recusabo. Illud uero ante omnia dictum sit: nonnulla Platonem non conuertisse: sed peruertisse: quod non accusandi illius: sed excusationis nostrae causa dicimus ut non iniuria ceteris contemptis iudaicam amplecti scripturam uideamur.

De Tripartita philosophiae diuisione secundū Platonem. Capitulum Primum. Mnem philosophiam Plato in tris partis: physicam: ethicā: logicam partitiū est. Physicam deinde in sensibilem doctrinam: & incorporalium speculationem suppartitur: quā diuisionem et apud iudeos multo ante Platonē factam esse inuenies:

esse inuenies: sed primo quæ Platoni placuerunt ab Attico præclaro platonico sumam ex eo libro quem aduersus eos conscripsit: qui Aristotelicam habentes scientiam platoniam profiteri non audent. Cum igitur tripartito inquit uera perfectaq; philosophia diuidatur in moralem scilicet & naturalem & logicam: cūq; prima pars & singulos hominum probos constituat: & domos integras ad rectam gubernationem reducat: ac populos deniq; diuersis regendi modis construatur: secunda ad diuinarum rerum cognitionem perducat: ipsarum dico quæ primæ sunt causarum altissimarum: & aliorum omnium quæ inde duce natura emanant: cūq; ad harum duarum partium inuentionem atq; cognitionem tertia pars accedat manifestum omnibus est Platonem primum maxime omnes has philosophiæ partis usq; ad ætatem suam sicut membra Penthei disiectas atque confusas in unum corpus atq; animal integrum reduxisse. Thales enim Anaximenes atq; Anaxagoras de naturalibus solum rebus considerauerunt. Pittacus uero Perian-der: Solon: Lycurgus: cæterisq; istis similes de gubernandis hominum cœtibz solummodo conscripserunt. Zeno autem & omnes elatica disciplina logicæ solummodo studuerunt. Plato deinde post hos omnes natus: uir natura præstans: & uere diuinitus missus nullam partem philosophiæ imperfectam reliquit: sed omnes diligenter complexus nec in necessariis defuit: nec ad inutilia delapsus est. Verum quoniam singulas philosophiæ has partes physicam scilicet ethicam atque logicam Platonem diximus perfecisse. Age nunc ita esse ut diximus comprobemus. Hæc Atticus quibus attestatur Aristoteles peripateticus in septimo eorum librorum quos de philosophia edidit: his uerbis Plato proprie atq; perfecte præ cæteris omnibus philosophatus est: nam Thalem secuti naturales solummodo fuerunt. Pythagorici uero cuncta cælabant. Xenophanes quiq; ab eo profecti sunt ita contentiosas mouerunt rationes ut confusionem potius q̃ auxilium philosophantibus attulerint. Socrates ut & Plato scripsit: & prouerbio dicitur igne igni addebat. Cum enim natura ingeniosissimus esset: & de omni re dubitare peritus morales & ciuiles considerationes induxit: & de idæis primum dicere aggressus est. Omnes autem alii partes philosophiæ tractauerunt: quidam medicinam: nonnulli mathematicas disciplinas: alii musicam & poeticam: complures autem orationis uim admirati sunt: quorum alii se rhetores: alii dialecticos profitebantur. Socratis uero successores uarii atque contrarii sibi ipsis fuerunt: alii enim humilitatem & turbationum sedationem laudabant: alii uoluptatem secuti sunt: ac nonnulli quidem omnium scientiam sibi arrogabāt nonnulli nihil se scire profitebantur: & alii uel cum infimis conuersabantur: alii contra difficiles & soli secum uiuebant. Plato autem primus & recte intellexit: atq; diuisit: dixitque primum esse de natura uniuersi negotium: alterum de hominibus: tertium de oratione: putauitq; nō posse nos res humanas perspicere nisi prius diuinas intellexerimus: Nam quemadmodum medici cum membra quædam corporis curare uelint ad totum prius se corpus cōuertunt: sic quis uelit res humanas perspicere: naturam uniuersorum prius considerare debet (pars enim uniuersi homo est) Bonum etiam duplex esse dicebat: alterum nostri: alterum uniuersi principalius autem esse bonum uniuersi: ab illo. n. hoc profluere: quam rationem Aristoxenes musicis ab indis emanasse contendit. In idum enim quædam ait Athenas petiisse. Socraticq; colloquentem ab eo quaesiuisse quomodo & quid faciendo philosophus esset: cūque Socratis respondisset si quomodo uiuendum sit homini consideres: nrisse indum: atq; dixisse neminem posse recte humanas res intelligere: qui diuinas ignoret. Vniuersam igitur philosophiam plato in physicam: ciuilem & logicam pattitus est. Hæc Aristoteles.

De Morali hebræorum philosophia.

Cap. II.

Hanc tripartitam partitionem si diligenter attenderis multo ante Platonem hebræos perspexisse non ignorabis. In primis enim moralem partem summum studio reque magis quam uerbis amplexos fuisse iudæos constat. Finem enim bonorum beatæque terminum uitæ pietatem erga deum arbitrantur: quem quidem finem præceptis dei conferuandis non uoluptate corporum secundum Epicurum consequi putabant: neque tripartita secundum Aristotelem bona corporis scilicet animæ & exteriora æquali lance pensabant: nec ignorantiam omnium rerum: quā nonnulli honestiore uocabulo retinentiam appellauerunt multi fecerunt: nec denique in ipsam animi uirtutem finem posuerunt. Quid enim ipsa sine diuina gratia & absque pietate ad quietam uitam cōferre potest: propter quam a spe quam in deo habebant: quasi a fine depēdentes deo gratos solummodo beatos opinati sunt. Quia profecto cum omnium bonorum largitor deus uitæ fons: & uirtutis origo sit: solus ad beatam uitam eis sufficit: qui uera pietate ad ipsum tendunt. Vnde sapientissimus ille Moyses: qui primus omnium hominum uetustissimorum uitas hebræorum conscripsit ciuilem atque actiuum uiuendi modum narratione historica docuit: quā quidem doctrinam ab uniuersalioribus ita instituit: ut deum causam auctoremque omnium quasi fundamentum iniecerit: & mundi atque hominis ortum præ oculis posuerit. Deinde ab uniuersalioribus ad particularia descendens præcorum uirorum uita ad imitationem uirtutis ac pietatis eorum lectorem hortatur: præterea cū legum etiam auctor summa cum pietate fuerit: certe patet quod magnum studium ad corrigendum hominum mores habuerit. Longum esset si prophetarum quoque: qui post Moysen fuerunt: uel exhortationes ad uirtutem: uel dehortationes a uitis recensere uellemus. Quid autem si sapientissimi Solomonis ethicam uellem modo doctrinam traducere? Nam inter alia librum quoque edidit: quem parabolarum seu prouerbiorum propter sententiarum breuitatem appellauit. Sed moralem quidem disciplinam uel antequam prima elementa litterarum græci cognoscerent: sic absolute perfecteque re potius quam uerbis iudæi retinebant.

De Rationali iudæorum philosophia.

Cap. III.

Rationalem uero partem non ut græci cauillationibus & ficta oratione discerebant: sed ipsius ueritatis recte perceptione: quam quidem ueritatem diuinorum & utilissimarum narratione historiarum: cantuum odorumque inertia compositione enigmatum quoque: & speculationis allegoricæ diserta elegante oratione suos erudiebat. Erant enim legum sacrarum ac enigmatum apud eos expostitores: quos secundarios solebant nuncupare. Vnde sapiens quoque Salomon in parabolarum initio quasi causam libri hanc esse dixit: ut scirent sapientiam & disciplinam: intelligerentque uerba prudentiæ: ac susciperent eruditionem doctrinæ iustitiæ: & iudiciū & æquitatē: ut decur paruulis astutia: & adolescentibus intellectus: Audiens sapiens sapientior erit & intelligēs gubernacula possidebit: Animaduertet parabolam & obscura uerba dicta sapientiæ: tum etiam enigmata eorum. Ita negotium logicæ accommodatissime ad sapientiā linguamque suam in omnibus prophetarum libris: si libros diligenter legeris profecto inuenies. Quod si quis linguæ suæ peritiam habebit eloquentissimos certe multos

eorum

eorum oratores fuisse putabit. Sunt. n. etiā apud eos artificiosissima carmina: ut Moyſi cantus ille magnus: & centesimus decimus octauus psalmus David heroico metro: qđ exametru dicitur componuntur. Sunt alia quoq; trimetra & tetrametra: sed quā ad dictionem pertinent elegantissime grauissimeq; iocundissimeq; composita sunt: quā ue ro ad sensum nulli hoīum scriptura comparanda: Dei enim ipsiusq; ueritatis uerba per eos prolata sunt: quibus pia doctrina rerum cognitio: & salutaria dogmata continētur. Argumētum autem exquisitū illorum doctrinā ab impositione nominum capi potest cuius rei Plato hebrais testimonium prābuit. Nam cum Moyſes primus multo anteq; philosophiā nomen grāci cognosceret innumerabilia de impositione noīum dixerit: un de aut natura duce: aut dei iudicio nomina esse imposita ostendit. Plato quoq; non im positione nuda: sed natura duce commode rebus imposita esse nomina docet: idq; bar barorum auctoritate confirmasse uidetur: hebrāos meo quidē iudicio significans. Non enim apud alios facile talem obseruationem inueniris. Sic igitur in Cratillo scribit: non est illud nomen quod aliqui (quoniam ita uelint) rei cupiam inciderint. Sed rerum quā dam cōditio natura duce apud grācos & barbaros nominibus promittitur. Et progres sus aliquātulum: ergo ita dignum est inquit legis quoq; latorem rationalis partis ac no minum impositionis scientiam habere. Lignarii certe fabri officium est clauum cōmode ut gubernator iubet fabricari: aliter enim clauus inutilis erit: legislator autem nomen ita est inquam. Non ergo uile quidem est o Hermogenes recta nominis impositio: sed do ctissimorum atq; prāstantissimorum uirorum. Tum Cratillus recte ais inquit duce no mina rebus accommodata putans: nec quēuis hoc facere posse: sed illum solummodo: qui ad naturam rei respiciens potest ad eam nomen accommodare: & post multo intel ligo iquit plurima grācos a barbaris sumpsisse: quā si quis quasi grāca lingua essent de ducta interpretari uelit nunq; rebus poterit adaptare. Hac Plato.

De Commodissima nominum apud hebrāos impositione.

Cap. IIII.

Vnc autem cōsidera quomodo quā ipse uerbo docuit multo ante Moyſes ue nienti sapiētissimus ac eloquentissimus re ipsa prāstitit. Et formauit inquit de us de humo omnes feras agri: & oīa uolatilia cāli & adduxit ipsa ad Adam ut uideret quid uocaret ea. Omne enim quod uocauit Adam animā uiuentis ipsum est nomen eius: cum. n. dicat ipsum est nomen eius: nihil aliud certe uult dicere: nisi conue nienter ad naturam rei nomen inditum fuisse: Quod. n. uocatū est inquit hoc est in ipsa natura. Nā & nomen ipsum Adam terrigenam: aut terrenum potest significare. Adam enim apud hebrāos humus dicitur: quis per translationem rubeam corporeamq; natu ram significet: ita terrigenam atq; terrenū aut corporalem hoīem hac appellatione signa uit. Sed hoīem. Enos quoq; appellant quo uocabulo non terrenam: sed rōnalem naturā significant. Proprie aut si uerbum de uerbo latine exprimas obliuiscētem Enos denota re uidetur: qualis certe natura rōnalis corpori alligata efficitur. Quod. n. uere incorpore um diuinum rationaleq; est non solum transacta recordatur: sed futuroq; propter subli mitatem speculationis habet cognitionem. Quod autem carni coniunctum est: quodq; magno corporis pondere premitur ignorantia: obliuioneq; inuolutum recte iudaeorum sermo Enos: idest obliuiscētem appellauit. Ita enim iacet apud quendam prophetam: quid est Enos quod memor es eius: aut filius: Adam quod uisitas eum: quasi dicat: qđ est iste homo: iste dicam obliuiscens quod tu qui es deus memor es eius: quis obliuiscēs

sic: aut filius Adam: id est terreni hominis: Ita carnalis homo Adam nomine Rationalis uero Enos appellatione significatur: sic hebræorum sermo exquisitissime nomina deducit. Plato autem hominem hoc est Anthropon græce: a uerbo Anathrin: id est uidere atq; recogitare dici opinatur: ut sit anthropos: qui recogitat quæ uidit. Rursus hebrai uirum heis uocant: quod quidem uocabulum ab hes quod ignem significat deducitur. ut natura uirilis ignea & calida uerbo exprimitur: scemina uero quoniam a uiro sumpta heffa. Rursus Moyse hebraica lingua cælum firmamentum appellauit: primum enim post incorporalem intellectualemq; substantiam firmum sensibileq; corpus est. Nomen autem dei proprie ineffabile dicunt esse: nec ipsa mente hominis cōprehensibile. Quod uero nos deum dicimus heloi uocant apud eos robur & potentiam significat: ut sit nomen dei quasi omnipotēs. Plato uero deos id est græce theos a thein quod est currere dici opinantur. Stellæ enim quæ semper mouentur deos appellabāt. Clarorum quoq; hominum appellationes non frustra esse positas plato contendit. Ita Hectora a cratim q; solus troiam sustinebat. Agamemnona quia ualde menin: hoc est perseveranter constanterq; in rebus permansit: appellatos contendit. Orestem quia montanus atq; siluester: immanis enim moribus fuit: cæteraq; similiter accommodare conatur. Nemo autē ita uiolenta moyse dicere audebit: si didicerit Cayn apud hebræos inuidiam dici (arist. n. certe illa inuidia fratris) Abel latine luctum dicere possumus: nam quia primus omnium omnium parentibus luctum intulit: hoc nomine ab eis diuina quadam prouidentia fuit appellatus. Quid de Abraam dicam qui cum cælestium corporum scientia maxime præstaret. Abraam id est latine pater superiorum corporum uocabatur: cū deus ab his: quæ uidentur ad inuisibilia protrahens: non uocaberis inquit Abram: sed Abraā eris nomen tuum: quia multarum te gentium patrem posui: sed longius modo esset extraq; propositum diligentius hæc percensere: Platonis autem testimonium non negligamus asserentis nonnulla nominum diuina quadam posita uirtute esse. Magno inquit studio inponendis nominibus uigilandum est: quis nonnulla eorum diuiniore quadam quam hominum uirtute indita esse uideatur: uerum quod ipse paucis uerbis dixit id hebræorum scriptura: ac primus omnium Moyse ipse Abraam Isach & Israhel nominibus re ipsa diuinius factitatum edocuit: risus enim Isach interpretatur ineffabilis scilicet gauisus: quod piis daturum se deus pollicitus est: symbolum gerens: huius quidem Iacob Israhel a deo appellatus est: ab actiua uita ad contemplatiuam uidelicet trāsatus. Plantator enim Iacob interpretatur: quasi uirtutis certamina peragens atq; percurrens. Israhel uero uidens deum dicitur qualis certe contemplatiui hominis mens atq; intellectus est. Non est opus longiorem esse omnia percurrentem. Cuncta enim apud eos nomina ad unguem rebus accommodata sunt usq; ad ipsa prima litterarum elementa: quorum quidem nomina quid græce uelint nec ipse. Plato adinuenire unq; poterit. cū iudeorum etiam pueri: si forte interrogarentur quid alpha quod ipsi alpha dicunt significat: confestim disciplinam respondebunt. Betha uero quod ipsi beth uocant domum ut sensus sit domus disciplina: ac si quis diceret disciplina atq; doctrina quadam æconomiz ac dispensationis in cæteris quoq; omnibus hoc ipsum inuenies ut in superioribus latius dictum est: quattuor quoq; uocales ad unum collatz ineffabiles atq; arcanum dei nomen illis uocalibus contineri uulgo apud eos fertur: quod græcorum etiam aliquis ab hebræis scilicet doctus hic carminibus significauit.

Inuictum magnumq; deum nil molis habentem.

Corpore: cunctorum hominum rerumq; parentem

Dulcisona extollunt septem me carmina uocum:

Ex septemq; meum constat uocalibus ipsum

Compositum miro signorum foedere nomen.

Ast aeterna chelys ego sum: quæ montibus acta

Cælorum dulci refono modulamine cantus.

Quid plura: ipsum quoq; gentis nomen a nomine heber deductum est: quod transitum & transeuntem lingua eorum significat. Ita ipsa gentis appellatione a terrenis ad celestia transire: & a uisibilibus istis ad inuisibilia cognitionemq; creatoris migrare admonetur. Vnde priscos illos qui creatori deo uera inhærebant pietate hebræos appellarunt: quod oportet plura congerentem immorari: cum apud eos exquisitissime accommodatissimeq; rebus nomina imposita sint: quæ ex re maxime summam rationalis partis doctrinam habuisse demonstratur: cum etiam secundum Platonem non cuiusuis: sed sapiētis fumineq; dialectici uiri sit rerum naturæ apte nomen accommodare. Sequitur nunc ut quomodo in physicis sentiebant hebræi ostendamus.

De Physica parte secundum hebræos.

Cap. V.

h Aec igitur pars etiam apud deos intellectualium inde corporaliumq; rerum contemplationem: & sensibilem physiologiam diuisa recte a prophetis non cōiectura: nec mortalium aliquo: sed sancti spiritus gratia docente habebatur. Mirum enim immodum: cum opus sit nonnulla physica in libris suis scripsisse ipsos uideamus hinc multa illis futura prædicta: multa de uniuerſi constitutione: multa de animalium natura: multa de plantis naturaliter expressa. Moyses autem in uestiendo pontificis lapidibus quorum scilicet uirtutes optime perciperat non absq; causa utitur. Salomon etiam summus physiologus fuisse a scriptura perhibetur: locutus est enim Salomon inquit tria milia parabolas: fueruntq; odæ ipsius quinque milia: locutusq; est de lignis a cedro: quæ est in lybano usq; ad isopum: quæ a muris progreditur & locutus est de pecoribus & uolatilibus cæli: & serpentibus & piscibus: & conſuebant uniuerſi audire sapientiam Salomonis. Hac ratione commotus qui librum sapientiæ personæ suæ inscripsit. Ipse enim mihi dedit horum quæ sunt scientiam ait ueram ut sciētia dispositionem orbis terrarum uirtutem elementorum: initium: finem: & medietatem temporum: ipsorum temporum permutationes atq; uicissitudines: stellarum cursus: anni uolutiones: naturas animalium: & iras bestiarum: uim uentorum: & cogitationes hominum differentias plantarum: & uirtutes radicum: & quæcunque sunt abscondita & inuisibilia cognoui: omnium enim artifex sapiētia docuit me. Idem rursus fluentem corporum substantiam ostendens in ecclesiaste ait. Vanitas uanitatum & omnia uanitas. Quid habet amplius homo de uniuerſo labore suo quo laborat sub sole: & subiicit. Quid ē quod fuit: ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est: ipsum quod faciendum est. Nihil nouum sub sole: cæteros quoq; si diligenter percurres non expertes naturalis doctrinæ comperies nec de plantis omniumque animantium naturæ solummodo uerum etiam de cælo ac stellis magnam peritiā habuerunt. Non enim paruum in libris eorum inuentionem de urſa & pliade: de orione atq; arcturo: quem græci booten appellāt fieri uidemus. Ad hæc de origine mundi: de omni mutatione alterationeq; rerum de aīæ substantia de rationalium oīum natura: de inuisibili atq; inuisibili creatura: de uniuerſali prouidentia ac præcipue prima rerum oīum causa: de cæterisq; oībus: quæ sola mentis inspe-

etione comprehenduntur ita tractarunt: ut si græci uoluissent: ac potuissent tanq̃ iuniores uetustissimam eorum doctrinam in omnibus sequi: nulla profecto in re fundamentis eorum iactis errassent. Sed physiologiam duplicem esse ut diximus non ignorantes eam quidem partem: quæ de sensibilibus est non omnino offerendâ arbitrabantur: præter necessarias quasdam eius partes utputa non casu factum esse uniuersum: nec temere circûferri: sed deo auctore uirtuteq̃ illius ineffabili gubernari.

De Intellectuali hebræorum physiologia.

Cap. VI.

E intellectualibus autem quia sunt: & quæ sunt: quo ordine: qua uirtute: quod ordine discerne dissepantur: quantum scire oporteat ad bene uiuendum: pieq̃ sentiendum per sacratissimam scripturam omnibus qui audire uolunt traditum est. profundum autem atq̃ occultum rerum istarum sensum in arcanis reliquerunt: ut hi uel delicti quarant: qui hæc perspicere atq̃ discere digni sunt. Plato autem in intellectualibus etiam atq̃ in incorporalibus: siue ab illis didicerit quando in ægypto fuit: ubi multi hebræorum persis regnantibus iterum a patria expulsi exulabant: siue a seipso intellexerit: siue a deo talem cognitionem habuerit Moysem hebræorumq̃ potas secutus uidetur. Deus enim inquit ipsis manifestauit cuius inuisibilia a creatione mundi creaturis intellecta conspiciuntur: æternaque ipsius uirtus: atq̃ diuinitas ut excusari non possint. Quod ita esse uerbis ipsius. Platonis probatur: nam cum ex persona dei Moyse scripserit. Ego sum qui sum sic dices filiis israel. Qui est misit me ad uos: quibus uerbis aperte soli deo esse attribuit. Cûq̃ ut diximus. Salomon futurum esse quod fuit: & faciundum quod factum est: nec nouum aliquid esse sub sole: unde dupliciter ens partiri uidet. Nâ aliud immortale incorruptibile stabileq̃: natura intellectuale incorporaleq̃: aliud in fluxu mutatione semper esse determinat: & ut breuiter colligam cum ad unum cuncta iudæi principium referant: unûq̃ esse absq̃ ortu: quod uere atq̃ proprie appellant ens corporaliū omnium atq̃ incorporaliū causam: uide quomodo non solum sensum: uerum etiam uerba ipsa Plato expressit. Quid est inquit quod semper est ortum non habens: & quid quod semper fit: est autem aunq̃. Illud certe mēte ac ratione percipitur eodem semper ens modo: hoc uero irrationali sensu comprehenditur: & ortum occidit: uereq̃ & stabiliter nūquam ens est. Ita quod a Moyse breuiter dicitur percuntationibus laetius explicauit. Sibi enim ipsi respondent dicens mente ac ratione comprehendī. Illud uero Salomonis quod fuit scilicet quodq̃ futurum est per ortum & occasum expresse: quibus subiicit. hæc enim omnia erat scilicet ac erit temporis partes sunt: quæ non recte ad æternam substantiam transferimus: cui est solummodo uere accommodatur. Erat autē & erit fluentibus solum uere adaptatur. Nam quod semper eodem se habet modo cum incorruptibile sit atq̃ immobile: nec senescit tempore: nec fuisse aut fore uere dicitur nec aliquid eorum quæ sensibilibus accommodatur recte illi adaptatur. Species. n. istæ sub tempore sunt quod æternitatem circulari ac ordinato motu imitari uidetur. Verum ne quis male me forsan Platonis uerba intelligere suspicetur a præclaro Pythagoreorū Numenio huius rei probationem assumam: qui sic in secūdo uolumine de bono scriptū reliquit. Age igitur inquit quantum possumus proxime ad ipsum ens accedamus: dicamusq̃ ipsum ens nec unq̃ non fuisse: nec unq̃ non futurum: sed esse in determinato præfenti tempore solum. Quod quidem præsens sic intellectum æternitatem appellamus. Præteritum enim tempus præterit iam & non est: futurum uero nondum est: sed uenturum

turum uidetur. Quare si præteritum atq; futurum ipsi enti accommodabitur impossibile quoddam euenit idem esse uidelicet: & non esse: Transit enim quod fuit: & nondum peruenit quod futurum est. Ipsum autem ens est: erit ergo & non erit. Ipsum autem ens uere est nec localiter unquam mouebit: nec enim sursum aut deorsum: nec antea: aut retro: nec ad dextram: aut sinistram: nec circa mediū mouebitur. Satus ergo ipsi conuenit quoniam eodem modo semper se habet. Et post pauca dicam nec me quispiam derideat incorporeæ rei nomen scire contendentem. Est enim nomen eius essentia & ens: nec enim factum est: neq; corrumpetur: nec motum ullum suscipit. Simplex præterea est atq; incommutabile in una eademq; simplicissima idea constitutum: nec uoluntate sua: nec ab alio cogi potest ut ab identitate sua recedat. Plato quoq; in Cratilo ait similitudine rerum nomina esse imponenda. Sit ergo nomen intellectualis incorporeæ æternæq; substantiæ ipsum ens. Hæc maioris cuiusdam inuenta fuisse puto potentioris uiri: quā Plato fuit utputa Pythagoræ. Plato quoq; dicit. Quid est quod semper est & ortum non habet: & quid quod semper fit: est autem nunquā illud certe mēte ac ratione percipitur hoc irrationali sensu & æstimatione comprehenditur: factūq; transiit & uere stabiliterq; nunquā ens est. Percunctatus igitur quid sit ipsum ens absq; origine ipsum esse respondet: mutatur enim quod oritur quod autem mutatur æternum esse non potest: deinde progressus aliquatulum subiicit. Si ergo ipsum ens æternum atq; immutabile est: nec exit unquā a se ipso: sed eodem modo semper se habet: hoc perfectio est quod mente atq; ratione percipitur. Corpus autem fluit: cūq; transierit non est. Quare hoc est quod sensu atq; æstimatione percipitur utq; populo dicit ortū occidit: uereq; nunquā ens est. Hæc Numenius non iniuria ergo dixisse ipsum fertur: quis enim est Plato quā Moyses ætice loquens.

De Euerbo græco ex Plutarcho. Cap. VII.

V autem cōsidera quomodo & mosaice theologiæ & aliis etiam uerbis: quibus deus a scriptura dicere introducit. Ego sum dominus deus uester & nō sum mutatus: & propheta illi qui dicit. Tu autem idē ipse es & anni tui nō deficient. Cōsidera igitur si Plutarchus in libro in quo sensum Ei uerbi græci: quod in delphici templi prophylæis scriptū erat: quodq; aut si aut es latine significare potest his quæ diximus conuenienter exponat his uerbis non numerum: neq; ordinem: nec coniunctionem aliquam: nec aliud aliquid imperfectum ea dictione significari existimo. Sed perfecta quædam ad salutantem deum mihi responsio uidetur una cum uoce ad diuinæ uirtutis memoriam respondentem conuertens. In eodem enim loco scriptum est. Cognosce te ipsum: quod deus ad accidentes salutando conclamat: ac ideo uicissim nos respondentes dicimus ei quod est es: per quam uocem quasi ueram & soli deo accommodata salutanti dei respondemus. Nobis. n. uere esse accommodari nō potest. Natura. n. nostra inter ortum & mortem cōsistens instabilis quædam: & quasi phantastica est: nam si mentem collegeris: ac ipsam comprehendere omnino uolueris: quemadmodum aqua manibus hausta quanto magis premitur tanto citius defluit. Sic mutabilia cuncta quanto magis ratio persequitur: tanto magis amittit. Cū enim omnia sensibilia in fluxu sint continue fiunt atq; corrumpuntur: nec eadem unquā permanere possunt. Fluiuium autem eundem bis intrare secūdem Heraclum impossibile est: quare nec mortalem substantiam si iterato consideres eandem habitu esse dicere. Sed mirabili commutationis uelocitate modo dissipat: modo contrahitur. Immo uero non recte dixi modo & modo: cum simul aliud ascitat: aliud perdat: & ali

ud habet ab ea. Ita nunq̄ adesse peruenire potest: nunq̄ .n. generatio eius stat: sed embryō a spermate: deinde infans: puer: adolescens: uir: senex: decrepitus: ac quibuslibet primis corruptis aetatibus ad nouas ueniens tandem oīno moritur. Ridiculi ergo sumus hōes unam timentes mortem: qui multotiens iam mortui sumus: & sapimus moriemur. Non .n. extinctio ignis aeris solummodo generatio est ut Heraclitus dicebat: sed apertius hoc ipsum in nobis quoq̄ uidetur. Corruptitur .n. iuuenis in uirum uir in senem puer in iuuenem: infans in puerū: & qui heri fuit in cū qui est hodie: quiq̄ hodie est in crastinum: manet aut̄ nullus idem. Nullus .n. est idem: sed in uno momento circa fantasmatā unum & cōmunem materiā influentem ac refluentem omni momento commutatur. Quomodo .n. si sumus idem aliis nunc qui antea gaudemus? Alia modo amamus atq̄ odimus: alia laudamus atq̄ uituperamus: aliis uerbis utimur: aliis passionibus mouemur: nō eandem figurā: non eandem de rebus sententiā habentes. Nō .n. possibile est sine commutatione aliis nunc q̄ antea commoueri: nec qui aliis atq̄ aliis mutatur idē profecto est q̄ si idem non est nec est: sed fuit cōtinua mutatione. Sensus aut̄ ignorantia ipsius entis fallit: & esse putat quod nō est. Quid igitur uere ens est? quod aeternū est: quod ortū non habet: quod incorruptibile: quod nullo tempore mutatur. Mobile nāq̄ tempus est: & mobili materia coniunctum flu it semper & quasi corruptionis atq̄ generationis uas nihil retinet. Vnde prius atq̄ posterius & fuit & erit nihil omnino sunt. Quod uero ex tempore esse uidetur: quo adesse dicimus & nunc dicimus hoc ipsum tanq̄ fulgur uelociter trāsit. Quare cū tempus mensurā sensibilibus sit: cūq̄ ipsum nunq̄ sit apte dicemus ipsa sensibilia nunq̄ permanere: nec entia esse: sed gigni atq̄ corrumpi secundum mensurantis naturam. Erat igitur & erit ipsi enti accommodari non possunt. Transitum .n. hęc & mutationē rei significant. Deus at̄ si fas est dicere nec est in tempore aliquo: sed in aeternitate immobili: cuius nihil prius nihil posterius: nihil futurum: nihil præteritum est: sed cū unus sit ens in uno nūc illud quod est semper repleuit. Solum igitur ipse est uere ens: quod nec fuit: nec futurum est: nec incipit: nec cessabit & sic ipsum colere ac salutari oportet: aut certe ita intelligendum est quemadmodum nonnulli priscos dicebant ei proes accipientes: & unum supplentes ut sit tū solus unum es. Non .n. multa deus est ut singuli nostrum ex innumerabilibus fere compositi: sed unum est uere ens. Diuersitas enim cum differentiā in ente faciat in ortum non entis peruenit.

Quod deus ineffabilis est. Cap. VIII.

Raterea cum Moyses oēsq̄ propheta ineffabilem rem intellectuq̄ solum percipibilem deum esse doceat: huiusq̄ rei symbolum scriptum apud eos quattuor uocalibus nomen dei feratur quod proferre nō possunt. Consona his .n. Plato in magna epistola dicit. Fabile inquit nullo modo est: sed ex multa inhaesione inhaerentiaq̄ ut ita dixerim circa rem ipsam & uitā & integritate repete quasi ab igne accensum lumen aio innascitur quod se ipsum alit: hoc quidem lucis exemplum multo prius ante Platonem hebræorum propheta protulit dicens. Signatum est super nos lumen uultus tui domine: dedisti lætitiā in corde meo: & rursus: & in lumine tuo uidebimus lumen.

Quod deus unus est. Cap. IX.

Oyses unum esse solummodo deum docuit. Audi enim dicit Israhel. Dominus deus tuus unus est. Plato quoq̄ in Timæo cælū unum & deū unum esse dicit his uerbis. Vtrum igitur recte unum cælum esse dicimus: & deum unum

unum esse dicimus: an multos innumerabilesq; dicere rectius erat? Vnum inquit certe liquidem ad exemplar creatum est. Quod. n. intellectiua continet aialia duplicatū esse non potest. Qui & si secundū aliorum consuetudinē plures nonnunq; esse deos dicere uideatur: ab epistola tñ ad Dionysium ubi deorum nomen earum epistolarū facere principium dicit: quas negligenter: & ad gratiam aliorum non ex animi sui sententia scripserit: ab unius uero dei noīe illas incipere quas studio suis edidit aperte patet unum deum putasse. De signo inquit epistolarum quas cū studio mitto: & quas non recte arbitror te meminisse. Aduertendum autē est tibi diligēter quia multi a nobis litteras petunt: quos repellere non possumus. Cum ergo studio & ex sententia scribimus animi deus principium epistolae praebet. Cum at non: non deus sed dii. In legibus uero a priscis id sed didicisse his uerbis ostendit. Deus igitur ut a priscorum sermone accipimus cum principium finem & medium rerum oīum contineat recte omnia natura perfectus determinat: cui semper adherent iustitia seuera ultrix eorum qui diuinam legem contēnunt: quam qui ad beatitudinem erigitur humiliter seruat. Si quis autē arrogantia clatus pecuniis aut dignitatibus effertur uel fortuna corporis & iuuentutē amentia incensus aīum decurpat: & quasi nullo principe ac duce indigens ipse aliis posse se praesse arbitraris: derelictus a deo uniuersa cum sodalibus suis perturbat: & multis magnus quidem uidetur breui autem diuinitus deiectus se ipsum domū patriamq; suam simul euertit. Hæc Plato. Tu autem quod dixisti dixit principium finē & medium rerum a deo contineri illi prophetico cōferas. Ego deus primus. Ego etiā post hæc. Quod uero natura pfectus determinat dixerit illi simile rectitudines sciuit facies eius. Qui autē dicit iustitiam deo adhaerere ulticem eorum qui diuinā negligit legem illi consensaneum iustus dñs & iustitiam dilexit: & mihi uindictam & ego ulciscar dicit dñs. Quod humiliter deo adhaeret: qui ad beatitudinem erigitur illi compar est post dñm deum tuum ambulabis: & deniq; q; a deo derelinquatur: qui arrogātia effertur illi opprimo quadriat. Deus superbis resistit: humilibus autē gratiam praeberet & læticia impiorum casus singularis. Sed hæc quidē de uno deo dicta sufficiant.

De Verbo.

Cap. X.

Vnde de unigenito filio dei: quem uerbum dñm & deum ex deo hebræorum scriptura esse denotat dicendū est. Moyses igitur apertissime domini appellatione bis posuit dicēs. Et pluit dñs a domino ignē & sulphur: ubi bis quatuor uocalium ineffabilem concursus quo ineffabile nomen dei significatur conscripsit. Et dauid quoq; & propheta & rex iudæorum in psalmis scripsit. Dixit dñs domino meo sede a dextris meis. Quomodo. n. a dextris domini dominus sedet nisi duas personas intelligamus? Quam quidem rem alibi apertius dicit. Deum omnipotentē & creatorem omnium esse dextris assidentem patris declarans. Verbo inquit domini celi firmati sunt. Saluatorem quoq; ipsum omnium: qui cū suscipiunt uerbis ostēdit. Misit uerbum eius & sanauit eos: filius etiam eius Salomon uocabulo sapientiæ prouocabulo uerbi usus hæc ex persona ipsius sapientiæ dicit. Ego sapientia cōsiliū atq; cognitionem fabricata sum. Et post pauca dñs possedit me in initio uarum suarū: anteq̃ quicq; faceret a principio ab æterno ordinata sum: & ex antiquo anteq̃ terra fieret: nec dum montes graui mole constiterant. Ante colles ego perturiebar: qñ præparabat caelos adērā: & alibi. Est in illa spiritus intelligentia: sanctus: unicus: multiplex subtilis: mobilis: discretus: incoquinatus: omnem habens uirtutem: oīa prospiciens: per intellectuales omnes spiritus mundos atq; subtiles ingrediens omnibus enī mo-

bilibus mobilior est sapientia: transit autem ingrediturq; per oia propter mūditiā. Vapor. n. uirtutis dei & emanatio gloria omnipotentis sincera: & ideo nihil inquinatum in illa incidit. Fulgor. n. est lucis æternæ: & speculum immaculatum dei maiestatis & imago bonitatis illius attingit aut a fine usq; ad finem fortiter: & disponit oia sua iute. Hæc a priscis iudæorū auctoribus modo sufficiāt. Philonem etiam audias: quis non recte in oibus: dilucidius tñ hæc ita exponentem ut iure quis credere possit nō aliū esse scripturæ sensum quā ecclesia prædicat in libro. n. quem inscripsit quod peiora soleant melioribus insulare his uerbis usus est. Decet oēs qui scientiam querūt ad deum patrem mentem erigere. Si uero nequeunt ad imaginem saltem eius scilicet uerbum sacratissimum. Item in eodem: & si nondum aliquis filius dei appellari dignus est: studeat tñ ad primogenitum eius uerbum angelis oibus antiquis: & quasi principem angelorū in ultionem sequi. Origo. n. & deus & uerbum & imago ad quā homo creatus est & israhel iudæus appellatur. Quare paulo ante profusior ad laudes eorū fui: dicunt oēs nos unius hoīs filios esse. Nam & si nondū digni sumus existimari dei filii: sumus tñ perpetuæ imaginis eius uerbi uidelicet sacratissimi. Dei. n. imago ē uerbum antiquissimum: Percipimus ēt a quodam Moyfi sodaliū dictum esse. Ecce hō cui nomen est oriens: noua inauditaq; appellatio: nec rei conueniens si ex aīa & corpore hoīem dici putabis. Sin uero incorporalem illum qui diuinam habet formam intelleges cōmodissime orientis nec noīe appellatus est. Hunc. n. primum filium pater omnium oriri fecit: quem alibi primogenitum nominauit. Filius quoq; patris uias imitatus: & ad primitiua illius exemplaria respiciens species rerum formauit. Nunc Platonem audiamus: qui huiusmodi uerbis in epimenide usus est. Laudem at non quidem alii anno: alii mense: alii nullo in tempore in quo polum suum transcurrit mundum. Vna efficiens: quem uerbum illius ordinauit: quod rerum oīum est diuinissimum. Et in epistola ad tres sibi amicissimos Hemiam dico: Horastum & Coriscam his uerbis cautissime sacratissimum hoc dogma illis commendauit. Hanc inquit epistolam oēs tres una legetis: uel ad minus duo communiter totiens quoties poteritis. Oportet. n. uos. uti hac lege iureiurando confirmata diligentia eleganti: & studio eiusq; sorore doctrina: ut per deum principem oīum præsentium & futurorum: & per patrem & cām principis & dñm iuretis. Quæ si recte philosophantur clare quantum homini contingere potest cognoscemus. Nonne tibi uidetur Plato hebræorum scripturis insudasse? Vnde nāq; iple quam ab hebræis discere posset patrem & dominum deum appellare ac deum principis & domini patrem noīare. Aut quis unq; apud græcos a diuinissimo uerbo mundum dixit esse ordinatum: Quod si Platoniorum testimonio philosophi sententiam confirmari cupis Plotinum audi quid in eo libro dicat: quem de tribus hypostatibus a quibus oīa principium habent inscripsit: mundum inquit hunc sensibilē si quis admiratur magnitudinem: pulchritudinem & perpetui motus ordinem considerans: & deos qui sunt in eo alios uisibiles: alios inuisibiles: dæmonas etiam: aīalia: plantas: ceteraq; oīa ad primitiuum exemplar mente ascendant: & ibi cuncta intellectualia contempletur: eorumq; oīum æternam mentem atq; sapientiam præsentē: & paulo post subiungit dicens. Quis igitur hunc genuit? Ille simplex scilicet qui ante hunc est: qui causa est ut ille sit & tantus sit qui numerum facit. Non. n. numerus prius est. Ante dualitatem. n. unum est: deinde dualitas est ab uno nata: & progressus aliquantulum addit: quomodo igitur & quid intelligendum est circa illud quod stabile manet. Splendorem scilicet ex illo: ex illo autem manente sicut splendentem lucē ex sole.

ex sole. Ita ex eo semper profluentem: ex manente autem uniuersa etiam quæ sunt ab ipso inq̄ manente progrediuntur: & ab eius uirtute substantia eorum necessario depēdet. Imago igitur primitiui est unde nata est. Sic ignis caliditatem suam & nix frigiditatem non in se solummodo continet: sed extra etiam producit: maxime at̄ quæ odorem emittunt isti rei testantur: quæ donec sunt emittunt quidem circa se: quo qui propinquius sunt perfruuntur: omnia etiam quæ perfecta sunt generat: quare quod semper est & semper perfectum est semper generat: & quod ex eo generatur perpetuum est q̄ uis & minora etiam: quam ipse sit generat. Quid igitur oportet de perfectissimo dicere: aut de maximo post illud: maximum at̄ & secundum post illud intellectus est: intellectus. n. intelligit: & eget illo solummodo. Illud aut̄ hoc non eget: & quod a summo intellectu natum est: intellectus est: Melior autem oibus intellectus est: quoniā oia post ipsum: & post pauca: amat autē omne quod genuit: & maxime qñ sola sunt generans & generatum. Quando aut̄ etiam optimum est illud quod genuit necessario cum illo similes est: ut in eo solummodo quod alius est separetur. Imaginem. n. illi intellectum esse dicimus: & progressus subiicit iccirco etiā Plato terna oia esse circa regē dicit: primū circa prima: deinde circa secunda: & tertio esse tertia: ipsam quoq̄ causam rerum patrem habere dicit causam rerum intellectum appellans. Creatorem enim intellectum esse censet: & ab hoc aīam esse creatam in illo cratere. Cū igitur causa intellectus sit ipsum bonum quod ultra intellectum & ultra substantiam est patrē eius appellat. Multis aut̄ in locis ipsum ens: & intellectum ipsum idēam noīat. Cognouit igitur Plato ex ipso bonum intellectum esse: ex intellectu uero aīam: & sermo nes hos non esse inanes: nec modo: sed a priscis temporibus non ita explanate dictos: posteriores aut̄ sermones expositionis pacto effectos. Testibus uero q̄ hæc opinio prisca sit scriptis ipsius Platonis utemur. Hæc Plotinus. Numenius etiam in libro de bono his uerbis utitur. Qui de primo atq̄ secundo deo quicq̄ intelligere gliscit singula prius ordine distinguere debet: aliter. n. sui studij thesaurum effundit: quod ne patiamur deo huius orationis duce inuocato ut cogitationis nost̄ æ thesaurū eliceat incipiemus. Orandum aut̄ prius est deinde distinguēdum. Deus primus quidem cum in semetipso sit indiuisibilis ac simplex est. Deus autē secundus & tertius unus est: & materię quæ dualitas est inhaerens uiuit eam: quæ disseparetur ab ipsa quæ tota cupit & fluit. Et post pauca. Nec. n. oportet iquit deum primum creare: sed creatis dei patrem esse. Et progressus aliquantulum primum inquit deum regem oīum ab omni opere cessare oportet. Creatorem uero deum oia gubernare dicimus a quo interiora mens mittitur ad oia: quæ ad communicationem illius ordinata sunt. Cum igitur ad nos cōuersus deus respiciat nos tum ipsius radiis sit ut uiuamus: corpora quoq̄ alantur ac uiuant. Cum uero in altitudinem suam deus se ipsum conuertat: tunc corpora quidem extinguuntur: mens uero uiuit uita beatiore. Ista illis psalmistæ similia sunt. Quam magnificata sunt opera tua domine oia in sapiētia fecisti: impleta est terra possessione tua: omnia a te expectant ut des illi escam in tempore dante te. illi colligent: aperiente te manum tuam. oia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem turbabuntur: auferes spiritum eorū: & deficient: & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum: & creabuntur: & renouabis faciem terræ. Quid. n. hæc ab illis differunt: cum philosophus asserat respiciēte deo uiuunt ipsius radiis aīalia: conuerso aut̄ in suam altitudinem extinguuntur: cum rursus saluari doctrina saluator noster prædicet. Ego sum uītis pater meus agricola est: uos palmites. Audi quomodo. Numē-

nus cōsentanea istis scripsit. Quemadmodum inquit agricolæ ratio quædam est ad plantas relata: hoc modo se habet primus deus ad creatorem. Primus. n. cum semen omnis uitare sit res oēs seminat. Creator uero plantat & distribuit: transfertq; ad singulos nos quæ inde iacta sunt. Et aliquantulum progressus ut ostendat quomodo secundus deus a primo est. res quidem humanæ inquit ab eo qui dat ad accipientē transeunt: diuinæ uero a deo dantur & ab eo non absunt: quale quid scientia est: quam qui accipit melior factus est: qui autē dedit nihil amisit. Lucerna ē ab alia lucerna sic accenditur ut prima non extinguatur. Materia. n. alterius ab igne alterius accendit. Sic & scientia non recedit a dante: & tñ in accipientem transiuit: cuius causa humana non est Substantia uero quæ scientiam habet idem est apud deū dantem & apud accipientem. Iccirco Plato quoq; a Prometheo in hoies magno quodam splendore ignis sapientiam uenisse affirmat: & post pauca alia inquit primi dei uita est: alia secūdi primus enim stat: secundus autē mouetur: & primus in intellectualibus. Secundus in intellectualibus & sensibilibus. Nec mireris de his uerbis: Mirabilius. n. illud est quod modo dicam. Nam statum etiam primi motus assero esse innatum: a quo uniuersi ordo statusq; sempiternus & salus in res oēs transfunditur. Idē in sexto. Nam qm̄ non ignorabat Plato creatorem ab hoibus solum cognosci. primum autē intellectum: quē ens ipsum appellat oibus esse ignotū: iccirco his utitur uerbis: quasi magna uoce clamer. Quem putatis intellectum o hoies: non est primus: sed alius ante ipsum est maior atq; diuinior. Et aliquantulum progressus gubernator inquit cum in pelago ferat clauo inhaerens gubernaculo sedēdo dirigit nauem: oculi uero eius & mens in altum ad æthera tendunt: sic uia nauiganti per maria per cælum dirigitur. Non alio modo creator ne materia repellatur: aut defluat harmonice ipsam ligauit: & tanq̄ nauis in ipsa in fide & harmonice dirigit per idæas quasi per clauum gubernans respicitq; non in cælum: sed in deum superiorem: quem speculādo discernendi uim accipit: quem desiderādo motionem recipit. Hæc illis similia sunt: nihil potest filius a se ipso facere nisi uideat patrem facientem. Ita platonici oēs & ante platonicos ipse Plato ab hebræis ea nomina uidentur habuisse: quibus excelluerunt: nam et si non recte intellexerunt: uerbis tñ suis manifesti sunt cuncta ab hebræis accepisse. Vnde Amelius quoq; illustis iter iuniores platonicos quīs Ioannis euangelistæ nomen cælauerit barbarum ipsum qm̄ iudæus fuit appellando uerbis tñ eisdem fere utitur dicens. Hoc profecto erat uerbum: quo ea quæ sunt facta sunt ut Heraclitus ēt diceret: quid ēt ipse barbarus putat in ordine principii atq; dignitate constitutum apud deum esse: & deum esse per quod uniuersa simpliciter esse producta in quo quæ uiuunt uitam habēt: & in corporea ipsum cadere: & carnem indutum hominem ita uideri ut naturæ dignitas non lateat: quare rursus resolutum in deum redire & deum talem esse qualis fuit anteq̄ in corpus carnē & hominē deduceretur. Hæc. n. non occulte sed aperte ac nudo capite ut dicitur a barbari iudæi theologia transposita sunt. Barbarum. n. neminem alium certe hic q̄ Saluatoris nostri euangelistam Ioannem appellauit: qui euāgelium sic incipit. In principio erat uerbum: & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum: Hoc erat in principio apud: deum omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso uita erat: & uita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet: & uerbum caro factum est & habitauit in nobis: & uidimus gloriam eius. Sed alium etiā ab hebræis theologum audias: qui est inquit imago inuisibilis dei: totius creaturæ primogenitus in quo creata sunt omnia: quæ in cælis & quæ in terra sunt: siue uisibilia: siue inuisibi-

lia. Sed quæ de filio dei dicta a Platonis sunt ad hoc usq; procedant. Cum autē scriptura hebræorum cum patre ac filio spiritum numeret: ac beatissimam sanctissimāq; trinitatem unum deū esse significet: quod expressius ecclesia & sentit & prædicat: oportet ut sit audire in quo enigmate Plato ad Dionysium scribens usus est. Dicendum inquit tibi enigmatice censeo ut si epistola excidat qui legant non intelligant: sic enim res se habet omnia circa regem uniuersi sunt: illius gratia cuncta sunt. Ille causa bonorum omnium est. Secundo circa secundam: & tertio in tertiis. Hominis igitur anima discere giscit quænam ista sunt. T additur enim ad comparia eius. Hæc qui Platonem exponunt ad primum deum: & ad secundam causam atq; tertiam: quam mundi animam esse dicunt pertinere arbitrantur. Tertium enim deum mundi animam esse dicunt. Diuina uero scriptura patrem & filium & spiritum sanctum unum rerum omnium principium esse confirmat.

De Bono.

Cap. XI.

Vnc de bono quid scriptura: quid platonici dicant perscrutemur. Scriptura igitur ipsum bonum nihil aliud esse docet q̃ ipsum deum. Bonus. n. iquit dominus oibus sustentibus eum: & confitemini dño quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia eius. Et Saluator. Cur me inquit dicis bonus? Nemo bonus nisi unus deus. Plato autem in Timæo. Dicamus inquit qua de causa uniuersum hoc a creatore productū est: & confestim subiūgit. Bonus erat: bono uero nulla unq̃ inest inuidia: quare omnia q̃maxime similia sibi facere uoluit & in libris de republica. Sol quoq; inquit uisus quidem nō est: causa uero ipsius sic est ut ab eo ipso uideatur. Sic puta me dicere boni emanationem. Genuit. n. simile sibi: quodq; ipsum in intellectualibus est ad intellectum & intellecta: hoc inuisibilibus ad uisum & uisa. Et post pauca. Quod igitur ueritatem rebus cognitis præbet: & cognoscēti cognoscendi uirtutem ideam esse boni credendum est: & rursus. Non enim rebus quæ oculis cernuntur uim qua uideantur solummodo a sole præberi concedes: uerum etiam generationem crementum alimentum: cum sol ipse generatio non sit. Sic igitur etiam rebus cognitis non solum ut cognoscantur sibi a bono inest: uerum etiam esse & substantiā ab illo habent: cum tñ ipsum bonum substantiā non sit: sed oēm substantiā uirtute sua excedat: his uerbis Plato sententiam suam manifestissime aperit: q̃ intellectuales etiā substantiæ a bono id est a deo habent ut sint: & substantiæ sint. Bonum autē ipsum ultra omnem substantiam censet: quare non sunt deo consubstantiales intelligentiæ: & cum esse atq; substantiā a deo acciperint creata profecto sunt. Quæ autem creata sunt nefas erit deos putare. cum etiam natura ipsum bonum nō sint: quod uni soli ue re atq; per se bono attribuitur. Sed Numenū rursus Platonis sensum de bono latius exponentem audiamus. Corporalia inquit a signis & similibus quibusdam comprehendere possumus: Ipsum uero bonum a nullo infuso signo: nec a similitudine sensibili comprehendī ullo modo potest. Quare necesse est quemadmodum si quis in specula sedens paruam nauiculam solam in magno pelago inter nudas acucie uisus uino intuitu perspexerit: sic longe a sensibilibus iumentis quasi specula sedētem solum: ita ut nihil penitus magnum aut paruū perturbet. Sed diuina quædam omnium desolatio sit ipsum bonum profunda tranquillitate ac pace quærere. Inuehitur enim & inhaeret substantiæ quasi nauiculæ. Si quis autem sensibilibus detentus ipsius boni quasi phantasmatis mouetur: ac ideo putet bonum ipsum prospexisse uehementer peccat. Nullum enim phantasma ipsius est. Via igitur atq; ratio intelligendi boni opti-

ma est ut primum sensibilia oia negligentur: deinde ut in disciplinis numeri ipsi inspi-
 ciantur ac inde ad intelligendum ipsum ens eleuari. Hæc in primo libro de bono. In
 quinto uero si est inquit substantia & idæa intellectuale quid: cuius causam intellectu
 esse concessum est: sequitur ut intellectus iste solus sit ipsum bonum. Nam si creator
 deus generationis est: satis est ut ipsum bonum substantiæ principium sit: cui quidem
 bono creator deus proportionalis est cum sit imitator eius: substantiæ autem genera-
 tio proportionalis. Imago eni est eius & imitatio q. si creator generationis bonus est:
 erit substantiæ creator bonum ipsum substantiæ confitum. Cum enim duplex secun-
 dus sit ipse & mundum & idæam eius facit cum sit creator. Quattuor ergo sunt pri-
 mus deus qui est ipsum bonum. Inuitator eius: qui omniū creator est: qui est bonus.
 Essentia uero altera quidem primi: altera uero secundi: cuius imitatione est pulcher
 mundus boni participatione ornatus. Sic Plato bonum primo deo solummodo tri-
 buit. Nam si bonus secundus deus est: a primo tamen bonus est. Separata uero: & in
 diuersis hæc libris posuit. Scorsum enim circulare creatorem appellauit: dixitq. in Ti-
 mæo bonus erat. In libris autem de republica ipsum bonum boni esse idæam censet:
 ut sit creatoris idæa ipsum bonum: qui participatione solius primi bonus esse proba-
 tur. Sicut enim homines dicuntur hominis idæa ut ita dicā impressa & boues bouis:
 sic cum creator sit bonus in participatione primi boni. Primus intellectus idæa eius
 erit: qui est ipsum bonum: quæ cum ita se habeant hunc mundum necesse est imaginē
 non esse alicuius. Intelligentia enim omnes illud in se ipso continet: sicut hic mūdus
 nos. Hæc Plato in Timæo: quorum sensum ab eo libro didymi sumam: quem inscrip-
 sit de placentibus Platoni. Determinata inquit sensibilibus exemplaria idæas appel-
 lat: ex quibus scientiam & diffinitiones fieri censet. Præter enim omnes homines ho-
 minem quædam intelligi: & præter equos omnes equum: ac communiter præter ani-
 malia animal nec generabile nec corruptibile ut quemadmodum ab uno sigillo mul-
 ta signantur: & multe uiriles fiunt inde imagines: sic a singulis sensibilibus idæis mul-
 ta formantur. Est autem idæa perpetua substantia causa: & principium ut singularia
 talia sint qualis ipsa est: & quemadmodum primitiua sensibilibus exemplaria ad hæc
 corpora præcedunt: sic quæ omnia in se ipsa continet pulcherrima atq. perfectissima
 huius mundi exemplar est: ad quam a creatore deo ab uniuersa substantia mundus si-
 millime formatus est. Hæc Didymus ex sententia Platonis: quæ omnia multo altius
 sapientissimus ille Moyses: a quo hæc isti detorserunt breuissime conscripserit: qui ante
 hunc solem: & stellas: & cælum uisibile quod firmamentum appellat: ante aridā hanc
 terram: ante diem & noctem hanc lucem aliam & diem & noctem aliam a deo uero
 creatoreq. omnium facta fuisse ostendit. Propheta quoq. inuisibilem solem ostendēs
 oratione deo accommodata. Timētibz inquit mēs sol iustitiæ oriētur. Ipsam quoq.
 iustitiā non dico qualitatem aliquā: sed qualitatis creatricem hebræorum ille pro-
 pheta significauit: cum de deo dicat. Quis sulcitrauit ab oriente iustitiā uocauit eam
 in facie eius? Verbum quoq. in prioribus creatorem ab hebræis appellatum ostendi-
 mus. De quo quidē uerbo hæc apud eo feruntur. Qui natus est nobis sapientia a deo
 iustitia: & sanctimonia: & redēptio dicitur enim & uita: & sapientia: & ueritas: & oia
 substantialiter. Subsistit enim & sapientia hæc & uerbum hoc ut ab hebræorum scri-
 ptura docemur: quibz Philo iudæus scripturæ interpres: ac expositor alter sentire uideat-
 ur: quem non est alienum audire.

De Iudæis secundum Moysen ex philone. Cap. XII. nullus

si quis

I quis uoluerit inquit significationibus uti uerbis nihil aliud intellectuāle di
 cet esse mundum: q̄ dei iam creantis uerbū. Nihil. n. aliud ciuitas illa intelle
 ctualis est: q̄ creatoris ratio creare iam cogitantis: quod dogma Moyſi non
 meū est. A pte nāq̄ ſcribit ad imaginem dei hoīem eſſe formatum: q̄ ſi pars imago
 imaginis eſt: & uniuerſus iſte mundus ſenſibilis ad exemplar diuinā magnis factus
 eſt: primitiuū ergo ſigillum quod intellectuālem mundum appellamus ipſum exem
 plar eſt. Primitiua idēa idēarū oīum dei uerbum. In principio autē dicit feciſſe deū
 cælum & terram: non ſecundū tempus principiū intelligens ut multi putant. Non ſu
 it n. tempus ante mundum: ſed aut cū ipſo: aut poſt ipſum. Meſura. n. motus tēpus
 eſt: motus autē re mota prior eſſe non pōt: ſed aut poſterior aut ſimul. Quare neceſſe
 eſt tps aut poſt mundum: aut una cum eo factū fuiſſe. Relinquitur ergo principium
 hic numeri eſſe intelligēdum: ut in principio pro primū accipiatur. Et poſt pauca. Pri
 mum igitur cælū fecit incorporale & terram inuiſibile aeris idēam & uacui. Quorū
 alterum tenebras: niger. n. aer ex natura eſt: alterū abyſſum appellauit. Vacuum. n.
 profundiffimū & eſtaſiffimū eſt. Deinde aqua atq; ſpiritus incorporalem ſubſtan
 tiam: & deniq; ſeptimā lucis: quā ē incorporalis & intellectuālis ſolis exēplar & om
 nium ſtellarum fuit. Duo autē ſpiritus ſcilicet & lux digniora uidentur. Alterū. n. dei
 noiauit: quia ſpiritus uiuaciſſimus eſt: uitā autē deus cauſa eſt. Alteram autē ualde bo
 nam eſſe affirmauit. Tanto. n. intellectuālis lux uiſibili hac fulgentior eſt: ut mihi ui
 detur: quāto ſol tenebris dies nocte & intellectus totius aīa dux oculis corporeis. In
 uiſibilis autē & intellectuālis illa lux diuini uerbi eſt imago: quod generationē eius lu
 cis explicuit: quā eſt ſupercæleſtis ſtella ſons ſenſibilium ſtellarū a qua ſol: luna: cate
 rarū ſtellarū pro uirtute ſua fulgorem hauriunt: qui fulgor ſimplex atq; ſincerus: tantū
 denigratur poſtea q̄ immutabilia tranſierit: quā ab intellectuālibus ſenſibilibus diſtāt
 Nihil. n. ſincrum eſt eorū quā ſentiuntur: qm̄ uero luce facta tenebræ abierunt: & ter
 mini utriuſq; ſpaciū fixi ſunt certis ueſpere & mane: ſpaciū tps quod hinc effectum
 fuit diem nūcupauit: & diem non primam ſed unā quā dicta eſt propter intellectuā
 lis mundi ſolitudinem qui unicam habet naturā. Et ſic quidem incorporalis mundus
 abſolutus eſt diuino uerbo conſtitutus: ad cuius exemplar ſenſibilis creabatur: cuius
 primam partem atq; optimā cælum effecit: & firmamentum appellauit quia corpo
 reum eſt. Natura. n. firmum atq; ſolidum corpus eſt propter trinā dimenſione. Nul
 la. n. alia corporis ſolidi atq; firmi notio eſt q̄ trina dimenſio. Iure igitur ita nominauit
 ut ab intellectuāli atq; incorporeo ſenſibile hoc eſt corporeo diſtingueret. Hac Phi
 lo: quibus conſentanea. Clemens quoq; noſter in ſexto dicit. Mundum inquit philoſo
 phia barbara alium intelligibilem: alium ſenſibilem cenſet: alterum primitiuum: alte
 rum boni exemplaris imaginem: & intelligibilem quidem unitati attribuit. Senſibile
 uero ſexadū. Connubium. n. a pythagoreis ſexas dicitur: quia ſecundus numerus eſt.
 In unitate igitur cælū inuiſibile factum eſt: & terra ſancta lux intellectuālis. In princi
 pio. n. fecit deus cælum & terram: & terra erat inuiſibilis. Et ſubiungit & dixit deus fi
 a lux & facta eſt lux. Inſenſibilis autē mundi creatione ſolidum creauit cælū: quod ue
 ro ſolidum eſt ſenſibile ē eſt terram uiſibilem & lucem: quā cernitur. Hac latius di
 ximus: ut oſtendamus idēas aīalium in intelligibili mundo poſitas: a quibus ſenſibi
 lia iſta ſecundum Platonem creatur ab hebræorum ſcriptura eſſe deriuata. Vnde etiā
 didicit Plato incorporeas uirtutes & bonas & contrarias eſſe.

Ab Hebræis didicit Plato contrarias eſſe uirtutes. Cap. XIII

Cribit enim in decimo de legibus si omnia quæ quo uolunt moueantur anima gubernat. Quare cælum et ab anima gubernari non dicimus: Certe inq̃ dicendum est. Vnum ne igitur aut plures: pauciores inq̃ duabus benefactrice scilicet atq; contraria ponendæ non sunt. Et post pauca. Cœlestium iam nobis est multarum bonarū uirtutum cælum esse repletū: contrariis et non uacare. Vnde nobis bellum absq; sine indictum est: in quo agēdo patrociniū nobis opus est. Auxiliatores at nobis dii & dæmones sunt. Nos uero possessio quādā sumus deorum ac dæmonum unde ista plato adinuenisti: ego quidē nescio aliud præter q̃ q̃ mille annis ante tuam ætatem uulgo apud hebræos hoc dogma ferebatur. Scribitur. n. & uenerit angeli dei ut coram deo assisterent: & diabolus uenit in medio ipsorum: Diabolū quidem contrariam uirtutem: angelos autē bonos appellauit: quas & uirtutes bonas & spiritus diuinos: & ministros dei scriptura nōiat: qui facit dicēs angelos suos spiritus: & ministros eius ignis flammā. Bellum et a contrariis nobis inferri scriptura significat dicens nō esse nobis hanc luctationem aduersus carnē & sanguinem sed aduersus principatus potestates: & principes huius mūdi aduersus spiritualia nequitia in cælestibus. Cum at possessionem nos deorum & dæmonum censeat illud Mosaicum traduxisse uidetur quo dicitur quando altissimus gentes partiebatur: disseminauit filios Adam: & constituit terminos gentium secundum numerum angelorum dei.

Quod animi quoq; immortalitatem ab hebræis Plato didicerit. Cap. XIII.
 T de animæ autem immortalitate Moysen esse secutus: qui primus immortalitatem esse docuit: cum eam imaginem esse dei. Immo uero ad imaginem dei esse asseruerit. Et fecit inquit deus hominem ad imaginem dei fecit eū. Et distinguens in corpus & animam hominem subiungit & sufflauit in faciem eius spiraculum uitæ: & factus est homo in animam uiuentem. Principem uero esse hominem atq; regem omnium: quæ in terris sunt ostendit dicens. Et dixit deus faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris & uolatilibus cæli: & bestiis: uniuersaq; terræ. Et creauit deus hominem ad imaginem & similitudinem suam: ad imaginem dei creauit eum. Quomodo autem aliter imago dei: & deo similis erit q̃ secundum intelligendi uim: Sed Platonem quoq; audiamus ut q̃ bonus moysæ scripturæ discipulus fuerit non ignoremus. Scribit enim in alcibiade habemus ne aliud melius atq; diuinius in anima quam illud est quod sapit atq; intelligit: nihil prorsus: hoc ergo illud est quod deo simile est: quod si unusquisq; in seipso cognouerit deum quoq; non ignorabit. In libro uero de anima duo inquit genera rerum ponenda sunt uisibile atq; inuisibile quorum alterum scilicet inuisibile eodem se semper modo habet. Alterum uero nunq̃ se habet eodem modo. Nostri quoq; alterum corpus est alterum anima. Et corpus quidem uisibile anima uero inuisibilis est: & quando corpore utitur ad considerandum aliquid (utitur autem aut uidendo: aut audiendo: aut omnino sentiendo) tunc a corpore ad hæc trahitur quæ nunq̃ eodem modo se habent. Quare fit ut erret: turbetur: ac quasi temulenta deficiat: quando autem per se ipsam aliquid considerat tunc ad immortale sincerum sempiternum eodemq; modo sem se habens se ipsam erigit: & quasi quædam emanatio eius ad illud redit: quando ad seipsam redit: tūc ab errore cessat: & eodem modo semper se habet quia sempiternum attingit: quæ passio animæ prudentia nuncupatur. Valde inquam recte & uere dicis o Socrates: tunc Socrates. Vtri ergo tibi uideretur cognatiū atq; similius esse anima: Ei ne quod eodem modo se habet: an rei mutabili: Primo inquam omnino.

omnino. Cum autem ad seruendum corpus: ad principadum animam natura finxerit. Nonne hac et ratione cum principari diuinum sit: seruire aut caducum atque mortale manifestum est deo animam similem esse? Omnino ita est Cebes inquit. Si ergo ita est o amice Socrates intulit. Nonne ut corpori conuenit mori atque dissolui: sic animae conuenit nunquam mori atque dissolui? Quod cum Cebes concessisset. Si ergo inquit Socrates potest in corpore colligebat: semperque corpore contempto de morte meditabat: quod nihil aliud est quam recte philosophari. Meditatio. n. mortis philosophia est ad simile naturam inuisibilem: diuinam: immortalem: prudentemque profecto uera beatitudine fruif ab omni errore: stulticia: terrore: aliisque hominum malis liberata. Sin uero imunda maculis plena exierit quia corpus dilexit & coluit: ab eo & uoluptatibus eius adeo ablecta ut nihil aliud bonum putaret: quam quod corporeum est: quod uero intelligibile est oderit atque fugerit: sincera in seipsa non est. Hac Plato quae in primo ad Boethum latius exponit Porphyrius dicens firmam certamque rationem eam Plato putauit: quae a similitudine aliquorum uim accipit. Nam si deo immortalis similis anima est: quomodo et ipsa si cur exemplar suum immortalis non erit? Cum. u. duo quaedam aperte opponantur: querit cui oppositorum adhaereat anima qui optimus demonstrationis modis in his rebus inuenitur. Et quis a prima aetate usque ad senectutem multa contra rationem faciamus peccantes: tamen quia uere rationali deo in multis similis anima est rationalis esse ab omnibus creditur. Cum igitur duo aperte opponi concedantur immortalis uidelicet atque diuina natura & terrestris atque corruptibilis. Dubitatur at a nonnullis: cuius partis anima sit: a similitudine putauit Plato ueritatem esse quaerendam. Et quoniam non sensibili & mortali corpori: sed uiuo & immortali deo secundum operationes similis est hinc similitudinem et in substantia quandam habere: ac inde immortalem esse ratiocinatur. Nam ut quae irrationalia sunt statim a diuina substantia cum sint caduca & instabilia longe abesse uidentur sic certe consequens est quae operatione intelligendi conueniunt ea immortalitate quoque substantiae conuenire. Quoniam. n. substantia conueniunt: ideo et operatione conueniunt. Fluunt. n. a substantia operationes: ac quaedam eius sunt emanationes. Nam si si millima deo anima est: quid opus est pluribus uerbis ad demonstrandam immortalitatem eius? Non. n. diuinis operationibus uteretur: nisi et ipsa diuina esset. Nam & si cum in caduco mortali corpore defossa sit: continet tamen & uiuificat illud diuinam suam ostendens substantiam: nec pondus corporis eam omnino deicere potest: quomodo si e corpore liberabitur aura sua species non perfulget? Aut quomodo ipsa immortalis non erit: cuius praesentia corpus non moritur. Et progressus aliquantulum diuina est anima inquit: quoniam indiuisibili similis est: mortalis autem uidetur: quia mortali corpori coniungitur: ita & mortalibus similis est. Homo. n. etiam est qui uentri sicut pecora deditus est: homo autem & in mari a periculis naues gubernando liberat: morbis affert remedia: ueritatem rerum perscrutatur diligenter atque inuenit. Instrumenta uaria fabricatus est: quibus caelestium corporum motus comprehendere potuit: quae diuinae atque immortalis certissima mentis argumenta sunt: quibus multi uoluptatis delinuti illecebres mortales eam putauerunt ex his quae uidentur extrinsecus ratiocinantes. Hac Porphyrius. Horum igitur omnium doctor Moyses fuit: qui a similitudine creatoris: quam anima possidet immortalitatem animae confirmauit. Sed reliqua uideamus. In omnibus enim hebraeorum similis Plato est: quis in multis ut diximus errare ideo forsitan uidetur: quoniam diuina scriptura nemini praeter prophetas ante Saluatoris tempora patuit.

Quod productum esse mundum ab hebraeis Plato accepit. Cap. XV.

Oyle igitur uniuersa a deo creata prædicante. In principio inquit creauit deus calum & terram. Vide quemadmodum non excidit ab hac sententia Plato. Omne inquit quod factum est necessario a causa factum est: fieri. n. nihil potest absq; causa. Vniuersum igitur aut calum: aut mundus: aut quauis alia notet appellacione considerandū utrum erat semper nullum generationis suæ habens principium: an factum est & ab aliquo incepit principio. Visibilis igit & tangibilis est cū corpus sit. Cūcta uero hæc sensibilia sunt. Quæ uero sensibilia sunt opinioni subiaccere & facta esse demonstrauiamus. Quod porro factum est a causa factum esse necesse est. Causam igitur & creatorem uniuersi: qui sit inuenire difficile est: & cum inuenieris in uulgus edere impossibile. Et post pauca. Sic igitur rationem sequentes nefas est dicere aiunt hunc mundum: ac uere mentalem a dei prouidentia non esse factum.

De Luminaribus.

Cap. XVI.

Vrsus cum Moyse solem & lunā & cæteras stellas a deo productas ostendit. Et dixit deus inquit. Fiant luminaria in firmamento calis: & sint in signa & in tempora & fecit deus duo luminaria magna & posuit ea in firmamento calis & stellas. Similiter Plato quoq; dicit a uerbo & mente diuina solem & lunam & alias quinque stellas cognominatas erraticas ad generationem temporis facta esse. Quorum corpora deus fecit: & posuit in circulis. Diligenter igitur considera quod dicit a uerbo: & mente diuina. Illi enim uerbis quoq; ipsis cōsentaneum est quod psalmista dicit. Verbo domini calis firmati sunt: & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Deinde cum Moyse in firmamento positas stellas dixerit eadem uoce Plato usus in circulis posuit inquit. Ad hæc per singula scripta dicit. Et uidit deus quia bonum: & summum reperens & uidit deus omnia & ecce bona ualde. Plato autem si bonus est inquit iste mundus: & creator bonus. Et rursus hic optimus effectum: ille optima causarum.

De Mutatione mundi.

Cap. XVII.

Raterea de consumatione & mutatione mundi aperte & magna uoce scriptura prædicante: quia complicabitur calum sicut liber: & rursus erit calum nouum & terra noua. Audi quomodo Plato etiam hoc dogma comprobauit in Timæo dicens. Constituit calū uisibile atq; tangibile: & propter hæc: & ex istis & talibus: & ex quattuor numero mundi corpus factum est proportionem conueniens a cæteris omnibus indissolubile præter q̄ ab eo qui colligauit. Et post pauca. Tempus igitur cum calo factum est: ut simul facta simul etiam dissoluantur: si quando solutio quadam ipsorum fiet. Et post pauca subiicit: quod ligatum est solubile est: quis si bene aptatum beneq; ligatum soluere uult bonus non sit. Quare inquit deo attributus uerba dii quorum ego creator ac pater sum: quoniam facti estis immortales quidem non eritis nec indissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini nec in mortem deducemini maiore uinculo colligati: & in libro de republica hoc inquit. Vniuersum aliquando quidem ipse deus conuoluit: aliquando autem dimittit cum circulationes conuenientis mensuræ tempus habuerint. Nonnunquam autem casu in contraria circūducitur: cum animal sit: & prouidentiam ab eo qui fecit in principio sumperit. Calum enim corporeum est: quare absque imitatione penitus esse impossibile est. Circulariter autem motum minimam sui motus habet imitationem: nihil autem potest se ipsum semper uoluere præter corpus quod omnium quæ mouentur habet principium: quod

tum: quod nullo modo potest modo sic modo aliter moueri: ex quibus omnibus nō oportet hunc mundum a se ipso uolui semper concedere: nec a deo binas & cōtrarias uolutiones accepisse: nec quidem a duobus diis inter se discedentibus. Sed sicut modo dictum est aliqñ quod a diuina causa ducitur uitam rursus consecutus: immortaliatēq; a creatore super iniunctam. Aliquando at cum dimissus fuerit per seipsum uolui tpe quo dimittitur: qm̄ cum maximus sit ac aequalissimi pōderis minimo nixu mouetur multa annorum milia uoluitur. Omnium igitur quæ mirabiliter accidunt hæc uniuersi circulatio causa est: quæ aliqñ sicuti nunc uoluitur: aliquando in contraria. Maximas igitur tunc mutationes fieri putandum: ac multas corruptiones animarum: interitus hominum: & alia noua atq; inaudita.

Quod Resurrecturos mortuos etiam concedit non aliunde quam ab hebræis Platonē discere potuit.

Cap. XVIII.

Rogressus deinde aliquantulum mortuos reuicturos dicit quod nescio unde iam aliunde quam a iudaica scriptura intellexerit. Ferebatur inquit a priscis illis eos qui in ultima circulatione moriuntur uicinos futuro tempore in prima rursus resurgere: ac ab eiusmodi hoibus multa nobis nunciata esse: q̄ nunc uulgo non recte falsa putantur. Consequens. n. est hos senes ad puerorum rursus naturā conuerti: & mortuos qui iacent in terra rursus tunc esse reuicturos generationem sequentes quæ in contraria reuoluitur: nisi quos deus in aliā conditionem traduxerit. Et progressus dicit tpe oīum exacto: quoniam mutationē fieri oportet cū terrenum genus defecerit omni aīa per generationem in corpus iussu deducta tunc uniuersi gubernator habentis gubernationis dimissis ad altitudinē suam abibit: mundum aut rursus parcat: & innata cupiditas euerteret: quod cū fieri uiderint dii minores partes mundi suæ gubernationi commissas relinquent. Mundus aut reuolutus atq; in cōtrarium latus & magno terramotu concussus inauditam oībus animāribus pestem incutiet. Et tpe aliquo exacto omni turbatione sedata solitū cursum recipiet. Deus. n. ne oīno dissoluatur gubernacula rursus capiet: & omni expulsa turbatione immortalē ipsum & insenscentem efficiet. Et post pauca dicā inquit tibi sermonē fortissimi uiri. Iris noīe: genere Armenii: qui olim in prælio mortuus post decimū diem fere iam corpore corrupto delatus a suis domū cum in rogum ponere decimo die postq̄ decidit reuixit: multaq; ibi se uidisse narrauit: ac inter alia quod aīa egressa e corpore cū multis in locum quarendā demum deuenisset ubi terræ hiatus inter se connexi maximi erāt: & ex opposito duo ad cælū itinera. Iudices aut sedentes uidisse: a quibus qui iusti fuisse iudicabantur in anteriore parte signis alligatis ad dexterā & sursum in cælū ire uidebantur. Iniusti uero ad sinistrā: & deorsum signis ad posteriorem partem eorū alligatis: in quibus scripta erant eorū facinora: quæ cū uidisset accessisse atq; rogasse dicebat ut liceret ei hoibus hæc nunciare: quod cū illis placuisset per oīa illa loca diligētius ductum fuisse. Hæc Platonē. Plutarchus aut in primo de aīa hæc narrat. Enarchus inquit nuper ægrotans tanq̄ iam mortuus a medicis fuit relictus: & breui tpe in se ipsum postea reductus dicebat se mortuū fuisse: & in corpus iterum restitutum: nec me ægrotatione moriturum: repræhensosq; aiebat uehementer a dño suo eos spiritus qui aīam eius duxerunt: ad Nicandā. n. missos: non ad illum fuisse. Nicandas aut corarius erat: & in palæstris non ignobilis: qui eo tempore: quo Enarchus reuixit in maximas incidit febres ac repente mortuus est: hic aut uiuit superstēs est felicitissime nobiscū manens. Hæc ideo posui quia scriptura et hebræorum nonnullos reuixisse uerissime narrat.

De Cælesti terra secundum Platonem.

Cap. XIX.

Erum quoniam in repromissionibus scripturæ solis piis terrā quandam re-
 seruari fertur secundū illud. Mites autē hereditabunt terram: hæc uero cæle-
 stis est quam propheta ex præciosis lapidibus allegorice constare significat
 dicens. Ecce præparo ego tibi carbonem lapideum: & ponā pinacula tibi ex iaspide:
 & fundamenta ex Zaphiro: & circuitū tuum ex lapidibus electis. Considera quomō
 ipse quoq; Plato similia i libro de aia ex persona Socratis scribit. Glauci artificium in-
 quit non posset exponere quæcūq; ibi sunt. Ego autē etiam si possem o Simia uita ta-
 men mihi non sufficit. nihil tñ perhibet formam illius terræ ut mihi quod uidetur bre-
 uiter explicare satis hoc est Simias inquit. Credo igitur Socrates addidit qm̄ est i me-
 dio cælo rotundo. nihil sibi opus esse ne cadat: nec aere: nec ulla re alia. Deinde maxi-
 mam rem quandam esse: nec huic similem: in qua tanq̄ in sterquilinio formicas: aut i
 palude ranas hoīes uideo habitare. Et post pauca ipsam uero terram mundam in cæ-
 lo mundo ubi stellæ sunt positam esse credo. Et progressus si natura inquit humana
 illa posset superiora perspicere cognosceret ibi esse uerū cælum: ueram lucem: & uerā
 terram. hæc. n. terra: & isti lapides: & oīa quæ hic sunt corrupta exesq; sunt: quemad-
 modum ea quæ prope mare sunt a falsedine maris. Et post pauca. Dignam rem audi-
 tu dicerem inquit si fabulam audire uelletis. Nos autem inquit Simias libenter audie-
 mus. Dicitur ergo Socrates inquit talem illam terram esse si quis totam ab alto pro-
 spiceret qualis esset duodecim coloribus exornata sphaera: quorū isti colores quibus
 scriptores abutuntur quasi fæces sunt. Ibi autem uniuersam illam terram a fulgentio-
 ribus & melioribus esse depictam: atq; aliam partem eius cæruleam: aliam auream:
 aliam albam multo albiorem niue: & ex aliis coloribus alias mirabili pulchritudine co-
 loratas: & ultra quam oculus hominis perspexerit. In tanta igitur taliq; terra propor-
 tionabiles arbores nascunt flores & fructus proportionabiliter gerētes mōtes quoq;
 collectq; sunt & lapides in simili proportionē: quorū quasi particulæ isti lapides sunt.
 Sardiū dico iaspis smaragdus: & similes: quibus multo meliores illi sunt. Nihil eni
 boni est quod ibi non sit.

Quod etiam de iudicio futuro hebræos Plato sequitur.

Cap. XX.

Vm etiam scriptura iudiciū postq̄ hinc aberimus aīarum futurus dicitur:
 & per alia multa: & p hoc non minus. Iudiciū inquit sedit: fluuius ignis co-
 ram eo fluebat: mille milia ministrabant ei: & decies centena milia assistebāt
 ei. Audi ēt Platonem de iudicio dicentem. Et fluuii Noe utentem: multasq; priorum
 mansiones: & diuersa impiorū supplicia non aliter fere q̄ hebræorum scripturā narra-
 tes. Scribit. n. in libro de aia sic. Tertius amnis in medio istorū exit & iuxta hostiū
 in latissimum incidit locū igni ardentem. ubi facit paludē mari multo maiorem aqua
 & limo ebullientem: ac inde turbidus atq; limosus terram circumamplexus prope pa-
 ludem Acherusiadem defluit: nec ipi permixtus: sed crebris sub terram uorticibus cir-
 cūuolutus infra tartarū exit. hic est amnis: quem pyriphlegethonta noīant. Et opposi-
 to huius stygæus est quartus amnis: a quo paludem stygē noīe fieri creditur. In hunc
 fluuiū qui incidit grauitur in aqua tortus fertur circūuolutus pyriphlegethonti op-
 positus: tandemq; prope Acherusiadem paludem ex opposito uenit: nec etiam huius
 aqua cuiuspiam miscetur: sed circūlata in tartarū tandem exit in oppositum pyriphle-
 gethonti: hunc poetæ coeyrum appellant: hæc cum ita se habeant: cum defuncti ad
 eū locum deuenerint quo deportantur primum diiudicantur quinam iuste: & qui-
 nam contra

nam contra uixerint: & si qui uidebuntur medio quodāmodo uixisse in uehiculo scan-
dunt sua: & per acherunta in paludem deferuntur ubi graui supplicio depurgantur: &
postea liberati honores consequuntur. secundum benefactorum suorum dignitatem.
Qui autem uidebuntur propter magnitudinem peccatorum curari non posse: in tarta-
rum omnes deiectioni nunquam inde possunt exire. Qui uero curabiles sunt quis maxime pec-
catorum ut puta si contra patrem & matrem ex ira aliquid fecerit: & postea poenitudine
habuerunt uel homicidio: uel alio quodam facinore contaminati hos in tartarum deue-
nire necesse est: & annuo torri temporis spatio eiiciuntur ab unda: homicidam quidem in coey-
tam: patris autem & matris uiolatores in pyri phlegethonta: cumque ad Archerusiadem
fuerint paludem clamantes uocant: alii quos uituperarunt: alii quos occiderunt: cumque
uocant rogant & supplicant ut in paludem suscipiantur. Et si exorauerint exeunt &
liberantur a malis. Sin uero non exorauerint rursus in tartarum feruntur: ac inde iterum in
fluuios: nec prius cessant: quam exorauerint quos. laferunt: haec. n. ultio a iudicibus impo-
nitur. Qui autem sanctitate uiuendi excelsisse uidebuntur: hi sunt qui ab ista terra qua
si a uinculis liberantur: horum qui se philosophia purgarunt sine labore in semper
num uiuunt: & habitaciones pulcherrimas consequuntur: quas nec uerbis exprimere pos-
sibile: nec si possem tempus sufficeret. Horum igitur gratia o Summa cunctis uiribus uir-
tutis cura oportet in hac uita gerere: optimum. n. propositum est: & spes maxima. Haec
Plato. Quod autem dixit non esse possibile uerbis pulchritudine illarum habitationum
exprimere: nonne simile illi nostro est? Non uidit oculus: nec auris audiuit: nec in cor
homo ascendit: quae praeparauit deus amantibus eum. Habitationes autem multas dicit: & nos
multas esse apud patrem mansiones didicimus pyri phlegethonta uero ignem aeternum
esse quod dubitabit. Hebraeorum. n. propheta similiter clamat: quis nuntiabit uobis quia
ignis ardet: quis nuntiabit uobis locum aeternum? Et rursus uermis eorum non morietur: &
ignis non exstinguetur. Plato quoque in tartarus deiectionis ipsos non exituros inde asseruit: &
pios in beatis locis in sempiternum uicturos affirmat: quod uero addit sine labore. Nonne
illi simile est: unde abest dolor & mæror & gemitus? Quod autem dixit non simpliciter: sed
cum in uehiculo cōscenderint sua in acheronta amnem depelli: quam alia uehiculo denotare
per quod corpora: quibus assumptis una cum eis secundum hebraeorum scripturas uita retributio fit.

EVSEBII PAMPHILII LIBER DVODECIMVS

ERVM QVONIAM HOC VOLVMEN SA-

tis iam creuit ad duodecimum librum transgressi quod restant ad
ostendendam Platoniam philosophiam ab hebraeis defluisse
conscribemus: ut multi uideant non nobis solum: uerum etiam
Platoniam praevidentem scripturam hebraeorum.

Quod quære legibus non quære rationem iuuenes debet.
Capitulum Primum.

Enfer igitur sine dubitatione aliqua leges sequen-
das esse hoc modo scribens in primo de legibus.

Si quis recte laconum aut cretensium leges reprehendere possit aliqua quaestio est.
Ego autem iudico optimam esse legem: quae iubet ne quis iuuenem cogitari. Senex autem
si quis dubitauerit principibus aut aequalibus referat nomine iuuenis audiente. Non-
ne igitur multo ante Platonem diuina inter ceteris proponere uirtutibus

Vnde aptid nos quoq; incipientibus ac imperfectionibus quasi secundum aetum infantibus simplicius scripturae leguntur. Credendum. n. oibus est omnia quae in ea feruntur sicuti dei uerba uerissima esse. Illis autem qui ad maiorem iam habitum scripturarum puenerunt altiora petere: ac rationem singulorum quaerere conceditur: hos iudaei quasi scripturarum, expostores secundarios appellare solebant poetae: deinde Plato ait Theognum ex megara, Siciliae restem habemus: qui ait fidelis uirum omni argeto atq; auro in seditione meliorem. Nemo. n. integer atq; fidelis sine omni uirtutis numero in seditionibus esse potest. Quorsum haec: quia legis latorem qui a Ioue missus est ita leges conscribere oportere censemus ut ad maximam semper uirtutum respiciat: quam theognim secuti fidem quae maxime in periculis lucet esse arbitramur: eam non iniuria perfectam iustitiam nosare possumus. Ita Plato non irrationalem fide sed eam quae uirtuti coniuncta est comprobare uidetur: quod Saluator noster breuius apertius ac diuinius posuit. Euge inquit serue bone atq; fidelis: Et rursus quis ergo erit fidelis & prudens paterfamilias: prudentiam. n. & magnanimitatem fidei coniunxit. Præterea Plato aliquantulum progressus. Certe inquit defunctos animae uirtutem quandam habent: qua uel post mortem rebus humanis auxiliantur. Vera. n. hac opinio est: sed nisi prolixis rationibus probari non potest. Credere autem oportet huiusmodi sermonibus: quia a priscis ualde uiris traditi sunt. Credendum ergo est etiam illis qui ita hac se habere legibus confirmant. Sic certe de Hieremia traditum fuisse iudaei contendunt. Et machabæorum liber rettulit uisum ipsum fuisse post mortem orare pro populo.

Quod commode per fabulas adolecentibus maiora tradenda sunt. Cap. II.
 Rimum deinde inquit pueris fabulas tradimus. Fabula uero est ut breuiter dixerim falsum quiddam quis & uerum esse possit. Fabulis autem prius quam gymnasiis pueri exercendi sunt. Haec Plato Iudaei autem re ipsa scripturae historiam simpliciter quali fabulas adolecentulis tradere solent. Cumque non magis aetate quam habitu scripturarum creuerint altiora & latentia dogmata per secundarios docent. Maximum deinde ait Plato in omni opere principium est perfectum in iuvene atq; tenero. Tunc enim praecipue animus formatur: & quicquid dixeris facilius ingressum insidet. Quare non quascumque fabulas: sed probatas ac utiles a matribus atq; nutricibus tenellis puellis infundantur: quasi iam adultos prouectosque retinere non erit inutile. Haec multo ante Platonem iudaei obseruabant. Qui enim sancti spiritus gratia discernere de spiritibus poterant dicta & scripta diligenter examinabant: & quae aliena uidebantur a ueritate sicut pseudo prophetarum libri reprobantur: scriptura quoque ut diximus historiarum parentes & nutrices tenellis pueris infundere solebant ut eis facilius cum uiri essent uterentur.

Quod sincera fide Plato scripturae inhaesisse uideatur. Cap. III.
 Lato autem in Gorgia audi sermonem inquit quem tu fabulosum dices: ego uero uerissimum arbitror. Et post pauca: qui iuste sancteq; uixit eum postquam mortuus fuit in beatorum insulas profectum absque ullo incommodo summa in beatitudine uiuere. Qui uero iniuste atq; impie: eum in atrocissima proficisci supplicia: quae tartarum appellant. Et post pauca. Nudi autem mortui iudicantur: & iudex ipse nudus est: quia defunctus: & animo animi perspicit ab omnibus derelictum cognatis ac carentis: quae hic habebat: ut iustum iudicium sit. Et subiicit. Haec sunt o callidiores quae ipse audiui: & uera esse apprime credo. Ex his autem sermonibus tale quid ipse mecum ratiocinari soleo nihil aliud mors mihi uidetur quam corporis atq; animae dissolutio quae postquam

que postq̃ dissociata fuerint recinet utrūq; habitum suum: quem homine uiuo habuerat. Nam corpus si magnum erat uiuo hoīe & mortuo quoq; magnum: & si pingue pingue quoq; poq̃ anima decesserit aliquo tempore manet: & si cicatrices uulnerū habebat uiuens: aut ossa quādam fracta uel membra trunca eodem modo profecto se habet post mortem antea q̃ omnino corrumpatur. Similiter & in anima postq̃ denudata corpore fuerit: habitus oēs in quibus exercuit passionēs & studia inesse perspicitur. Cum igitur ad iudicem aīa peruenerit ueluti ad Rhadamanthum asiaticum: confestim iudex etiam si regis magni aīa esset in ea perspicit uulnera & cicatrices iniuriarū: quas singulæ operationes animæ impresserūt. Vider tortuosa oīa falsitate atq; superbia: cognoscit nihil ibi esse rectum propter licentiam: deliciās: contumeliās: incontinentiamq; in uiuendo cernit omni turpitudine aīam esse repletam. Quare recte ad carcerem tartari immittit: ubi supplicis torquetur: ut aut ipsi purgati meliores fiant: aut exemplo suo alii moniti formidine cruciatus a peccando detererantur. Purgantur aut quicūq; curabiliter peccarunt doloribus & hic uiui: & apud inferos mortui. Non enī aliter possibile est impressas uitioꝝ detergi maculas. Qui uero maxime iniuriati sunt ac incurabiliter peccarunt: nulla his unq̃ utilitas accidere potest quia incurabiles sunt sed alii exemplo suo iuuantur: ex quibus ego archelaū fore & similes ei tyrannos non dubito. Reges. n. propter peccādi licentiam oēs pene scelestissimi sunt. Testis est Homerus qui reges atq; tyrannos apud inferos in sempiternum cruciari asserit: Tantalū Sisyphum: Tityum: Thersiten: aliosq; consimiles: priuatos autem homines nullus unq̃ scripsit perpetuis tanq̃ incurabiles apud inferos cruciatibus detineri. Quare scelliciores certe sunt priuati principibus: nec tamen prohibet aliquem bonum uirum principem esse: sed cum arduum atq; difficile sit in magnam peccandi licentia se ipsum cōtinere magna laude dignum est o callicules: pauci tamen inueniuntur. Vnus uero de his qui potentiam habuerunt Aristides lysimachi uirtute præclarus fuit: ut ergo diximus atrocissimas uitiorum ferentes in anima cicatrices a iudice in poenas mittuntur. Quam autem ab omni cicatrice peccatorum deteras uidebit animam: nec quæ sit: nec unde fuerit quærēs admiratus ad beatorum insulas misit. Hæc eadem etiam Aëacus baculum habens sicut & Rhadamanthus iudicat. Minos autem aureum sceptrū tenens solus sedet utriusq; iudicium considerans. Ego igitur o callicules has rationes uerissimas esse credens nihil aliud confido: q̃ quomodo mundissimo animo adiuuicem accedā: ac ideo neglectis humanis honoribus conabor recte uiuendo q̃ optimus fieri. Obsecro autem ceteros omnes: & te ipsum ad hūc calcem uirtutis curriculo tendere. Turpissimum enim est tibi ipsi i illo iudicio nullo modo prodesse poteris. Hæc forsā fabulose tibi quasi ab anu quadam dici uidentur ac ideo spernis. Non esset autem mirum hæc a te sperni si diligenter quærentes meliora uerioraq; istis inuenire possemus. Nunc uero cum scitis tres græcorum omnium sapientissimi tu: & Polus: & Gorgias non poteritis tamen uere dicere q; oporteat alia quadā nos uita q̃ ista uiuere: quæ illic etiam plurimum conducit. Omnia enim alia facile redarguuntur. Hic uero sermo firmus atq; stabilis semper manet. Quare cauere magis debes ne lædas: q̃ ut lædaris. Omnes enim studere debent non ut boni uideantur: sed ut & publice & priuatim boni sint: Plato igitur Aëacum: Minos: Rhadamanthum defunctorum iudices constituit. Diuina uero scriptura ipsi deo iudicium attribuit: qui singulis secundum opera sua redditurus meritum est.

Quod non in omnes efferenda sunt ueritatis dogmata.

Cap. III.

m

Aueas Plato inquit ne rudibus hæc hominibus committas. Hi. n. nihil magis quam has utilissimas narrationes derident: quemadmodū econtra ingeniosi ac sapientes nihil magis admirantur. Quare cū eis sapius hæc naratur crebro audiendo uix tandem ut aurum multo labore purgatur. Sic & diuina scriptura res mysticas ad multos efferendas prohibet: apud quā primus Moyses scribit recusasse profecturū. Alium. n. inquit supplico dñe qui hoc onus fere possit mittere uelis. Saul etiam occultasse se dicitur ne regnum susceperet. Hieremias quoq; recusasse fertur: & Plato similiter cōsultat dicens. Propterea o Thrasymache ut modo dicebam nemo sponte ad gubernandam rempublicam accurret.

De Viro iusto secundum Platonem.

Cap. V.

D hæc cum hebræorū propheta cōtumelias oēs atq; pericula subeunda propter uirtutē & ueritatem conclamant consentanea Plato in secundo: de re publica scripsit. Non ut uideatur inquit iustus generosus uir qui iustitiā colit: sed ut sit. Si. n. quia iustus uideat honores quispiam nanciscitur incertū sit utrum pp uirtutē an propter honores iustitiā sequitur. Sed figuramus ut cū neminem unq; laferit iniustus uideatur. Si ergo sic affectus nullo periculo: nullo cruciatu a uirtute remouetur: tunc uere iustus atq; generosus est. Hæc Plato uerbis quæ re ipsa iusti uiri apud iudæos cōprobarūt: qui tanq; iniqui: alii lapidibus: alii gladio: alii alio modo necati sunt. Capræ atq; ouium pellibus induti rebus pene oibus egentes in desertis errantes in montibus & speluncis & terræ cauernis. Apostoli etiā saluatoris nostri maxima pietate & iustitia uiuentes malefici multis uidebantur. Quare spectaculum facti sunt mundo & angelis & hoibus esurientes sitientes nuditate ac uerberibus laborantes: ut ait apostolus. Sed iniuriā ut ipse addit passi benedicebant: persecutiones magno ferebant aior: turpi affecti fama afficientes ad uirtutē exhortabant: & quasi quisquiliæ orbis reputati gaudebant: & usq; ad hæc tpa generosi martyres ubiq; terrarum nō ut uideantur: sed ut sint pii atq; iusti. multo plura maioraq; quam Plato uerbis expressit re ipsa patiuntur: uincti uerberibus: afflicti tormentis: atq; eculeis cruciati. Et demū post multos diuersosq; dolores crudelissimo genere aliquo mortis consumpti. Quibus similem apud gentiles aliquem nunq; inuenies: ut non iniuria de iudæis nostrisq; præclaris uiris: qui pietate ac uera iustitia pfulserunt Plato illa perscripsisse uideatur.

Quod etiam de serpentis fraude Moysen Plato sequitur.

Cap. VI.

Vm Moyses ineffabili quadā ratione in principio creationis mundi paradysum quendā a deo plantatum dixerit hoīemq; ibi a serpente per mulierē decaptum narrauerit: aperte Plato commutatis noibus in symposio allegorice similia posuit. Pro paradiso. n. dei hortos iouis appellauit: pro serpente decaptione que ipsius paupertate insidiantem posuit. Pro uiro aut primo: quem dei consiliū atq; providentia quasi nuperrime natum filiū produxit cōsiliū filium. Porum noie posuit. Cūq; Moyses in ipsa constitutione mundi factum hoc dixerit: cum Venus facta esset id accidisse. Plato narrauit uenerem allegorice propter pulchritudinē mundum appellans. Sed uerba eius hæc sunt. Cū inquit facta esset Venus & alii dii & consiliū filius Porus in conuiuium cōuenerunt: & post cœnam inopia tanq; mendica ad ianuam domus ubi conuiuebant. accessit. Porus aut nectare superatus (nondum. n. uini usus inuentus erat) in hortos Iouis ingressus grauer dormiebat. Inopia uero propter indigentiam ad insidiandum parata ut ab eo liberos susceperet. apud eū accubuit & hoc dolo cupidinem a Poro concepit: his Plato allegorice illa moysæca uoluit significare.

Quomodo

Quomodo Plato quasi ioco ex uiro sumptam mulierem scripsit. Cap. VII.

Raterea Moyse dicente Adā aut non inueniebatur coadiutor similis eius. p
 Immisit ergo deus soporē in Adā. Cūq; obdormissit tulit unam de costis eius: & repleuit carnē pro ea: & edificauit deus costā quam tulerat de Adā in mulierem. Cū non intellexerit Plato quo sensu id dictum est: quia tñ mofayca oīa fuerat admiratus uoluit oīno praterire. Itaq; Aristophani comcedo: qui ēt rebus honestis illudere solebat orationem in Symposio attribuit dicens: oportet primum uos naturā humanam & passiones ipsius p̄discere. Prisca. n. nostra natura alia erat q̄ nunc est. Non. n. duo genera hoīum ut modo: sed tria fuerunt. Ad masculum. n. atq; fœminam tertium ēt aderat utriq; commune: cuius rei nomen solummodo relictum est. Res uero penitus periit. Nam Androgynum tunc re ipsa & noīe ex utriq; mare scilicet atq; fœmina constabat. Istis cum aliquantulum ut Aristophanes solebat illuserit subiungit dicens. Hæc Iupiter dixit: & incidebat homines medios: & Apollini iussit partes incisorum ita coniungere: ut facies ad cæsuras uerteretur.

De Prima hominum uita. Cap. VIII.
 Vm Moyse primam hoīum uitam in paradiso dei nulla re indigētem quasi diuinā asserat: oīaq; sponte a terra producta nudosq; fuisse confirmet: Audi quemadmodū ea ipsa plato græce conscripsit. Deus inquit pascebat eos sicuti nunc hoīes nonnulla animalium genera nulla tūc erat respublica: nec liberorum procreatio. A terra. n. hoīes emergebant: & hæc oīa: quæ modo sunt habentes magna optimorum copia fructuum facillime atq; optime uiuebant: quos nō culta: sed sponte terra edebat: nudi sine aliqua erant molestia: uicissitudines enim temporum summa temperie connectabantur.

Quod etiam colloctionem serpentis & Aeuæ secutus est. Cap. IX.
 Rudentioiem oībus bestiis terra serpentem fuisse: & sermonē eius uicissim cum muliere habitū Moyse scribit: quam rem quō Plato narrauit non est alienū audire. Qui saturni t̄pibus erant inquit tanta uirtute pollebant: ut nō cum hoībus solum: uerū etiam bestiis oratione uti possent. Sed nō ad philosophiā & inter se & cum bestiis hac uirtute utebantur diligenter scrutantes de singulorū natura ad accumulationē prudentiæ. Sed cibo atq; potui tanq̄ eluones continue inhaerentes fabulas secum & cum bestiis tales conferebant quales modo de ipsis narrantur.

Quod ordinem etiam scribendi secutus est. Cap. X.
 Oyses in scribendis legibus antiquitate magna pro exordio usus uitas hominum & diluuiū narrat & uirtutes atq; delicta nobilissimorū uiroīum: qui post diluuiū fuerant diligenter exponit. Nam perutilem hanc historiā legibus futurā iudicauit: hunc scribēdi modum in legibus Plato imitatus est: his primordiis. n. legum antiquitate utitur: & diluuii mentione facta uitam ēt quæ post diluuiū fuerat explicare non reuēit. An inquit igitur prisci sermones uerū nobis uidetur qui nā multis pestibus atq; diluuiis hoīes ita periisse ut paucissimi relictī sint. Valde inq; hoc uerisimile cunctis uidetur. Intelligendum est igitur eos: qui nunc effugerunt montes quosdam fuisse in cacuminibus altissimorum montium habitantes: a quibus postea hoīes multiplicati sunt. Quare necesse fuerat artium disciplinæq; ciuilis imperitos fuisse ac ab omni ambitione habendiq; cupiditate ceterisq; uitiis: quæ in ciuitatibus maxime sunt liberos: his talibusq; latius narratis uitas hominum qui post diluuiū fuerunt exposuit. Deinde ad græcorum antiquitatem descendit: ut ad hebræo-

rum Moyses. Eorum igitur meminit: qui præclara facinora in troia fecerūt disciplinā lacedæmoniorū ciuilem non prætermittit. Perfarum quoque uitas tam eorum qui recte quæ eorum qui perperam uixerant nobilissimorum tetigit: Et post historiam huiusmodi legum positionem aggressus est: adeo etiam in his Moysi doctrinā admiratus ē.

Quod a pietate in deum leges exorsus est ut Moyses. Cap. XI.

Ubi Moyses uniuersas leges suas disciplinamque uiuendi a pietate in deū de pendere uoluerit: ac ideo a creatore omnium initium librorum suorum fecerit: & res humanas a diuinis depēdere docuerit ipsasque diuinas ad deū creatorem omnium rettulerit: operæ precium ē considerare quomodo Plato eū diligentissime sequens cretensium ac lacedæmoniorum leges icusat. Mosaycam uero legem aperte probat sic in primo de legibus dicens. Cretensium leges oibus græcis non maxime conferunt. Ita enim recte posita sunt ut utentes eis cum oia bona inde consequantur felices sint. Dupliciter autem bona dicuntur: alia enim humana sunt: alia diuina: dependent autem a diuinis humana. Diuinis igitur quæ maiora sūt susceptis minora et possidentur. Illis autem spretis utrisque ciuitas priuatur. Minorū uero primū est sanitas deinde pulchritudo: tertio uires ad cursum: & ad alios corporis motus: quarto diuitiæ quæ non cæcæ sunt ut uulgo dicitur si prudentiā sequuntur: quæ quidē prudentia diuinarū rerū prima est: deinde ratione habita moderatio ex his duobus fortitudine adhibita iustitia tertio emergit: quarta & fortitudo: quæ oia natura rebus humanis anteponuntur. Quare oportet ut legislator hunc ordinē sequatur: deinde mandandū ciuibus ut ad hæc respicientes operentur. Humana enim ad diuina. Diuina uero ad principem intellectū referenda sūt. Et post pauca. Oibus istis legislator custodes præficiet eos qui prudentia & uera laude gaudent: ut intellectus hæc oia moderationi atque iustitiæ coniuncta: non autem diuitias aut ambitionē sequat. Quæ oia in legibus Louis & Apollinis pythii: quas Minos & lycurgus composuerunt inesse uidebitis. Patent enim his quatuor officio & exercitatione legū peritiā hñt. Cæteris uero nullo pacto Moyses quoque multo prius a diuina doctrina factō principio: & uiuendi disciplina ad illā relata oibus principes atque custodes dei sacerdotes præfecit. uiros. scilicet iustos prudentiæ ac ueræ laudis amatores.

Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt. Cap. XII.

Onsulo igitur ut ab ineunte pueritia inquit ludendo atque studendo rebus tamē men semper congruenter has res pueri percipiant. Hoc. n. modo in bonos uiros euadent. Si. n. agricolam quendam aut edificatorem probum fore desideramus eum in tenera ætate ludentē pueriles quasdam domos edificare uidebimus aut instrumenta quædam agriculturæ fabricare: quæ quis inuiliā sint: ad imitationē tamen utilium uerorumque instrumentorum non parum conferunt. In omnibus. n. etiam ludendo conari debemus ut puerorum studia & cupiditates eo uertamus: quo ipsos peruenire desideramus. Caput autem doctrinæ infantium alimentum est quod studentium animum ad expectandum illud adducit: quo in uirilī ætate ipsos uti decreuimus: multo breuius hoc Moyses atque dilucidius. Et erunt uerba hæc inquit: quæ ipse tibi hodie præcipio in corde tuo & in anima tua: & propones ea filiis tuis quod ex prisca consuetudine ad hodiernum usque diem diligenter iudæi conseruant. In secundo autem legum disciplinam inquit appello uirtutem: quæ puerorū animos continere potest. Voluptas enim & dolor: amor & odium quæ recte fieri potest antequam ratione moueantur in animos eorum fluunt: ut facilius eum ad ratiocinandū puenerint conuenienter rationi omnia peragant: quorum conuenientia uirtus perfecta est. Assuescant ergo a pu

critia

erit dolore ac uoluptate recte moueri ut a principio usq; ad extremum uitæ oderint. quæ odisse oportet: & amari quæ amanda sunt. Sed multo ante Dauid quæ odio insequenda: & quæ amanda sunt iuuenibus: & prouectis similiter declarauit dicens. Venerite filii audite meretricem dñi docebo uos. Quis est homo qui uult uitā: diligit di es uidere bonos. Prohibe linguā tuam a malo: & labia tua ne loquantur dolum. Diuertere a malo & fac bonum: inquire pacem & sequere eam. Et Salomon audite filii inquit disciplinam patris: legem meam nolite obliuisci: & rursus uiam impiorū non ingrediaris. Innumerabilia huiusmodi facile in scriptura inuenies: quibus adolefcetes atque prouecti simul ad pietatem exhortantur.

Quod diuinarum rerum imagines hæc inferiora Plato putabat. Cap. XIII.

In uinis oraculis Moyſi dictum est: facies oīa secundum figuram q̄ tibi monstrata in monte est. Id apostolus latius exposuit dicens. Vmbræ exemplūq; cælestium legalem cultum fuisse. Apertissime namq; moſayca uniuersa tanq̄ umbræ ac symbola cælestium sunt. Nunc uero audi quæadmodum Plato in sexto de republica hunc locū imitatus est. Deo inquit & mundo uerus philosophus loquens mundus atq; diuinus quantū potest efficitur. Si ergo necesse fuerit q̄ ibi uidet in moribus hoīum & priuatim & publice ponere: ut non mō seipsum ueget: etiam alios per illa confirmet: putasne modestia: iustitia: & oīno uniuersa uirtutis improbum magistrum futurum? Minime inq;. Sed multi uidelicet parum nobis credūt dicentibus: nō aliter posse felicem ciuitatē fieri nisi pictores illi eam depingant: qui diuino exemplari ad pingendum utuntur: immo credent inquit. Sed quid est modus picturæ? Quasi tabula in quā ciuitas & mores hoīum primum quod oīum difficillimum est mundi puriq; faciendi sunt: non. n. prius scribendæ sunt leges q̄ mundam feceris ciuitatem. Deinde formula disciplinæ scribenda depingendaq; est.

Quod adolefcetes cantibus ad uirtutem praparandi sunt. Cap. XIII.

Das etiā canendas putat sic dicens. Ter iam & quater dictū est disciplinam esse puerorū educationem: q̄ ad rectam legalemq; uitā pducatur. Ut igitur pueri aīus legem ita sequatur ut una cū ea gaudeat atq; doleat odas pdiscent: crebroq; canticet: quibus laudes atq; uituperationes earū rerum contineant: quas lex laudat: aut uituperat. Quoniā. n. teneriores anni rōnem uirtutis non suscipiūt: ludo atq; cantu pparantur: Iure igitur apud nos prophetarum oda: a pueris addiscuntur.

Quod poetæ recte dicere cogendi sunt. Cap. XV.

Poetæ inquit Plato cogendi sunt carminibus dicere bonū quidem modestū iustūq; uirum felicē esse atq; beatū: siue magnus: siue paruus sit: & siue diues: siue pauper. Si uero iniustus esset et si ditior esset q̄ Cyniras aut Midas miserimum oīum esse. Dicant igitur poetæ neminē esse uirum appellandum: qui nō oīa quæ uulgo bona dicunt iuste acquirat atq; disponat: quis hæc bona non recte bona dicunt. Sanitas. n. primo: deinde forma: tertio uires: quarto diuitia: numerant. In numerabilia huiusmodi cætera sunt. Nā & acute cernere atq; audire: aliisq; sensibus integre uti oīa uident. Et ad hæc oīa posse facere quæ cupias: & demū immortalitas cum ipsoꝝ oīum possessione. Ego aut assero iustis sanctisq; uiris hæc optima esse: iniustis aut pessima. Sanum. n. esse acute cernere: & omnino facile sentire: ac immortali ter uiuere absq; uirtute pessima sunt. Talia ergo Rhythmo ac numero a poetis composita adolefcetes pdiscent. Ego enim dicere non dubito ea quæ mala uulgo dicunt iniustis bona esse: iustis mala. Quæ uero bona uidentur bona uere bonis sunt: malis

autem mala. Hæc multo ante odis Dauid sancti spiritus gratia cōmonitus cōscripsit docuitq; quis uere beatus est: & quis beato contrarius. Psalterium. n. suum incipiens inquit. Beatus uir qui non abiit in consilio impiorū & cætera. Vnde Plato admonitus poetis dicendū esse ait bonos uiros beatos esse. Diuites aut si mali sint miseros esse qd ipse dauid sic in psalmis edidit. Diuitia si fluūt nolite cor apponere. Cætera quoq; oia quæ hic philosophus dicit ad uerbū fere in sacro psalmoꝝ uolumine scripta inuenies.

Quod Hymni cani non debent nisi prius examinentur.

Cap. XVI.

Dicit deinde Plato dei aut uiri diuini opus esse recte rhythmo atq; carmini
 a bus uti qnare diligenter hac de re leges ponendas esse censet: quibus ad uirtu
 tem uniuersa musica respicere cogatur. Hoc ille uerbis: re aut ipsa iudai co
 gebantur non alios hymnos & odas suscipere q̄ eas quæ a spiritu sancto p̄ prophetas
 essent cōpositæ. Concedo deinde Plato quod uulgo dicitur uoluptate musicā diiudi
 cari. Sed illā esse optimam musicā quæ optimos & doctos uiros delectat ac maxime
 illum qui uirtutē cæteris præstet. Virtute igitur opus esse iudiciis & præsertim forti
 tudine atq; prudentia. Neq; n. theatri plausu aut pp ignorantiam aut propter formi
 dinem duci debent. Apud iudeos et̄ priscis tpibus diuinorum cantuum iudiciū non
 multitudini tradebatur. Sed erant aliqui quīs paucissimi diuino spiritu hæc iudicātes
 quibus solūmodo licebat prophetarum libros consecrare ut ita dicam ac comproba
 re: ea uero quæ aliena a spiritu sancto uiderentur improbare atq; reicere.

Quod non semper uino utendum est.

Cap. XVII.

Arthaginensium inquit legē magis q̄ lacedæmoniorum atq; cretensū laudo
 c ut nunq̄ in castris quisq; uinum gustare gaudeat: sed toto militiæ tpe aquæ
 usum cōprobari. In ciuitate autē seruis nunq̄ uini usus concedendus est: nec
 magistratus tpe quo rempublicā gubernant uino utantur: nec gubernatores: nec iudi
 ces: nec qui deliberaturus in consiliū uocatus est: nec ullo modo in die nisi ualitudinis
 gratia: nec nocte eos tā uiros q̄ feminas: qui liberis dare operam statuerunt: leuiore
 enim hoies uini usi sūt & aia calefacta tanq̄ ferrum ignitū molliores reddunt. Hæc
 multo ante Moyses constituit. Sacerdotes. n. iubet sacrificiū tpe a uino abstinere. Lo
 cutus est. n. inquit dñs ad Aaron dicens: Vinum & sicerā non bibetis tu & filii tui te
 cum: qñ in testimonii tabernaculum ingredimini: aut qñ ad altare acceditis ne moria
 mini & lege hoc in æternū in generationes uestras firmatum sit: uotum et̄ uouēibus
 similiter præcipit dicens. Vir aut mulier qui uotum facit a uino & sicerā mundus erit
 & acetum uini & acetum siceræ nō bibet. Salomon quoq; magistratus & iudices a ui
 no abstinere iubet. Consilio inquit oia facias consilio uinum bibe: potentes qui iracun
 di sunt uinum non bibant: ne si biberint sapientiæ atq; laboris obliuiscātur. Nec igno
 rabat Plato scripta hæc apud barbaros fuisse quo occultius his uerbis denotauit. Sig
 dem inquit dubitant utrum huiusmodi disciplina ciuilis fuit: aut etiā nunc est apud
 aliquos barbaros procul ab oculis nostris: aut futura unq̄ sit parati sumus rationem
 ostendere factam iam fuisse & esse in præsentia: futuramq; esse qñ eadem mûsa in ali
 qua ciuitate præualebit nec nos impossibilia dicere.

Quod nobiscum nobis gerendum est bellum.

Cap. XVIII.

Ectē inquit a nobis dictū est omnes hoies sibi ipsis pugnare neimq; eē qui
 sibi ipsi hostis non sit. Quare scipua optimaq; uictoria esse scipsum uincere
 sicut e contra turpissimū atq; pessimū a se ipso uinci. Et post pauca unus est
 unusquisque nostrum: sed duos secum contrarios ac amentes habet. consiliarios uo
 luptatem

lupratem atq; dolorem quibus opiniones futuroꝝ accedūt: quas cōmuniter spei noīe appellamus: proprie at̄ quæ ante dolorē spes est timor: quæ uero ante uoluptatē cōfidentia noīatur. Ad hæc oīa ratio accedit melior aut peior: quæ cū quid publice cōstitutum sit lex nuncupat. Deinde hæc passiōes inquit in nobis quasi nerui aut funes huc & illuc ad cōtrarias operationes attrahunt. Ratio uero uni sp̄ rationi oportere cōstātē inhærere p̄suadet: quæ quidē ratio aureo quodam fune atq; cōi lege uidelicet ciuitatis inniti solet. Aliæ aut̄ duræ asperæq; tanq̄ ferreæ sunt. Hæc ubiq; ferme diuinæ litteræ prædicant appetitū rationi pugnare docentes rationemq; optimā esse quæ dei lege dicitur uictoriamq; laudatissimā cum huic rationi appetitus subiicitur.

Quod peccatorum anima est causa.

Cap. XIX.

Necesse at̄ legum necesse est inq̄ tam uirtutē quam uitioꝝ: cām esse aīam quod moīayco illi consentaneū est: si aīa peccarit: & si aīa delictum fecerit.

De uero Philosopho.

Cap. XX.

Vm in hebraica scriptura de studio ueroq; philosopho dicat: bonū est uiro si tollat iugum in iuuentute sua: sedebitq; solus ac tacebit: cūq; diuini prophetæ ac sublimi philosophia in montibus atq; spelūcis degerint ad solum deum mentem erigentes. Audias quēadmodum ēt Plato hunc uiuendī modum cōprobauit dicens. Qui præcipui in philosophia sunt ab adoleſcētia ēt ipsā uiam quæ in forum abducit ignorant: nec ubi curia aut cōis alius cōueniendi locus sit sciunt. Leges aut̄ & decreta nec scripta uiderunt nec audierunt sodalitia & magistratus: cœtus & cœnas nec somnio quidē uiderunt. Si bene aut̄ aliquid aut male a uiris uel mulieribus in ciuitate factum est non minus eū fugit q̄ maris harena: quæ oīa ita nescit: ut nec nescire se quidem sciat. Non. n. hæc fugit ut melior uideatur: sed ut sit. Quare si ēt corpore in ciuitate sit: mens tñ omnia hæc cōtemnens super terrā uolauit: ut est apud Pyndarum quō id dicis o Socrates inquit cum Thressa quædam Thalem cælestia respicientem quia cogitatione occupatus in puteum deciderat reprahendisse dicatur q̄dum cælestia quæretet quæ ante pedes sunt non uideret. Hoc inquit scūma in oēs philosophos dici potest. Vere nāq; qui rectē philosophatur non solum ignorat quid uicius faciat: sed pene si homo est aut pecus: non aiaduertit. Quid sit homo & quid p̄cipue hoīem facere conueniat id uero diligentissime quærit: quare o carissime Theodore si qñ huiusmodi philosophus i iudicio uel alio loco publico loqui de rebus istis hominum cogitur risum oībus prabet: & in difficultates qñ inexpertus est quasi in puteum incidit. Proprium. n. sibi est neminem conuitiis petere: & in laudationibus cum non fice sed uere ac ex aīo dicere uideatur: leuis quidam atq; insanus uidetur. Si regē enim laudari aliquem audiuerit agafonem aut bubulcum laudibus efferrī arbitrat̄ quod si mille iugera terræ possidere aliquem audierit: parua hæc dicit: qui uniuersum orbem cogitatione complecti consueuit. Valde aut̄ etiam illos contēnit qui se generosos prædicant: & auos proauos attauosq; suos in medium adducunt: amentiam ipsoꝝ ideo spernit quia uniuersum hoīum genus cognoscere nequeunt. Auos. n. & progenitores innumerabiles singulī habuimus: quorū alii diuites: alii pauperes: alii reges: serui barbari græciq; fuere: ideo ridet quod in quinq; aut uiginti progenitorū genealogia nonnulli gloriuntur. In oībus igitur istis uerus philosophus uulgo deridet. Et modo superbus: modo rex: humanarum ignarus putatur: & paulo post si oībus inq̄ o Socrates ut mihi persuaderes maior pax & pauciora mala essent in hoībus. Nō est possibile o Theodore inquit mala oīno ab hominibus auferri: non. n. apud deos:

sed apud mortales necessario & in hoc loco uersantur: quod breui toto aë conari debemus hinc illo transire. Transitus autem & fuga terrenorum est imitatio dei quantum homini possibile est. Imitatur autem deum iustitia sanctitate prudentia. Sed non est inquit facile persuadere multis ita se ista habere: sed nequitiam fugiendam uirtutemque sequendam putant: non rerum ipsarum gratia: sed ut bonus uidearis. Hæc inquit aniles fabulae sunt: ueritatem autem altius nos exponamus: deus nullo modo iniustus est: sed quoniam maxime iustissimus: nec est ei similis aliquid quod si quis nostrum iustissimus fiat quare dei cognitio sapientia est: & uirtus uera. Ignoratio uero ruditas est & nequitia manifesta: quicunque autem alia dicitur sapientia uidetur quidem sed non est. Nam quæ in rebus civilibus est onerosa: quæ uero in artibus fabrilis. Quicunque igitur iniuriatur sapiens propter astutiam suam dicendus non est. Ignorat. n. quod minime ignorare oportet quantum iniustitia detrimentum afferre soleat non quod ipsi detrimentum putant uulnera uel mortem: quæ patiuntur et qui nihil iniuriuntur: sed quod effugere iniuriaribus impossibile apud scripturam est humana uniuersa hæc sapientia stultitia nominatur. Scriptum est. n. Perdam sapientiam sapientum: & intellectum intelligentium destruiam: ubi sapiens: ubi scriba: ubi conquisitor huius sæculi. Quod autem qui uere ac secundum deum philosophatur nihil prauum sapere debet. Inde discimus quia non ea quæ uidentur: quæ temporaria sunt: sed ea quæ non uidentur: quæ æterna sunt considerare iubemur. Nequitiam autem in terris & in hac mortali uita conuolui propheta ostendit dicens. Quia futurum & ad ultimum & cædes fusa in terram sunt: & sanguinem sanguini commiscunt. Ad deum autem hinc fugiendum esse Moyses ostendit. Post dominum deum tuum ambulabis: & ipsi adhærebis. Imitandum quoque deum esse significat dicens. Sancti sitis quia dominus deus noster sanctus est. De iustitia uero dei Dauid clamat. Iustus dominus iustitiam dilexit. Idem diuitias continendas esse docuit dicens. Diuitiæ si affluant nolite cor apponere: & rursus: nolite timere cum diues factus fuerit homo: & cum multiplicata fuerit domus eius: quoniam cum interierit non sumet cum eo omnia: principatus est hominum non multiplicare moneta cum dicat. Nolite confidere in principibus in filiis hominum quibus non est salus. Exibit spiritus & abiit in terram suam: in illa die perdentur omnes cogitationes eius.

Quod nonnunquam falso ad utilitatem audientium utendum est. Cap. XXI.

On autem inquit Plato alienum a grauitate sua legis lator putabit falso aliquid ac fere inepte ad utilitatem iuuenum dicere: maxime si quod falso dicitur audientes ita trahat ut non ui sed sponte iustitiam uelint suscipere: solidum. n. bonum ueritas: sed non ita facile plerumque persuadet. Innumerabilia huiusmodi uerba sunt in scriptura ut puta quoniam poenitere deum: aut dormire: aut irasci: aut aliis perturbationibus ferri scribitur: quæ quis altius interpretata non procul a ueritate sunt: uerba tamen ipsa uel terendo uel permulcendo non nihil prosunt illis qui altiore uestigare sensum nequeunt.

Quod omne genus hominum ad ueritatem uacandum est. Cap. XXII.

Ecte in superioribus Plato inquit uiros & mulieres: liberos & seruos: iuuenes & senes: sic disciplinam civilem dictum est amplecti oportere: ut ratiocessent uariis modis atque carminibus quæ diximus decantare. Et in quinto de republica. Nihil inquit o Theodore ad gerendam rempublicam pertinet quod ad mulierem: quia mulier non pertinet: aut ad uirum pertinet quia uir. Sed cum una natura utriusque aialis sit: quæ ad uirum natura hæc ad mulierem etiam natura pertinet: est autem in omnibus imbecillior uiro mulier. Vtrum igitur uiris omnia: mulieribus uero nihil concedemus: non recte inquit. Recte inquit dicis: nam mulier alia medica esse potest: alia-

test: alia musica: alia ad utrūq; incepta natura: similiter alia bellicosa: alia non: alia philosophus: & alia non: alia magni animi: & alia pusillanimis: & alia ad custodiendam ciuitatem nata: alia nō: sicuti & uiri: eadem. n. est utriusq; natura prāterq; q; altera imbecillis: & altera robusta est: quare similes natura mulieres ad cohabitādum simulq; rempublicā gerendum iuris dandae sunt. Decet. n. ut natura similes potius q̄ dissimiles cōueniant: hāc re ipsa apud iudaeos factitata cognouimus. Docet. n. eorum historia nonnullas mulieres uirtute atq; prudentia ciuitate ab hostibus liberasse. Doctrina quoq; nostra omne genus hoīum tam uiroꝝum q̄ mulierum liberorū simul & seruoꝝum grācorū aliquēlitter ac barbarorū paruulorum atate ac senum in hoc diuino ueroq; philosophandi genere nostro libenter suscipitur.

Quod etiam de Salomonis parabolis Plato multa accipit. Cap. XXIII.

In parabolis Salomonis memoriā iusti laudibus efferrī: & nomen impioꝝum extingui breuiter atq; cōmode dicit̄. Similiterq; dictū est ne beatum aliquē putes anteq; moriatur. Audi ergo quō hanc ipsā rem latius in septimo de legibus posuit Plato. Quicūq; inquit ciues prāclare laborioseq; aut aīo aut corpore gesserint: legibusq; sp obtemperantes fuerint laudibus post mortē efferrī oportet: uiuos. n. laudare anteq; e uita exierint ac bonorum operum finē imposuerint tutum nō est: hāc non de uiris solum: uerum etiā de mulieribus intelligendum censeo. Diuitias atq; paupertatem ne mihi des in parabolis. Salomon dixit. Plato quoq; in tertio de re publica. Iam diximus inquit quā custodes ac magistratus ciuitatis diligenter pellere sp debent: curareq; ne aditum in ciuitatem habeāt: quā ista inquit sunt. Diuitia inq; & paupertas: altera nāq; delicias ocium & factiones afferunt altera illiberalitatem malignitatem & factionem. Malignitatē uero appello operationē infamem Moyses in legibus patrem atq; matrem scripsit unusquisq; timeat: & alibi dicitur. Honora patrē & matrē ut bene tibi fiat: quā ambo in libro de legibus Plato coniunxit. Unusq; inquit nisi mente capus sit: & timet: & honorat. parentes. Et rursus seniores re & uerbo unusquisq; uereatur: & si ultra. xx. annos excedunt tāq; parentes honoret.

De Seruis. Cap. XXIII.

Vm Moyses hebræum hebræo seruire indecens duxerit: & si acciderit septimo anno liberq; emitti iusserit Plato in libris de republica grācarū grāco seruire prohibet: dicens nec grācum seruum habeas: & ceteris grācis similiter facere consulas. Sic enim ad barbaros grācia uersa facilius a se ipsa abstinebit. Nemo inquit Plato fines atq; terminos terrā moueat: nec domestici: nec ciuis: nec uicini: putauit enim ita illud intelligendum esse nō transgrediari terminos antiquos: quos posuerant patres tui.

Quod aliqua in alienum sensum accipit.

Cap. XXV.

Vicūq; autem inquit fines transgressus uicini arauerit agros damnum restituat: impudentia autem atque illiberalitatis poenas det: duplumque loco supplicii ei deponat cuius agrum arauit. Patris inquit peccata non luant filii: nisi quis mortis supplicium alicui deberet: hoc autem non ad filium aut nepotem solum: sed usq; ad pronepotem procedat: hoc apertissime inde traxit: qui reddit peccata patrum filiis usq; ad tertiam generationem in furto quadruplum reddi iussit Moyses si occiderit aut uendiderit quā furto ablata fuerunt: si autem quodcunque animal sit uiuum apud aliquem reperiatur duplum reddi iubet. Et Plato una inquit lex de furto ponatur: duplum enim reddi par est. Si autem reddere non habet uinculis

teneatur quousq; aut reddat aut aduersario placet. Cum Moyses scripserit nō esse homicidam eum qui furem in fouea latente interfecerit. Congruenter Plato dicit nocte furem interficere licere. Innocens quoq; sit inquit qui spoliantē interfecerit. Si uero inquit brutum aliquod animal hoīem interfecerit: extra urbē interficiatur: nisi in certa mine id factū sit. Moyses uero si cornu iquit taurus uis: aut foeminam pcellerit atq; interfecerit: lapidibus interficiatur: nec carnes eius comedantur. Dñs autem, eius innocens erit: cum prophetica scriptura dicat. Ecce dñs israel filii hoīs pmixti oēs sunt arii: stagno: plumbo: & ferro: in medio camini argentum permixtum sunt. Ideo hæc dicit dñs: quoniam facti estis oēs mixtura una: ideo ego suscipiā uos: sicut suscipitur argentum: & æs & ferrum: & plumbum: & stagnum: in medium camini: ut suffletur in eo ignis & infundatur. Perspice quō Plato totum hunc locum intellexit: & quasi fabulā exposuit. Audiat inquit fabulam. oēs qui in eadem ciuitate uiuimus fratres sumus: sed cū deus nos fingeret aurū cum illis miscuit: qui ad gubernandum apti sunt: argentum aut cum illis qui armis ciuitatē defendunt: nam & isti honore digni sunt: ferrum aut & æs agricolis & aliis opificibus infundit: hæc nonnunq̃ alterum ex altero fiunt. Nascitur. n. ex auro argentum: & ex argēto aurū. Magistratibus igitur deus præcipit ut magnā diligentiam habeant: si quis denegauerit ab auro in argentū: aut ex argēto in peiora nullo mō ignoscant: sed naturā congruentem reddentes honorē in opifices aut agriculas deducant. Quod si a peioribus argentū aut aurum productū sit: honoretur iste: ad conuenientēq; locum argenti aut auri conscendat: hoc maxime oīum seruandum est. Cū. n. ferrum aut æs ad regendū peruenierit: tūc ciuitas destruetur: cum prophetica scriptura ad præfules populi dixerit: O pastores israel: an pastores seipso pascuntur: nonne oues pascunt pastores? Ecce lac deuoratis: pinguem ouem occiditis: uelleribus indumenta conficitis: oues at̃ meas nō pascitis: nec quod perierat q̃siuistis: nec fractū alligastis: nec errantē reduxistis. Plato in primo de republica sic ita interpretatus est. Nunc inquit Thrasy mache illud dicendū pastoris esse pinguis q̃maxime pōt pecudes reddere. Tu aut dicebas non ad ouium utilitatē: sed ad suam istud sibi esse faciendū: quasi aut apes aut ut maioris uendat oues pasceret. Nō esset at̃ hoc modo pastor: sed heluo quiddam aut auarus. Pastor aut ille est cui nil curā aliud est quā ut optime opus suū faciat: opus aut suū pascere est. Quare fateri oportet principis quoq; opus esse non alterius utilitatē considerare quā subditi: cum in scriptura feratur a timore tuo dñe in utero cōcepimus & parturiuimus: & peperimus spiritum filius. Socrates apud Platonē in therico sic imitatus est. Qui mecū inquit uersantur idē patiunt quod parturientes: Doloribus. n. partus ac dubitatione replent: multoq; magis q̃ mulieres parturientes exagitant: quem quidē dolorem partus excitare & sedare ars mea facile pōt. Ezechiel scribit & uidit. Ecce uentus turbinis ueniebat ab aqui lōne: ac paulopost: & in medio eius similitudo quattuor aīalium & aspectus eorū similitudo hoīs in eis & quattuor facies uni. Similitudo at̃ uultus eorū facies hoīs & facies leonis a dextris ipsoꝝ quattuor: & facies uituli a sinistris ipsoꝝ quattuor: & facies aquilæ a dextris ipsoꝝ quattuor: quæ Plato imitatus sic ē. Imaginē inquit animi fingamus talē uidelicet: quales apud p̃sicos naturā q̃dam factā narrat. Chimæræ. f. Scyllæ ac Cerberi: dicunt inquit: hæc finge igit̃ unam q̃dem idēā uariā ferā atq; multicapitā: q̃ domesticarū capita & siluestrium ferarū habeat. Difficile inqt est quod fingere te uolo: sed tñ quia facilius oratione q̃ cæra fingimus: p̃grediamur. Altera ergo idæa leonis fingatur: & postremo hoīs. Cōiungatur deinde sic in unum: ut hoīs imago extrinsecus

go extrinsecus complecti cætera uideatur: ut qui oculis hoc animal cernit: cõsimiliter cum eam solummodo uideat: & interiora lateant. hoïem solummodo esse putet: his ita factis iniustissime faciet: & inutiliter consulat: qui dicet leonem & cæteras feras nutriendas esse. hominem aut̃ fame sic deneruandum: ut facile a feris ducatur: ipsasq; feras non esse ad amorem reducendas: sed incitandas potius: ut inter se pugnantes alia aliam deuoret. Is autem iustissime simul atq; utilissime consulat: qui dicet dandã esse operam diligenter: ut animalis huius compositi ac multicapitis principatum solus teneat homo: & quasi agricola quæ mansuetæ sunt moderate nutriat: immanes autem feras leonis uiribus usus domet.

Quod in .xii. tribus ciuitatem suã iudæorū imitatione Plato diuidit. Cap. XXVI. N duodecim tribus iudæorum genus diuisum nemo ignorat: quem diuisio nis numerum ciuibus suis Plato attribuit dicens in duodecim quam æqualiter fieri potest uniuersa regio partes partiatur: & sorte una tribus unam partem possideat: & duces singularum tribuum eligantur.

Quod situm urbis iudæorum securus est. Cap. XXVII. Risci iudæi metropolim suam diuino consilio longe a mari in montibus cõdiderunt: Plato quoq; quam in legibus condit urbẽ in simili hierosolymorū loco eam constituit: ut uideantur ad urbem hebræorū respiciens uerba composituisse. Ferme nãq; inquit o amice p decem milia passuum a mari aberit hæc ciuitas portumq; habebit quam optimũ: & agros regionemq; fecundissimam: cauebitur autẽ ne alia ciuitas prope nimium sit: Maritimã. n. condere non debemus: ne alienis moribus uariis uilibusq; faciliusq; corrumpatur. Cum aut̃ per decem milia passuum distet a mari: portus oiaq; optime sit: nec utilitate iocunditateq; maris omnino priuatur: nec ita facile moribus alienis repleta nequitiam fouebit.

De Prudentia. Cap. XXVIII. Ndecimo aut̃ de legibus omnium rerum minimarum et curam & gubernationem deo creatori attribuit: impietatisq; crimine illos accusat: qui non agi gubernariq; oia diuinitus putant. Primum. n. inquit deũ iam ambo cõceditis uidere audire scireq; uniuersa: nihilq; ipsum penitus effugere atq; latere posse. Est ne ita inquit: an aliter? Ita prorsus. Quid porro? posse ne deũ oia concedimus: an contra? non est negandum inquit oia deo possibilia esse: optimum aut̃ esse oēs concorditer iam concessimus. Nonne igitur desidia quadam otioq; pernicioso teneri deus uidebitur: si cum possit & sciat: uniuersum gubernare negligit? Rectissime id abs te dicens inquit. Deũ igitur putare debemus quanto melior potentiorq; cæteris est: immo uero potentissimus atq; optimus & sapientissimus: oibus simul providere. Nõ enim fas est aliter oĩno opinari: falsumq; oĩno est nõ habere curam artificem his de rebus quas artificio suo effecit. Et post pauca: nulla inquit mundi pericula dei provide tia effugit: nam cum pars totius gratia non totum partis factum sit: nullus pene totum gubernat nisi parti quoq; provideat. Et post aliqua: nec. n. negligetis recte facies nec si in profundũ terræ deueneris: aut si in cælũ euolaueris sed supplicio congruenti uexaberis: aut hic aut apud inferos quod mihi de illis et dictum putato: quos tu qm̃ magnos de paruis scelere quodã euasisse uidisti amiseris in beatitudinem uenisse dicebas. Hæc nonne similia illis sunt: Quo ibo a spiritu tuo? & ubi a facie tua me abscondam? si ascendero in cælũ tu illic es: si descendero ad infernũ ades: si sumpsero pennas uentorū & habitauero in extremis maris: etenim illic manus tua deducet me.

EVSEBII PAMPHILII LIBER TERTIVSDECIMVS.

Quod Plato gentiliū deos contemnebat.

Capitulum Primum.

ED ABVNDE IAM VT PVTO PLATONI
cam philosophiam quasi hebræorum lingua in græcam esse
translatam demonstratū est: nūc reliqua persequamur. Pri-
mum igitur considera quomō patriam de diis opinionem
tanq̃ falsam redarguebat hoc modo scribēs in Timæo. Sed
de aliisq; dæmonum atq; deorū generatione scribere maius
est opus q̃ humeris nostris ferre possumus: quare his q̃ hæc
crediderunt credere debemus: qui cū a diis orti sint: & parē-
tes suos qui sint optime teneant nullomō falluntur: quare
quis nec necessario nec uerisimiliter dicant: tñ quia rem suam enarrant: æquum est ut
eis fidem adhibeamus legi obtemperantes: quare secundū priscorum instituta genea-
logia deorū terminetur: credanturq; cali & terræ filii Oceanus & Tethys fuisse: ex qui-
bus Phorcus: Saturnus: Ops: & alii q̃plures nati sunt: a Saturno autē & Ope Iupiter
& Iuno. Primum igitur deorū nepotes poetas appellans deridere mihi deos uidetur:
non deos sed hoīes nepotibus eorū natura similes fuisse ostendens: deinde theologos
ip̃os quos deorum nepotes appellauit uehementer carpere uidet: cū inferat: quis
absq; necessaria immo uero uerisimili demonstratione dicant: locari autē uidetur dices
quā ipsi probe progenitores cognouerint suos: & quod impossibile sit deorum filiis
non credere: præter sententiam autē animi sui deos esse appellasse manifeste ostendit:
quā ut legem patriam uidelicet sequeretur: ita dixisse fatetur. Quæ oīa ita esse facili-
us cognosces: si audias quomodo clara uoce theologos gentium omnes his uerbis in
epimenide reprehendat. Theologiam ergo inquit & uniuersi productionē: quoniam
male maiores nostri de his tradiderunt: suscipere melius est: ac ita defendere: ut aduer-
sus impios dicere nil timeamus. Iure autē maiorum theologiā contemnendam esse in
secundo de re publica docet: ubi de poetis & theologis & de gentiliū diis his uerbis
utitur: quæ diligenter quæso animo uoluas. In maioribus inquit minores quoq; uide-
bimus: oportet enim eandem esse naturam: & idem posse maiores atq; minores: non
ne ita tibi uidetur. Videtur inquit: sed nō intelligo quos tu maiores appelles. Eos inq;
quos Hesiodus atq; Homerus cæteriq; poetæ nobis tradiderunt. Omnes nanq; poe-
tæ fabulas componentes falsa hominibus & cecinerunt & canunt. Reiciendi ergo sūt
nō solum quia mentiuntur: uerum etiam maxime quia non bene mentiuntur: sed sūt
quasi pictores dissimilia omnino illis pingentes: atq; cōtraria quæ pingere debuerūt.
Hæc inquit recte accusanda sunt: sed quænam sūt falsa atq; improbe dicta? Primum
inquam maximum & de rebus maximis mendatium non bene mētus ē: qui dixit cæ-
lū ea fecisse: quæ ab Hesiodo narrantur: & q̃ Saturnus ip̃sum ultus fuerit. Nā etiā
si uera essent: tacenda omnino tamen putarent: nec ita facile ad omnes efferenda: sed
maxime certe celandā: q̃ si necessitas quædā dicere cogeret: paucissimis tradenda fu-
isse. Ardua enim sunt nec prædicanda o Adymante in ciuitate nostra. Nec enī inueni-
persuadendum est: ulcisci parentes oportere etiam si iniuriam inferant: nec autem om-
nino credendum est deos inter se ita dissidere: ut alius alii bella & pugnam ciant: nec
enim uera hæc sunt: nec nobis conducibilia: qui si rempublicam cōseruare uolumus:
in testina

in testina bella odia & simulationes turpissimas ducere debemus: nec gigantū aduersus deos pugnas & heroum in cognatos adolescentibus explicandas iudico: sed si aliquomodo possemus nunq̄ cuiu ciuem fuisse inimicū id libenter persuaderemus. Hæc enim maxime adolescentibus: hæc uiris: hæc senioribus p̄dicanda. Quare poeta cogē dēt sunt hæc carminibus edere. Saturni aut̄ uincula: & Vulcani a patre proiectio cū auxiliū pulsata matri afferret: deorūq; pugna quas Homerus cōscripsit nullo modo audiendæ. Nam et̄ poeta q̄o p̄t̄ime atq; utiliter de deo fingere debent. Multum. n. ad uirtutem huiusmodi carmina cōducunt. Quas igitur dicemus utiles ad uirtutem de diis fabulas esse: ut respondeamus si quis interroget?

Quod mendosissime de deo poeta scripserunt. Cap. II.

Non sumus inquit o Adymante in præsentia poetæ: sed urbiū conditores. Conditorē aut̄ urbis oportet formas quasdam regi tenere: in quibus uersari poeta ita debet: ut inde digredi sibi nō liceat. Recte inquit dicis. Sed quænam istæ formæ sunt? Tales certe inquit qualis sit deus heroicis lyricis tragœdiisq; dicendum est: nā cum deus bonus uere sit: nihil ei mali attribuire debent. Bonum autē nullū nocet an non? Ita uidet inquit. Putasne igitur quod innoxii est nocere an non? Nullo modo inquit. Quod autem nō nocet facitne quicq̄ malū? neq; id quidē. Quod porro nihil mali facit: nullius certe mali causa erit. Assentio. Nihil ergo nocebit. Præterea omne bonum utile est an nō? Utile uidelicet. Erit ergo causa felicitatis. Ita prorsus. Sequitur ergo ipsum bonum nō esse causam oīum: sed eorū solummodo quæ probe se habent: malorum uero minime. Id iam negari non potest. Necesse igitur est in quam qm̄ deus bonus est non oīum ut multi putant: sed pauciorum (pauciora. n. bona q̄ mala sunt) causam esse. Malorū uero non deus: sed alia quædam causa est. Hæc mihi uerissime dici uidentur. Non ergo audiendus est Homerus: cum ita impudenter de deo loquatur quod duo apud Iouem dolia sunt: alterum bonis: malis alterum fati plēnū: & cui Iupiter ex utrisq; dederit: is modo felicitē: modo contra se habet: cui aut̄ mala solummodo destinauerit hunc magna sp̄ erumna calamitosaq; pestis insequitur: fœderis aut̄ confusionem si quis per Pallada & Iouem esse cecinerit nō approbabitur: nec contentiones atq; pugnas deorum: nec quod Aeschylus dicit: oc calones diuinitus hoibus dari malorum: qm̄ eos deus perdere uoluerit. Nec nobis calamitas ceteraq; huiusmodi audienda sunt. Sed uel non fuerunt a deo illa facta: uel si a deo facta contendunt dicendum cum qui puniuntur miseri sunt: non deum creatorem sed miseriam suam sibi debita supplicia concitasse: quibus cruciati meliores facti sunt: sed modo hæc prætermittenda. Malorum aut̄ si quis audet causam deum dicere: si quidem uolumus bonis ciuitatem legibus fundare nullo modo. patiemur. Nec enim tas est id dicere nec conducibile nec cōgruens: sed omnino nefandum ac falsum. Probat̄ mihi hæc lex inquam. siq; ista prima formulæ quod nulli omnū liceat malorum: sed bonorum solummodo causam deo attribuire.

Quod deus immutabilis ac uerus est. Cap. III.

D hæc responde quæso: utrū putes ab illa in aliā formā deum mutari ut nos decipiat: an simplicē esse: ac nunq̄ mutationē aliquam suscipere. Non habeo inquit mō quod respondeam. Si quid at̄ a forma sua mutetur: uel a se ipso: uel ab alio mutari necessarium putas: an non? Necessarium certe: quod at̄ summum optimum potentissimūq; est: mutari ab illo non poterit: hæc aut̄ omnia deus est. Nō ergo diuersas ab alio formas accipiet. A se ipso autem mutari qui potest dici? Vtrum

enim ad melius: an ad peius mutabitur? Necessè est inquit si mutatur quod mutatur optimū est ad peius mutari. Videtur igitur tibi o Adymāte sponte se quenq̃ in peius mutare. Minime inquit necesse igitur est cū sit pulcherrimus atq; optimus simplicissimū eum esse: ac in forma sua sp̃ constantissime manere. Mihi ē ita uiderur inquit. Nullus ergo nobis deos quasi peregrinos orbem circūire asserat: nec multa de Protheo ac Thetide mendacia dicat: nec lunonem in Antistidem commutatam ea fecisse contendat quæ multi conscripserunt. Sed hæc omniaq; his similia pellantur a ciuitate. Sed forsā inquit ipsi quidem dii nullo modo mutantur. Nostra uero phantasmata ita mouent: ut mutari nobis uideantur. Quid igitur inq̃ uellet ne unq̃ deus mentiri: aut seducere re uel uerbo falsa nobis phantasmata imprimens? Nescio id quidem inquit. An ignoras inquit quod uere falsum est si ita dicere conuenit id nō deos solū: uerum etiam hoibus odio esse? Quomō id dicis inquit? Non. n. intelligo: putas. n. inq̃ magnū quid me dicere: ego uero dico cum falsum ita in aīo se habeat ut errore intellectus circūuoluatur atq; ignorātia nemo penitus id uellet: & oderunt oēs id falsū. hoc enim est quod paulo ante dicebā uere falsum animi eius qui mentis ignorantia. Falsitas. n. quæ in uerbis est eius falsitatis imago est: qua aīus seducitur: quod quidē falsitatis simulachrū sincera puraq; falsitas non est: atq; ideo non sp̃ odio dignum est: cōducit. n. nonnunq̃ uel aduersus hostes uel ad eos qui amici uidentur qñ mali aliquid iferre conantur. Tunc. n. ad incommodorū euerfionem falsitate uti non incommodū est: prisca ēt quæ certe scire nequimus quæsimiliter fingentes nō nihil inde utilitatis adi pisci conamur. Qua igitur rōne falsitas deo conueniet. Vtq; quia prisca nesciat: an qā hostes uehementer formidet: an quia suorū insidias uelit effugere? Nihil inquit horū de deo dici pōt: mentiri ergo deum nefas est dicere. Vnde simplex maxime & uerus uerbo atq; re est: nec ipse in se ipsum mutat: nec alios aut phantasmatibus: aut uerbis aut signis uigilantes: aut dormiētes decipit. Recte ista oīa dicta sunt inquit. Sic ergo ista secunda formula: ne cui liceat seductore aut mendacem: aut mutabile aliquo mō deum appellare. Quare non est laudandū illud homericum q̃ somniū Agamēnoni missum est: nec Aeschylus audiendus cūingat Thetida dicere Apollinem in nuptiis suis optimos eam filios ac longæ uitæ habituram cecinisse. Et ego Thetis apud eū dicit diuinum Apollinis os falsum posse dicere non sperabam: nunc at uideo ab eo ipso qui mihi secunda de filiis cecinit filiū meum esse interfectū. Hæc ceteraq; huiusmodi pellenda oīno a ciuitate sunt. Quod igit̃ Plato uerbis p̃cipit: id ipsum re in hebræorū scriptura factitatum inuenies: nullā. n. de deo turpem fabulā: nullam de āgelis: nullā de piis uiris inuenies. Cum aut̃ bonorū causam esse deum Plato asserat: nonne a Moyse illud accipit: qui singulis creatis subiungit. Et uidit deus quia bonum: & oīa simul repetens: & uidit deus inq̃ uniuersa quæ fecerat: & ecce ualde bona: nec unq̃ apud hebræos malorū causa deus putatus est. quare propheta ēt ad hoīem qui sua se uoluntate deprauauit his uerbis utitur: factuosam ego te uitam plātaui: quō retroueris es: q̃ si alicubi mala diuinitus improbe dare scribes: poenas: atq; supplicia mali uocabulo intelligere debemus: quas deus cū sit bonus non ad detrimentum eorū qui puniuntur: sed ad utilitatem atq; commodū mittit: sicut medicus ad salutē laborantium cura nō nunq̃ utitur amara dolorisq; plena. Vnde apud Platonem quoq; dictum est: utilitatē consequi eos qui puniuntur: & iudeus quidam dixit. Castigat dominus quem diligit q̃ autem mutari deus non potest: sic a persona eius in scriptura dictū inuenitur. Ego dominus deus uester & non mutor: & apud psalmistam: Omnes sicut uestimentum ueterascent:

ueterascent: & sicut operatorium mutabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipse es: & anni tui non deficient: quod si dei uerbum in forma figuraque hominis uenturum scriptura predictat: quod nos imma uenisse affirmamus: atque ideo mutatione deo attribui nonnulli putent: Sciant quia non ut gentium fabulae de Proteo: Thetide: atque Iunone: nec ut ceteri dii qui errantes sicut peregrini orbem circumeunt: ita uerbum dei hebraeorum scriptura in hominem mutatum esse affirmat uerum quoniam rationale animal homo dei a deo errauit: ut neque deum deique prouidentiam: neque se ipsum cognosceret: sed in naturam bestiarum male agendo incidit. Idcirco deum ut medicum & saluatorem uenturum praedicebat: non quidem a sua natura mutatum. Non enim, seduxit eos qui uiderunt: sed utrumque uerissime conseruauit: uisibilem dico atque inuisibilem naturam uisus enim homo est: & qui dem uerus homo fuit: uerbum est dei uerum: filiusque dei uerus est. Quare non seduxit credentes: neque falsitas ulla in eo inuenta est: qualis etiam Platoni deus esse uidetur. Maxime igitur deus uerbum uerbo atque re simplex est: nec a se ipso mutatus unquam fuit: nec alios aut phantasmate: aut uerbo: aut signo uigilantes: aut dormientes decipit. Sed sicut rationalium medicus animarum salutem uniuerso generi hominum afferentes uere non phantastice hominem assumptum: ac ita nobis omnibus ad ueram pietatem ad ueramque dei cognitionem conuersionem largitus est. Talia igitur nostra sunt: eos uero qui aliter dicunt ab ecclesia tanquam a ciuitate Platonis consilio compellimus.

Quod socrates quia gentilium deos spernebat occisus est. Cap. III.

Eos autem gentium a Socrate quoque contemptos fuisse: & hac de causa electum ab atheniensibus diximus. His enim fere uerbis in euthyphrone Plato utitur: Ipsi enim homines euthyphron inquit Iouem optimum atque iustissimum deorum putant: & tamen fatentur patrem ab eo uinctum fuisse quia filios impie deuorabat: mihi autem irascuntur quia patrem iniuriantem ulciscor. Et si contraria sibi ipsis de diis: & de me dicere inueniuntur: Num inquit Socrates o euthyphro propterea ipse accusatus sum quia aegre fero talia dici de deo: Hac Numenius in libro de arcana Platonis hoc modo exponit: Si accusationem de Atheniensium theologia Plato scripsisset: ostendissetque seditiones parentum atque filiorum: & deuoraciones ultionesque iniquas: & nefanda matrimonia impie diis a theologia eorum attribui dedisset meo qui dem iudicio causam atheniensibus incitassetque ipsos ad eadem suam: atque ita morte Socratis obisset: sed uiuere quidem ille impietate inuolutus nunquam uoluisset: quoniam uero & uiuere & uere ac pie dicere tuto poterat Euthyphronem quidem uirum arrogantia corruptum pro persona non atheniensium solummodo sed omnium quae pie non sentiunt. Ipsum autem Socratem pro persona sua posuit: atque ita ueritatem & securitatem simul consecutus est.

Nulla pacto iurandum sit. Cap. V.

Necritone autem mortem pro ueritate omnino despicienda his uerbis ostendit. Ego uero inquit Crito non modo nunc: sed semper talis fui: ut nulli magis quam rationi credam ei quae mihi optima uideatur: quodrem non possum nunc quoniam isto casu oppressus sum rationes eas quasi falsas continere: quas & prius ut optimas praedicaui: & nunc similes mihi uidentur: & nisi meliores alias dicere habeamus: nec si et maiora quam mors & uincula pecuniarumque ablationes innueret pericula tanquam puer lauis teritus a proposito desista. Sed uideamus an recte prius dicebamus: quod oportet opinionem alias improbare: alias minime. Nam si hoc antequam mors instaret recte dicebat: nunc uero aliter uidetur. Ludus quidem & deliratio disputatio nostra fuit. Sed quo

niam praesens tibi calamitas nulla impendet: non ne sententiam meam probas: quia scilicet alia hominum opiniones amplectenda sunt: alia nequaquam: nec hominum omnium: sed aliorum opiniones eligenda: aliorum vero minime: quid ais? Probe inquit dicitur. Bonas ergo eligendas: pravas autem eiiciendas asseris an non? Assero inquit. Bonae autem non ne sapientum sunt: pravae autem insipientum? Quidni. Vtrum igitur uir bonus laudem ac uituperatione & opinione cuiusvis mouebitur: an eius solummodo qui ea in re praecipuum habeat artificium? Eius solummodo mihi uidetur. Fugienda ergo est uituperatio: & laus expetenda. Nunquid multorum sed eius solummodo qui praecipuam habeat rei cuius laudes desideras doctrinam. Ita faciendum uiuendumque ut ipse monet ceteris omnibus contemptis. Quare ne cetera percurram: de iustis quoque atque iniustis turpibus & honestis non multorum opinionem sequi oportet: sed eius solummodo qui haec recte intelligit: quem uereri atque timere quam ceteros omnes oportere ipse censo quod nisi sequamur: nec iusti uidelicet: nec probi erimus uiri. Quare nec uiuendum nobis est ita corruptis. Non ergo curare debemus quid multi: sed quid dicturus esset: si quis intelligeret: aut ipsa ueritas si ei attribueretur oratio: hoc ubique pro pietatis ueritate ita factitatum a nostris est: ut nullus nostrum uoluntatem aliorum consideret: sed omnes uno animo christum sequamur: nullas pecunias: ablationes: nulla uincula: sed nec mortem quoque ipsam timentes: quales apud hebraeos et priscis temporibus multi fuerunt. Quod fortes uiri etiam post mortem patriam defendunt. Cap. VI.

Neodem nullo pacto iniuriandae esse Plato censet. Afferit ne inquit turpitudinem iniurianti & dedecus iniuria an non? Afferit inquit. Nullo igitur pacto iniuriari oportet. Fateor inquit. Nec ergo et laeso referenda iniuria est ut multi putant quoniam nullo pacto iniuriandum est: & quoniam malefacere nihil aliud est quam iniuriari: non oportet male alicui facere: et si innumerabilia mala perpessus sis. Haec nobis a christo clarius praecipuntur: & propheta multo ante Platonem: Si reddidi retribuentibus mihi mala: decimam ab amicis meis inanis: & rursum. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. Quod autem pro ueritate mori debeamus: quod multi hebraeorum fecerunt christianorum uero ferme innumerabiles. Socratem audi apud Platonem in apologetico dicentem. Si dicetis inquit mihi o iudices: Anyto quidem accusatori tuo. Socrates ualere dicemus. Te autem hoc pacto ac foedere liberamus: ut nunquam amplius ut solebas philosophari audias: & si aliter feceris ut moriaris. Si haec mihi diceretis constanter responderem quod ego diligo quidem uos o uiri athenienses: credo autem deo magis quam uobis. Quare quousque uiuam & possum: nunquam philosophari id est recte uiuere non desinam nec desistam unquam hortari admonereque uos quemadmodum consueui. Hanc Platonis Socratisque sententiam uix a solo Socrate ab hebraeis autem & ante christum multis & post christum innumerabilibus constanter ipsa re approbatam inuenies: hebraeos enim etiam Saluatoris nostri discipulos fuisse non ignoramus. Cap. VII.

Ed uideamus quid de his dicat qui pro defensione patriae magno animo militant mortui sunt. Nonne igitur inquit eos qui militia fortiter pro patria facientes interierunt aurei generis fuisse dicemus. Omnino inquit. Credemus igitur Hesiode postquam aurei generis homines mortui sunt a multis hominibus angustis se mideos factos liberare: mortaliumque omnium esse custodes: ac in posterum quasi deos colemus: eorumque adorabimus monumenta. Similiter etiam omnes qui praclare uixerunt quoquo modo mortui sunt honorabimus. Haec nos quotidie factitamus qui ueram pietatis milites ut dei amicos honorantes ad monimenta quoque illorum accedimus: uocamus.

mus: uotaq; ipsis facimus tanq̃ uiris sanctis: quorum intercessione ad deum non par-
 uari profitemur. Hæc a Platone collegimus: ut ostenderemus hebraica illum philo-
 sophia munitū nostris cōsentanea scripsisse. Plura istis apud eum inueniri ab hebræo
 rum sumpta scriptura non sum nescius: sed oīa colligere longum est. Vex̃ ne soli nos
 ab hebræis tam Platoni quā aliis multo furto esse ablata conspexisse uideamur: alioq;
 quoq; testimonia qui hoc ipsum p̃spexerunt ponenda sunt. Primūq; Aristobulum au-
 dias: qui in libro quē ad regem prolemaū conscripsit his uerbis utitur. Apertissimū
 quidem est leges & disciplinā nostram diligēter fuisse Platonem secutū. Non. n. later
 si quis attentius eum legat perfectā ab eo & quidē diligenter scripturā fuisse. Scimus
 etiā oēs ante Demetrii phalerei ep̃a: immo uero ante Alexandrū & persarū impe-
 rium quinq; Moyſi libros in græcā linguam quis non cōmode traductos fuisse. To-
 ra uero scriptura nostra Demetrii phalerei opa & philadelphi regis cui p̃genitoris ius
 su aptissime translata est. Et post pauca diuinā uocem inquit cum dicat. Et dixit deus
 fiat: & factū est: non syllabis prolātū sermonem: sed operis nutu ipsius constitutionē
 intelligere debemus. Quod mea quidē sententia Pythagoras Socrates atq; Plato se-
 cuti dei uoces audire dicebant: Vniuersi productionē a deo emanasse uidentes: & uir-
 tute illius contineri non dubitantes. Sed Orpheus et in carminibus quæ inscripsit de
 uerbo sacro diuina uirtute oīa gubernari cūctaq; a deo producta hoc modo asserit.

Vos qui uirtutem colitis uos ad mea tantum.
 Dicta aures adhibite: animosq; intendite uestros.
 Contra qui sanctas leges contemnitis: hinc uos
 Effugite: & procul hinc miseri procul ite profani.
 Tu uero qui diuinas specularis: & alta
 Mente capis mûsa uoces ampletere: & illas
 Aspiciens sacris oculis sub pectore serua.
 Hoc iter ingressus solum illum suscipe mundi:
 Ingentem auctorem: solum interituq; carentem:
 Quem nos præsentī qui sit sermone docemus:
 Vnus perfectus deus est qui cūcta creauit:
 Cūcta fouens: atq; ipse ferens super omnia se fer:
 Qui capitur mente tantum: qui mente uidetur:
 Qui nullumq; malum mortalibus inuehit unq;
 Quem præter non est alius: tu cūcta uidero
 Hic ipsum in terris melius quo cernere possis.
 Hic etenim uideo ipsius uestigia: fortem
 Hicq; manum uideo: uerum ipsum cernere quis sit
 Nequaquā ualeo: nam nubibus infidet altis.
 Nemo illum nisi chaldæo de sanguine quidam
 Progenitus uidit: quem calorū aurea sedes
 Sublimisq; tenet: cuius se dextera tendit
 Oceani ad fines: quem de radicibus imis.
 Concussiq; tremunt montes: nec pondere quāuis
 Immenso sint ferre queunt: qui culmina cæli
 Alta colens terris: nunq̃ tamen ille sit absens.
 Ipse est principium: medium quoq; & exitus idem.

Priscorum nos hæc docuerunt omnia uoces:
 Quæ binis tabulis deus olim tradidit illis.
 Aratus etiam sic de deo loquitur.
 Ab Ioue principium sunt Iouis omnia plena
 Quem reticere nefas: Ioue cuncti utuntur: ab ipso
 Nos sumus: ille fauet: uires cunctisq; ministrat.
 Iouem enim hic Aratus supremum deum nominauit.
 Sed non his solum: sed oibus philosophis qui hoc noie digni uisi sunt: ita piade deo
 sententiâ uidetur habenda: nostra lex sola diligentissime sanxit. Ad pietatē. n. ueram so
 la nos adducit: & ueræ uirtutis curam habere cōpellit. Et post aliqua. Oibus ergo p
 ductis inquit ad requiē a laboribus septimum diē nobis concessit. Et paulo post. Pri
 ma uero res naturaliter lux: in qua uniuersa cōspiciuntur dici pōt: quam quidē lucem
 sapientiā quoq; appellare possumus. Tota nēpe lux ex sapientiā est: unde quidā p
 ripatetici fulgorē ipsam appellarunt: qm̄ qui eam sequit per totam uitam nūq̄ cesspi
 tabit. Quod clarius Salomon ille dixit: ante cælū & terram sapientiā genitam esse af
 firmāns. Quod aut scripturā dicit requieuisse deum in septima die: id non quia nihil
 deus postea faciat dictū est ut nonnulli putant: sed qm̄ ordo rerum fixum habuit sta
 tum qui nūq̄ mutatur cessasse deus dicitur. Ideo. n. dicitur in sex diebus illū cælum &
 terram & oīa quæ in eis sunt creasse: & ut tpa & ordo rerū secundum prius & posteri
 us significetur. Eo. n. ordine facta sunt quō postea gubernant & transmutantur: lege
 aut iussit hanc diem nobis esse seruādā in signum rationis septimæ quæ in nobis cō
 stituta est: in qua humanarum diuinarūq; rerum cognitionem consequimur. Hebdo
 madibus aut uniuersum uoluitur cuncta fouens quæ uiuunt & germinant: unde no
 mine quoq; sabbatum appellamus: quod latine quies interpretari potest: hoc ip̄m He
 fiodus quoq; his carminibus probauit.
 Primum prima dies dehinc quarta & septima sacra est. Et rursus.
 Septima lux rursus sacra & præfulgida uenit.
 Homerus etiam sensisse uidetur cum dicat.
 Septima lux aderat cuncta & perfecta fuerunt. Et rursus.
 Septima ubi orta dies Acherontis liquimus undas.
 Hoc. n. significat quod obliuione uitioq; aīæ i septima secundū ueritatem rōne ubi cō
 gnitionē ueritatis adipiscimur oīa prædicta relinquuntur. Linus etiam hæc cecinit.
 Septima cum uenit lux cuncta absoluerē cœpit.
 Omnipotens pater inq; bonis est septima: & ipsa
 Est etiam rerum cunctarum septima origo.
 Septima prima eadem perfecta & septima: septem.
 Vnde etiam cælum stellis errantibus altum.
 Voluitur & circulis totidem circum undiq; fertur.
 Hæc ab Aristobulo nobis sumpta sunt. hunc clamentē quid de hac ipsa re scripserit
 audiamus. Modo inquit a barbara ut ipsi dicerent philosophia multos furatos græ
 cos fuisse ostendamus. Deinde stoici corpus dicunt quia in corpore & spiritu secun
 dum substantiā quasi totius aīam. Hæc aperte in scriptura iuenies. Altiorē. n. sensum
 atq; uerū perspicere nequiuērunt: unde per uniuersa mundi substantiam tāq̄ fouētē
 aīam transire deum asseruerunt. Seducti aut sunt quia de sapientiā dicitur per oīa ip̄m
 transire tenuitate: atq; mundicie suæ: nō. n. intellexerunt de ea sapientiā q̄ prima crea
 tura est

tura est scriptum esse. Hylen quoq; in principiis philosophi stoici scilicet Plato Pythagoras & Aristoteles posuerunt: quā informē & absq; qualitatibus asserunt: quis Platonē in Timæo unū occulte principii censere uideat his uerbis. Quid nobis uideretur de oīum principium: aut principii mō dicendum non est: non alia de cā nisi difficillimū est. Ille ē locus scripturæ terra quoq; erat inuisibilis & informis occasionem eis dedit: ut Hylē deo subiicerent. Vacuum autē epicurus posuit qm̄ illud non recte intellexit: Vanitas uanitatū & oīa uanitas. Aristoteles usq; ad lunarem pilā prouidentiam dei deduxit illo psalmo decēptus: Dñe in cælo misericordia tua & ueritas tua usq; ad nubes. Prophetica. n. dicta atē Saluatoris nostri tpa magna obscuritate tegebant. Supplicia uero apud inferos esse tā poetæ q̄ philosophi a nostris acciperunt. Ad hæc autē sequit̄ necessario immortalitas animi: quod. n. supplicio & cruciatu uexatur oīno uiuit. Plato uero quod hebrei gehennā dicunt ignis: fluuius tartaræ cocytū: acheronta: & Pyriphlegetōta secundū poetas propellat: uiros uero igneos dicit dānatas aīas ad supplicia ipellere: angelos uidelicet quosdā a quibus iniusti puniunt. Ad hæc angelū unicuiq; ad custodia diuinitus datum a scriptura nos didicimus. Et Plato scribere nō dubitauit hoc modō: qm̄ inquit oēs animæ sorte uiuendū modū eligere ordine ad sortem suā progrediunt̄ motæ a dæmone: quē singulæ sortitæ sunt qui ad custodiendā hanc uitā: & ad perficiendā q̄ elegerunt una cū eis mittitur. Hoc ipsū credo Socratem ē significasse cū dæmone quodā sapius atq; sapius gubernari se dixerit. Mundū quoq; factū esse a Moyse didicerūt. Aptissime nāq; Plato uniuersū huius factorē atq; patrē deum appellat quasi ab eo solo ex nō ente formatū. Stoici quoq; huius opinio nis sunt: & quē scriptura diabolū noīat malignam aīam in decimo de legibus Platonē appellauit: aduersus quā pugnam nobis esse cōstitutā ostendit. Cum autē mundū aliū intelligibilem: aliū sensibilem esse Moyses ostendat: & aliū primitiuum atq; exemplar: aliū exemplaris illius simulacrū: quorum alterū. s. intelligibile imitati: alterū. s. sensibile senario accommodat numero: q̄ a pythagoreis quasi fecundus coniūgiū appellatur. Nā in unitate quidē inuisibile cælum terrā sanctam & lucē intelligibile creatam fuisse asserit. In principio. n. inquit fecit cælū & terram. Terra. n. erat inuisibilis. Et dixit deus. Fiat lux. In creatione uero mūdi sensibilis solidū cælum creauit. Solidum porro nihil aliud q̄ sensibile est. Terrā similiter uisibile & lucē uisibile produxit. Hinc Plato Idæas & spēs sensibilibus intelligibilibus mundo collocauit corpus a terra formatū Moyses asseruit: quod terrenū Plato habitaculum appellauit rōnalē uero aīam Adā in faciem affirmat. Vnde philosophi in capite intellectiue aīæ sedem arbitrati sunt. Ad similitudinē atē dei factum hoīem cum audiuerunt sequelā illam intellexerunt: de qua scribit alibi Moyses: post dñm deum nostrū ambulare: & mādāta eius seruare: Sequunt̄ nempe deum oēs qui pie ac sancte ip̄m colūt: hinc stoici philosophi philosophandi finē congruenter naturæ uiuere terminarunt. Plato uero deo p similitudinē inherere: & oē bonum bono amice esse atq; simile: & in Timæo iuxta libri finē oportere inquit ut intellecto intelligens secundū Priscam naturā simile faciat. Cūq; simile factum sit illum sp̄ præ oculis habere finē: qui oībus optimæ uitæ finis a diis ppositus est: hūc q; finē in præsentī & in futuro tpe sequi: fratres quoq; hoīes oēs qm̄ ab uno deo producti sunt. Sed alios quasi ferreos: alios quasi argēteos: alios quasi aureos ait. In theetico autē cum uerā philosophorū uitam describat nonne christianorū uita superiore quadā uirtute concitus descripsit: Pythagoras uero Socrates & Plato cū se uocem dei audire affirmarent constructionē uniuersorū diuinitus factā

atq; gubernatam intelligebant Mosaicā illam uocē exprimentes: & dixit & factū est. Heliōdus uero de creatione Pādorā dicit: qā Vulcano Iupiter iusserit aquā terrā cōmiscere: & uocē atq; mentem hoīs limo immittere. Præterea ignē & lucem allegorice deū appellat scriptura. Stoici uero naturā esse dicunt ignē artificiosum uia in generatione gradientē. Epicharmus autē Pythagoreus unde nisi a scriptura didicit nihil clā deo esse: & ipm natura oīa uidere nihilq; impossibile ipsi eē. Democritus quoq; oīa inquit Iupiter cognouit: oīa ille dare & oīa potest auferre. Rex oīum ipse solus est. Iouē enim plarūq; primā cām solent appellare. Sed Pyndarus multo magis mystice tanq; pithagoreus unū inquit hoīum genus est & ab una matre cūcti. Vnū patrem creatorem summū atq; optimum artificē habemus: qui progressus singulis diuersos secundum merita præbet. Matrē profecto Hylen appellauit: Illud aut Platonis in epistola ad Eraston & Choriscon oīno diuinū: patrem. n. & filiū noiāt: & p eos pie tanq; uni uerū cām iurandū esse asserit: & illud similiter circa regem oīum oīa esse. Secūdo circa secunda. Tertio circa tertia. Quæ oīa aut illi diuinitus reuelata sunt: aut quod reliquum est ab hebrais eorūq; scriptura accipit. Sanctissimā. n. trinitatem illis uerbis significari nō dubito. Tertio. n. spiritū filium secundo patrē primum ordine posito collocamus. Heraclitus uero ephesius unū mundum sempiternū atq; incorruptibilē opinatur. sp fuisse futurūq; affirmans: alterq; corruptibilē & factum diuinitus. Plato rursus in septimo de republica hanc diē nocturnam diem appellat pp huius mundi forte principes. Somnum at & mortem uia aīæ in corpus similiter ut Heraclitus esse confirmat: quāobrem utputo spiritus sanctus ore prophetæ de Salvatore nostro his uerbis p̄dixit. Ego dormiui & soporatus sum: surrexi qm̄ dñs suscepit me. Non. n. resurrectionē solummodo deū excitationēq; a somno: sed descensum et eius in carnē somnū allegorice appellauit. Ego uero de dñico et diē i decimo de re publica his uerbis uaticinātū fuisse Platonem censeo. Cū inquit in prato septē dies singuli affuerunt: tūc surgētes hinc oportet in octauo die ipsos proficisci: & quatrīduo puenire. Pratum. n. octauā sphaeram tanq; amœna sanctorū loca intelligimus. Septem at dies erraticarū sphaeras: & oēm operosam artem ad finē requietis festinātem: uia uero inquit q̄ ultra erraticas stellas est ad supremū cælum ducit ad motū uidelicet & diē octauum: quatrīduo uero puenire ait per quattuor elementa uia fieri significās. Septimam et diem non hebrai solū: sed oēs fere tam philosophi quā poetæ sacrationē esse cognouerunt. Antisthenes quoq; prophetiū illud cui me assimulaſtis dicit dñs cōmutauit: deumq; dixit nulli similē esse. Quare impossibile est inquit ipm agnoscere cuius imaginē nullam habeas. Similia et Xenophon athenienſis his uerbis scribit: qui oīa quatit & oīa quiescere facit magnus potensq; est quod oībus patet: qualis at forma sit nemini patet nisi ipsi soli qui luce sua oīa perlustrat: qs. n. corporeus deum uerq; cælestē atq; immortalem oculis cernere pōt. Et Xenophanes colophonius. Vnus inquit deus iter deos atq; hoīes maximus nec corpore atq; mente mortalibus similis Cleanthes et stoicus interrogans me inquit qualis deus sit? Atende igit̄ bonus ordinatus iustus sanctus seipsum possidens utilis speciosus oportunus seuerus liber sp cōmodus intrepidus sine mœstitia sine dolore tutus gloriosus charitas: quem esse oēs conueniunt miris acer tardus sine quarela sp manens. Deinde idolorū cultum occultius meo quidē iudicio reprobans subiungit. Il liberalis at atq; seruus est qui opinione uulgari dicitur quasi bonū inde quicq; consecuturus. Noli ergo uulgari opinione deū colere: nec maligni luminis figuras honorare. Heraclitus aut uerbi quod est sp inquit sensum hoīes non capiunt:

non capiunt: nec anteq̃ audiant: nec cum primo audierint. Hecataeus uero qui uniuersam historiã collegit cum de Abraam & ægyptiis dicat Sophoclem tragicū in tragœdiis scripsisse affirmat. Unus uerē unus est deus qui cælū latamq; terrā fundauit: q̃ cæruleam ponti undam & uentorū flatus produxit. Mortales aut̃ errore seducti ex aere ac lapidibus auro choreq; simulachra nocentiū deorum constituimus quos sacris solēnitatibusq; pestiferis honorantes falsam pietatē amplectimur. Manifestum aut̃ unū principium regū locrensis Timæus in libro de natura his uerbis p̃dicauit. Vnum inq̃ principium oīum regū est ipsum absq; origine: Nō. n. erit principiū si ab alio factū est: sed illud unde factū est p̃cipium erit. Epicharmus at̃ comicus de diuino uerbo apte sic scribit. Diuinū inquit uerbū est quod artes hoībus suggerit: docetq; facere quod cōducit. Non inuenerunt. n. hoīes artē: sed deus hoībus eam imisit. Verbum at̃ hoīum a diuino uerbo defluxit. Cum aut̃ p̃ Esaiam spiritus sanctus clamet quid opus mihi ē sacrificiorū multitudinē uestrorum dicit dñs: plenus sum holocaustis agnorū pinguedinem & tauroz; sanguinē nolo. Et post Pauca: Lauamini purificateq; uos & eiiciatē iniquitatem ab aīs uestris cæteraq; huius. Menander comicus uide quēadmodum in cœmediā eisdem fere uerbis a sententia usus est. Si quis o Pampphile tauroz; in sacrificiū oblata multitudinē aut̃ deoz; aliorūq; huiuscemodi propitiū se habiturum deū arbitrat̃: Penitus errat mentis leuitate seductus. Sed oportet iustitiā seruare. nō adulterio: neq; uirginū uti corruptione: nec acus quidē tenuē filium si alienū est concupiscere. Deus. n. prope est & oīa uidet quod illi simile est deus appropinquans ego sum. & non deus de longe. Facietne aliquid hō in oculis & ego non uidebo ipsum? Deiphylus et̃ comicus non aliunde q̃ a scriptura in cœmediā transtulit ea quæ de iudicio dicit. Tu putas inquit mortuos qui delitiose uixerunt dei iudiciū effugisse. Sed est iustitiæ oculus qui oīa perspicit. Duo. n. itinera mortuis proposita esse putamus: alterz; iustorum: alterz; impiorū. Caue igitur ne erres. Nā & apud inferos iudiciū est quod deus dñator oīum exercebit: cuius nomen terribile quod ego dicere nequeo. Si quis autē mortalium male agens putat dei oculū effugere: is impia ducit opinione. Caueat qui putatis deū non esse: est. n. inq̃. Si quis aut̃ perperam agit t̃ps lucratur: nā postea dabit penas. In orphicis quoquo scriptū inuenitur: cum oēs deos occultauerit ad latissimam rursus restituet lucē. Quare si iuste sancteq; uiuimus & hic beati & postq̃ hic recesserimus beatiores futuri sumus: quā beatitudinem non determinato quodā t̃pis spacio habebimus: sed in æternū requiescere poterimus una cum cæteris habitātes immortalibus. Idē Orpheus cū inuisibilem deū affirmauerit: unī solūmodo cognitionē sui donasse de genere chaldæoz; asserit: Abraā ut ego puto aut aliquem ex suis significans his fere uerbis. Nullus inquit deū nouit nisi quidā unigenitus a genere chaldæorum defluxus. Deinde cōmutatis uerbis illud expressit. Cælū mihi est sedes. terra uero scabellū pedum meoz;. Deus inquit in cælo aurea in sede firmus sedere cognoscit. Terra uero sub pedibus eius est. Manum at̃ eius dexterā ad fines oceani ostēdit. Montium radices tremiscunt a uiribus eius resistere non possunt. Cælestis igit̃ ipse est & in terram oēm puenit. Ipse initium oīum mediū atq; finis. Hæc ab illis prophetis effluerunt: qui se aperit cælū tremor uniuersa cōprehender: & abs te montes liquefient si cut a facie ignis liquit̃ cæra. Et quis meritis ē cælū palmo? Quid oportet singula singulis conferendo longiorē esse? Oīa quæ apud græcos uel apud barbaros siue poetas siue philosophos rectius dicta sunt: aptissime a iudæoz; scriptura deriuata uidentur. Hæc Clamens: Nos at̃ Platonē maxime admirantes neq; id ab re diligentissime nāq;

scripturam sequi uidetur: philosophiam tñ eius reiciemus qm̃ purissimum scriptura
aus: non oīno immaculatū seruauit. Sola. n. diuina eloquia sancta puraq; sunt longe
ab omni mendatio remota argentū purgatum & probatū terrā. Platonis aut̃ catero
rumq; oīum dicta simul ac scripta qm̃ humanis cogitationibus atq; coniectura ad cō
siderandam naturā rerū acceperunt: non nihil falsitatis pmixtum possident.

Quod inconstanter de deo Plato locutus est.

Cap. VIII.

Am si quis uoluerit amore atq; odio depositis exquisita rōne ueritatem ipsi
n cere mirabile illum philosophū simulachris quæ manibus hoīum facta iui
ri similitudinē fuerant dei appellationē turpiter attribuisse cōperiet. Ita post
sublimem illā theologiā quā patrem & creatoreū uniuersi unum deū esse conscripsit
a calo in profundū idolatriæ delapsus populi atheniensis opinionibus ferebat. Nec
ueritus est Socratē in piram ad soluēda dē uota descendente laudare: gallum etiā
Aesculapio sacrificari probe iussu a Socrate fateri uidetur: & delphicū dæmona pa
ternū graciæ interpretem appellat & diuinis libenter laudibus prosequit̃. Audi. n. eū
q̃ turpiter uulgarem de diis opinionē confirmat dicens. Alioꝝ aut̃ dæmonum genera
tionem cognoscere ac dicere maius quoddā opus est q̃ nos ferre possumus. Sed cre
dendū est his qui iādiu dixerunt qui deoꝝ nepotes sunt: & ut aut̃ clare progenitores
suos nouerunt. Non. n. possibile est deoꝝ filiis incredulos esse. Nā etsi nullam necessa
riam aut uerisimile afferant demonstrationem: tñ quia sua se narrare affirmant leges
patrias seq̃ntes credamus propter hęc & cetera huiusmodi is philosophus nobis qm̃
secum ipse dissidet relinquendus est. Nam qui poetas poetarūq; fabulas in libris de le
gibus contēnit: quiq; mentitum illum ait qui primus fingere ausus fuit ea cælum fecit
se quæ ab Hesiodo scribuntur ceteraq; huius: quomodo nunc deos & deorum nepo
tes Saturnum Iouem Iunonem & ceteros appellat?

Quod non recte Plato de dæmonibus sensit.

Cap. IX.

D hæc cum mediā rationaliū naturā non absq; ortis sed genitam scriptura
a prædicit: ex qua p lapsum genus dæmonū esse cōfirmet: atq; ideo nullo mō
angeloz aut dæmonum aliquē deum appellet: qm̃ nec natura immutabiles
sunt: nec a se ipsis: sed a prima cā tam esse q̃ bone esse immortalitatēq; cōsequant̃. Pla
to incorporeas quidē has intellectuales substantias & rōnales similiter asserit. Sed pri
mum non recte non genitas tā ipsas q̃ oēm aīam opinatur: deinde quasi natura deflu
xisse a prima cā: & ita constitutas esse contendit. Non. n. oīno a nō ente simpliciter fa
ctas arbitrat̃. Quare plurimoz deorum genus quasi defluxus quosdā ac emanatōes
primæ causæ & secundæ ut ipse dicit nobis proponit hos natura bonos esse: nec posse
a propria uirtute labi: ac propterea deos esse affirmat. Genus at̃ dæmonū aliud quod
dam facit quod oīs nequitia ac in peiora mutationis capax esse dicit. Hoꝝ alios bo
nos alios prauos & esse & appellari: hæc a scriptura iudoz. i. a ueritate ipsa alienissi
ma sunt. Sed unde sibi hoc genus dæmonū constitutum est? Nemo. n. mentis cōpos
a corporali materia q̃ irrationalis est rōnalem naturā dæmonū unq̃ constituet. Quod
si ēt ipsi emanationes quædā superioris naturæ sunt: unde igitur nequitia in his poste
rioribus: q̃ a primis emanarunt nata est? Quomodo aut̃ amaritudo a dulcediōe pcel
sit? Nam si prauī dæmones oēs tenebras & oēm amaritudinē malignitate superarūt:
quō ex defluxu melioris naturæ ortum habuerunt? Ex qua si emanassent non mutari
profecto ad peiora potuissent. Si uero mutati sunt non emanarunt certe ab impassibi
li natura. Quod si neq; a supiore natura defluxu quodā emanasse ipsos rōne confiteri
cogimur:

cogimur: nec a corpore materia productos sequitur non genitos esse: & sic ad corporis naturam non genitā tertiam quandā naturam absq; ortu cum deo uniuersi collocare uidetur. Ita non erit sibi deus creator ac pater oīum. Sed de his factū dictum est.

Quod non recte in omnibus Plato sensit. Cap. X.

Vnde de anima quid sentiat uideamus. Iam igitur cū immortalem hebreis si milititer scripserit: ac ad dei similitudinē formatā putauerit: substantiā eius tñ ex indiuisibili constare contendit. Dicit. n. in Timæo generatione atq; uirtute priorem corpore quasi dominā animā esse productā hoc modo. Ex indiuisibili substantia inquit quæ semper eodē modo se habet & diuisibili tertiam quandam substantiam inter hæc extrema constituit: & quod multo peius est diuinā illā incorpoream rationalem deoq; similem aīam ad alinos lupos formicas apes ceterasq; bestias descendere asserit: & huic opinioī absq; demōstratōe aliq; ceteros adherere hortat. Vsq; adeo inquit in libro de anima errant: quousq; cupiditate corporis rursus corpori copulentur. Talibus autem copulatur quales mores prius in hac uita comprobarunt. Nā quæ uentri atq; turpitudini dedita fuerant asinorum & similitum bestiarum corpora ingrediuntur: quæ rapaces atq; tyrannicæ luporum atq; accipitrum corpora ingrediuntur: quæ populares fuerant & uulgarem modestiam atq; iustitiam cōsuetudine communi non philosophia & mente approbarunt uel fornicarum uel etiam hominū rursus accipiunt corpora. Et in phædro ad idem inquit. Vnde singulæ animæ uenerūt: ad decem usq; annorum milia non reuertuntur. Non. n. allatæ pennatæq; fiunt ante hoc tempus nisi sedulo philosophatæ fuerint: aut cum philosophia puerorum indulserint amoribus. Istæ autem ter deinceps si hanc uitam elegerint post mille annos circūuoluntur: & sic allatæ atq; pennatæ in tribus annorum milibus tandem perueniūt: aliæ uero postq; hanc uitam exierint aut sub terra dānatæ puniūtur: aut in cæli aliquem locum leuata congruenter huic uitæ conuertantur: & post mille annos ad quamcūq; uitam elegerint utrāq; reuertuntur. Descendūt enim etiam in bestiarum corpora: & ex iis alia periodo rursus corpora hominum ingrediuntur. In libris autem de republica ab Orpheī dicitur anima cygni uitam muliebris odio generis quoniam a fœminis occisus nolebat fœmineum rursus uterum intrare electam fuisse. Sed cygnus ait humanam uitam elegit. Hæc ceteraq; huiusmodi scribens non hebræos: sed ægyptios i hoc fuit secutus: quod certe non fecisset si ueritatis esset amicus: quam falsitatem non grauaremur refutare si ratione aliqua niteretur. Nunc uero quoniam ipse sibi diffidet relinquitur. Nam ut alibi ostendimus impias animas apud inferos æternaliter puniri scribit. Et ex his quæ modo diximus ex sententia sua corpus eligere asserit. Pias autem in sempiternā in insulas beatorum profectas feliciter uiuere in aliis & in gorgia scriptis. Quomodo igitur in corpora redeunt? Sed hoc quoniam manifeste falsum contemnendum potius est quam refutandum. Illa uero sua opinio qua rationalem animam ex diuina & ex passiuā quadam atq; irrationali compositā esse arbitratur: a multis etiam platoniciis sprete neglectaq; est. Seuerus enim Platonicus in libro de anima his uerbis hanc positionem Platonis aggreditur. Si ex passibili atq; impassibili substantia diuinitus anima constituta est: quali ex albo & nigro medius quidam color: necesse est tempore dissepatis extremis eam penitus dissolui. Quare non immortalis sed mortalis anima erit: conceditur enim quæcūq; natura sine contrario non sunt spacio tandem temporis dissepārari. Si ergo anima quoq; ex impassibili atq; passibili substantia facta est: necesse est quemadmodum siccum ab humido: calidum a frigido: leue

a graui: dulce ab amaro: album a nigro: Sic & ipsam tpe distrahi soluta cōtrariorum copagine: cum unū quodq; ad naturam suā necessario tendat. An non uidemus quod graue est quīs a leuiore uictum eleuetur: deferri tñ & ascendēdi tarditatē atq; difficultatem leuiori cōiunctione afferri sua? Ac similiter leuē quīs deferri cogatur ad supiora tñ niti? Quæcūq; .n. a duobus contrariis cōiuncta sunt impossibile est eodē modo sp manere. Sed non est certe aīa hæc duobus contrariis composita: sed simplex natura atq; icorporea. Vnde Plato recte immortalē eam putauit. Verū qm̄ ex aīa & corpore constare hoīem ab oībus dicitur: ac passiones quæ nobis sponte: cōtraq; accidunt aīa passiones esse dicuntur. Hoc signo multi seducti possibilem substantiā eius corporalem mortaleq; opinati sunt. Plato uero impossibile eius naturæ possibile substantiam annexere coactus est. Quod autē aliter se res habet a uirtutibus ipsius animæ actiuis conabor ostendere. Hæc de anima sufficiant.

Quod non recte de celo Plato sentit. Cap. XI.
E celo uero ac stellis quīs a patrē oīum hebræis similiter productas asserat quasi deos: tñ cælestes cunctas colendas consulit: sic in epimenide dices: Cælum inquit sicut oēs alios dæmones atq; deos honorare oportet: & nota ipsi apprimē facere. Et post pauca deos uisibiles maximos colendissimos p̄spicacissimos ac oīno primos stellarū naturam dicendū est: deinde dæmones colendi sunt. Quomō autē si hæc oīa facta sunt ut ipse alibi testatur sicut in superioribus diximus deorū cultū honoranda sunt: cum ille solus creator oīum secundum ueritatē scripturæq; auctoritatem colendus sit? Hæc p̄stringere placuit, ut uideas q̄ rectissime a nobis hebræorum scriptura Platonica philosophia p̄posita esse. Ex his at̄ quæ nos scripsimus facile unū quisq; cætera cōperiet q̄ tetigimus nō ut Platonē accusemus quē sumope admiramur sed ut ostēdamus q̄to ipse distat a Mosæica & p̄phetica ueritate. Nā si qs accusare uellet multa certe i eo inuenire posset: q̄lia sūt q̄ de mulieribus i libris de republica scripsit.

Quæ de mulieribus sentit Plato. Cap. XII.
Vorum nonnulla referre alienū non est. Forſan inqt si quid p̄ter consuetudinem dixero ridiculū tibi uidetur. Quid. n. inusitatus q̄ mulieres in gymnasiis nudas nec solū iuuenes sed et̄ anus cum uiris luctantes uidere? Et subiūgit. Si quis autē irridebit qm̄ gratia uirtutis unde mulieres exerceant: is q̄ utilis sit res ista non intelligit. Similia & in septimo de legibus p̄cipit. Lex. n. in ea inquit quæcūq; masculis tribuit eadem et̄ mulieribus exercitia tribuit: Nec unq̄ ipse dixerim equitare armaq; mouere ita uiros esse ut a mulieribus aliena sint. Hæc longe remota a uera hebræorū disciplina quis non uiderit? Non. n. non dico mulierē: sed nec uiroꝝ quidem uiribus absq; nutu diuino p̄clarissimæ res gerunt. Nisi. n. deus inquit edificauerit domum in uanū laborauerunt qui ædificant eā. Nisi dñs custodierit ciuitatē: frustra uigilat qui custodit eam. Mirabilis at̄ ille philosophus in gymnica mulieres certamina deducere non ueret. Mulieres inquit adolescentulæ nudæ cursu & equis certēt. Quæ uero quartūdecimum annū excesserunt amictu cōuenienti uestitæ i certamine rursus descendāt: in aliis quoq; certaminibus q̄ ad uiros spectant: ut in luctatione & iactu lapidū in arcu & funda & similibus nō uiros solū: sed et̄ mulieres adhibere p̄cipit. In solenitatibus et̄ nudas in sexto de legibus adolescentulas cū nudis iuuenibus tripudiis salire iussit. His illa q̄ in libris de republica de cōitate mulierū dicta sunt addēda mihi uident. Lex inquit ponenda est ut mulieres uiris oībus cōes sint: nullaq; cum uno solūmodo habitare possit: hoc enim modo filii quoq; communes putabuntur: nec pater filium

filium suū: nec filius patrem cognoscat. Et post pauca non tñ quibusuis mulieres cōmuniter subiiciamus: sed potestati principū totam rem committendā arbitramur: ut quēadmodum pecunias publicas digne distribuunt: sic mulieres quoq; fortibus uiris & utriusq; dignitate tribuant. Multa huiusmodi sunt apud eum: immo multo etiā turpiora quā negligenda potius q̄ scribenda duximus. Sed ut quantum distet mens humana quīs prācipui philosophi a mente mosaica quā diuinitus docebatur aperti-
us uideas leges Platonis de eade cum mosaicis conseras:

Leges aliquā Platonis.

Cap. XIII.

Vodcūq; inquit deus de furto & de fure dixerit: id diligenter ciuitas oraculum dei secuta faciat. Et si quidē liber aliquis iudiciū fecerit gloriam uirtutis allequať. Si uero sciens non dixerit infamis esto. Seruus si quid indixerit publice dño eius pecunia referatur: ipse autē liber sit. Si uero sciuerit & obtruerit morte supplicii uat. Morte crudelissime iudicio quidē meo non indicentē puniri prācipit: cū eos qui furta homicidiaq; commiserūt uiuere patiatur: ac a dño interfici seruū pro nihilo putet. Purget inquit si quis seruū suū occiderit: Si uero ira concitatus alienū obtruncauerit duplum dño reddat. Si quis at libez hoīem non prāmeditatione atq; infidiis: sed repente ira cōmotus interemerit: cū ea fecerit q̄ illi faciunda sunt qui absq; ira occiderit: duobus ad domandā iram exulet annis: qui uero infidiis hoīem excapit hic & alia similiter faciat & exulet non duobus sed tribus annis: q; si post exilium rursus hoīem interfecerit ppetuo exulet. Parētes si filiū uel filiam interfecerint tribus exulent annis: cūq; redierint conuersari iure simul nō pmittantur. Vir autē si uxorem aut econuerso necauerit triennio similiter exulet: cūq; redierit cum libris suis nō cōuertetur. Frater si fratrē: aut soror si sororē similiter. Quod si frater in defensione principis fratrē quasi hostem interfecerit mundus sit: similiter q̄cūq; aliquis se ipsum defendēdo trucidauerit mundus sit: prāter quā si seruus pro defensione sua libez interfecerit de quo ea statuimus q̄ de paricida qui parentes. f. interfecerit dicta sunt. Hęc si mosaici conseras humana uidebunt ad diuina conferri. Si quis inquit percussit sponte hominem: & p̄cussus decesserit morte moriat. Sin uero non sponte percussit loca dabo quo fugiendum est. Si quis dolo atq; infidiis hoīem interfecerit et ab altari si illo refugerit ad mortē rapiatur. Qui patrē aut matrem uerberat moriat. Si quis i iurgio lapide aut pugno percussit hoīem si homo non moriet damnū & medicamenta restituet qui p̄cussit. Si seruus aut serua in manibus dñi dum ab eo uerberetur interierit ultione dñs uindictabit: si uero diem unū uel duos superuixerit non uindictabitur: argetum. n. eius est. Si quis serui aut seruæ oculū eruerit libertatem ei pro oculo dabit. Hęc Moyses. Illa et non est ab re audire: q̄ de rebus minimis inhumaniter Plato sanxit. Si quis inquit ficus aut uuam absq; cōsensu patroni accaperit qñ quæ sua nō sunt accipit damnet. Quod si seruus quispiā fecerit p singulas ficus atq; racemos aqua lia numero uulnera patiat. Hęc certe magnifica mente Platonis digna non sunt. Sed audi mō uicissim atq; cognosce quā humanissime atq; diuine Moyses. Si introieris inquit i uineā proximi comedes uuam & implebis aiām tuam. nihil at exportabis: & rursus si in messē p̄ximi tui ueneris non imittas falcē: sed spicas in manibus tuis colligas: si metēdo manipulū oblitus fueris in agro nō reuerteris ad accipiendū: inopi relinquant ut bñdicat tibi dñs deus tuus. In uidemia nō reuerteris ad uindemiandū itez. Inopi erit si qd relictū est. Innumerabilia in Platone sunt q̄ reprahēdi possunt: sed ea q̄ dicta sunt satis multa et opinor ad ostēdendū iure nobis iudaica Platonis anteferrī.

EVSEBII PAMPHILII LIBER QVARTVSDECIMVS INCIPIT.

VNC ALIORVM QVOQVE PHILOSOPHO-
rum sectas immo uero nugae compendiose ponamus: quo-
rum errores non a me ipso: sed contradictione & pugna in-
ter eos mirabili cognoscere: quos quoniam inter se aut cum alijs co-
paro non facile negauerim illos claros fuisse uiros. Quando
uero hebraeorum theologis atque philosophis comparo & do-
ctrinam doctrinae illorum confero: caduca & friuola omnia quae
philosophi excogitarunt mihi uidentur nec mirum. Illa di-
uinitus edita sunt: haec humanitus.

Quod omnes inter se philosophi repugnant contra quod nostri omnes concordant.
Capitulum. Primum.

Deo ut non simus accusandi si graecorum doctrinam despiciamus & hebraeorum
i scripturam amplectimur. Nam operae pretium est ad hanc preparationem euan-
gelicam diuersas atque inter se contrarias multasque in philosophia haereseum opi-
niones uidere ipsosque philosophos uerbis ambiciose sibi ipsis pugnantes. Plato. n. ille
omnes qui ante ipsum fuerunt reprehendere acriter solebat. Platonem deinde ac Pla-
tonicos alii increparunt: & ipsi peripateticos persecuti sunt: & peripatetici rursus eos
nihil scire nihilque dicere putabant. Stoici ab alijs deridentur & ipsi ceteris illudere
non uerentur. Ita ut iam non lingua & calamo solum uerum etiam manibus proelium
geratur. His Pyrronem Aristippum Metrodorum Protagoram Xenophanem Perme-
nidemque addemus: nec uoluptatis defensorem Epicurum praetermittamus: hos omnes
ita redarguemus ut alterius armis in alterum utamur. Sic. n. inutilis esse disciplina ipso-
rum ac luce clarius uidebitur: non dico haec quia graecos odio habeam: aut quia eloque-
tiam eorum contempnam. Sed quia falso accusari reprehendique me uideo: quod falsam
ac fabulosam hebraeorum scripturam elegimus: Quomodo. n. falsa est hebraeorum do-
ctrina qui ab initio humanae uitae ueram philosophiam & pietatem & inuenerunt & in-
temeratam conseruauerunt: qui nihil unquam addiderunt aut detraxerunt his quae sum-
mi uiri scriptis ediderunt: Principio. n. sapientissimus ille Moyses quem omnibus graecis
multo antiquiorem in superioribus demonstrauimus nihil omnino ex his mutauit: quae
sincera suorum maiorum theologia tradidit: praeterquam quod uiuendi disciplinam temporibus
atque hominibus illis congruam diuinitus sanxit: & qui multis saeculis post eum uiixerunt
prophetae: nec unicum quidem uerbum aut mosaicae legi aut theologiae praeursorum a
Moysae conscriptae incongruens minusque consentaneum dixisse inueniuntur. Christia-
na quoque ueritas a scriptura iudeorum profecta ita ei congruit si recte intelligitur: ut
nulla repugnantia excogitari possit. Talia igitur nostra sunt una sententia una uoce a pri-
mis qui ante Moysen fuerunt: a medijs qui fuerunt a Moysae usque ad Christum ruti-
larunt: a nouissimis discipulis dico christi qui ueram pietatem. i. Saluatoris nostri do-
ctrinam uirtute ac gratia ipsius connixi in lucem ediderunt: praedicantur ac confirman-
tur. Vniuersumque orbe magis indies florentem fide conspiciamus: nec imperatorum edi-
cta: nec hostium insidiae: nec inimicorum gladij praeualere potuerunt. Gentium uero
praecleara illa philosophia quem unquam fructum produxit: Nam quae admodum qui an-
te Platonem fuerunt ab ipso derideantur mox ipsius Platonis uerbis audies. Protagoram
enim

enim Heraclitum Empedoclem & Parmenidem iccirco redarguit: quia dissentientes inter se manifeste uidentur: quis Protagoras oïno impius qui nullum esse deum opinatus est. Sic. n. in libro de diis edito ab eo statim incipit. Nescio inquit si dii sint: nec quali forma sint cognoscere possum. Democritus uero qui Protagorâ docuit principia res: inane ac plenum esse dicebat: plenū ens & solidum uocabat: Inane uero ac uacuum non ens: asseritq; non magis ipsum ens esse quā non ens. Ab aeterno. n. iquit in uacuo continue atq; uelociter entia mouent. Heraclitus uero principia res: ignem putauit: ex quo uniuersa fieri: & in quem resolui uicissim arbitratus est: tempusq; resolutionis oïum in ignem determinatū esse ait: & generationis ex eo similiter. Hi oēs cūctā moueri asseruerunt. Parmenides aut eleata unū esse uniuersum affirmat non genitū neq; mobile: pilæ quoq; figura conglobatū. Hunc Mellissus audiuit: ac cum in oïbus se quitur. De quibus oïbus hæc Plato in theeteto conscripsit. Ex differentia inquit ex motu & ex mixtura ad inuicem oïa fiunt quæ esse dicimus non recte appellantes. Nunq̃ enim aliquid est: sed sp̃ fit: & de hoc oēs philosophi præter Parmenidem conueniunt. Protagoras dico Heraclitus Empedocles & utriusq; poeseos sumi poetæ comædiæ quidē Epicharmus Homerus aut tragediæ: qui cū oceanum generationē dicat deorū oïa fluxu atq; motu producta esse uoluit. Et paulo post heraclitiū ait qui in epheso ioniaq; philosophari uident nullo modo curauit quiete aliquid interrogare ac respondere: & si quid ab eis quæsiueris enigmata quadā uerba quasi sagittas ex arcu proiciūt: quorum si rōnem quādam aut significationem quæsiueris alio percutieris enigmatē: nec quicq̃ cū eis efficere poteris. Quippe nec ipsi secum firmi unq̃ aliquid dicūt. Immo id apprime studere uident: ne quid certi aut in uerbis aut in aīs eorū insit: & subitū sit. Ab istis igitur nihil unq̃ discemus: sed ipsi nos consideremus: quod ab antiquioribus accepimus occultius ab illis ac poetica dictū quod oceanus & fluxus generatio res est: quia nulla res prorsus ster atq; quiescat: quod posteriores apertius adeo dixerunt: ut iam et coriarii fabriq; oēs recte se tenere philosophiā putent: liberatib; ab errore uideant quia falsum esse cognoscant alias res quiescere alias moueri. Oïa. n. moueri a præclaris illis philosophis didicerunt: quos magnis laudibus prosequuntur. Fere aut oblitus sum o Theodore illorum qui uniuersum immobile esse contendunt. Mellissus. n. & Parmenides & quicūq; eos sequuntur spernentes illo stare oïa quiescereq; affirmant. Ipsum. n. inquiunt uniuersum non habet locum in se ipso quo moueatur. Quid igitur nos in medio istorum intercepti o amice dicemus: nisi magno aïo defensifugiemus quemadmodum in palæstra nonnulli intercepti alii ab aliis simul trahēti perēunt. Sic nos in contraria isti trahentes penitus lacerabunt: Hæc in Theeteto. Sed uideamus rursus quæ de prioribus philosophis i sophista scripsit. Facilia qdam Parmenides inquit locutus est. Et quicūq; de prioribus iudicare de entibus quorū & q̃ sint uoluerunt fabulam quadā quasi pueris nobis narrare mihi uident. Alius. n. tria entia dicit esse: & modo inter se pugnare: modo alterum ab altero fieri coniunctiones quoq; partus & educationes quasi filiorum confingit. Alius duo faciens humidum uidelicet atq; siccum aut calidum & frigidum in unum copulat & producit. Genus aut eleaticum a Xenophane & ante ipsum incipiens oïa unum esse affirmat. Iades uero qdam musaq; sicelides coniungendum ita putarunt: ut dicerent ens & unum & multa esse: sed amicitia & inimicitia differre. Distractum. n. ens semper aiunt ferri per contētionem illi qui intensiores musas coluerunt. Remissiores uero sic semper se habere negarunt. Sed modo quidem unum esse aiunt uniuersum ex uirtute Veneris amicū sibi

atq; conueniens: modo autem multa cum ipsum sibi ipsi propter contentionem repugnet. Et post pauca: Quidam autem inquit sunt inter quos gigantum bellum assiduū geritur. Alii. n. quicquid manibus comprehenditur tantūq; sentitur: id solū esse contendunt corpus atq; substantiam idem omnino esse affirmantes. Alii eis illudunt qui separatas a corpore substantias esse asserunt. Dicunt. n. quidam intelligibiles atq; incorporeas species ueram esse substantiam. His alijsq; huiusmodi uerbis. oēs qui ante ipsum fuerunt Plato deridet. Qualem enim ipse de rebus opinionem habuit in superioribus explanauimus cum a iudaica ipsum scriptura accepisse plurima probaremus. Sed successores etiam eius in medium adducamus.

De Successione Platonica.

Cap. II.

Platonem igitur ferunt in academia primum docuisse: ac ideo & academicā philosophiā uocitatam fuisse. Post illū uero Speusippum ex sorore nepotē Platonis: deinde Xenocratem Polemona docendi uices suscepisse: qui post mortē Platonis nouis opinionibus ilico academiā replerunt. Ita sincera Platonis doctrina una cū eo extincta: Contentiones nāq; ac pugnae post eū inter philosophos eorū usq; ad hodiernū diem maximopere uigēt. Paucissimi. n. immo uero duo uel ad summū tres in tāto spacio tpis ueri Platonici sunt reperti: Nec tñ etiam ipsi ab adumbrata cauillatione oīno alieni. Polemoni Arcefilaum aiunt successisse: qui fertur Platonem oīno philosophiā cōmutasse nouamq; quandam constituisse: qm̄ nihil cōprehensibile sit. & in utrāq; partem rationes aequalium sunt uirium: sensus quoq; fallaces esse: rationemq; nullam omnino firmam fieri. Vnde illud hesiodicum.

Mens cælata latet homines haud cognita cuiq;

Atq; ipsam secum diū detinere latentem.

Summis laudibus efferebat. Post Arcefilaum autē Carneades atque Clythomachus priorē philosophiā contempta tertiam instituerūt Academicam: Quartam Philon & Acharmidas: Quintam quoque nonnulli dicūt Antiochum induxisse: hi quidē successores Platonis fuerunt quorum philosophiā q̄lisnam fuerit si q̄s dicere gliscit. Numenium audiat: qui in libro de dissensione academicorum a Platone hac scripsit. Speusippus inquit Platonem: Xenocrates Speusippū: Polemon Xenocratem i academia secutus est: qui in omnibus fere mores Platonis & dogmata permutabāt. Praterq; hac nobilis incomprehensibilitas nodum illos iuaſerat. Ita statim post illū aut ignorantia aut alia quadā de cā Platonis philosophiā contempserunt. Nolo. n. amore Xenocratis id dicere imo uero Platonis gratia dicā: Doleo nāq; quia philosophiā & uitam Platonis imitati non sunt. Nam & si nō erat melior magno illo Pythagora forsā tamen etiam peior non fuerat: quem quidē Pythagoram discipuli eius diligēter secuti maiore doctōri suo accumularunt honorē: quam rem quis utinam nō fecissent studiosissime imitati epicuri sunt: qui cum sapiētē putarint epicurum fuisse multis post eū tpib⁹ nihil p̄citus aut illi aut alter alteri cōtrarium dixerunt: sed impietatis crimine inquinatus uidetur: qui noue aliquid dicerē audeat. Ita magna quadam iter eos concordia est: similisque est epicuri secta disciplinā ciuili: Quippe cum sine seditione summo cōsensu sic agatur ut unam mentem unāq; sententiā habeat: Itaq; firmiter atq; cōcorditer Epicurum defendunt: ut etiam i posterum secuturi uideantur. Stoica uero statim ab ipsis principiis factionibus plēa nondū quieuerunt: Sūtq; inter eos a deo diuisi ut alij magis alij minus se stoicos eē faciantur. Plato autem Pythagoricus certe fuit: nec ignorabat Socratem tres deos posuisse imitaciōe pythagorā quod & ipse

& ipse secutus eo modo conscripsit ut necessitate nec clare dixerit: sed inter manifestū atq; occultum sententiā suam cælauit: non inuidia quadā neq; maliuolentia sed reꝝ dignitate cōmotus. Hoc igitur considerantes separare ipsum oīno debemus ab Aristotele atq; Zenone: & quæ academia sua diuisa est ab ea quoq; ipsum distinguimus: ac ipsum in seipso considerantes Pythagoreū appellamus. Sed nunc furiosissime & huc & illuc & totus & p singula mēbra trahitur uir inter Pythagorā & Socratem medius. Sublimitatē nāq; illam Pythagoræ ad humanitatē deduxit. Humile uero atq; deiectum. Socratis ad grauitatē reduxit: ac ita Pythagora popularior atq; cōior: Socrate uero grauior uisus est. Sed redeamus illo unde nobis defluxit oratio. Polemona igitur Arcefilaus & Zenon audiuerunt: quibus Zenon anteq̃ Polemo doceret Xenocratis ēt fuerat auditor qui ēt cratetem cynicum in nonnullis imitatus est. Sed Stilponem quoq; & heraclitios ē secutus. Nam cū Zeno & Arcefilaus Polemona simul audirent disputandi ambitione concitati quotidie pugnabant. Ita Zeno Heracliti Stilponis & Crateris auxilio nixus isignis puginator a Stilpone factus & austerus ab Heraclito: Cynicus a Cratete: Arcefilaus uero Crantorā platoniciū & Diodorū & Pyrronā in subditiis tenuit: & Crantor quidē credibilem eius effecit orationē: Diodorus uero sophisticā: Pyrron autē mutabilem eum fecit & trans fugam & oīno nihil. Vnde dicebatur de ipso q; ex anterioribus esset Plato: ex posterioribus Pyrron: ex mediis Diodorus. Hic subtilitatis Diodori qui acutus dialecticus erat & Pyrronis rōinationibus platoniciā eloq̃ntiam fœdauit & mō hoc modo aliud dicens: hinc illo & illinc huc facile tanq̃ nihil sciens uoluebatur. Sire tñ multa eloquentiæ umbra uidebat: nec unq̃ fuit in eo ut unū & idem bis diceret: nec putabat igeniosi esse uiri in eisde permanere. Cauillator igit̃ summus uocabat: cum ita se his q̃ dicebantur dare adaptareq; sp̃ fuerit p̃meditatus: Vt cum ipse nihil sciret nec alios scire quicq̃ pateretur. Terebat. n. oēs turbabatq; sophismatibus gaudebatq; ac gloriabat̃ fœditate illa mirifice: qā nihil turpe nihil honestū nihil bonum nihil malū cognosceret. Sed si quid primo turpe dixerat repente cōmutatus pluribus conabatur rōnibus quæ prius astruxerat confutare. Erat igit̃ hydra capita sua pprio ense amputans: nec aliquid habēs utile nisi quod libenter & audiret & uideretur. Nā & facie benigna & ore rotūdo & suauibus erat oculis p̃dictus: quæ non repente arripuit: sed aptus ad hæc natura exercitatione quoq; ab initio firmauit. Audiuit. n. puer Theophrastū mitem uirū nec a cupidine alienum qm̃ formosissimus erat. Ipse postea crantori fuit amatus. & Diodori cauillatoria naturæ cōmoditate breuissime secutus: Pyrronē quoq; fuit imitatus: in cuius sententiā quibus Pyrronicus appellatus non sit pmanisse uidetur: Aperte nāq; Mnaseas Philomelus & Timon sceptici suum ipsum. i. scepticum fuisse affirmant. Verū. n. & falsum & uerū simile ipse quoq; ut illi destituebat. Pyrronicus igit̃ re non noīe fuit: sed Crantoris pudore a quo amabatur nomine non re academicus erat. Magna igitur pugna inter Arcefilaum atq; Zenonem fuit: & alter in alterum & dicendo & scribendo impudētē se rebantur: quis Zeno non melius faceret q̃ Cophisidorus orator qui cum grauior ferret Isocratem quem audiebat ab Aristotele premi dicebat scribebatq; non in Aristotelem quidem ut putabat: sed in Platonem a quo alienus non erat. Nam cum Aristotelem nullo modo intelligeret: putaret autem quoniam Platonem Aristoteles audiuerat Platoniciū illum esse: bellum quidem indixerat Aristoteli: Platonem uero & eius dogmata: quæ tñ nesciebat reprobare conabatur: putans non Platonis dogmata: sed Aristotelis refutare. Ita magnus ille orator nō eum percutiebat cui bellum indixerat

sed cum quo cum pacē habebat. Sic igitur & Zeno Arcefilao pugnans Platonē lace-
 rabat. Non. n. erat forsan nescius eorū quā Arcefilaus dicebat: Platonica uero penitus
 ignorabat ut a libris suis manifeste colligitur. Ita quē non debebat impudenter exagi-
 tabat: & quē debebat minime tangere: & certe si Platonica nō oppugnasset dogma-
 ta bonus meo iudicio fuisset philosophus. Sed de hac re latius si ocium erit: utinā au-
 tem nunq̃ mihi tantum sit ocii ut ad huiusmodi res non ioco sed serio reuertar. Stu-
 debat igitur Zeno Arcefilai oīa dicta refutare: ac maxime incōprehensibilitatem qui
 buscūq; poterat argumentis aggrediebatur: quos Arcefilaus alia depellebat alia succi-
 debat alia supplantabat. Ita contra dicentes deiiciebat & auditores in stuporem uerte-
 bat facile putantes non uerbū non operam non passionē non quicūq; aliud esse magnū
 aut paruum nisi q; pitanxo Arcefilao uideret. Illi uero nil prorsus uidebatur ne affir-
 mabat quicūq; sed uerbis solūmodo pronunciando terebat. Lacydes aut̃ qui Arcefilao
 successit œconomicus appellatus est: quia rei familiaris magnā curam habebat: mani-
 bus cuncta propriis negocia sua gerebat nō paupertate oppressus: nec seruis indigēs:
 sed quia imo uero cām unūquisq; p se ipsum excogitet. Ego uero illud suauitatis gra-
 tia breuiter pstringam: quo maximo argumento usus nihil penitus ab hoībus compo-
 hendi posse putauit. Solebat sp̃ in seruos absentia penu claudere: clauemq; in loculū
 depositā obsignare: anulūq; quo diligenter signauerat subtili filo ligatū per paruulū
 quodam ianuā foramē intro iniicere. Cum aut̃ sibi aperiendū erat retractum p filum
 anulo clauiq; resignata: ac rursus simili mō & claudebat & aperiebat. Quā rem cum
 astutia seruos percipisset absente Lacyde aperiētes clanculū uniuersum penu prout
 aius eorum ferebat consumabant exportabant fundebāt. Lacydes at̃ cum & signacu-
 la q̃ fecerat integra inueniret & anulum ut dimiserat: penu at̃ manifeste diminutū: pu-
 tauit hoc illud esse quod apud Arcefilaum de incōprehensibilitate rē: quod nihil ui-
 dere nihil audire nihil deniq; intelligere sincere ac uere possumus: audiuit disputari ma-
 licia quosq; seruosq; nihil uere cerni scireq; poss ab ipso se audisse affirmabat. Quare cō-
 fusus non academicū sed stoicam apud seruos disciplinā profitebatur. Illi uero acade-
 micam incōprehensibilitatē ueram esse contendebant. Ita coactus Lacydes aliter in-
 quit i scholis disputamus: aliter domi uiuimus disputationibusq; ac schola neglectis
 domū sedens obseruabat. Hæc de Lacyde dicta sufficiant. Hūc audiuerē quidē mul-
 ti: sed p̃cipuus oīum atq; insignis Cyrenæus fuit Aristippus. Successit at̃ ipsi Euāder
 post quē Carneades academici factus princeps gymnasiū tertiā constituit academiā.
 Is Arcefilai morem in disputādo secutus est. Nam ad utrāq; partē ita dicebat: ut oīa
 quæ aliis afferebant refutaret: incōprehensibilitatem tñ Arcefilai non probauit. Nō
 enim esse passibile dicebat hoīem ita in oībus se retinere: ut nihil affirmet: esseq; nō par-
 uam differentiā inter incertū & incomprehensibile: & cuncta quidē incomprehensibilia
 esse sed non incerta: Is stoicaz quoq; rōnum non ignarus ambitione magis q̃ uerita-
 tis amore stoicā philosophiam psequabatur: De quo Numenius hæc scripsit: Carne-
 des inq; pugnandi mortē Arcefilai renouauit oībus cōtradicens: cūq; rem nactus eet
 grauiorem ut maximus atq; uehemens amnis fluxu orationis atq; uorticibus contra
 dicentes obruebat. Ita ceteros quidem nonnunq̃ ui argumentoz seducebat: ipse uero
 se ipsum quod in Arcefilao nō erat recte intelligebat: Quippe multo prius ille se ipm
 q̃ auditores decipiebat. Carneades uero & permulcebat & depopulabatur: nam tur-
 ta quidem occulte latrocinia uero aperte irruens, faciebat: modo dolo modo ui etiam
 pręparatos

preparatos præmeditados etiam homines confundebat: Ita nullus ei resistere poterat: Sed erant oēs quibuscum pugnabat multo inferiores. Carneadi autem Clytomachus successit: Clytomacho Philon: de quo idem Numenius hæc perstrixit. Philo cū Clytomacho successisset nimia lætitiā confusus quasi gratiam habēs quæ illi uisa fuerant confirmabat: amplificabatq; ac aduersus stoicos cunctis uiribus armabatur. Sed ipis spacio ueritate rerum coniuncta in compræhensibilitatis opinio fuit. Quare Philon quoq; ipse ne transfuga uideretur redargui magnopere cupiebat: huic Antiochus in academia successit: qui stoicum Mnesarchum secutus Philoni præceptor non paucis contradixit: & aliena dogmata in academiam induxit. Hæc de successione platonica ab ipsis ut uidēs philosophis tradita sunt. Considera igitur altius oro falsitatē dogmarum & pugnas philosophorum: qui & si per uniuersum orbem amore ueritatis errauerint: nullum tamen laboribus dignum fructum posteris transmittere potuerunt sed nec ipsi magnam utilitatem consecuti sunt. Cultus enim idolorum & multitudinis deorum opinio quasi pestis omnia contagione sua inuaserat: quæ ipsos quoq; philosophos moribus ciuitatum ac legibus sacrificantes summerserat.

Quod unusquisq; philosophorum q; ipse cōiciebat de diis sequebat. Cap. III.
 Ihil enim ueri de diis a prioribus acciperunt: sed suis cogitationibus cōiectura ducti de natura philosophantur: quod Porphyrius i epistola ad agyprium Anebonem his uerbis fatetur. Incipiam uero inquit a diis & demonibus bonis de quibus plurima græcorum philosophi dixerunt: sed quæ dixerunt cōiecturis præcipue nituntur. Et subiūgit magna pugna de his uerbis apud nos est. Humanis. n. rationibus de bonis cōiicimus: qui aut altiora hoc modo inuestigant: cum peruenire nequeant quo proficisci uoluerint frustra philosophantur. Idē ipse in libro ad Boethū de animæ historia inquit: Cōis quidem hominum sententia immortalem esse animam prædicat. Rationes uero quæ a philosophis adducunt faciles refutati sunt. Nulla enim apud philosophos opinio pp contrarias rationes quas facile contradicentes inueniunt firma esse uidetur. Immo uero etiam de his quæ oculis cernuntur nihil esse confirmandum multi opinati sunt: & in libro de responsis ipso Apollinis oraculo in testimonium citato seductos fuisse græcos: & ab ægyptiis chaldeis & hebreis ueritatem ut in superioribus diximus conspectam affirmat. Videmur ne igitur accusandi nos qui seductas gentes cōtempnimus: & hebraicæ scripturæ toto aio adhæsimus? Cur enim oportet nos philosophos audire ac magni quicq; ab illis uelle discere si cōiecturis utuntur & uariis rationibus atq; diuersis in summam oīum dubitationem adducant: quod ut re ipsa uideas ipsoꝝ philosophorum de principiis: de diis: de uniuersi constitutione uarias immo uero contrarias sententiās exponam.

Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad pietatem. Cap. IIII.
 I prius ostendero nihil astrologiam: arithmeticam: geometriam: musicāq; ipsi mathematicas disciplinasq; uocant: quæq; non ipsi inuenerūt: sed a barbaris acciperunt ad inueniendā ut ipsi putant ueritatem cōferre. Nam si disciplinarum inquirunt cognitio animum non formauerit: nullus recte philosophari nec deum cognoscere potest. Ita quasi deus ipse numeris teneatur: nos qui eas disciplinas non admiramur pecudes esse arbitrantur: nec magni aliquid posse nos intelligere contendunt. Res autem ipsa ostēdit multos apud græcos fuisse: innumerabiles apud barbaros qui quīs has disciplinas optime tenuerint: nec deum tñ nec recte uiuēdi normam cognouerunt. E contra multos sine illis pie simul atq; sanctissime uixisse: Itaq;

Socratem quē merito oēs admirantur non magni has disciplinas fecisse. Xenophon in libro de dictis socraticis scribit. Docebat inquit quantum oporteat singularum rerum atq; artū habere peritiā. Nam tantū geometriæ studendum consulebat quantum sufficeret ad mensurationem agroꝝ ac distributionem: quod adeo facile dicebat esse ut si quis diligenter animaduertat q̄primum quantitatem agri cognouerit mensurationem ignorare nō possit. Reprobat uero tantam eius rei curam ac studium ut difficili figurarum cognitioni inuigilare uelis. Nullam. n. utilitatem i illa speculatione uidere se asserbat: nec erat geometriæ imperitus: sed a multis atq; utilissimis studiis et hominis uitam ad alienarum considerationum studia deducere nō oportere putabat. Similiter astronomiam quoq; discendam consulebat ut dies ac noctes horas & menses & annos rectius percipiamus. Quæ res ad iter agendum & navigationes atq; custodias multaq; alia in nocte aut in mense aut in anno per aguntur p̄tilis est: Eouſq; autem astronomiam discere quouſq; planetarum motus: & distantias eorum a terra comprehendas uehemēter improbat. Nullam. n. utilitatem etiam in hac re uidere dicebat: nec erat expertus omnium istoꝝ. Sed cum longa tempora spacia desiderant non conferre arbitrabatur utiliora relinquere & in his uitam conterere. Omnino autē non esse curandum homini dicebat ut per cælestia corpora futurorum quæ in potestate diuina sunt cognitionē p̄quirat. Nec. n. posse hoīes illa cognoscere: nec diis gratū esse si q̄ illi occultarūt ea tu digēter iquiras posseq; facile ira deoꝝ in insaniā Anaxagoræ cadere: q̄ cū cælestiū scientiā p̄fiteret in id amentię incidit ut solē ignē penitus putaret: Nec p̄spicere poterat facile nos ad ignē oculos erigere cū solem respicere neq̄amus nec corpora hominum acriora fieri ab igne quemadmodum a sole. Nec cernebat omnia quæ a terra germinantur absq; solaribus radiis atq; calore cælesti crescere non posse: quæ omnia igneo calore languescunt ac pereunt. Logicam quoq; discendam ita cōsulebat ut magnum eius studium multaq; operam improbareret. Hæc Socrates apud Xenophontem: ipse autem Xenophon i quadam ad Aeschinē epistola: hæc de Platone ac de his qui naturalem scientiam profitebātur scribit. Omnibus inquit patet diuinas res cognitione humana comprehendī non posse: quare sufficit pie ipsos deos & ex animo colere: quales autem sunt nec inuenire nobis possibile est: nec fas est quærere: nec enim seruis conducit: nec eis laudabile dixerim si dominorum suorum consilia nisi quantum ad ministerium suū p̄tinet scrutari uoluerint. Quādo enim o Aeschine Socratem quispiam audiuit de cælestibus aliquid corporibus dicere: aut ad subtiles linearum speculationes perdiscendas exhortari: Musicam enim ipsum scimus auribus solummodo percipisse: quotidie autem de fortitudine: de iustitia: de aliis uirtutibus differebat. Hæc nāque bona hominum appellare solebat. Cætera uero aut percipi ab hominibus non posse: aut non longe a fabulis distare Sophistarumque ludis similia esse: hæc ille & cæteris consulebat: & ipse primus faciebat. Hi ergo quibus Socrates non placuit aut taceant aut ad id quod æquum est redeant. Socrati enim uiuo sapientiam deus soli attestatus est: Qui uero eum interfecerunt p̄nitentiæ stimulos effugere non potuerunt: isti autem bona ægypti & prodigiosam Pythagoræ sapientiam adamarunt: & solida Socratis tenuitate contempta tyrannidem coluerūt: & tenuissimam uitam dapibus fuculis commutare non erubuerunt. His uerbis Xenophon Platonem occultius pugnabat: Socrates uero apud ipsum Platonem in libro de republica gymnastica musica & astronomia ita loquitur ut etiam Plato non multum istis attribuire uideatur.

Opiniones priscorum periarchon idest de principibus.

Cap. V.

Erum ut facilius merito contemptā esse a vobis hāc inanem græcorum philosophiam cognoscas non grauabimur altius uarias atq; diuersas immo uero inter se contrarias philosophorū opiniones repetere: Assumam autē ea a libro Plutarchi quem de dogmatibus philosophorum inscripsit. Thales inquit Milesius de septē sapientibus unus principium rerū aquam putauit. Is primus philosophari dicitur incapsisse: & ab eo ionicam philosophiā esse appellatā. Dicitur atq; iunior in ægypto fuisse: & in miletum senior rediisse. Inductus atq; fuit ut ex aqua uniuersa primo esse diceret: & in aquam demum resolui: quia sperma oīum animalium origo humida substantia est. Vnde uerisimile putauit hoc modo ex humido cūcta oriri: Deinde q̃a herbae ac plantæ uniuersa humido aluntur: & fructus ferunt: eius autē penuria lingue scunt ac decidunt. Tercio quia ignis stellarum atq; solis & ipse mundus aqueis uaporibus alitur: quā opinionem Homerus quoq; approbare uidetur cum dicat Oceanū qui oīum fuit origo. Anaximander autē milesius principium rerum infinitū esse asseribat & ex hoc oīa primum oriri: & in hoc tandem deuenire: iccirco infinitos oriri mundos atq; rursus corrumpi infinitum autē esse dicit principium nequid desit: neue generatio terminetur. Errauit autē quia nō aperuit infinitum istud aer ne an aqua sit aut aliud quoddam corpus: errauit et̃ quia subiectam materiam dicens efficientem causam deferuit: infinitum enim nihil aliud q̃ materia est quæ actu esse non potest nisi ab efficiente eliciatur. Anaximenes uero milesius principium rerū aerem opinatus est ex quo fieri cuncta & in quem resolui contendit: aiām. n. nostram aerem esse ait hic. n. nos cōtiner. Vniuersum ē mundum spiritus & aer fouet. Idem atq; & spiritus apud eum est. Hic ē errauit quia ex informi ac simplici spiritu atq; aere aīalia posse constitui putauit. Impossibile atq; omnino est principium rerū solum esse materiam cum necesse sit efficientem causam ponere. Non. n. ex argēto aut ligno aut aere uasculum unq; fieri nisi artifex fecerit. Heraclitus uero & Hippasus metapontinus ignem esse principium putarunt: quo extincto cætera gignuntur: cuius solidiorem partem in se cōtractam atq; consipatam terram fieri: terram porro ab igne resolutam in aquam uerti: & exalatio nes aquarum in aerem transire. Rursus autē uniuersa corpora mūdumq; ipsum ignis ardore corrupti. Principium igitur ignis est inquit quia in eo sunt oīa & in eum deū resoluuntur. Democritus quem epicurus sequitur principium rerū asserit corpuscula q̃dam minutissima: quas athomos appellat: tōne cognoscibiles solidas non generābiles nec corruptibiles omni fractura superiores quæ alterari nō possunt. Has in uacuo & per uacuum moueri asserit quod infinitum esse opinatur: Athomos quoq; ipsas infinitas numero dicit quibus accidunt figura & magnitudo secundum Democritū: Epicurus autē pondus etiam adiecit: Non. n. mouebuntur inquit nisi pondere deferantur. Figuras porro athomosq; nec infinitas & eiusmodi esse asserunt ut frangi non possint. Athomos. n. dicta est non q̃a minima sit: sed quia diuidi ac frangi nequeat. Athomos autē esse dicunt quia uacuum atq; unitas elementa sunt. Empedocles uero agrigētinus quattuor elemēta ignem uidelicet aerem aquam & terram principia ponit. Duas etiā uirtutes amicitiam atq; litem: & amicitiam quidē coniungere: litem uero distinguere. Hæc fuit primorum philosophorū discrepātia: Iste sunt de principijs illosq; inanes opiniones. Non. n. deum creatorem nec deos oīo aut incorporeas & irracionales substantias nec illud quod supra sensum sit in principijs numero accaperūt. Primus autem græcorum oīum Anaxagora fertur intellectum rerum oīum causam asseruisse: q̃ phi

Iosophandi amore agros suos dicitur incultos reliquisse: Is primus efficiētem causam rōnalem arbitratus est: confusa. n. oīa simul fuerunt: sed intellectus a confusione in ordinem ea redegit: admiratione uero dignum est q̄ ita dicentem parū defuit quin athenienses lapidibus obruerent: quia uidelicet non solem sed solis creatorem uenerabat: Is & si rebus omnibus intellectum proposuit non tñ consequenter ubiq̄ seruauit. Vnde Socrates apud Platonem de anima uehementer eum inculat. Cum legissem inquit Anaxagoram dicentem oīum causam esse intellectum magna latitia peresus putauī magistrū iam me Anaxagoram inuenisse qui mihi diceret oīa optime ab intellectu esse disposita: & a quo discere possem utrum terra rotūda an triangularis sit. Causam enim asserre ipsum arbitratus sum. Quare altero alterum melius: & quia optimū est talem terram esse: & si in medio ipsam diceret ilico exponeret quia optimum est ī medio sitam esse: ac eodem modo de sole luna & de uelocitate ipsorum: & de aliis singulis quod optimum sit alia pati alia facere quā patiuntur & faciunt: non. n. alia causa q̄ optima reddi potest si a ratione atq; ab intellectu disposita sunt: magno igitur gaudio saepe libros eius perlegi: & progressus aerem aquam ignem ceteraq; huiusmodi asserere Anaxagoram uidens: eisq; causas rerum attribuire: nec intellectu ac rationi aliquid attribuire magna de spe decidi. Simillimum. n. mihi facere uidebatur: ac si quis diceret oīa intellectu atq; ratione a Socrate fieri: Deinde cum reddere causam uellet quare hic sedeam responderet quia corpus meum ossibus atq; neruis constat: cum ossa articulos coniunctionesq; habeant neruis colligatas: & nerui trahi atq; retrahi soleāt. flecti hoc modo corpus facile posse quia de causa fit ut sedeam: non. n. uera causa redditur: sed quia uidelicet eum athenienses mortis crimine condēnauerunt: & mihi iustus uisum est sententiam hanc subire: Iccirco expectans hic sedeo. Nam per canem nisi hoc esset si fugere mihi melius uisum esset: hęc ossa & isti nerui megara & i boetia essent. Si quis uero contendat non posse me quā mihi optima uidentur absq; neruis & ossibus ceterisq; huius efficere: uere quidem dicit. Per hęc enim facio: ratio autem eorū quā intellectu fiunt non hęc sed melioris aut certe optimi est. Et post pauca ita & terram alius reuolutione calorū in medium depelli alius propter latitudinem suā ab aere sustineri: quod autem melius sit in medio sitam esse ne quarunt quidem. Est aut quod omnia ligat & bonum ipsum quod nescio quomodo omnes negligūt. Hęc Socrates. Anaxagorā autē successit Arcefilaus quem Socrates audiuit: praterea & Xenophanes & Pythagoras: qui Anaxagorā temporibus floruerūt de aeternitate dei & de animā immortalitate philosophati sunt.

Opiniones philosophorum de diis.

Cap. VI.

Vnc uideamus quales opiniones de diis philosophi habuerunt: Plutarchus sic in libro prædicto scribit. Nonnulli philosophorum inquit uelut Diogenes Milesius & Theodorus cyrenaicus & Euclemus egiata & Calimachus nullo modo deos asserbant. Euripides ētragicus quā Ariopagitarū formidine non oīno se aperuerit. Sisyphum tñ induxit quasi huius opinionis protectorem: & quibus cūq; potuit rationibus sententiā eius tutatus est: & Anaxagoram qui una stetit corpora confuse primo affirmauit. Deinde a deo in ordinem distincta: & Platonem qui nō stetit: sed inordinate mota fuisse primo dixit: deinde a deo in ordinem redacta reprehendit quia dixerūt deo de his inferioribus curam esse. Beatum. n. illud animal atque incorruptibile iquit omni bono repletum & oīs mali expers ab beatitudine suā couersum res humanas non aduertit. Misce. n. esset si fabri aut operariū more ad huiusmodi

iusmodi fabricam se conuerteret. Præterea deus quē dicunt ante ordinationem totius aut dormiebat inquit: aut uigilabat: aut si neutrum uerū est: nec erat oīno: Si ergo dormiebat a sæculo mortuum fuisse necesse est: Sempiternus. n. somnus mors est: Deus aut nec somni nec mortis particeps est: Sin uero uigilabat aut perfectam beatitudinem habuit aut mancā atq; imperfectā: Si perfectā nullius rei indigebat: quare nec ad nouam rerum productionē descendisse ipsum uerisimile sit: Sin aut mancā beatitudinem affuerat quō uere dici deus pōt: cui quicq; abfuisse conceditur. Ad hæc quō si diuinitus humana gubernant: & boni uexantur: & mali feliciter uiuūt Thales mundum deum esse asserit. Democritus mundi aīam ait deum esse: & cum pilæ igneæ formam possidere. Pythagoras de principiis unitatē deum & bonum: unitatēq; esse unius naturā intellectum uidelicet ipsum: dualitatē uero dæmonem esse ac malum: in qua materialis ē multitudo. Socrates & Plato unicum uniforme quod uere ens atq; bonum est: hæc aut uocabula ad intellectum oīa spectare. Deus igitur intellectus est & species separabilis. i. procul ab omni materia & nulli passibili coniuncta Aristoteles supremum deū separabilem speciem uniuersi spharæ insidentem. Spharā autem corpus æthereum quod ipse quintū appellat. Quod cum per multas spharas diuidatur natura coniunctas & rōne separatas. unamquāq; spharāq; compositā ex aīa & corpore aīal esse arbitrat: & corpus quidē ut diximus cum æthereū sit circulariter moueri: aīam uero quis per se sit immobilis ipsam tñ motus causā esse. Stoici deū artificiosum ignem atq; intellectuale esse asserunt uia rationeq; ad generationem mundi progredientē: qui mundus oēs spermaticas rōnes quibus singula secundū fata gignūt in se continet. Deum aut spiritum esse per uniuersum mundū penetrantem diuersis noībus appellatum secundū res per quas transit diuersitatem. Mundum ē deū esse & stellas & terram. Supremum at omnium intellectum esse in æthere. Epicurus deos hoīum formam habere quis non sensu propter tenuitatem naturæ: sed rōne percipiantur. Quattuor deinde incorruptibiles pōnit naturas æthēmos: uacuum: infinitum: similitudines: quas quidē naturas similiū partium & elementa ipse uocat. Hinc manifeste uidemus nullam græcos ante Pythagoram atq; Anaxagoram dei habuisse cognitionem: quare antiquissimis temporibus ut phœnices & ægyptii qui ut ostendimus non incorporeas quasdam uirtutes: sed mortales uiros ut deos colebāt. Sic græci quoq; diuinos honores hominibus conferebant.

Aduersus eos qui sensum tollunt inutile esse dicentes ad cognitionē Cap. VII.

Erum quoniam alii philosophorum sensibus cuncta cognosci arbitrabatur
 u alii contra rationi solummodo credendum & sensum oīno abiiciendum dicebant. Non est inutile quid aduersus istos Aristoteles i octauo de philosophia conscripsit perstringere. Multi inquit rationem solummodo sequentes sensum ac phansiam omnino abiiciebant: ut Xenophanes colophonius: & Parmenides eleata: & Zeno: & Milesius de antiquioribus: De iunioribus autem Stilpo & megarici qui dicebant unum esse quod est: & quod diuersum esse uidetur: diuersum non esse nec gigni quicq; nec corrumpi: nec moueri penitus: aduersus quos quis in philosophia multa dicantur: tamen etiam nunc pauca dicamus. Diuina igitur res in nobis ratio ē: indigenus tamen sensu quemadmodū & corpore. Nā & sensus naturæ de sensibilibus iudicat. Qui enim sentit aliquid patitur: & qui sentit quod patitur eā passionē profecto cognoscit. Sensus igitur cognitio quædā ē. Præterea si sentire pati quoddā ē: & omne quod patitur ab aliquo patit. Oīno diuersum aliquidque quod facit ē ab eo quod pa-

gitur ut color: & sonus a sensu. Deinde ipsum ens unū nouerat: sed nec inuisibile. Sensus. n. motus quidam est: quomodo autem si nihil ad cognitionē conferūt: nullus est q̄ nōllet secundum naturam sibi sensus esse depositos: Omnes. n. integritatem sensuū organorumq; suauitatem desiderant qui melius ita de sensibilibus iudicāt. Quare natura duce tantus nobis amor inest: ut nullus nō infans unum sensum pro oībus bonis quā uocantur extrema uellet cōmutare. Cur autē si nihil sensibus egeant non erunt oculos nec auditum destruunt: ut operā ostēdant ueram esse doctrinam suā: Nunc uero uerbis quidam eos uituperant: re autē maxime omnium utuntur. Melissus. n. cū sensibilia nihil esse uelit ostendere p̄r sensibilia hoc ipsum efficere conatur. Si. n. terra est inquit & aer: & ignis: & ferrum: & aurum: & aliud uiuēs: aliud mortuum: aliud nigrum: aliud album: ceteraq; omnia quā uere esse hoīes credunt si etiam nos recte uidemus: audimus atq; sentimus: ens quoq; tale quid esset profecto quale nobis primo uisum est: neq; transmuteretur nec aliud ex alio fieret: sed sibi ipsi simile permaneret. Nunc uero cum dicamus recte sentire uidetur nobis quod calidum est in frigidum: & frigidum in calidum: similiter & mōlle in durum: atq; e contra permutari. Merito igitur posset quispiam percunctari. Nonne igitur calidum in frigidum trāsmutari ceteraq; huius sensu cognouisti: Sed rationes opinionēsq; istorum iam ita explosi sunt ut nec dicta quidem esse uideantur. Recte igitur procul dubitatione illi philosophatur qui & sensum & rationem & cognitionem res suscipiunt. Hic Aristoteles Xenophanem & eius similes uexauit. Xenophanem autē Protagoras & Nessas audiuerūt: Nessam Metrodorus: Metrodorū Diogenes: Diogēnem Anaxarchus: Anaxarchū Pyrrō a quo sceptici philosophi appellati sunt: qui nec sensu: nec ratione quicq; posse comprehendī docentes magno risu omnium explosi sunt.

**EVSEBII PAMPHILII DE EVANGELICA PRAEPARATIONE
LIBER DECIMVS QVARTVS ET VLTIMVS FINITVR.**

Clarissimo

CLARISSIMO IURISCONSULTO ALBERTO VONICO TARVISANO HIERONYMVS BONONIVS.

MAGNA Alberte clarissime ac rerum dignarum studiosissime prisca homines causarum solertissimos indagatores obductos teterrimæ calliginæ cæcitatibus in ueritate diuini numinis uestiganda laborasse diu uideo: quibusdam nephandissimæ impietatis assertoribus deos oïno pertinaciter esse negatibus: ut Diagoras & Protagoras: Nonnullis essent nec ne inconstanter dubitantibus ut Pythagoras Samius: aliquibus deos quidem esse fatentibus: res tñ humanas & terrena negotia non respicere: ut Epicurus: Aliis & esse quidē & mortalium curā gerere existimantibus sicuti diuinis Platon. Tantiū at inter hos ipsos error in quaestione ueri: tanta carmoniarum: rituum: mysteriorum uarietas fuit ut nulla hoïum omnino ætas fuerit quæ in diuinarum rerum sententia nō multum inter se ipsa dissederit: Egyptiis Osirim: Isim: atq; animalia qdam abiectissima adorantibus. Atheniensibus Cererem magno studio præcipue colentibus: Romanis Martem Vestam Quirinū ac quosdam priuatos deos ueneratibus: Atq; hæc quidem multiplex confusio per multum tps in toto ferme terrarum orbe perseverauit usq; ad Saluatoris aduentum: Tum uero cæcitati mortalium in lumen saluberrimæ pietatis ab illa perniciosissimæ impietatis nocte traductorum lux oboriri cœpit: tum errantibus semita ueritatis ostendi. Diffusi deinde uariis mundi regionibus Apostolici præcones euāgelica prædicatione oēs gentes omnes nationes illustrarunt: ut eoz; uere fuerit uaticinatus propheta in oēm terram sonum exiisse: & uerba i fines orbis terræ. Viri tum doctissimi uerq; philosophi dei optimi maximi q sola sapientia est amatores tanq; sidera coruscantia passim emicuerunt. Hinc apud Latinos lacteo eloquentiæ fonte Manans Lactātiū Cœlius: trium linguarum optimus interpret uitaq; sanctimonia pbatissimus Hieronymus: hinc sacer Aurelius Augustinus: Im mortalis Ambrosius: uigilantissimus Gregorius elegantissimis religionem nostram eloquiis illustrarunt: gentilitatis dæmonum insidiosorum astu diutius elusa splendifissimo lumine ueritatis tenebras reuerterunt: & male de ueritate ipsa sentientes frano seueræ castigationis compescuerunt. Apud græcos uero Athanasius: Basilus: Gregorius Nazanzenus: Ioannes chrysosthomus: Eusebius Pamphili aliiq; p multi indetefsi Christianoz; dogmatum assertores summo opere claruerunt: Hiq; diu limitibus græciæ contendit dum p quietem licuit inter suos hoc est græcos hoies Italiæ ignoti laurare. Scæuientibus demū tota græcia diutinis atrocissimoz; hostium bellis: occupato in felici: prouinciæ disciplinæ matris imperio. Direptis misere ciuitatibus: tota nobilitate atq; uirtute Attica in Italiam cōmigrante: clarissimi quiq; auctores cū gentiles tū christiani ad tutam hospitalitatem diuertentes studio doctissimoz; interpretum linguam Romanā didicerunt. Vez; cum a plurimis in historiarum: poematū ue traductione fuerit hæcenus feliciter elaboratū non minus grate utiliterq; ab iis qui res christianas eligere maluerunt effectū est. Nō. n. Omnibonus Leoniceus uir singulari doctrina præditus minus laudis cōsecutus est in Athanasio traducendo quā alius quispiam in quouis gentili opere aut ipse met in toto cōmentariorum infinito: contextu. Neq; Georgius Trapezuntius uir diuinus ex pparatione euāgelica Eusebii in Latinum uersa minus gloriæ reportauit quā Rhetoricæ artis laboriosissimo opere edito. Cuius quidem clarissimi operis dedicati Nicolao Quinto pontifici maximo litterarum toto orbe fugientium parenti: quo ad superos unde nobis demissus fuerat intempesti-

ue redeunte omnis doctrinæ spes erepta est: cū copiam facere oībus quæreremus nec
 sat facile inueniri posset exemplar: tu Albertæ liberalissime ex bibliotheca tua quā pre-
 ciosissimis libris disciplinarum oīum liberalium refertam in ornatissima domo ī mo-
 dū atrii exstructa studiosissime sumptuosissimeq; cōparasti: nobis promptissimi sub-
 uenisti. Vnde cum te iuuante: immo causam primariam præstante germen utilissimi
 libri in angulis quibusdā abditis delitescens fuerit abunde propagatū debebimus nō
 tantum nos officiosissimæ tuæ probitati. Sed quicūq; opatissimi muneris prius cu-
 pidi prope languebant immortales gratias habebunt: Cūq; in eo diuersosq; male sen-
 tientium opiniones insolubilibus argumentis confutatas: & fidē orthodoxam funda-
 tissimis rationibus stabilitam & confirmatā lectitabunt non poterunt non tuæ muni-
 ficentiæ meminisse nomen tuum æternæ perennitatis monumento consecrantes.

EIVSDEM HIERONYMI CARMEN.

Eusebii graio tantum sermone loquebar

Nec poteram latius uti esse tuis.

Cura Trapezuntī non est peresse georgi

Ignotum tanti muneris esse bonum.

Interpres latias solers aduexit in oras

Et docuit lingua liberiore loqui.

Errores igitur quisquis cognoscere priscos

Instructus uera religione cupis

Me lege diuinas Romana uoce docentem

Historias: grates soluere utriq; memor.

Eusebii Pamphilii de euangelica præparatione opus a doctissimo utriusq; lin-

gua interprete Georgio Trapezuntio e graeco in latinum uersum Bernar-

dinus Benalius exactissima impressit diligencia Venetiis Anno hu-

manitatis Christi. M. cccclxxxvii. Pridie Kalendas Iunias.

Cum gratiā ut in ea patet.

REGISTRVM HVIVS OPERIS.

a
 Prima alba
 Hieronymus
 De traductione
 Ad sanctissimum
 se ipsum
b
 Hic iste
 tum & mysteria
 doctrine
 mis potius
c
 humanum
 Quem medio
 probauimus
d
 etiam eo
 pter fatorem
 Imponiq;
 magis retribuere
e
 animas mortuorum
 & repente
 uirtutum
 enim ille

f
 causam in
 tiores ratione
 riosos appelles
 Socrates respondit
g
 & hymnis
 peruenisse
 diuini praecepti
 ferum genuite
h
 lecta uero
 deat: & uir
 muni prius
 tes temere
i
 losophi natura
 Plearchus de
 tis diruerunt
 gnum peruenit
k
 iusticia
 campos
 nem fuisse
 guam aditus

l
 eorum uidetur
 unum esse
 ex sole
 lia. Sed
m
 quæ postq
 Quomodo Plato
 eritia dolore
 luptatcm
n
 mus: uotaq;
 tura est
 non capiunt
o
 & ipse secutus
 praparatos
 Opiniones
FINIS

